B50-1993-02-3

P-90
III
2 ex.

Landbouwuniversiteit
THEORETISCHE PRODUKTIE ECOLOGIE
Postbus 430
6700 AK WAGENINGEN

De geschiedenis van de Landbouwuniversiteit Wageningen

deel 3: van revolutie naar rendement, 1970-1990

584392

III

Landbouwuniversiteit Wageningen (1993)

~~IT3518~~

P-90
III
2e ex.

Landbouwuniversiteit
THEORETISCHE PRODUKTIE ECOLOGIE
Postbus 430
6700 AK WAGENINGEN

VAN REVOLUTIE NAAR RENDEMENT, 1970-1990

J.A. Faber, met medewerking van M.E. de Ruiter, archivist

De geschiedenis van de Landbouwuniversiteit Wageningen

ten geleide

De Landbouwuniversiteit heeft haar 75-jarig bestaan aangegrepen als een gerede aanleiding om haar historie te boek te doen stellen. Het verheugt ons dat de historici drs. J. van der Haar en prof. dr. J.A. Faber de opdracht daartoe hebben willen aannemen. Van der Haar heeft in twee delen het tijdvak van 1918 tot 1970 - met de voorgeschiedenis vanaf 1873 - voor zijn rekening genomen, Faber het tijdvak van 1970 tot 1990. Voor het enthousiasme en de toewijding waarmee zij zich van hun taak hebben gekweten zijn wij hun zeer dankbaar.

Op ons verzoek heeft een begeleidingscommissie gefunctioneerd onder voorzitterschap van prof. dr. A.M. van der Woude en met als leden prof. dr. ir. G.H. Bolt, prof. dr. ir. F. Hellinga, mr. H.M. van den Hoofdakker, prof. dr. G.A. Kooy en ir. P. van der Schans. Wij hebben het ten zeerste op prijs gesteld, dat zij, met volkomen eerbiediging van de uiteindelijke verantwoordelijkheid van de auteurs, dezen met hun grote kennis van zaken en rijke ervaring tot steun zijn geweest.

De bijzondere plaats die de Landbouwuniversiteit door de jaren heen heeft ingenomen in het geheel van het landbouwkennissysteem is voor de minister van landbouw, natuurbeheer en visserij aanleiding geweest om op royale wijze bij te dragen in de kosten van deze publikatie. Wij zijn hem daarvoor zeer erkentelijk.

De Landbouwuniversiteit heeft te allen tijde met haar wetenschappelijke werk gereageerd op de uitdagingen die vanuit de samenleving op haar afkomen en die raken aan het dagelijks leven van ieder mens. Deze traditie van dienst aan de samenleving wil zij in de toekomst onverminderd voortzetten om daarmee bij te dragen tot de oplossing van de problemen die thans meer dan ooit cruciaal zijn voor het voortbestaan van een gezonde landbouw en een schoon milieu.

Dr.Ir. M.P.M. Vos,
voorzitter college van bestuur

'...wie eveneens de gebeurtenissen kent, zal, ook als instemmend toehoorder, toch wel vinden dat hier en daar de uiteenzetting te kort schiet bij wat hij graag wil horen en weet.' (Thucydides, Rede van Pericles, vertaling dr. D. Loenen, 1937)

Dit boek behandelt de geschiedenis in hoofdlijnen van de Landbouwhogeschool - per 1 september 1986 omgedoopt tot Landbouwuniversiteit - gedurende het tijdvak van ruwweg 1970 tot 1990.[1] Een kroniekmatige, gedetailleerde opsomming van feiten en gebeurtenissen is niet nagestreefd. Toch worden menigmaal feiten en gebeurtenissen ten tonele gevoerd, namelijk daar waar dat kan bijdragen tot verdieping van het inzicht in de behandelde onderwerpen en tot aanscherping van het opgeroepen beeld. Voorts is niet gepoogd, zoveel mogelijk informatie over afzonderlijke personen te verstrekken; biografisch woordenboek noch sensatiepers hebben model gestaan voor onze studie. Op dit punt geldt eveneens dat individuen slechts handelend of sprekend worden opgevoerd, wanneer dat het geschiedverhaal verheldert.

Ook al beslaat dit boek slechts twintig jaar uit de geschiedenis van de LU, er is uit die veelbewogen periode een overvloed aan bronnenmateriaal overgebleven. Zeer toepasselijk is dan ook - mutatis mutandis - het volgende citaat uit de rede van de voorzitter van het College van Bestuur Ritzema van Ikema ter opening van het academisch jaar 1975/'76: 'Voor het kiezen van onderwerpen die in een rede bij de opening van het Academisch Jaar passend kunnen worden besproken kan de samensteller te kust en te keur gaan bij de documenten die hogeschoolraad, faculteitsraad en college van bestuur in het afgelopen jaar hebben geproduceerd. Voeg daarbij nog de stortvloed van documenten die door niet-Wageningse instanties over ons werden uitgestort, waarover de vorige rector magnificus vanaf deze plaats klaagde, dan is de moeilijkheid niet zo zeer gebrek aan stof maar meer het doen van een keuze die overigens niet anders dan subjectief kan zijn.' Aldus het universiteitsblad van 3 maart 1975, dat daar aan toevoegt: 'In het verloop van zijn toespraak bleek dat zijn 'subjectieve keuze' zeer ruim was geweest. Een grote hoeveelheid onderwerpen liet hij de revue passeren.' Ter verantwoording van de titel - 'Van revolutie naar rendement' - kan worden verwezen naar de hier volgende contemporaine teksten, afkomstig van prominente leden van de universitaire gemeenschap. De eerste tekst stamt uit het begin van de hier behandelde periode en spreekt onomwonden over de revolutie die gaande is, revolutie in de zin van diepgaande, veelomvattende en onherroepelijke veranderingen. De andere tekst is uit het eind van de periode en vestigt de aandacht op het dan alom in zwang zijnde begrip rendement.

'De invoering van de WUB, die ik wel eens heb gekarakteriseerd als een revolutie...'. Zo luidt een zinsnede uit de toespraak van Faculteitsdecaan Zadoks bij de opening van het studiejaar 1973/'74. Bij zijn afscheid als decaan in april 1974 sprak Zadoks zelfs van twee revoluties.[2]

Het streven naar rendement heeft zich in de loop van de jaren tachtig, onder invloed van de neiging tot bezuiniging bij de overheid, breed gemaakt in de universitaire wereld. In Wageningen klonk het al duidelijk door in de diesrede die decaan Van Went in 1986 hield. Hij sprak van optimale mobiliteit van het personeel, van marktwaarde van afgestudeerden, van efficiëntie van onderwijs en onderzoek, van marktgerichtheid en kwaliteitsbewaking.[3]

Het rendementsdenken was aan het eind van het achtste decennium tot volle wasdom gekomen zoals blijkt uit de volgende tirade: 'En dus worden er regelmatig weer nieuwe maatregelen verzonnen om het rendement te verhogen; studenten moeten harder studeren, minder overuren maken, sneller en beter kiezen wat ze willen en beter begeleid en voorgelicht worden. En zo is het onderhand

een geweldig beleidsinstrument geworden. Met de rendementscijfers in de hand kan tegenwoordig nagenoeg alles worden beargumenteerd: de studiefinanciering moet naar vijf jaar want het rendement is te laag; de voorlichting op de LU moet beter want...; 5100 uur is genoeg voor een volwaardig ingenieursdiploma want...; de studiecoördinatoren moeten professioneler worden want...; er moet samen met het hbo een gezamenlijke propaedeuse komen want...; we moeten nog betere docenten aantrekken want....'[4]

De volgorde der hoofdstukken is niet willekeurig. Hoofdstuk 1 behandelt de structuur en inrichting van het apparaat, dat eertijds hogeschool heette en nu universiteit wordt genoemd, met daarbij de materiële middelen om dat apparaat in stand en aan de gang te houden. Dat in stand en aan de gang houden geschiedt primair door de mensen die hun denken en doen in dienst van het apparaat hebben gesteld: het personeel. Over hen gaat het tweede hoofdstuk. Dan volgt er een hoofdstuk over het onderzoek. Dat dit onderdeel zulk een prominente plaats in de volgorde krijgt, is niet toevallig. Immers, het is altoos de combinatie van onderzoek en onderwijs geweest, die de universiteit onderscheidde van andere onderwijsinstellingen. Ook in het door ons behandelde tijdvak was het onderzoek nog steeds hetgeen de universiteit tot universiteit maakte. Een universiteit met geen of weinig onderwijs was in principe denkbaar, een universiteit als onderwijsfabriek, doch zonder onderzoek, werd onmogelijk geacht. De andere belangrijke tak van produktie is het in hoofdstuk 4 behandelde onderwijs. Dat onderdeel van de taak is de laatste kwart eeuw vooral zeer sterk in beweging geweest. Deels hangt dat samen met de groei van het aantal studenten, deels met voortgaande specialisatie en differentiatie in de wetenschappen, met veranderende didactische opvattingen en wijzigingen op de arbeidsmarkt voor afgestudeerden. Op de studenten is het onderwijs gericht. Zij hebben over het algemeen gedurende de laatste decennia voor een grote mate van dynamiek aan de universiteiten gezorgd. Aan hen moet uiteraard een apart hoofdstuk worden gewijd. Tenslotte is er nog de 'buitenwereld'. Die omvat alles waarmee de LU en haar studenten met hun denken en doen in relatie treden. Daar vallen de contacten onder met de gemeente Wageningen, met regeringsinstanties in Den Haag, met organisatiewezen en bedrijfsleven, met universiteiten en onderzoeksinstituten in binnen- en buitenland. Vooral in de laatste decennia is de internationalisering verder voortgeschreden en doelbewust nagestreefd.

Al spoedig nadat ik in december 1990 met de werkzaamheden voor het boek was begonnen, bleek dat het ondoenlijk was om de aanwezige archieven, gezien hun enorme omvang, systematisch door te werken. Derhalve baseerde ik mijn relaas wat de hoofdlijnen betreft op de universiteitsbladen. Daarnaast heeft oud-archivaris M.E. de Ruiter door doelgericht en vakkundig speurwerk veel informatie voor mij opgediept uit de niet altijd even toegankelijke archieven. Hierdoor kon zoveel mogelijk gebruik worden gemaakt van bronnen zoals brieven uitgegaan van bestuursorganen, redevoeringen van bestuurders, nota's, rapporten, jaarverslagen, jaarrekeningen en LU-gidsen.

Soms moest het al te esoterische jargon van verschillende taalkringen - bestuurlijk, bureaucratisch, technocratisch en geleerd jargon zowel als revolutionair en actievoerdersjargon - worden vertaald in voor de doorsnee lezer begrijpelijk Nederlands. Vooral het ambtelijk taalgebruik in verslagen, nota's, rapporten en correspondentie maakt nogal eens de indruk feiten en bedoelingen te versluieren in plaats van klare wijn te schenken. Dat neemt natuurlijk niet weg dat ook vele stukken in helder Nederlands gesteld, hecht doortimmerd en puntig geformuleerd zijn. Revolutionaire en actievoerderstaal is menigmaal doorspekt met sjibbolets voor het herkenningsritueel en met ver van de realiteit verwijderde, liturgisch aandoende leuzen en kreten.

De methode van de 'oral history' is uitgegroeid tot een gespecialiseerd vak. Het is een terrein

vol voetangels en klemmen. Immers, informatie wordt reeds geselecteerd op het moment dat zij bij de mensen binnenkomt, wordt vervolgens geselecteerd opgeslagen in het geheugen, ondergaat daarin een vervormings- en slijtageproces, komt er geselecteerd weer uit en wordt tenslotte bij het naar buiten brengen nogmaals geselecteerd. Weliswaar geldt het selectieve karakter ook voor andere historische bronnen, maar bij de mondelinge bronnen doet het probleem zich in extra sterke mate voor, omdat daarbij de genoemde slijtage en vervorming van de informatie in het geheugen een bijkomend risico vormt. Daar komt nog bij dat, wanneer men met mensen praat over voorbije gebeurtenissen die zij van nabij hebben meegemaakt, menigmaal blijkt dat zij gemakkelijker meningen en bespiegelingen te berde brengen, dan dat zij concrete informatie verstrekken over die gebeurtenissen. Dit alles maakt dat er een grondige kennis van en ervaring met de methoden en technieken van de oral history nodig is, wil men dat specialisme goed beoefenen. Ik beschik niet over die kennis en ervaring en heb mij op het punt van de mondelinge bronnen dan ook beperkt tot het op een gerichte manier verzamelen van aanvullende en corrigerende informatie. Hiertoe hebben verscheidene zegslieden mij welwillend te woord gestaan. Hen allen hier te noemen, is niet wel doenlijk. Een uitzondering wil ik maken voor drs. J. van der Haar, auteur van de delen I en II, en voor mr. H.M. van den Hoofdakker, prof.dr. G.A. Kooy, ir. P. van der Schans en prof.dr. A.M. van der Woude, allen leden van de begeleidingscommissie. Voor hun opbouwend commentaar, gebaseerd op grondige bestudering van de tekst, ben ik hun zeer dankbaar. Ook de overige leden van de begeleidingscommissie hebben, op de achtergrond meedenkend, aan de totstandkoming van het boek bijgedragen.

Bij de keuze van foto's is niet alleen aandacht besteed aan bijzondere voorvallen, zoals studentenacties en bezoeken van de koningin, maar zo mogelijk ook aan het normale werk in onderzoek, onderwijs en bestuur. Ook voor het verzamelen van voldoende geschikte foto's is de hulp van de heer M.E. de Ruiter van onschatbare waarde geweest. Hem komt een bijzonder woord van hulde en dank toe. Hij heeft niet alleen met onvolprezen toewijding het benodigde archiefmateriaal opgezocht en aangebracht, maar ook nog veel andere diensten bewezen. Zonder zijn hulp had het boek niet kunnen worden geschreven.

Mevrouw T.J.M. l'Ami van het Computechnion heeft ook voor dit deel de tekst gereed gemaakt voor de vormgever en de heer E.A. Elia van de afdeling Planning van het Bureau LU heeft op deskundige wijze de computer grafieken laten tekenen. Hun beiden komt dank toe.

Gedurende de tijd dat ik aan het boek heb gewerkt, is mij onderdak geboden bij de vakgroep Agrarische Geschiedenis. Daarmee was ik teruggekeerd op het oude nest, dat ik in 1974 bij mijn vertrek naar Amsterdam had verlaten. Het bleek een terugkeer te zijn naar een inspirerende werkomgeving. De hartelijke gastvrijheid, de belangstelling voor mijn werk en de stimulansen, die ik van de vakgroep heb ondervonden, zijn voor altijd met dankbaarheid verbonden in mijn geheugen gegrift.

Het omgaan met de tekstverwerker betekende voor mij een nieuw en spannend avontuur. De waardevolle begeleiding die ik daarbij heb ontvangen van de vakgroepsleden mevrouw M. de Kluijver, dr.ir. J. Bieleman en dr. A.J. Schuurman zijn van grote praktische betekenis geweest voor de totstandkoming van het boek.

J.A.F.

[1] Ik gebruik in dit boek zoveel mogelijk de aanduiding LU.

[2] Zie de paragraaf over de faculteit.

[3] WHB 140386,5.

[4] WUB 251090,4

ten geleide 4

verantwoording 5

I Organisatie en bestuur 10
De toestand in 1970 11
Veranderingen na 1970: van geleerdenacademie naar bestuurdersuniversiteit 12
Het College van Bestuur 13
De Senaat 15
De Faculteit 16
Het Academisch Convent 19
De Hogeschoolraad respectievelijk Universiteitsraad 21
Het College van Decanen 28
Het middenniveau; sectoren en clusters 30
Het basisniveau 36
Het ceremonieel 39
LH-waarheen? 44
Groen, kleurloos of veelkleurig? 51
Het Bureau van de LU 52
De financiën 57
Gebouwen en terreinen 66
De bibliotheek 71
Het Rekencentrum; de computer in opmars 74

II Het personeel 82
De hoogleraren 83
Het overige wetenschappelijk personeel 93
Faculteitskring en Vereniging van Docenten 96
Het ondersteunend en beheerspersoneel 96
Het OPAL 98
Het personeelsbeleid 99

III Het onderzoek 110
Inleiding 111
De GUO-nota 112
De Vaste Commissie voor de Wetenschapsbeoefening 113
Onderzoeksinspanning en onderzoeksproduktiviteit 118
De Voorwaardelijke Financiering 123
Onderzoeksscholen 127

IV Het onderwijs 132
De Vaste Commissie voor het Onderwijs (VCO) 133
Het studieprogramma 138
Het projectonderwijs 151
Het Studium Generale 157

V De studenten 164
Tal en last 165
De studiefinanciering 176
Het collegegeld 179
Studentenhuisvesting 182
Studentenvoorzieningen 192
De gezelligheidsverenigingen 196
De Wastra en de WSO 202
Overige studentenorganisaties 212

VI Externe relaties 222
Inleiding 223
Met "Den Haag" 224
Met de DLO-instituten 229
Met de gemeente Wageningen 231
Met bedrijfsleven en organisaties 232
Met het buitenland 243
Vietnam 249
Indonesië 253
Suriname 256
Zuid-Afrika 260
Overige landen 264
Steunpunten 265

VII Twintig jaar Nederland en zijn Landbouwuniversiteit. Een samenvatting 272
Nederland 1945-1970 273
Nederland 1970-1990 275
De Landbouwuniversiteit 1970-1990 in het kort 276
Slotbeschouwing 287

Bijlagen 293
A veranderingen bij het Bureau LU 293
B lijst van hoogleraren, lectoren en eredoctores 297
C lijst van afkortingen 304
D lijst van tabellen, grafieken en kaarten 307
E lijst van illustraties 309
register 312

hoofdstuk I

Organisatie en bestuur

DE TOESTAND IN 1970

Voordat in 1971 aan wat toen nog Landbouwhogeschool heette de Wet Universitaire Bestuurshervorming 1970 werd ingevoerd, berustte de bestuursmacht bij Bestuur LH en Senaat. Het *Bestuur LH* behartigde de belangen van de instelling in de ruimste zin des woords en moest waken over de naleving van de Wet op het Wetenschappelijk Onderwijs en van de op die wet gebaseerde regelingen. Het telde acht leden, die door de Koningin werden benoemd. De Voorzitter van het Bestuur werkte full-time. Onder de overige leden bevonden zich de Rector Magnificus, die uit hoofde van zijn functie zitting had, twee gewoon hoogleraren die op aanbeveling van de Senaat werden benoemd, een vertegenwoordiger van de minister van Landbouw, alsmede een aantal representanten van de samenleving. Als zodanig zaten o.a. de Commissaris der Koningin in de provincie Gelderland en de Burgemeester van Wageningen à titre personnel in het bestuur. Het Bestuur vergaderde als regel éénmaal per maand. De Voorzitter en de Rector Magnificus vormden samen het *Dagelijks Bestuur*, dat bepaalde onderdelen van de taak van het Bestuur uitoefende; zo bereidde het de vergaderingen van het Bestuur voor. Het Dagelijks Bestuur vergaderde als regel éénmaal per week.

De *Secretaris van de Landbouwhogeschool*, waaraan de leiding van het Bureau was toevertrouwd, was tevens secretaris van het Bestuur en van het Dagelijks Bestuur.

Aan de *Senaat* was in het algemeen de zorg voor onderwijs en onderzoek opgedragen. Dit belangrijke bestuurslichaam werd gevormd door de gezamenlijke gewoon hoogleraren, terwijl daarnaast de buitengewoon, bijzonder en oud-hoogleraren zitting hadden met raadgevende stem. Voorzitter van de Senaat was de *Rector*

Magnificus, die we hierboven ook al tegengekomen zijn als lid van het Bestuur en het Dagelijks Bestuur. Hij vormde bovendien met de *Secretaris van de Senaat* en een door de Senaat aangewezen hoogleraar het *College van Rector en Assessoren*, waaraan bepaalde onderdelen van de Senaatstaak waren gedelegeerd. In 1970 werd de functie van *Conrector* ingevoerd. Ook deze had zitting in het College van Rector en Assessoren.

Ten aanzien van de inrichting van het onderwijs en de regeling van examens trad de Senaat op als *Faculteit der Landbouwwetenschappen*. Aan de werkzaamheden van de Faculteit werd door de lectoren en de vertegenwoordigers van het Academisch Convent met raadgevende stem deelgenomen.

Het in 1970 sinds kort bestaande *Academisch Convent* werd gevormd door de gezamenlijke wetenschappelijk medewerkers. Het was opgebouwd uit secties, die vertegenwoordigers afvaardigden naar de *Conventsraad*. Het door de Conventsraad gekozen *Conventsbestuur* oefende het dagelijks bestuur uit. Het Academisch Convent kon zich met voorstellen, adviezen en meningen richten tot Bestuur LH, Senaat en Faculteit.

Om aan studenten de gelegenheid te bieden tot inspraak bij de besluitvorming over onderwijsregelingen en collectieve studentenvoorzieningen, waren er de *Grondraad*, de *Propaedeutische Intercommunicatie-Commissie* en de *Studieverenigingen*.

Een essentieel onderdeel van de LH was ook toen reeds de *Bibliotheek* met aan het hoofd de door de Kroon benoemde *Bibliothecaris*.

De kleinste organisatorische eenheid was in die tijd de *Afdeling*, waarin één of meer hoogleraren en/of lectoren met wetenschappelijk medewerkers het onderwijs en onderzoek op een bepaald wetenschapsgebied verzorgden. De hoogleraarsplaatsen en lectorsplaatsen, toen nog leerstoelen en lectoraten genaamd, waren voor de kandidaats- en ingenieursstudie gegroepeerd in *studierichtingen*. Het merendeel van de leerstoelen en lectoraten zat door het interdisciplinaire karakter van de studierichtingen in verscheidene ervan.

VERANDERINGEN NA 1970: VAN GELEERDENACADEMIE NAAR BESTUURDERSUNIVERSITEIT

In 1971 werd aan de Landbouwhogeschool de nieuwe bestuursstructuur volgens de WUB 1970 ingevoerd. Deze wet, produkt van de democratiseringsgolf uit de jaren zestig, bracht ingrijpende veranderingen met zich mee. Het Bestuur LH werd vervangen door een College van Bestuur, de Senaat zowel als het Academisch Convent verdwenen van het toneel en er kwamen een Hogeschoolraad - die samen met het College van Bestuur het topbestuur ging vormen -, een Faculteitsraad en een College van Decanen voor in de plaats. Ten behoeve van de bestuursorganen kwam er een aantal vaste commissies: de vaste commissie voor het onderwijs VCO, de vaste commissie voor de wetenschapsbeoefening VCW en de vaste commissie voor de tropen VCT, later omgedoopt in vaste commissie voor het buitenland VCB. De afdelingen heetten voortaan vakgroepen en de leerstoelen gingen daarin op.

Wederom een aanzienlijke wijziging van de bestuursvorm kreeg haar beslag in 1986 met het van kracht worden van de nieuwe Wet op het Wetenschappelijk Onderwijs. Hogeschoolraad en Faculteitsraad moesten het veld ruimen voor de ene Uni-

1 Sprekers bij de bestuursoverdracht in december 1971; links mr. H.W. Bloemers, rechts ir. P. Lardinois

versiteitsraad. Ook in de samenstelling en de bevoegdheden van de bestuurslichamen werden veranderingen aangebracht. De invoering in 1989 van een middenstructuur, bestaande uit clusters en sectoren, betekende nogmaals een wijziging in de bestuurlijke organisatie van de Landbouwuniversiteit. Al deze veranderingen in de afgelopen decennia zullen in het navolgende de revue passeren.

HET COLLEGE VAN BESTUUR

Op 13 december 1971 had in de aula een plechtigheid van historische betekenis plaats. Door het Bestuur van de Landbouwhogeschool werden de bestuursbevoegdheden officieel overgedragen aan de Hogeschoolraad en het College van Bestuur. Dit laatste telde drie leden: de voorzitter, benoemd door de Kroon; een lid, gekozen door de Hogeschoolraad; en de Rector Magnificus qualitate qua. Met deze overdracht was aan de LU een essentieel onderdeel van de bij de Wet Universitaire Bestuurshervorming 1970 voorgeschreven nieuwe bestuursstructuur tot stand gekomen. De feitelijke bestuursoverdracht geschiedde door de vice-voorzitter van het oude bestuur, mr.H.W.Bloemers, die daarbij aan de leden van de Hogeschoolraad de volgende wens en goede raad meegaf: 'Een veelheid van problemen zal op u afkomen. Ik wens u en ik wens onze Landbouwhogeschool toe, dat u daaruit met wijsheid zult selecteren, dat u veel, zeer veel zaken, waarvan de afwerking minder be-

leidsbepalend is maar niettemin van essentieel belang voor de hogeschool en voor de daarbij betrokkenen, in vertrouwen - dat de enige basis kan zijn voor samenwerking - aan het College van Bestuur zult overlaten en dat u, door uw tijd, uw energie en uw aandacht te geven aan hetgeen van bepalende invloed kan zijn op de goede gang van zaken aan en de ontwikkeling van onze hogeschool, uw beste bijdrage zult leveren voor een moderne, democratisch bestuurde en optimaal functionerende Wageningse Landbouwhogeschool.' Tot de leden van het pasgeboren College van Bestuur werden dergelijke wijze raadgevingen en verkapte vermaningen niet gericht. Hadden zij die wellicht volgens de spreker niet nodig?

Andere sprekers bij deze gelegenheid waren de minister van Landbouw en Visserij, ir. P. Lardinois - toen nog met 'Excellentie' aangesproken -, de voorzitter van de kersverse Hogeschoolraad, dr. L. van der Plas en de voorzitter van het Bestuur LH, prof.dr.ir. P. Buringh. Hoewel het hier toch ging om de overdracht van bevoegdheden van één oud orgaan aan twee nieuwe, sprak niemand expliciet over de verdeling van die bevoegdheden in de nieuwe situatie. Alleen bij Buringh schemerde iets van zijn opvatting dienaangaande door, toen hij tot de voorzitter van de Hogeschoolraad de volgende woorden richtte: 'Met U zullen we zeer intensief gaan samenwerken, uw adviezen bij de besluitvorming in ons college zullen wij niet alleen op prijs stellen, zij zullen ook onze volle aandacht hebben.' Over het feit dat in de nieuwe structuur het voorbereiden en uitvoeren van besluiten van de Hogeschoolraad één van de belangrijkste taken van het College van Bestuur was, werd niet gerept.[1]

De verdeling van bevoegdheden tussen College van Bestuur en Hogeschoolraad kwam wel ter sprake bij de opening van het Academisch Jaar op 9 september 1974. De toenmalige voorzitter van de Hogeschoolraad, B. ten Zeldam-Hartelust, was daarover duidelijk: 'De Wet Universitaire Bestuurshervorming bepaalt dat het College van Bestuur de besluiten van de Hogeschoolraad voorbereidt'.[2] In harmonie daarmee waren de woorden van de in 1978 aantredende nieuwe voorzitter van het College van Bestuur, ir. P. van der Schans, tijdens een interview met het Wagenings Hogeschoolblad: 'Ik geloof, dat het college in de eerste plaats een goede besluitvorming van de raad moet voorbereiden. Ik zal proberen mijn bijdrage te leveren om de problematiek die ontstaat zo goed mogelijk doorzichtig te maken, om een goede besluitvorming door de raad mogelijk te maken.'[3]

Dat er in de relatie tussen Hogeschoolraad en College van Bestuur spanningen op de loer lagen, blijkt o.a. uit kritiek die in de Hogeschoolraad werd geleverd op het huishoudelijk reglement dat het College van Bestuur zich in 1982 ging aanmeten. Het ongenoegen had vooral betrekking op het gebrek aan openheid, dat de besluitvorming van het college zou kenmerken.[4] Veelzeggend is ook een korte zin in het universiteitsblad van 10 december 1987, waarin een terugblik op tien jaar Landbouwuniversiteit wordt geworpen: 'De raad wantrouwt nog steeds het College van Bestuur en omgekeerd verwijt het college de raad gebrek aan slagvaardigheid en inzicht.'

Inmiddels waren er zeer ingrijpende veranderingen in de bestuursstructuur aangebracht als gevolg van de in 1986 ingevoerde nieuwe Wet op het Wetenschap-

Tabel 1. Leden van het College van Bestuur, 1972-1993

per 1/9	voorzitter	Rector Magnificus	gekozen lid
1972	ir. J.B. Ritzema van Ikema	prof.dr.ir. H.A. Leniger	dr.ir. C.J.E.A. Bulder
1973	id.	id.	id.
1974	id.	id.	dr.ir. P. Walstra
1975	id.	prof.dr.ir. J.P.H. van der Want	id.
1976	id.	id.	dr.ir. J. van Bragt
1977	id.	prof.dr. H.C. van der Plas	id.
1978	ir. P. van der Schans	id.	id.
1979	id.	id.	id.
1980	id.	id.	dr.ir. W.H.Douma
1981	id.	prof.dr. C.C. Oosterlee	id.
1982	id.	id.	drs. M.F. Koeman
1983	id.	id.	id.
1984	id.	id.	id.
1985	id	id.	id.
1986	dr. D. de Zeeuw	id.	id.
	buitenuniv.lid	**Rector Magnificus**	**binnenuniv.lid**
1987	dr. D. de Zeeuw	prof.dr. C.C. Oosterlee	ir. F. Kuipers
1988	id.	prof.dr. H.C. van der Plas	id.
1989	dr.ir. M.P.M. Vos	id.	id.
1990	id.	id.	id.
1991	id.	id.	id.
1992	id.	id.	id.
1993	id.	id.	id.

Bron: LH-gids; LU-gids; Jaarverslagen LH/LU.

pelijk Onderwijs. Daardoor waren per 1 september 1987 Faculteitsraad en Faculteitsbestuur verdwenen en hun bevoegdheden respectievelijk door Universiteitsraad en College van Bestuur overgenomen. Bovendien hadden de bevoegdheden van het college een uitbreiding ondergaan en die van de raad een vermindering ten opzichte van die van de vroegere Hogeschoolraad. Deze veranderingen kwamen er in het kort op neer, dat de beslissingsbevoegdheid van het College van Bestuur op een aantal punten was vergroot, terwijl de Universiteitsraad in die gevallen slechts een adviserende taak had behouden. Het aantal leden van het College van Bestuur bleef op drie vastgesteld: de Rector Magnificus, een lid van binnen en een lid van buiten de universiteit. Zij werden benoemd door de Kroon, na ingewonnen advies van de Universiteitsraad.[5] Het lijkt alsof Buringh in 1971, toen hij de Hogeschoolraad een adviserende taak toedacht, een vooruitziende blik heeft gehad.

De samenstelling van het College van Bestuur vanaf het begin van zijn bestaan staat vermeld in tabel 1.

DE SENAAT

Lange tijd is aan onze universiteiten en hogescholen de Senaat de zetel geweest van de opperste macht en het hoogste prestige. Daar namen de gezamenlijke, door de Kroon benoemde gewoon hoogleraren, in samenspel met het College van Curatoren, de belangrijke beslissingen voor het reilen en zeilen van de instelling.

Toen in de jaren zestig de bestaande machtsstructuren ter discussie werden gesteld, werd de Senaat vaak gezien als duidelijk symbool van de oude bedeling, zowel bij voor- als bij tegenstanders daarvan. De roep om structurele vernieuwingen ging dan ook menigmaal gepaard met de eis tot afschaffing van de Senaat. We komen die eis bijvoorbeeld tegen in het verkiezingsprogramma van de Studenten Vakbeweging SVB afdeling Wageningen voor de Wastra-verkiezingen van februari 1969.[6]

Met de komst van de Wet Universitaire Bestuurshervorming 1970 was het lot van de Senaat bezegeld, en daarmee ook van het College van Rector en Assessoren en van de Conrector. Die wet trad voor de LU op 1 mei 1971 in werking. Het duurde toen echter nog langer dan een jaar, voordat de Senaat definitief tot het verleden behoorde. Zijn laatste zitting had plaats op 18 april 1972.[7] Voortaan zouden Hogeschoolraad en College van Bestuur, samen met Faculteitsraad en met adviserende inbreng van het College van Decanen, de gang van zaken aan de LU bepalen. Daarmee was het oude voorbijgegaan en het nieuwe gekomen.

DE FACULTEIT

Aan het eind van de jaren zestig, in een roerige periode, had de Faculteit, die eertijds uitsluitend uit hoogleraren was samengesteld, al enige veranderingen ondergaan. Zo zagen eerst de lectoren zich erin opgenomen en werden later vertegenwoordigers van de wetenschappelijke staf uitgenodigd om zonder last of ruggespraak en met raadgevende stem de vergaderingen bij te wonen. Met de komst van de WUB 1970 werd de verzorging van onderzoek en onderwijs opgedragen aan een faculteitsraad, bestaande uit 32 leden, waarvan 16 uit het wetenschappelijk personeel, 8 uit de studentengeleding en 8 uit het niet-wetenschappelijk personeel. Er werd per geleding rechtstreeks gekozen.

Fracties, lijsten en partijen

In het begin van het bestaan van Hogeschoolraad en Faculteitsraad werd er voor de verkiezingen met één lijst per geleding gewerkt.[8] Bij de studenten dienden zich echter al spoedig fracties aan en daarmee was de kiem gelegd zowel voor partijvorming als voor verkiezingen volgens het lijstenstelsel.[9] Het duurde niet lang of het voorbeeld van de studenten werd gevolgd. Zo presenteerde zich, voor de verkiezing van de Faculteitsraad in het voorjaar van 1974, een groep kandidaten van het wetenschappelijk personeel onder de naam Centrale Lijst (CL).[10] De opstelling van de CL in het bestuurlijke werk kan het best worden getypeerd als pragmatisch of realistisch. In 1977 verscheen de zich progressief noemende fractie 'Wetenschappelijk Samenwerkend Personeel' (WESP) ten tonele. Zij ging de verkiezingen in met een eigen programma, waarin zaken als samenwerking bij het opereren in de raden, de interne en externe democratisering en de maatschappelijke dienstbaarheid van het onderzoek een belangrijke plaats innamen.[11] Dat de WESP-fractie niet wars was van verrassende zetten op het bestuurlijke schaakbord, bleek toen zij in de herfst van 1977 in de Hogeschoolraad het denkbeeld lanceerde om door het korten van de hoogleraarensalarissen het aantal beschikbare arbeidsplaatsen te kunnen vergroten.[12] Deze vlieger

ging overigens niet op. De afdeling Personeelszaken van het Bureau LU wees erop dat salarisvermindering, tenzij als disciplinaire maatregel, niet afdwingbaar was.[13]

In 1978 kwam er, als opvolgster van de WESP-fractie, weer een nieuwe groepering, te weten het Progressief Personeel (PP), waarin leden van het technisch en administratief personeel (TAP) en het wetenschappelijk personeel (WP) gezamenlijk zouden optrekken onder progressieve vlag. 'Leden van onze groepering willen er zich in de raad voor inzetten dat de LH zich ten doel stelt bij te dragen aan de emancipatie van de mens, dat wil zeggen bestrijding van honger en armoede, afbreken van ongelijkheid, tegengaan van de afhankelijkheid van wetenschap en techniek, vergroting van de ontplooiingsmogelijkheden.' Aldus een veelzeggende zin uit het artikel waarmee men zich presenteerde in het universiteitsblad.[14] Geen wonder dat in de praktijk vaak één lijn werd getrokken met de Progressieve Studenten Fractie (PSF). De integratie met de TAP slaagde slechts tot op zekere hoogte. In het begin waren niet meteen kandidaten uit deze geleding beschikbaar en uiteindelijk was het een minderheid van de TAP die de aanhang van het PP versterkte. De meerderheid bleef in Hogeschoolraad en Faculteitsraad als TAP-geleding opereren, vanaf 1982 zelfs als aparte fractie TAP'82.

De verkiezingen voor de eerste Faculteitsraad hadden plaats in april 1972 en zij kregen ruimschoots de aandacht in de hogeschoolpers. De Belhamel wijdde er zelfs een extra verkiezingsnummer aan. Niet iedereen stond enthousiast te trappelen om mee te doen. Vooral in progressieve studentenkringen was men slecht te spreken over de geledingsgewijze samenstelling en het daarop afgestemde kiesstelsel, dat uiteraard sterk afweek van het in die kringen aangehangen geloof in het one-man-one-vote-principe. Het bestuur van de Universitaire Socialisten Unie (USU) wees deelneming radicaal af. De PSF stelde zich iets minder negatief op, maar kondigde wel aan: 'in de fakulteitsraad zal een kontinue oppositie gevoerd worden'. De opkomst bij deze verkiezingen van de kant van studenten en niet-wetenschappelijk personeel was matig, te weten respectievelijk 47 en 52%. Daar stak het percentage van 81% voor het wetenschappelijk personeel zeer gunstig bij af. Door elk der geledingen was hiermee overigens wel het quorum van 35% ruimschoots gehaald. Spoedig daarna wees de raad een Faculteitsbestuur aan, terwijl dr. J.C. Zadoks werd benoemd tot voorzitter. Deze functie werd ook wel aangeduid met 'Decaan van de Faculteit'.

Alle begin is moeilijk

De eerste jaren van het bestaan van de Faculteitsraad zijn niet alleen jaren van hard werken geweest, maar zij hebben ongetwijfeld ook het karakter van leerjaren gehad. Dat komt duidelijk naar voren uit hetgeen door Zadoks en Nooij, respectievelijk decaan en bestuurslid, bij hun afscheid in april 1974 te berde is gebracht. Nooij hield bij die gelegenheid beschouwingen over het functioneren in de raad van de drie geledingen. Tot de studenten, die met 8 van de 32 zetels een minderheid vormden, richtte hij de volgende waarschuwing: 'Uit bestuurlijk oogpunt is het voor een minderheid in een vertegenwoordigend lichaam als de Faculteitsraad altijd onverstandig om te polariseren. Bij het tellen van de stemmen wordt men dan telkens opnieuw onder de voet gelopen. Niet polarisatie maar penetratie is de aangewezen stra-

tegie voor een minderheid. Deze strategie is echter alleen mogelijk wanneer men zich niet bij voorbaat verschanst in een ideologische stelling.' Zadoks sprak van twee revoluties. De ene was veroorzaakt door invoering van de WUB, die als normatieve wetgeving een nieuw gedragspatroon aan alle betrokkenen had opgelegd. De gevolgen hiervan waren verreikend. 'Er zijn personen die de devaluatie van hun positie niet kunnen verwerken, met als gevolg in-tragische situaties van teleurstellingen, desoriëntatie en zelfs psychisch afknappen. Velen, wier positie gerevalueerd of opgewaardeerd is, kunnen de luxe niet verdragen en slaan door of knappen af. Het democratisch compromis, door de WUB bedongen, bevredigt niemand zodat iedereen ontevreden is.' De andere revolutie, die naar tijdstip samenviel met de eerste, was volgens Zadoks de in zeer korte tijd tot onmetelijke proporties gegroeide invloed van de overheid op universiteiten en hogescholen. Zadoks eindigde zijn afscheidstoespraak tot de scheidende faculteitsraad met de volgende verzuchting: 'dat nog nooit in de Nederlandse universitaire geschiedenis de universitaire bestuursorganen het zo zwaar hebben gehad als in de afgelopen jaren. Wie in het licht van dit alles, deze dubbele revolutie, dan zijn teleurstelling niet kan relativeren, die is inderdaad een ongelukkig mens.'[15]

In 1976 sprak Zadoks' opvolger Van Dusseldorp de toen scheidende en de nieuw aantredende Faculteitsraad toe. Hij achtte het dringend gewenst dat de raad zich alleen nog maar met de hoofdlijnen zou bezig houden en signaleerde voor het bestuurswerk de volgende problemen: 'Niet alleen tekent zich binnen de LH een duidelijke bestuursmoeheid af, het vinden van kandidaat-raadsleden en vooral het vinden van leden voor commissies wordt steeds moeilijker. Daarnaast maakt de steeds toenemende onderwijslast het noodzakelijk dat zo min mogelijk van de resterende tijd onttrokken wordt aan het zo noodzakelijke onderzoek.' [16]

De Faculteitsraad exit

Na gedurende anderhalf decennium het schip van onderzoek en onderwijs aan de Landbouwhogeschool te hebben geloodst door de vaak woelige zeeën van elkaar snel opvolgende, onrust zaaiende maatregelen van de overheid, verkrapping van de personele en materiële middelen en protesten van de studenten, kwam in 1987 voor Faculteitsraad en Faculteitsbestuur het einde. Op 1 september van dat jaar werden met het in werking treden van de WWO 1986 hun bevoegdheden door respectievelijk de Universiteitsraad en het College van Bestuur overgenomen. Tegelijkertijd werd door het College van Bestuur het Facultair Overleg ingesteld, bestaande uit de Rector Magnificus en de voorzitters van de vaste commissies voor onderwijs en wetenschap, de VCO en de VCW.[17] De ene Wageningse faculteit bleef immers bestaan en zo had zij dan toch nog een, weliswaar klein maar niet van gewicht ontbloot, uithangbord annex spreekbuis in het geheel van de bestuursorganisatie. Enige jaren later kreeg de faculteit bovendien een nieuwe naam. Vanaf 1989 presenteerde zij zich als 'Faculteit van landbouw- en milieuwetenschappen', daarmee ook in haar naam de toen reeds lang aan de gang zijnde verbreding van haar werkterrein tot uitdrukking brengend.[18]

Tabel 2. Faculteitsvoorzitters (decanen), 1972-1986

1972	dr.J.C. Zadoks
1973	id.
1974	id.
1975	dr.ir. D.B.W.M. van Dusseldorp
1976	id.
1977	id.
1978	prof.dr.ir. J. Schenk
1979	id.
1980	id.
1981	prof.dr. L.M. Schoonhoven
1982	id.
1983	id.
1984	id.
1985	prof.dr. J.L. van Went
1986	id.

Bron: LH-gids; LU-gids

Nadat het enige voorlopers had gehad in de vorm van achtereenvolgens een adviesraad uit de wetenschappelijke staf, een Stafconvent en een Voorlopige Conventsraad met een Voorlopig Conventsbestuur, was in mei 1969 het Academisch Convent, omvattende alle leden van de wetenschappelijke staf, officieel geïnstalleerd. Conventsraad en Conventsbestuur waren daarmee hun voorlopige karakter kwijtgeraakt, werden voortaan gekozen door en uit de leden van het in ruim 30 secties onderverdeelde Academisch Convent en gingen deel uitmaken van de officiële bestuursstructuur van de Landbouwhogeschool. Met jeugdig enthousiasme en een hoge vergaderfrequentie waren zij aan het werk getogen. En werk was er genoeg aan de winkel, gezien de toenmaals op handen zijnde ingrijpende veranderingen naar vorm en inhoud van universiteit en hogeschool. In de Conventsraad werden nota's, wetsontwerpen, reglementen en dergelijke besproken en van commentaren en adviezen voorzien. De jaarvergadering van het Convent discussieerde onder meer over de benoemingsprocedure van hoogleraren en lectoren. Het Conventsbestuur voerde o.a. besprekingen met politici, met het Bestuur LH, het College van Rector en Assessoren, het TAP-bestuur en het Wastra-bestuur en het onderhield contacten met het Interacademiaal Overleg van Conventen (IAOC). De vertegenwoordigers van het Convent in de Faculteit en in allerlei commissies en werkgroepen moesten, om voor vol te worden aangezien, daar een substantiële bijdrage trachten te leveren. De door het Convent ingenomen standpunten waren doorgaans veeleer van hervormingsgezinde dan van revolutionaire aard. Sommige van zijn leden vonden de houding ten opzichte van de machtscentra dan ook te conciliant. Zo richtte Voortman in november 1969 een open brief tot het Convent, waarin hij opriep tot scherpe oppositie tegenover 'Den Haag' en 'Salverdaplein'.[19]

Om de eenheid van het wetenschappelijk corps

Als het erop aan kwam, was bij het convent wel degelijk de bereidheid aanwezig om een vuist te maken. Dat is gebleken toen er actie moest worden gevoerd met als inzet 'de eenheid van het wetenschappelijk corps'. Bij de wetenschappelijke

staf heerste reeds lang het gevoelen dat de vigerende hiërarchische verhoudingen binnen het wetenschappelijk corps niet te rijmen waren met het feit dat in de praktijk wetenschappelijk medewerkers menigmaal tot dezelfde taken en verantwoordelijkheden waren geroepen als hoogleraren en lectoren. Waarom dan ook niet als regel dezelfde bevoegdheden en rechten aan alle leden van het wetenschappelijk corps toegekend, zo vroeg men zich af. De toenmalige conventsvoorzitter Walstra had zijn toespraak bij de installatie van het Academisch Convent in juni 1969 geheel aan dit probleem gewijd. Hij achtte een spoedige en krachtige integratie van het wetenschappelijk corps noodzakelijk en zag dit als een kernprobleem van de structuur van universiteiten en hogescholen.[20] Toen in het voorontwerp van de WUB 1970 die eenheid van het wetenschappelijk corps niet voldoende uit de verf kwam, veroorzaakte dat teleurstelling en verontwaardiging in kringen van het convent. Men vond het wetsontwerp ernstig tekort schieten omdat het o.a. voor wetenschappelijk medewerkers niet de mogelijkheid schiep om als voorzitter van een vakgroep, lid van een examencommissie of co-promotor te fungeren.[21] Nadat op 11 mei 1970 de conventsvertegenwoordigers reeds bij wijze van protest waren weggebleven uit de faculteitsvergadering, besloot de conventsraad in zijn vergadering van 13 mei, gehoor te geven aan de oproep van voorzitter L. van der Plas, om tot aan de behandeling van de Wet in de Tweede Kamer de deelneming aan alle bestuurlijke werkzaamheden binnen en buiten de Landbouwhogeschool op te schorten.[22]

Boycotactie

Deze boycot sloeg in als een bom. De TAP-geleding betreurde de actie.[23] In politiek Den Haag maakte zij indruk, mede door de waardigheid en beheersing waarmee zij werd gevoerd. Welwillende LU-bestuurders waren er onaangenaam door verrast, ook al had Van der Plas er nadrukkelijk op gewezen dat de actie geenszins tegen hen was gericht, doch uitsluitend bedoeld was om politiek Den Haag met klem te doordringen van de ernst en urgentie van de zaak.[24] Pas in september werd door de Conventsraad besloten de boycot te beëindigen. Hoewel de definitieve behandeling in de Kamer toen nog niet was geschied, meende men toch duidelijke tekenen te bespeuren die erop wezen dat er in Den Haag een willig oor was voor de eisen van het Convent.[25] Deze optimistische verwachtingen zijn echter niet bewaarheid. In de jaarvergadering van het Convent op 1 oktober moest worden geconstateerd dat politieke factoren tot een vrijwel ongewijzigde aanneming van de wet hadden geleid.[26] De eenheid van het wetenschappelijk corps, zoals het Convent die zag, was dus niet ten volle gerealiseerd. Het streven van het Convent werd nu gericht op een binnen de grenzen van de wet zo groot mogelijke integratie van het wetenschappelijk corps.[27] Dat zou in de nieuwe bestuursstructuur als één geleding 'wetenschappelijk personeel' (WP) moeten optreden. Die wens werd vervuld en toen de dienovereenkomstig samengestelde Hogeschoolraad en Faculteitsraad respectievelijk in 1971 en 1972 hun werkzaamheden waren begonnen, betekende dat automatisch het einde van het Academisch Convent. Voor dit lichaam was, net als voor de Senaat, geen plaats in de nieuwe verhoudingen. Het had echter gedurende zijn korte bestaan zijn bijdrage geleverd aan de voorbereiding van die nieuwe verhoudingen.

De instelling van een gekozen Hogeschoolraad als hoogste bestuursorgaan was één van de voornaamste dingen die in de turbulente tijd aan het eind van de jaren zestig door de hervormingsgezinde leden van de hogeschoolgemeenschap werden nagestreefd. Zo had de SVB in zijn verkiezingsprogramma van 1969, behalve een groot aantal desiderata ten aanzien van het onderwijs, ook de eis opgenomen tot vorming van een Hogeschoolraad, die de taken en bevoegdheden van Senaat, Stafconvent en Wastra moest overnemen. De drie laatstgenoemde organen konden dan worden opgeheven.[28] Ook de Commissie Breedspoor discussieerde vanzelfsprekend over het onderwerp. Zij adviseerde, een voorlopige hogeschoolraad in te stellen. Dat de samenstelling en bevoegdheden daarvan binnen de door de wet-Veringa gestelde grenzen zouden blijven, viel niet in de smaak bij de student-leden van de commissie. Zij wilden een radenuniversiteit met als hoogste bestuursorgaan een hogeschoolraad, gekozen op basis van one-man-one-vote. Zij weigerden daarom, medewerking te verlenen aan de commissie die de vorming van de voorlopige hogeschoolraad moest voorbereiden.[29] De Conventsraad sprak zich uit vóór de vorming van een voorlopige hogeschoolraad, onder voorwaarde dat alle geledingen bereid waren, mee te doen.[30] De Wastra zond aan Senaat, Conventsraad en Tap-raad een brief met als aanhef 'Medemensen', waarin hij voorstelde om een experimentele hogeschoolraad te vormen door middel van verkiezingen op basis van één-man-drie-stemmen.[31]

Het duurde nog tot 1971, voordat er een hogeschoolraad kwam. Die hoefde toen niet meer 'voorlopig' te worden genoemd, maar droeg de trotse naam Eerste Hogeschool Raad (E.H.R.). Hij telde 33 zetels: voor de drie geledingen elk negen en de overige zes voor buitenuniversitaire leden. De schriftelijk gehouden verkiezingen hadden plaats in mei en de eerste vergadering van wat toen nog een 'rompraad' was, in juni. Nadat de zes buitenuniversitaire leden op aanbeveling van de Hogeschoolraad door de minister waren benoemd en een voorzitter - L. van der Plas - en een vice-voorzitter - H. Tap - waren aangewezen, werd op 15 november 1971 de eerste vergadering van de voltallige raad gehouden en kon in december 1971 de bestuursoverdracht van het oude LH-bestuur aan Hogeschoolraad en College van Bestuur geschieden.[32] Ook deze raad had nu zijn plaats ingenomen in de nieuwe bestuursstructuur en was met zijn werkzaamheden begonnen. En werkzaamheden waren er in overvloed. In de aanloopperiode waren het vooral kwesties van constituerende aard die de aandacht vroegen. Toen die eenmaal waren geregeld, kon de eigenlijke taak ten volle worden aangevat en kwamen zaken aan de orde zoals: personeelsbeleid, voorlichting, bouwbeleid, ruimtelijke planning, voorbereiding en vaststelling van de begroting, herstructurering van het wetenschappelijk onderwijs, het post-academiale onderwijs (PAO), de relatie tussen wetenschappelijk onderwijs en hoger beroepsonderwijs, wetenschapsbeleid, studentenstop, collegegeld en studiefinanciering.[33] Hoe druk het was blijkt enigszins uit het feit dat, behalve in de vakantieperioden, er bijna elke week wel het verslag van een gehouden of de agenda van een te houden hogeschoolraadsvergadering in het universiteitsblad verscheen; de verslagen werden vanaf december 1972 vervangen door een rubriek 'Mededelingen van de voorzitter HR'. Toen deze eerste hogeschoolraad voor het laatst vergaderde op 9 april 1973,

deed voorzitter L. van der Plas een boekje open over het werk dat in ongeveer anderhalf jaar tijds was verzet. In totaal had de raad 27 keer vergaderd. Gemiddeld waren er 25 raadsleden ter vergadering aanwezig geweest en ook de vaste adviseurs - dat waren de secretaris LH en de vertegenwoordiger van de minister - lieten zelden verstek gaan. De duur van de vergaderingen bedroeg gemiddeld drie driekwart uur; soms werden zij pas na middernacht beëindigd.[34] Elk raadslid had ongeveer 12 kg papier toegezonden gekregen.[35] Er waren zeven vaste commissies ingesteld, vier ad hoc commissies gedechargeerd en drie ad hoc commissies waren nog werkzaam op het gebied van personeelsbeleid, verkiezingsreglement en bestuursreglement. Aan deze vermelding van een aantal concrete gegevens knoopte Van der Plas nog een bespiegeling vast over de immense eisen die aan de universitaire gemeenschap werden gesteld, doordat de regering, naast de invoering van de nieuwe bestuursstructuur, de universiteiten en hogescholen confronteerde met een overstelpend aantal andere ingrepen. Hij noemde: een volledig gewijzigde opzet van het onderwijs, een revolutionaire verandering in de verdeling der financiële middelen, een radicale wijziging van de toelatingsprocedure, een principiële herziening van het middelbaar onderwijs en een veel gekritiseerde nota over het onderzoek. Van der Plas besloot zijn bespiegeling met de volgende boutade: 'Als u aan een onderneming een hoeveelheid vergelijkbare veranderingen in éénzelfde periode zou opdragen, zou U te maken krijgen met een fel protest van de vakbond, met een staking onder het personeel, met het ontslag van een deel der directieleden en een aantal lijnfunctionarissen, met een credietstop van de bank, met een verlies van een aantal klanten en met leveranciers die vanaf dat moment alleen nog leveren met een bankgarantie.'[36] Dat alles gebeurde niet aan de LU. Daar bleef men, overeenkomstig Werumeus Bunings dichtregel 'En de boer, hij ploegde voort', doorgaan met onderwijzen, onderzoeken en besturen, ondanks de turbulentie in de samenleving in het algemeen en aan de universiteiten en hogescholen in het bijzonder. Toen in januari 1975 de vijftigste hogeschoolraadsvergadering zou worden gehouden, werd in het universiteitsblad door een aantal personen een terugblik geworpen en een evaluatie gegeven. Het waren: de ministerieel adviseur Van der Schans, de voorzitter van het College van Bestuur Ritzema van Ikema en de voorzitter van de eerste bijeenkomst van de rompraad van juni 1971 Van Mourik. Naast waardering en begrip gaven zij kritische kanttekeningen en adviezen. Die kwamen er in grote lijnen op neer, dat de Hogeschoolraad efficiënter zou moeten werken door minder in details te treden, meer aan haar commissies over te laten en procedures te stroomlijnen.[37]

Spreekrecht publieke tribune; politiek in de raad

Naast het vele werk dat reeds afkwam op de Hogeschoolraad, dienden zich in deze jaren ook nog problemen aan over zijn werkwijze en werkterrein. Eén van die problemen was het verlenen van spreekrecht aan de publieke tribune; een ander, het in de raad ter discussie stellen van politieke kwesties. Dat spreekrecht had vooral voorstanders bij de geledingen van TAP en studenten. Het werd, nadat een commissie zich erover had gebogen, eind 1975 bij wijze van experiment ingevoerd en op 29 januari 1976 voor het eerst door twee personen uitgeoefend.[38] Over het onderwerp

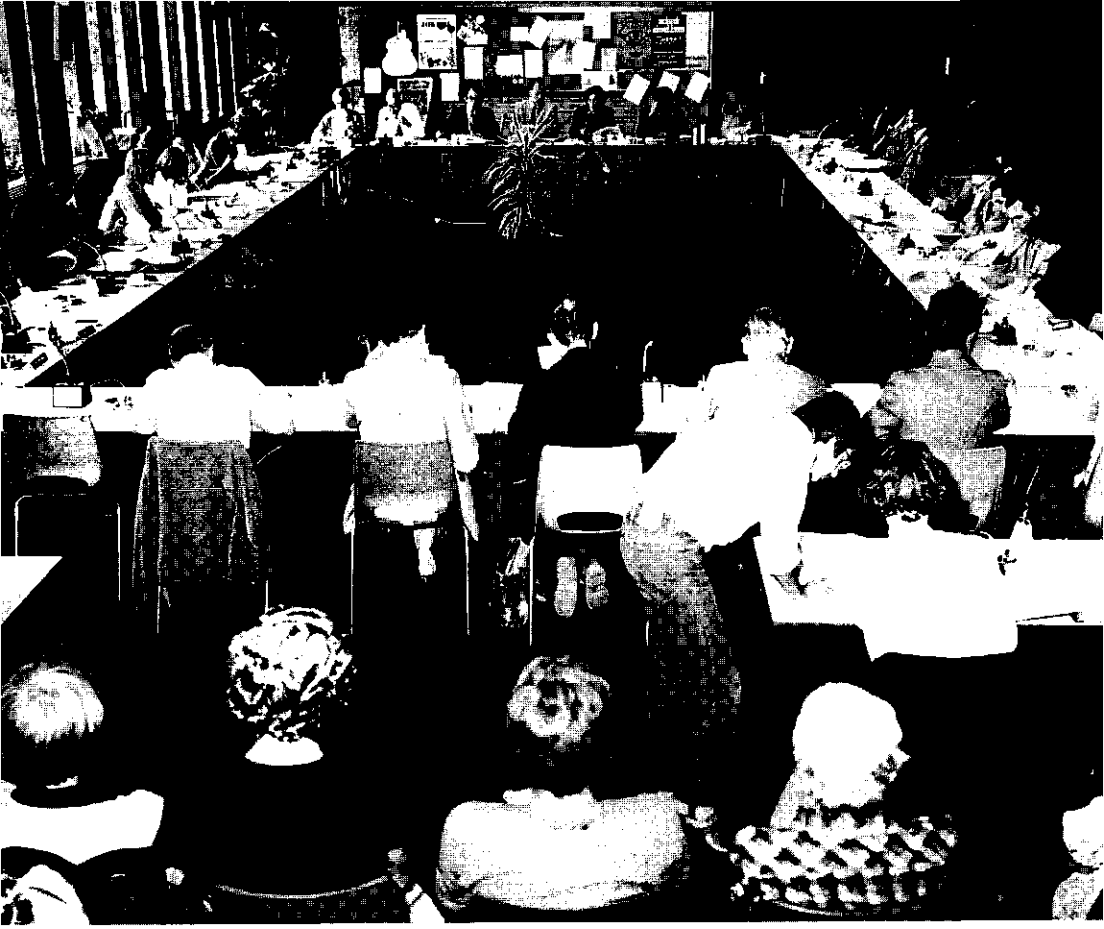

2 De hogeschoolraad vergadert, augustus 1978

'politiek in de Hogeschoolraad' botsten de meningen heviger op elkaar. Nadat in het begin van 1973 al eens een tegen het Amerikaanse optreden in Vietnam gerichte motie in de raad was afgestemd, gebeurde dat in de herfst van 1975 met een motie tegen het Spanje van Franco.[39] De voorzitter van de Hogeschoolraad, Ten Zeldam-Hartelust, stelde daarop een vier personen tellende commissie 'politieke onderwerpen' in, die de raad moest adviseren over richtlijnen die gevolgd zouden moeten worden ingeval er politieke uitspraken van de raad werden gevraagd.[40] De commissie stelde zich op de hoogte van de situatie bij universiteiten en overige hogescholen in den lande, bracht rapport uit aan de Hogeschoolraad over haar bevindingen en beraadslagingen, en stelde aan de raadsvoorzitter voor, zich over de behandeling van politieke onderwerpen in de raad te laten adviseren door de agendacommissie. Deze laatste voelde daar niet voor, zolang er geen bevredigende definitie van het begrip 'politieke onderwerpen' was gegeven. De Hogeschoolraad besloot daarop, voortaan politieke onderwerpen van geval tot geval te bekijken en raadsleden, die zo'n onderwerp behandeld wilden zien, in de gelegenheid te stellen om een toelichting te geven alvorens de raad tot besluitvorming zou overgaan.[41] De meningen over 'politiek in de raad' botsten opnieuw in het voorjaar van 1979, toen de raad discussieerde over de verstoring van een bij de vakgroep Fytopathologie door een Zuid-Afrikaan gehouden lezing. TAP-lid Arie de Jong, die vond dat politieke discussies niet in de raad

thuishoorden, diende ter beëindiging van de discussie een ordevoorstel in, dat de steun verwierf van een raadsmeerderheid. Dit schoot het buitenuniversitair lid Dolf Coppes in het verkeerde keelgat. Hij sprak van 'het tarten van alle regels van de democratie' en deelde bij wijze van ultimatum mee dat hij niet langer aan de vergaderingen zou deelnemen als het van nu af aan verboden zou zijn om in de raad over politieke onderwerpen te spreken.[42] Zulk een verbod kwam er ook niet en de politiek bleef rondspoken in het werk van de Hogeschoolraad. Zo werd er in de herfst van 1981 vanuit de PSF-fractie een poging ondernomen om de raad een verklaring te doen tekenen tegen de kernbewapening, een onderwerp waarover destijds in ons land de opwinding tot grote hoogte was opgelopen. De meerderheid van de raad verklaarde zich echter tegen zulk een politieke standpuntbepaling. Zij vond dat deze zaak niet tot haar competentie behoorde.[43]

De relatie met het College van Bestuur

De reeds aangestipte delicate verhouding van de Hogeschoolraad met het College van Bestuur gaf menigmaal aanleiding tot wrijvingen. Wel was in 1975, op voorstel van een commissie ad hoc, ter verbetering van de communicatie tussen de beide bestuurslichamen een geregeld overleg begonnen tussen het College van Bestuur en de agendacommissie van de Hogeschoolraad.[44] Toch was daarmee het onbehagen niet weggenomen. In maart 1977 werd in het universiteitsblad verslag gedaan van een interview met drie student-leden van de Hogeschoolraad, één van elk der drie studentenfracties: het Studentenoverleg '73 (SO'73), de Progressieve Studentenfractie (PSF) en de Christelijke Studentenfractie (CSF). Hoewel zij verschillende accenten legden, gaven alle drie uiting aan hun ongenoegen over de wijze waarop het samenspel tussen Hogeschoolraad en College van Bestuur verliep. Dat samenspel bleek in de praktijk niet zo harmonisch te zijn als voor een optimaal functioneren van deze bestuurslichamen wenselijk moest worden geacht. Onbegrip, wederzijds wantrouwen en competentiekwesties vertroebelden de verhoudingen.[45] Bezorgdheid over het ontbreken van een goede relatie sprak ook uit de woorden van verscheidene sprekers, waaronder de voorzitter van het College van Bestuur Ritzema van Ikema, bij het afscheid in april 1977 van de toenmalige Hogeschoolraad.[46]

In een interview trachtte het in 1977 aftredende buitenuniversitaire raadslid Jan Werts iets van de oorzaak van de spanningen bloot te leggen: 'Het college speelt het spel ook niet altijd even goed, men wil alles in eigen handen houden, men verkoopt de zaken niet altijd even handig en bovendien speelt de voorzitter van het college een nogal dominerende rol. Ik weet best dat de WUB, zoals die nu functioneert, onaf is. De geledingen krijgen de kans om een raad te vormen en komen tegenover een college dat de raad in zekere zin wordt opgedrongen. Een College van Bestuur, en dat wil ik benadrukken, dat veel meer met handen en voeten gebonden is aan allerlei regelingen en 'Den Haag' dan veel raadsleden zich realiseren. Het college zit niet zo gemakkelijk(...) Volgens mij zal het betwisten van elkaars bevoegdheden altijd wel blijven, al is het wel zaak dat de wet op een aantal punten duidelijker wordt. Nu kun je hier lezen dat iets mag, en een paar regels verder staat dat dat tot de bevoegdheden van het college behoort.' Maar de oorzaak van de spanningen lag niet alleen bij de

WUB en het College van Bestuur, ook op de Hogeschoolraad was wel wat aan te merken: 'De raad wekt soms de indruk dat hij zich geen enkele beperking behoeft op te leggen en dat een eenmaal toegekend budget ontzettend rekbaar moet zijn. De raad zei in het verleden zo vaak tegen het college: dan moeten jullie in Den Haag maar meer vragen, terwijl iedereen weet dat er in Den Haag niets te halen valt. Men zou wat meer realiteitszin aan de dag kunnen leggen en zeggen: dit is het budget, daar moeten we het dus mee doen, wat willen we, wat heeft prioriteit.' Over de bestuurlijke werkwijze van de LU in het algemeen had Werts eveneens behartenswaardige opmerkingen in petto: 'Wat me ook opviel als man van buiten dat men zich bij een instelling als de LH een vrij grote luxe kan permitteren. In het bedrijfsleven heb je niet zoveel tijd om geweldig dikke nota's te maken, er nog eens een commissie tegen aan te gooien, er nog eens een half jaar op te studeren.'[47]

Spanningen over de verdeling van bevoegdheden deden zich overigens niet alleen voor in de relatie met het College van Bestuur. Bij herhaling bleek in de Hogeschoolraad het gevoelen aanwezig dat men niet in voldoende mate bij het beleid werd betrokken. Toen in 1977 een nieuwe Rector Magnificus was benoemd, werd daaraan in een besloten vergadering van de Hogeschoolraad een discussie gewijd. Verscheidene leden van de raad gaven uiting aan hun onvrede over de procedure die bij dergelijke benoemingen werd gevolgd. Men vond dat de betrokkenheid van de Hogeschoolraad daarbij te veel op een afstand werd gehouden.[48] Wel was HR-voorzitter Ten Zeldam-Hartelust van mening dat in de loop der jaren de situatie was verbeterd. In een interview ter gelegenheid van haar afscheid in september 1979 zei ze daarover het volgende: 'De eerste tijd stelde het college zich nogal terughoudend op tegenover het raadsgebeuren, een terughoudendheid die ook bij het bureau aanwezig was. Er heerste een sfeer van: waar bemoeien ze zich mee.' Zij had in de eerste jaren de plaats van de HR, inclusief zijn voorzitter, in zekere zin moeten bevechten. 'Met het mes tussen mijn tanden. Nu doen we het volgens de wet en zitten de zaken wel snor. Die paar keer dat we nog eens over bevoegdheden strijden, ach dat houdt de zaak levendig.'[49] Dat men zich blijvend in dit soort levendigheid mocht verheugen, bleek duidelijk toen enige maanden later in de Hogeschoolraad gemurmureer ontstond over de ondoorzichtigheid van de begroting, zoals die aan de raad werd gepresenteerd. Die ondoorzichtigheid maakte het de raad vrijwel onmogelijk om een effectief gebruik te maken van het hem toekomende budgetrecht en daadwerkelijk greep te krijgen op het beleid.[50]

Het gevoel van niet geheel au sérieux te worden genomen door het College van Bestuur bleef latent aanwezig bij de Hogeschoolraad. Raadsleden vonden dat schriftelijke vragen uit de raad niet altijd adequaat beantwoord werden door het college en dat zij over het algemeen voor hun besluitvorming te weinig informatie van die kant kregen.[51] Een andere oorzaak van spanning was de benoeming door de minister in december 1979 van buitenuniversitaire leden van de Hogeschoolraad. Daarbij was de bewindsman zonder nader overleg afgeweken van de door de raad opgestelde aanbeveling. De ontstemming over dit ontbreken van nader overleg kwam vooral neer op het hoofd van de vertegenwoordiger van de minister in de Hogeschoolraad, dr. P. Schenk. De fracties van CSF, PSF, PP en TAP meenden zelfs te moe-

ten constateren 'dat de positie van de vertegenwoordiger van de minister, die als raadsman de vergaderingen bijwoont, in het geding lijkt geraakt.'[52] Alle opwinding ten spijt werden de door de minister aangewezen buitenuniversitaire leden benoemd en bleef de vertegenwoordiger van de minister gehandhaafd.

Een principieel punt van wrijving was de vraag of de Hogeschoolraad rechtstreeks opdrachten mocht geven aan het Bureau van de LU. De raad meende dat dit inderdaad moest kunnen en beriep zich op een artikel uit het bestuursreglement dat als volgt luidde: 'Het bureau van de hogeschool staat ten dienste van de hogeschoolraad, het College van Bestuur, het college van dekanen en de faculteit.' Het college was het niet eens met de interpretatie die de raad hieraan gaf en wees op een ander artikel van hetzelfde reglement, inhoudende de bepaling dat de secretaris van de LU, tevens hoofd van het Bureau, uitsluitend aan het College van Bestuur verantwoording verschuldigd was. Bovendien achtte het college zich in zijn opvattingen gesterkt door de volgende uitspraak van de met de evaluatie van de WUB belaste commissie-Polak: 'Er is - bij gebrek aan een uitdrukkelijke wetsbepaling dienaangaande - geen bevoegdheid om met voorbijgaan van het college of tegen de wil van het college, ambtenaren te horen of stukken ter inzage te vragen. Een dergelijke bevoegdheid zou neerkomen op een recht van enquête dat aan de hogeschoolraad niet bij wet is verleend.' Overigens vond het college de vrees van de raad voor het achterhouden van informatie ongegrond. In het uiterste geval kon de raad tegen een eventueel besluit van het college, om over een bepaalde zaak geen informatie te verstrekken, in beroep gaan bij de minister.[53]

Één nieuwe raad

Aan het bestaan van de Hogeschoolraad in deze vorm - sinds de verandering van de Landbouwhogeschool in Landbouwuniversiteit per 1 september 1986 werd hij 'Universiteitsraad' genoemd - kwam een eind door de invoering van de nieuwe Wet op het Wetenschappelijk Onderwijs. Het heeft nog geduurd tot 1 september 1987 voordat aan de Landbouwuniversiteit de nieuwe bestuursstructuur werd ingevoerd, waarbij de oude Universiteitsraad en de Faculteitsraad werden vervangen door één nieuwe Universiteitsraad. Deze invoering is niet zonder slag of stoot verlopen. Vanaf 1984, toen de plannen voor de nieuwe wet bekend werden, is er strijd over gevoerd, niet alleen door de Hogeschoolraad respectievelijk Universiteitsraad met het College van Bestuur en 'Den Haag', maar ook binnen de Universiteitsraad zelf. Daarbij ging het vooral om de samenstelling van de nieuwe raad. De oude raad had namelijk, afgezien van de buitenuniversitaire leden, een paritaire samenstelling gekend: negen leden van het wetenschappelijk personeel, negen van het technisch en administratief personeel en negen studenten. De nieuwe Universiteitsraad zou echter, aansluitend bij de opgeheven Faculteitsraad, voor de helft bestaan uit leden van het wetenschappelijk personeel. Zij zouden 14 zetels bezetten, de geleding technisch en administratief personeel en de studentengeleding elk zeven. Zoals te verwachten was, viel deze forse ingreep in de machtsverhoudingen lang niet overal in goede aarde. Faculteitsraadslid Wennekes van TAP82 gaf zijn mening als volgt weer: 'De medezeggenschap van de raad is er op achteruit gegaan. De oude universiteitsraad

3 Reeds in februari werd geprotesteerd tegen de Wet op het Wetenschappelijk Onderwijs: WSO-bestuurder Alfons Rommelse presenteert namens het actiecomité 'WWO'84 Nee!', dat binnen twee dagen ruim 1000 handtekeningen had opgehaald, een pakket eisen aan de Faculteitsraad

was democratischer. Het lijkt weer terug te gaan naar tien hoogleraren in een achterkamertje. Moet dat anno 1987? Ik vrees dat het huidige machtsdenken van de nonnonsense boys overal gaat doorklinken'. Vooral ook van studentenzijde was vanaf het bekend worden van de ministeriële plannen furieus gereageerd op de terugdringing van hun invloed in het toporgaan van de universiteit. Het misnoegen had zich in 1985 geuit in het verschijnen van een 'zwart-wit-boek' van het 'Aktiekommitee WWO'84 Nee!', de verstoring van een faculteitsvergadering en een bezetting van het Hoofdgebouw.[54] Deze bezetting werd reeds na vier dagen beëindigd door ingrijpen van de politie, maar kort daarna werd de Aula van de LU bezet en in dat geval duurde het elf dagen voordat er een eind aan de bezetting kwam wegens verminderd animo.

Brede Democratische Discussie

Na al deze gebeurtenissen viel in de Hogeschoolraad het besluit om een door de actievoerders geëiste 'Brede Democratische Discussie' te organiseren over de aan de LU in te voeren bestuursstructuur. Dat besluit was genomen met de kleinst mogelijke meerderheid van 12 tegen 11 stemmen en nadat de CL-fractie uit protest de vergadering had verlaten (de HR telde 33 leden). Hogeschoolraadsvoorzitter Kroon ver-

zuchtte: 'Dat is geen daverend succes; dit is spijtig voor de democratie'. De voor democratie strijdende studenten op de publieke tribune dachten daar anders over. Zij applaudisseerden en juichten, waarbij zij spandoeken en poppen in de hoogte staken.[55] Toch was het geen gelukkig gesternte waaronder de Brede Democratische Discussie was geboren. De CL-fractie riep haar achterban op om er niet aan deel te nemen en er was te weinig animo om in de voorbereidingscommissie zitting te nemen.[56] De BDD bloedde dan ook al spoedig dood en de Universiteitsraad kwam er in de samenstelling die door de minister was bepaald.[57] Enigszins gelaten klonken de volgende door Kroon bij zijn afscheid na acht jaar voorzitterschap gesproken woorden: 'Het zal nooit meer zo zijn als het vroeger was. We hadden twee raden en twee besturen, maar het departement vond het beter dat er één raad kwam' [58]

Tabel 3. Voorzitters Hogeschoolraad/Universiteitsraad, 1972-1992

1972-1973	dr. L. van der Plas
1973-1979	mevr.ir. B. ten Zeldam-Hartelust
1980-1987	mr. J.W. Kroon
1988-	mr. J.H.G. Janssen

Bron: LH-gids; LU-gids.

HET COLLEGE VAN DECANEN

Van de nieuwe bestuursstructuur, die ingevolge de WUB 1970 in het academisch jaar 1971/'72 aan de LU werd ingevoerd, maakte ook een College van Decanen deel uit. Het werd als sluitstuk op de bestuurshervorming door de Faculteitsraad ingesteld in zijn vergadering van 30 mei 1972.[59] Aan de universiteiten bestond het College van Decanen uit de Rector Magnificus als voorzitter en de decanen van de faculteiten als leden. Aan de LU met haar ene faculteit hadden behalve de Rector Magnificus - ook hier als voorzitter - en de decaan nog vijf hoogleraren zitting in het college.[60] Het College van Decanen had tot taak, Hogeschoolraad en College van Bestuur te adviseren inzake onderwijs en wetenschapsbeoefening; daartoe behoorde o.a. het promotiebeleid en het om de twee jaar opstellen van de voordracht aan de minister voor de benoeming van de Rector Magnificus. Het College van Decanen was slechts met weinig beslissingsbevoegdheid toegerust. Zadoks heeft dit college wel eens vergeleken met een slaperdijk. In noodsituaties, wanneer de golven over de dijken slaan, dan is altijd de slaperdijk er nog om het gevaar te keren. Lang niet iedereen was overigens verrukt van hetgeen wel als een soort opvolger van de voormalige Senaat en dus als overblijfsel uit de oude bestuursstructuur werd gezien. Vooral de linkse studenten hadden de neiging, zich kritisch en denigrerend tegenover het College van Decanen op te stellen.[61] Maar ook binnen het wetenschappelijk corps leefden er weerstanden. De Conventsraad had reeds in mei 1970, toen de WUB nog in statu nascendi verkeerde, over het College van Decanen de volgende uitspraak gedaan: 'Dit College, dat niet aan de wettelijke verplichtingen tot openbaarheid wordt onderworpen, lijkt een nieuwe Senaat te zullen worden. Het door de minister afgewezen dualisme herleeft, wanneer naast de Universiteitsraad op gelijk niveau een College van Dekanen opereert.'[62] Toen in 1979 in de faculteitsraad gestemd werd over de herbe-

noeming van drie leden van het College van Decanen, motiveerde het PP-fractielid Koningsveld zijn tegenstem met de woorden: 'Wij willen er graag een lege verzameling van maken'.[63]

De merendeels tussen onverschilligheid en afwijzing variërende houding ten opzichte van het College van Decanen is wellicht in de hand gewerkt door het feit, dat men doorgaans weinig van het college vernam. Wel verschenen er vanaf 1975 verslagen van zijn werkzaamheden in het universiteitsblad, maar verder besteedde de hogeschoolpers nauwelijks enige aandacht aan dit officiële orgaan. Dat gebeurde eigenlijk alleen als er iets van min of meer controversiële aard te melden was. Zulks was bijvoorbeeld het geval in 1980, toen het College van Decanen zich in een brief tot alle hoogleraren richtte met de oproep, de deelneming aan bestuursorganen niet te veronachtzamen. Het aantal kroondocenten in faculteitsraad en hogeschoolraad vertoonde volgens het college een zorgwekkende daling.[64] Prompt kwam er in het volgende nummer van het universiteitsblad een berisping van de hand van Toon Janse. Hij vond de démarche van het College van Decanen zeer ondemocratisch en eindigde de beschouwingen, die hij eraan wijdde, met de tirade: 'Meer kroondocenten in de raden? Hoe verzinnen ze het. Hoe triest! Het valt nauwelijks te beschrijven.'[65]

Dat deze dingen gevoelig lagen, bleek wel vaker. In 1983 had het College van Decanen de gezamenlijke hoogleraren uitgenodigd voor een bijeenkomst, waarin zij zouden worden ingelicht over de op handen zijnde taakverdelingsoperatie (TVC). Toen bij die gelegenheid de vraag opkwam of er niet vaker informele samenkomsten van hoogleraren moesten worden georganiseerd, werd daarop positief gereageerd. Oosterlee, de toenmalige Rector Magnificus - volgens het universiteitsblad 'met in zijn achterhoofd de mening van de hogeschoolraad dat dit soort bijeenkomsten eigenlijk geen pas geeft' - wees echter op de gevolgen met deze woorden: 'U begrijpt dat er dan een spanningsveld is'.[66] Dat deze waarschuwing niet uit de lucht was gegrepen, bleek heel duidelijk in november 1986. De Rector Magnificus zelf had toen de hoogleraren uitgenodigd voor een informele maar exclusieve bijeenkomst ter bespreking van enkele actuele zaken. De Universiteitsraad nam daarop met de stemmen vóór van DSL, PSF en PP een motie aan met als inhoud dat het 'minder gewenst is dat de Rector Magnificus bijeenkomsten van hoogleraren organiseert, om algemene universiteitszaken te bespreken.' De indieners van de motie - PSF en PP - waren van mening dat in het samenkomen van een elite als die van de hoogleraren het gevaar school van 'informele besluitvorming en niet-openbare machtsvorming.' Rector Magnificus Oosterlee reageerde met de mededeling dat de motie hem er niet van zou weerhouden om in de toekomst opnieuw dergelijke bijeenkomsten te organiseren.[67]

Het College van Decanen heeft de bestuurshervorming als gevolg van de invoering van de WWO 1986 overleefd. Wel kwamen er wijzigingen in de samenstelling. Voortaan zouden slechts vijf personen er deel van uitmaken en wel: de Rector Magnificus, de voorzitters van VCW en VCO en nog twee hoogleraren.[68]

'Hier wordt de problematiek van veefokkers door wijsgeren behandeld.' (dr.ir. W.H. Douma in WHB 110486,7).

Toen in de naoorlogse decennia het bestand aan leerstoelen en studierichtingen zich gestaag uitbreidde en een groeiende diversiteit te zien gaf, werd het samengaan in één ongedeelde faculteit allengs problematischer. Op gezette tijden diende zich dan ook de vraag aan, of tussen de leerstoelen aan de basis en het Bestuur van de LH, de Senaat en de Faculteit aan de top niet een bestuurlijk middenniveau moest worden ingesteld. Deze vraag werd acuut, toen door invoering van de nieuwe bestuursstructuur ingevolge de WUB 1970 zowel de top als de basis ingrijpende wijzigingen ondergingen. Aan de basis verschenen nu de vakgroepen als bestuurslichamen, aan de top het College van Bestuur, de Hogeschoolraad, de Faculteitsraad en het College van Decanen. De WUB bood de mogelijkheid om tussen top en basis subfaculteiten te creëren, voorzien van een respectabel aantal bevoegdheden.

Was er aan de LU wel behoefte aan een bestuurlijk middenniveau en zo ja, moest dat er dan komen in de vorm van subfaculteiten of van iets anders? Die vragen zijn jarenlang blijven rondspoken en er zijn, zoals te verwachten viel, zeer uiteenlopende antwoorden op gegeven. Het was dan ook pas aan het eind van de jaren tachtig dat er, met trotsering van de nog steeds bestaande meningsverschillen en weerstanden, een 'middenstructuur' is ingevoerd. Voordat het zover was, had er heel wat studie, rapportage, advisering, standpuntbepaling, discussie en zelfs protest plaats gehad.

In de afgelopen decennia is bij herhaling door sommigen gepleit voor een splitsing van de faculteit - de omvangrijkste in Nederland - in een aantal subfaculteiten of zelfs faculteiten. Daarnaast zijn er ook altijd vele voorstanders geweest van de ene, ongedeelde faculteit. Zij vreesden dat door splitsing een aantal unieke voordelen van de Wageningse situatie, zoals de ruime mogelijkheden voor interdisciplinaire samenwerking op het gebied van onderzoek en onderwijs en de grote flexibiliteit bij de samenstelling van studiepakketten, verloren zouden gaan. Minister Braks noemde in 1983 als redenen die volgens hem pleitten tegen de splitsing van de faculteit: 'Een verdere opsplitsing zal kunstmatig aandoen, de effectiviteit waarschijnlijk niet verbeteren en de samenwerking tussen de vakgroepen niet bevorderen.'[69]

Voor en tegen subfaculteiten

In het begin van de jaren zeventig klonken er vooral uit kringen van de wetenschappelijke staf stemmen, die pleitten voor een indeling van de LU in subfaculteiten. Dat gebeurde in oktober 1971 met een discussienota, opgesteld door de conventsleden T. de Boer, L. van der Plas, P. Walstra en A.M. van der Woude. Zij zagen in de aanwezigheid van subfaculteiten grote voordelen, zoals een vergroting van de bestuurskracht en eén betere spreiding van raadsleden over de verschillende vakgebieden.[70] Hun visie vond bijval in de Conventsraad, die zich in januari 1972 uitsprak voor een uit subfaculteiten opgebouwde Faculteit der Landbouwwetenschappen.[71] Tezelfdertijd plaatste een groep van vier personen, te weten T. de Boer (wp), Q.J. Munters (wp), R. Altmann (tap) en A.J. Miltenburg (stud), in de Belhamel een

oproep aan de kiezers voor de Faculteitsraad, om zich te scharen in de rij van voorstanders van subfaculteiten.[72] Eveneens als pleitbezorger trad Van der Woude voor het voetlicht met een artikel, waarin hij wees op de essentiële plaats die de subfaculteit had gekregen in de gedachtengang van de wetgever over de universitaire bestuurshervorming.[73] Polak, de toenmalige Rector Magnificus, was echter geenszins ingenomen met al deze agitatie ten gunste van de instelling van subfaculteiten aan de LU. Hij achtte het prematuur om toen al een beslissing daarover te forceren. De werkgroep 'structuur middenniveau', die de zaak in studie had, vond ook dat er eerst nog nader onderzoek moest worden gedaan. Dat zou door een organisatiebureau worden uitgevoerd.[74] De voorstanders lieten zich nochtans niet uit het veld slaan. Twaalf leden van het wetenschappelijk personeel en vijf van het technisch en administratief personeel stelden zich als deelnemers aan de groepering 'Middenstructuur' kandidaat voor de eerste gekozen Faculteitsraad. Nooij en Zadoks zetten ook nog eens uiteen, welke voordelen zij zagen in een middenstructuur. Zij deden dat in hetzelfde Belhamelnummer, waarin de groepering Middenstructuur een doorwrocht stemadvies aan het wetenschappelijk personeel gaf.[75] Ook tegenstanders lieten van zich horen. Bert Visser van de progressieve studentenfractie PSF publiceerde een artikel, getiteld: 'Niet elke verandering is een verbetering. Kommentaar op de misleidende propaganda van A.M. van der Woude'. Visser meende dat er zwaarwegende nadelen waren verbonden aan de indeling in subfaculteiten, zoals een versterkt particularisme van vakgroepen en studierichtingen en een tijdrovende werkwijze. Voor de PSF stond daarom vast dat zij zich tegen de invoering van subfaculteiten moest verklaren.[76] Bij de faculteitsraadsverkiezingen kwamen vijf van de 16 wp-zetels en twee van de acht tap-zetels terecht bij middenstructuur-adepten. Zes van de acht studentenzetels werden daarentegen ingenomen door PSF-leden, potentiële tegenstanders van subfaculteiten. Al met al dus een zetelverdeling waarvan geen spoedige invoering van subfaculteiten kon worden verwacht. Dat betekent echter niet, dat de zaak nu verder bleef rusten.

Rapportering door adviesbureau en werkgroep

In juni 1972 gaf het College van Bestuur, na overleg met Hogeschoolraad en Faculteitsraad, opdracht aan het Raadgevend Efficiency Bureau Bosboom en Hegener, advies uit te brengen over de hoofdlijnen van de organisatiestructuur van de LU, in het bijzonder met betrekking tot het middenniveau. Daarbij zou de uit acht personen bestaande 'Werkgroep Nieuwe Bestuursvormen' - onder voorzitterschap van Bouw en na diens vertrek naar Utrecht, van A.A.P. van Drunen - zorg dragen voor begeleiding.[77] In het in november 1973 uitgebrachte rapport sprak het bureau Bosboom en Hegener zich uit voor een sterk middenniveau tussen faculteits- en vakgroepsniveau. Vele van de taken die op het gebied van onderwijs, onderzoek en beheer werden verricht door het centrale bestuur - Faculteitsbestuur, College van Bestuur en Bureau LU - zouden aan het middenniveau kunnen toevallen. De Faculteitsraad zou zich dan met de grote lijnen kunnen bezighouden. Behalve deze schepping van een middenniveau achtte het rapport een vermindering van het aantal vakgroe-

pen door middel van fusies, alsmede een integratie van Hogeschoolraad en Faculteitsraad, gewenst.[78]

Dat er een middenniveau moest komen, teneinde de bestuurskracht te versterken en de participatie van betrokkenen te vergroten, was toenmaals ook bij Hogeschoolraad en Faculteitsraad de heersende opinie. Hoe het er uit moest zien, daarover liepen de meningen uiteen. Moest het een 'geïntegreerd' middenniveau - met bundeling van onderzoek, onderwijs en beheer - zijn? Of was een 'gedifferentieerd' middenniveau te prefereren, waarbij de op dat niveau werkende bestuursorganen onderzoek en onderwijs zouden behartigen, terwijl het beheer daar gescheiden van zou blijven?[79]

In september 1974 verscheen het eindrapport van de werkgroep 'Nieuwe Bestuursvormen'. Daarin werd geadviseerd om de toen aanwezige meer dan 70 vakgroepen onder te brengen in 6 à 8 eenheden, sectoren genaamd. Deze sectoren zouden in het begin niet te veel, maar wel reële bevoegdheden moeten krijgen. Uitbreiding van de bevoegdheden zou langs lijnen van geleidelijkheid moeten geschieden. Het rapport verwachtte van de samensmelting van vakgroepen geen oplossing van grote bestuurlijke problemen. Slechts in bepaalde gevallen zou de vermindering van het aantal vakgroepen en studierichtingen wellicht overweging verdienen.[80] Toen het rapport eind februari 1975 in de Faculteitsraad werd behandeld, bleek men daar van oordeel te zijn dat er op dat moment geen dringende behoefte was aan het creëren van een aparte middenstructuur. Zelfs een raadslid als L. van der Plas, die aan het begin van de jaren zeventig mee geijverd had voor subfaculteiten, twijfelde nu aan de voordelen die zulk een organisatie van het middenniveau zou opleveren. En Zadoks, nu decaan van de faculteit en destijds eveneens pleitbezorger van een middenstructuur, beleed dat hij van de dwalingen zijns weegs teruggekomen was. In de Faculteitsraad overheerste nu de mening dat met lichamen als de Vaste Commissie Onderwijs (VCO), de Vaste Commissie Wetenschapsbeoefening (VCW) en eventueel ook de richtingsonderwijscommissies (ROC's), al een middenstructuur in wording aanwezig was en dat daarmee voorlopig wel kon worden volstaan.[81] De in 1971 ingestelde ROC's waren organen, waarin over de onderwijsprogramma's van de afzonderlijke studierichtingen overleg werd gepleegd. Iedere studierichting had zulk een ROC, die was samengesteld uit evenveel docenten als studenten. De ROC's functioneerden over het algemeen goed. Voor de studenten boden zij gelegenheid om op de hoogte te blijven van en mee te spreken over onderwijsaangelegenheden waarmee zij direct te maken hadden.

In de Hogeschoolraad, waar het rapport van de werkgroep 'Nieuwe bestuursvormen' op de agenda stond van de vergadering van 10 april 1975, was eveneens weinig enthousiasme aanwezig voor een middenstructuur.[82] Er werd dan ook niet overgegaan tot instelling van een Commissie Concretisering Middenstructuur, waartoe de werkgroep in haar eindrapport had geadviseerd.

Het middenniveau opnieuw in discussie

Met dat al was het middenniveau als onderwerp van discussie slechts schijnbaar ter ruste gegaan, want het zou vanaf ongeveer 1980 weer volop in het centrum

van de belangstelling komen te staan. In 1979 was al in een notitie van het zogenaamde Griffiersoverleg van de LU het denkbeeld gelanceerd om de faculteit in vijf sectoren te verdelen met elk een sectorraad, die als adviesorgaan ten opzichte van faculteit en vakgroepen zou fungeren. Vanaf het begin van de jaren tachtig pleitte Douma ervoor om in het kader van de nieuwe Wet op het Wetenschappelijk Onderwijs de LU te verkavelen in vijf faculteiten, respectievelijk voor de 'botanische en plantenteeltwetenschappen', de 'zoötechnische wetenschappen', de 'cultuurtechnische en milieubeheerswetenschappen', de 'bio-gerichte fysische en chemische wetenschappen' en de 'gedrags- en verzorgingswetenschappen'.[83] Ook Schouls, die al in 1970 een discussiestuk over deze materie had geschreven voor het Conventsbestuur, bleef in de jaren tachtig optreden als pleitbezorger van een bestuursstructuur op het middenniveau.[84] De groepering Progressief Personeel, waarvan Douma en Schouls prominente leden waren, maakte in 1982 een indeling in vijf faculteiten tot inzet voor de raadsverkiezingen. Die faculteiten zouden dan het middenniveau vormen, met daarboven de Universiteitsraad en aan de basis de vakgroepen. In de herfst van dat jaar stelde de Hogeschoolraad een werkgroep 'Middenstructuur' (commissie-Koeman) in, die moest onderzoeken of een indeling in meer faculteiten wenselijk was.[85] Reeds voordat het rapport van deze werkgroep uitkwam, verklaarde de groepering TAP82 zich tegen het opsplitsen van de ene faculteit der landbouwwetenschappen.[86]

Het rapport, dat de werkgroep in april 1983 uitbracht, behelsde vooral een inventarisatie van bestuurlijke knelpunten. Mede doordat het ook kritiek bevatte op het functioneren van Hogeschoolraad en Faculteitsraad, kritiek die niet alom gefundeerd werd geacht, vond het rapport in beide raden allesbehalve een warm onthaal en in juni werd de werkgroep van haar taak ontheven.[87] Toen naar aanleiding van het rapport de discussie in de Faculteitsraad zich had toegespitst op de vraag of de LU één of meer faculteiten moest hebben, had een meerderheid zich voorstander getoond van het handhaven van de ene faculteit.[88] Alleen de PP-fractie was voor meer faculteiten; één van de voordelen was volgens haar een versterking van het democratisch karakter van de bestuursstructuur. De zich eveneens progressief noemende studentenfractie PSF deelde deze mening echter niet; zij was juist bang voor een verzwakking van het democratisch karakter door vermindering van de studenteninvloed.

Toch bleef het middenniveau onderwerp van bezinning en discussie en de komst van de WWO 1986, waarbij Faculteitsraad en Faculteitsbestuur zouden worden opgeheven, gaf nieuwe impulsen aan die bezinning en discussie. Over karakter en vorm van de middenstructuur bleven de meningen uiteenlopen. De voorzitter van het College van Bestuur, De Zeeuw, wilde dat er associaties of clusters van vakgroepen gevormd zouden worden, met eigen besturen, personele ondersteuning en bepaalde bevoegdheden. De vorming van subfaculteiten of meer faculteiten wees hij echter van de hand; de ene en ondeelbare faculteit moest blijven bestaan.[89] DSL stelde voor om het middenniveau te versterken door naast de richtingsonderwijscommissies (ROC's) vergelijkbare wetenschapscommissies in te stellen en dan aan beide typen commissies een aantal bevoegdheden te geven die tot dan toe bij de hogere organen hadden berust.[90] Dat een uit sectoren bestaand middenniveau voordelen had,

was ook de overtuiging van Van den Hoofdakker, toen nog hoofd Personeelszaken; hij verwachtte er vooral een verbeterde beheersstructuur van. Een indeling van de LU in faculteiten of subfaculteiten vond echter ook hij niet nodig.[91]

Er komt een middenstructuur, de vraag is welke

In 1986 kwam het rapport uit, dat het organisatiebureau Klynveld, Bosboom en Hegener in opdracht van de LU had gemaakt.[92] Daarin werden vijf verschillende voorstellen voor een bestuursstructuur besproken, beoordeeld en tegen elkaar afgewogen. De voorstellen waren door organisaties en personen ingediend. Het 'associatiemodel' van DSL en Rector Magnificus Oosterlee scoorde het hoogst in het oordeel van het organisatiebureau. Het hield in dat de ene faculteit der landbouwwetenschappen moest blijven bestaan en dat de vakgroepen moesten worden ondergebracht in vijf afdelingen, waaraan dan de toporganen bevoegdheden en taken zouden moeten overdragen.[93] Tegenstander van een indeling in faculteiten was ook het lid van het College van Bestuur Koeman; hij wilde de vakgroepen onderbrengen in 'clusters' en dan in meer dan vijf.[94] Intussen begon in 1986 de tijd te dringen, immers uiterlijk 1 september 1987 moest de nieuwe Wet op het Wetenschappelijk Onderwijs volledig zijn ingevoerd, hetgeen betekende dat dan Faculteitsraad en Faculteitsbestuur verdwenen zouden zijn. De Hogeschoolraad was in meerderheid van mening dat er, conform het advies van Klynveld, Bosboom en Hegener, aan de Landbouwuniversiteit een bestuurlijk middenniveau van vijf of zes afdelingen moest komen, waaraan door het topbestuur - College van Bestuur en Universiteitsraad - substantiële taken zouden moeten worden overgedragen op het gebied van onderwijs, onderzoek en beheer; dat wil dus zeggen: een geïntegreerde middenstructuur.[95] Het College van Bestuur zag in een indeling in vijf afdelingen het gevaar van 'verkokering' en wilde dat gevaar bezweren door 'flexibele dwarsverbanden met eigen budgettering' en grotere vakgroepen.[96] WSO en PSF, nog altijd verknocht aan het idee van de radenuniversiteit, waren voorstanders van een indeling in 'probleemveldraden' voor multidisciplinair onderwijs en onderzoek en voelden niets voor afdelingen, associaties of sectoren, vooral niet als het beheer daarbij als voornaamste indelingscriterium zou worden gehanteerd.[97] Intussen was er op de afdeling Planning van het Bureau LU al gewerkt aan een voorstel om de universiteit op te splitsen in vijf afdelingen en werd door het College van Bestuur een enquête onder de vakgroepen gehouden over de toekomstige middenstructuur.[98] Rond driekwart van de vakgroepen reageerde en daarvan gaf een kleine 60% de voorkeur aan het associatiemodel. De tegenstellingen spitsten zich toe, toen de Universiteitsraad in november 1987 besloot tot de instelling op middenniveau van vijf à zeven sectoren. Het College van Bestuur bleef de voorkeur geven aan een groter aantal - gedacht werd aan elf - kleinere combinaties van aan elkaar verwante vakgroepen. Het verwachtte van zulk een associatiemodel een betere samenhang op het middenniveau. Voor de decentralisatie van het beheer wilde het college wel de indeling in sectoren in overweging nemen.[99] Een compromis-voorstel van het college om tot 1993 met een middenstructuur van twaalf associaties te werken en dan na evaluatie eventueel verder te gaan met vijf sectoren, werd in januari 1988 door de Universiteitsraad verworpen.

Toch was de komst van een middenstructuur niet meer tegen te houden en er kwam een compromis. College van Bestuur en Universiteitsraad werden het in de loop van 1988 eens over de volgende punten: de 70 vakgroepen zouden worden ondergebracht in 12 clusters met gekozen besturen, die voor hun cluster het onderwijsprogramma moesten opstellen, dat dan vervolgens door de Universiteitsraad moest worden goedgekeurd. Bovendien zouden er voor het beheer vijf sectoren komen met sectordirecteuren.[100] Met een voorlichtingstoernee langs de twaalf clusters, alsmede de toezending van een vouwblad over de betekenis van de middenstructuur aan alle leden van de universitaire gemeenschap, poogde het College van Bestuur de betrokkenen te informeren en liefst ook enigszins te enthousiasmeren.[101]

Citaten uit het voorlichtingsvouwblad: 'Er komt een middenstructuur aan de Landbouwuniversiteit; een bestuursniveau tussen het College van Bestuur en de universiteitsraad enerzijds en de vakgroepen anderzijds. Dat is mooi, zult u denken, maar wat heb ik daar mee te maken. Welnu, een heleboel. Vandaar dit vouwblad, dat U meevoert in de wereld van de clusters en sectoren, die straks de middenstructuur gaan vormen. Nu bestaan ze alleen nog op papier, maar per september 1989 moeten ze worden ingevoerd. In de tussentijd moeten zo'n 150 personeelsleden en studenten zich verkiesbaar stellen voor een bestuursfunctie op het middenniveau. U als lid van de universiteitsgemeenschap bepaalt wat er van terecht komt. De invloed van de clusterbesturen zal in sterke mate afhangen van het belang dat de deelnemers eraan hechten. U zegt het maar: wat is het centrum van de universiteit, het Salverdaplein of de gezamenlijke vakgroepen?'

'Het College van Bestuur en de universiteitsraad, die de bestuursstructuur hebben uitgedacht, willen zelf alleen nog de hoofdlijnen van het beleid uitstippelen. De clusterbesturen gaan straks een belangrijke rol spelen bij de vaststelling van het onderwijs- en onderzoeksbeleid van de universiteit. Bovendien gaan zij bepalen hoe het geld en het personeel over de vakgroepen worden verdeeld. Het clusterbestuur kan het door de universiteitsraad vastgestelde budget zelf besteden. Daarbij zal het sectorbeheer de financiële en personele afhandeling voor zijn rekening nemen. De clusters krijgen dus een aantal gedelegeerde bevoegdheden van de 'top' van de universiteit. De clusterbesturen kunnen een gezaghebbende rol in het bestuursproces vervullen als ze er in slagen om eensgezinde, krachtige besluiten te nemen.'[102]

Argwaan en scepsis, geen geestdrift

Ondanks deze opwekkende taal was het enthousiasme gering. Er bleek veel argwaan en scepsis te leven; argwaan ten aanzien van de motieven voor de nieuwe bestuursopzet en scepsis over het nut ervan. Waren College van Bestuur en Bureau LU er niet op uit om hachelijke karweien, zoals de verdeling van de schaarser wordende middelen, af te schuiven op de clusters, die daardoor zouden worden tot arena's, waarin door de vakgroepen zware gevechten om die middelen zouden worden geleverd? En zou de autonomie van de vakgroepen niet ondraaglijk worden aangetast, doordat veel van hun bevoegdheden zouden overgaan naar de clusters?[103] Dergelijke sombere verwachtingen waren niet bevorderlijk voor een geestdriftig binnenhalen van de voorgestelde opzet van het middenniveau. Van studentenzijde was er zeer weinig belangstelling voor de voorlichtingsbijeenkomsten en WSO en PSF wilden niet aan de verkiezingen voor de clusterbesturen deelnemen. PSF-raadslid Jos

Oostveen gaf als volgt de redenen daarvoor weer: 'Het hele idee van de middenstructuur staat ons niet aan en bovendien zijn de taken, die de clusterbesturen krijgen, voor de studenten niet interessant.'[104] Onder de tegenstanders schaarden zich ook de negen vakgroepen, die de cluster Sociale Wetenschappen moesten vormen. Zij richtten zich tot het College van Bestuur met het verzoek om de invoering van de middenstructuur op te schorten. Daarbij verwezen zij naar een brief van de vakgroep Agrarisch Recht, waarin een groot aantal juridische bezwaren tegen de op komst zijnde middenstructuur waren vermeld. De opsteller van de brief, de jurist Von Benda-Beckmann, schreef onder meer: 'Het is in een democratie gebruikelijk dat bij verkiezingen ondubbelzinnig vaststaat, wat precies de bevoegdheden zijn van degenen aan wie de kiezers hun vertrouwen schenken. Aan deze elementaire eis is in de huidige situatie op geen stukken na voldaan'.[105] Toen het voorstel om de verkiezing van clusterbesturen uit te stellen ook in de Universiteitsraad werd gebracht, bleek het daar niet genoeg steun te krijgen.[106] De invoering van de middenstructuur met clusters en sectoren ging dan ook door, weliswaar met een overgangstijd van een jaar, waarin de nieuwe structuur gefaseerd tot stand zou worden gebracht.[107] Weerstanden bleven de invoering begeleiden. Zo liep Van der Woude weg uit een aan de middenstructuur gewijde samenkomst van het organisatiebureau Alons en Partners met de sector Landbouw en Samenleving. '(...) Ik wil geen clusterbestuur (...) Die hele clustergedachte verdraagt zich ook niet met de wet (...) Het gaat om de onafhankelijkheid van de vakgroepen. Ik kan me voorstellen dat je bijvoorbeeld van het Zodiac één vakgroep maakt. Ik zou ook best willen fuseren met andere geschiedenisvakgroepen. Maar ik bedank ervoor om met een aantal totaal verschillende vakgroepen de ruimte of het tekort onderling te moeten verdelen'.[108] Intussen werd de opbouw van de nieuwe bestuursstructuur verder voorbereid. Daarbij kwamen de adviezen, neergelegd in een in opdracht van het College van Bestuur in december 1989 uitgebracht lijvig rapport van het adviesbureau Alons en Partners te Den Haag, goed van pas.[109] De vijf sectorbureaus zouden voorshands worden bemand met 45 capaciteitsplaatsen uit het Bureau van de Landbouwuniversiteit. De clusters begonnen ontwikkelingsplannen te produceren en onderwijsprogramma's te maken, terwijl de Universiteitsraad belangrijke bevoegdheden aan hen delegeerde, zoals de voordracht inzake hoogleraarsbenoemingen.[110] Vervijfvoudiging van de bureaucratie, verzuchtten de sceptici en bij de studenten bleef de animo gering om aan de clusterbesturen deel te nemen. Hun opkomst bij de verkiezing ervan was dan ook uitermate laag; in juni 1990 werden slechts 51 studentenstemmen uitgebracht en een jaar later waren het er 70.[111]

HET BASISNIVEAU

Aan de basis van de universitaire organisatie bevonden zich vanouds de leerstoelen. De bekleders ervan, de gewoon hoogleraren of ordinarii, waren in principe alleenheersers ten aanzien van het uit hun leeropdracht voortvloeiende onderwijs en onderzoek. Aan hun macht waren slechts grenzen gesteld door de coördinerende bevoegdheid van en het collegiaal overleg in Senaat en Faculteit, alsmede niet te vergeten door de toewijzing van middelen door Curatoren. Voorzover er wetenschap-

pelijk personeel of technisch en administratief personeel aan de leerstoel was verbonden, had dat officieel geen enkele vorm van zeggenschap, laat staan dat studenten ook maar iets in te brengen hadden.

Al in de jaren zestig waren aan de LU enige aarzelende stappen ondernomen om tot min of meer officiële vormen van overleg op basisniveau te komen. Zo werden in 1962 'vakgroepen' ingesteld met als voornaamste doel de coördinatie van onderwijs en onderzoek. Aan het overleg in de toenmalige vakgroepen namen aanvankelijk alleen hoogleraren en lectoren deel. Aan het eind van de jaren zestig, toen aan de universiteiten en hogescholen de hervormingsgolf begon door te zetten, was aan de LU een Commissie Afdelingsniveau ingesteld, die in 1970 een rapport uitbracht met de resultaten van een enquête over de bestaande vormen van overleg op afdelingsniveau.[112]

Leerstoel gaat op in vakgroep

Vèrstrekkende veranderingen in de bestaande situatie bracht de WUB 1970. 'De leerstoel ging op in de vakgroep', dat wil zeggen het merendeel van de professorale bevoegdheden viel nu toe aan de vakgroepen - bestaande uit wetenschappelijk personeel, technisch en administratief personeel en studenten - met gekozen vakgroepsbesturen. Over de precieze verdeling van die bevoegdheden, alsook over de samenstelling van het vakgroepsbestuur, is veel strijd gevoerd. Dat begon reeds bij het verschijnen van het voorontwerp van de WUB en dat bleef doorgaan toen in de jaren zeventig de wet werd ingevoerd en moest worden geïnterpreteerd.

In de faculteitsvergadering van 8 juni 1970 vroeg een aantal leden de Rector Magnificus om bij de minister van Landbouw erop aan te dringen dat de op handen zijnde WUB het voorzitterschap van de vakgroep niet zou beperken tot hoogleraren en lectoren, maar op zijn minst ook open zou stellen voor wetenschappelijk hoofdmedewerkers. Hoewel veel faculteitsleden instemden met deze uit het Stafconvent afkomstige wens, besloot de Faculteit om min of meer formele redenen, zich niet in de discussie te mengen.[113] De 'overgangsregeling vakgroepniveau', die het Bestuur LH in 1971 alvast trof in afwachting van de definitieve invoering van de WUB aan de basis, riep eveneens weerstanden op. De Wastra had bezwaar tegen de ondervertegenwoordiging van studenten en TAP-leden in het vakgroepsbestuur.[114] De TAP-raad wilde de vakgroepsbesturen samengesteld zien uit de drie geledingen en naar analogie van de Faculteitsraad, dus 50% wetenschappelijk personeel, 25% technisch en administratief personeel en 25% studenten.[115]

Welke studenten in vakgroep?

De vraag in hoeverre studenten lid konden zijn van vakgroep en vakgroepsbestuur vormde vanaf het begin van de invoering van de WUB een heet hangijzer in de Nederlandse universitaire wereld. Ook in Wageningen was deze vraag een latente aanleiding voor wrijving.[116] Aan het eind van de jaren zeventig achtte het College van Bestuur de tijd rijp om paal en perk te stellen aan de wildgroei op dit gebied. De situatie moest nu eindelijk eens in overeenstemming worden gebracht met hetgeen de WUB 1970 op dit punt voorschreef. Dat was dat studenten die een bijdrage leverden

aan onderwijs en onderzoek van een vakgroep, zich als lid van die vakgroep konden laten inschrijven en zo dus een zekere mate van medezeggenschap in vakgroepsaangelegenheden konden verwerven. In de praktijk had dit wetsvoorschrift een interpretatie gekregen, waarbij iedere student die het onderwijs van een bepaalde vakgroep volgde, of slechts het voornemen daartoe te kennen gaf, zich bij zulk een vakgroep kon laten inschrijven. Het College van Bestuur wilde nu het vakgroepslidmaatschap van studenten beperken tot student-assistenten, die feitelijk bijdroegen aan onderzoek en/of onderwijs van de vakgroep. Uiteraard waren WSO en PSF fervente tegenstanders van deze terugdringing van de studenteninvloed op vakgroepsniveau.[117] Ook Hogeschoolraad en Faculteitsraad waren in meerderheid voor de toelating van bepaalde groepen doctoraal- en andere studenten tot het lidmaatschap van de vakgroep. Een dienovereenkomstig artikel in het faculteitsreglement werd dan ook door de Hogeschoolraad, met instemming bovendien van het College van Bestuur, goedgekeurd. Daarmee was echter de kous niet af. In de Hogeschoolraad had De Visser van de CL er al op gewezen, dat het bewuste artikel in strijd was met de wet. Toen de raad desalniettemin het faculteitsreglement met het gewraakte artikel goedkeurde, schreef De Visser samen met Karssen een brief aan de minister van Landbouw en Visserij, waarin zij het Hogeschoolraadsbesluit ter vernietiging door de Kroon voordroegen.[118] De minister op zijn beurt vroeg advies aan de landelijke Commissie voor de Bestuurshervorming (commissie-Polak). Die kwam tot de conclusie dat in Wageningen de toelating van studenten tot de vakgroep inderdaad te ruim was bemeten[119] en de Kroon vernietigde het Hogeschoolraadsbesluit.[120] Voortaan zouden ook in Wageningen de vakgroepen overeenkomstig de wet moeten worden samengesteld.

Vakgroepen op de tocht

De jaren tachtig gaven ten aanzien van de vakgroepen weer heel andere problemen te zien. Het gekrakeel over de samenstelling van dit orgaan verstomde, toen in het kader van bezuinigingen het bestaan van afzonderlijke vakgroepen en de bestaanszekerheid van hun personeelsleden ernstig werden bedreigd door mogelijke opheffingen, fusies of herindelingen. Zo werd in 1983 de vakgroep Pluimveeteelt opgeheven. De personeelsleden werden deels bij andere vakgroepen ondergebracht, maar twee hunner kwamen op wachtgeld.[121] In hetzelfde jaar 1983 stelde het Faculteitsbestuur in het kader van het leerstoelenplan voor, de leerstoel Wonen op te heffen en vier jaar later werd in het Strategisch Plan vastgelegd dat de vakgroep Wonen moest verdwijnen. Ondanks tegenkanting van de zijde van de Universiteitsraad is dat inderdaad gebeurd en het vakgebied is sindsdien ondergebracht bij 'Huishoudstudies'. [122] Ging de opheffing van deze vakgroepen betrekkelijk geruisloos van stapel, datzelfde kan niet worden gezegd van het opheffen van 'Dieroecologie'. Dat ging gepaard met langdurige en hevige schermutselingen, waarin behalve de vakgroep en het faculteitsbestuur ook het College van Bestuur, de Hogeschoolraad, het Overlegorgaan Personeelsaangelegenheden Landbouwhogeschool (OPAL) en een vertrouwenscommissie waren gemengd. Het drama speelde zich af tegen de achtergrond van een jarenlange voorgeschiedenis van touwtrekkerij tussen vakgroepen en perso-

nen. De Hogeschoolraad wilde op procedurele gronden niet instemmen met de opheffing, maar uiteindelijk kwam die er toch doordat in 1986 de Faculteitsraad er unaniem toe besloot in het kader van het leerstoelenplan.[123]

In 1982 was er sprake van samenvoeging van de twee vakgroepen Sociologie (westers en niet-westers) en vijf jaar later zelfs van opheffing van de hele studierichting Sociologie.[124] Deze voornemens zijn niet ten volle gerealiseerd. De studierichting is weliswaar opgeheven en na het afscheid van de hoogleraar Gezinssociologie in 1985, werd diens leerstoel niet opnieuw bezet. De beide vakgroepen sociologie bestaan echter anno 1993 nog steeds. Ook de fusie van vijf vakgroepen Economie en van Tropische Plantenteelt met Landbouwplantenteelt is niet doorgegaan.[125] Wel is de vakgroep Psychologie in september 1989 opgeheven en bovendien hebben er hier en daar herindelingen plaats gehad. Zo zijn een aantal docenten voor Gezinssociologie in 1986 overgegaan naar de vakgroep Huishoudkunde.[126] In 1991 werd een voorstel, om de studierichting Landbouwplantenteelt te fuseren met Plantenveredeling, Planteziektenkunde en Tuinbouw voorgesteld, door het College van Bestuur toegejuicht.[127]

Dat al dergelijke dreigende zowel als volvoerde reorganisaties een nadelige invloed op het werkklimaat hadden en voor de betrokken personeelsleden spanningen teweeg brachten, die menigmaal als ondraaglijk werden ervaren, zal niemand verbazen. Deze verschijnselen, evenals het terzake gevoerde personeelsbeleid, komen aan de orde in hoofdstuk II.

HET CEREMONIEEL

Zoals dat in het algemeen met plechtigheden het geval is, gaan ook de academische gepaard met specifieke vormen en gebruiken. Die kunnen bestaan uit het verrichten van bepaalde, gestileerde handelingen, het uitspreken van bepaalde teksten, het dragen van speciale kleding enzovoorts. Dit ceremonieel vervult verscheidene functies; niet alleen verheft het de desbetreffende gebeurtenis boven het alledaagse, ook is het de drager van symbolen, die intenties en verhoudingen aanduiden. Sommige onderdelen van het ceremonieel aan de Landbouwuniversiteit hebben in de afgelopen decennia wijzigingen ondergaan in samenhang met de algemene structuurveranderingen. Andere onderdelen hebben de culturele omwenteling overleefd, zelfs als die gepaard ging met speciaal op hen gerichte aanvallen.

De toga onder schot

Dit laatste geldt bijvoorbeeld voor het dragen van de toga door hoogleraren bij academische plechtigheden. De symbolische betekenis van de toga houdt oorspronkelijk in dat niet het dragende individu zelf, maar het ambt waarmee hij is bekleed, zich ermee manifesteert, terwijl dat ambt bovendien wordt uitgeoefend in een positie van onafhankelijkheid ten opzichte van het wereldlijk gezag. Vandaar dat juristen en geestelijken tijdens hun officiële ambtshandelingen toga's dragen. Vandaar ook, dat aan de oude Engelse universiteiten, waar door ouderdom geadelde tradities voortleven, alle wetenschapsbeoefenaren, zowel docenten als studenten, in bepaalde universiteitsgebouwen te allen tijde toga's moeten dragen. Hoewel dit kledingsym-

4 Rectoraatsoverdracht in wandelcostuum: de aftredende Rector Magnificus, prof.ir. F. Hellinga, hangt zijn opvolger, prof.dr. J.M. Polak, de ambtsketen om; september 1970

bool dus in principe de drager zou moeten herinneren aan een zekere mate van onaantastbaarheid zowel als aan de verplichtingen, hem door zijn ambt opgelegd, is het aan onze universiteiten en hogescholen veeleer geworden tot een voorrecht en onderscheidingsteken. Dat heeft ongetwijfeld te maken met het feit, dat hier te lande het dragen van de academische toga was en is voorbehouden aan de hoogleraren gedurende plechtigheden, waarbij zij als aparte groep in cortège de aula binnenschrijden. Het is ook deze wijze van functioneren geweest, waardoor de toga weerstanden heeft opgeroepen. Die traden duidelijk aan het licht in het begin van de jaren zeventig, toen de eenheid van het wetenschappelijk corps en nog verder gaande egalitaire denkbeelden opgang maakten. Zo wierp socioloog Kooy - zelf hoogleraar - in 1971 in een faculteitsvergadering de vraag op of de veranderde plaats van de universiteit in de samenleving en de veranderde hiërarchische verhoudingen binnen de universiteit niet vroegen om afschaffing van bepaalde ceremoniën die, aangezien zij betrekking hadden op een hiërarchie die zichzelf had overleefd, de groepscohesie eerder in de weg stonden dan dat zij haar zouden bevorderen. Munters, eveneens socioloog, betuigde in een kort artikel in de Belhamel zijn instemming met de opmerkingen van Kooy en repliceerde bij voorbaat op eventuele waarschuwingen voor 'stijlverlies' en 'ontluistering' met de volgende woorden: 'Kooy is genoeg socioloog om de funkties

van het kollektief ritueel te onderkennen. Waar 't hem om gaat is, dat het tijd wordt om ons af te vragen of het dragen van toga's door hoogleraren, het houden van inaugurele redes in onderscheid van openbare lessen, het promoveren in rok, het aanspreken van de hoogleraar als professor enz. - of die gebruiken en tradities het saamhorigheidsgevoel niet in de weg zijn gaan staan, en of niet naar nieuwe ceremoniële vormen moet worden gezocht, die de saamhorigheid binnen een gedemokratiseerd verband als de LH zouden kunnen versterken.'[128]

De mores aangetast, verdedigd en aangepast

Overigens was de zaak wel enigszins in beweging. Zo besloot de Senaat in 1972 om aan lectoren die hun openbare les hadden gehouden, de bevoegdheid te geven de toga te dragen.[129] Revolutionair was laatstgenoemde maatregel in genen dele, immers de toga hield op die manier het karakter van statussymbool, dat bovendien fungeerde als onderscheidingsteken voor een selecte groep, vanaf die tijd hoogleraren èn lectoren. Bij academische plechtigheden, zoals inaugurele redes en promoties, bleef de toga het beeld beheersen. Ook de weerstand ertegen bleef latent aanwezig en stak zo nu en dan de kop weer op. Trouwens, over het ceremonieel in het algemeen liepen de meningen uiteen. Zo klaagde Leniger in zijn in mineur gestelde rectoraatsrede van september 1973 over het teloor gaan van stijl aan de LU. Als voorbeeld van hoe ver men al op het hellend vlak der stijlloosheid was afgegleden, vertelde hij dat de voorzitter van één der examencommissies hem had geschreven dat hij er toch wel bezwaar tegen had een kandidaat te ontvangen die enkel gekleed was in een afzakkende broek. Leniger herinnerde er in dit verband aan dat er in mei van dat jaar een commissie 'Ceremonieel' was ingesteld, die studie moest maken van de terzake heersende meningen en na moest gaan welke maatregelen konden worden getroffen.[130] Als reactie op deze bezorgdheid over de stijl verschenen er in de Belhamel een aantal gekscherende artikelen, onder andere van de hand van redacteur C. de Hoog en Lucas Reijnders. Daarin werd, naast andere gebruiken, ook het dragen van toga's weer op de hak genomen.[131] De toga heeft dit alles overleefd en de inhoud van het symbool is niet of nauwelijks veranderd. Ook andere mores bleven bestaan; sommige werden zelfs uitdrukkelijk gehandhaafd. Zo herinnerde Rector Magnificus Van der Want er in 1976 aan dat slechts hoogleraren die een inaugurele rede hadden gehouden, het recht hadden om plaats te nemen in het groot cortège, de stoet die gevormd werd bij academische plechtigheden zoals de diesviering.[132] Wel zijn er op enige andere punten wijzigingen aangebracht in het ceremonieel. Dat gebeurde bijvoorbeeld heel duidelijk toen in september 1974 de opening van het academisch jaar niet geschiedde door de Rector Magnificus, maar door de voorzitters van College van Bestuur, Hogeschoolraad en Faculteitsraad, die alle drie een rede uitspraken.[133] Zo nu en dan hadden er zelfs toevoegingen aan het gebruikelijke ritueel plaats, zoals de invoering van de cappa voor eredoctores in 1976.[134]

Intussen had de eind 1972 ingestelde Commissie Ceremonieel in april 1975 haar rapport uitgebracht. Daarin waren de resultaten neergelegd van een door de Commissie binnen de LU gehouden, uitgebreide enquête naar de meningen over het ceremonieel. De van de vakgroepen ontvangen antwoorden tendeerden merendeels

5 Bij promoties werd nog dikwijls het rokcostuum gedragen. Promovendus Van Leeuwen tussen zijn paranymfen De Hoog en Munters; september 1976

naar een zeker conservatisme: het is goed zoals het is, laat het maar zo. Voorzover er reacties uit studentenkringen waren - de respons daaruit was gering - stonden die daar vaak lijnrecht tegenover: het belang van de meeste plechtige gebeurtenissen werd in twijfel getrokken, cortège en bijzondere kleding werden overbodig geacht. De commissie vond het evenwel gewenst, de ceremoniële plechtigheden als openbare ambtsaanvaarding en promotie niet af te schaffen en ook het feestelijke karakter ervan te handhaven. Aanpassing aan de gewijzigde bestuursstructuur moest wel de nodige aandacht krijgen. Het rapport eindigde met de aanbeveling, een nieuwe, kleine commissie in te stellen met de taak om concrete voorstellen voor het ceremonieel te doen.[135] Dat gebeurde in november 1975 met de instelling van de Commissie Ceremonieel II, waarin vertegenwoordigers zitting hadden van de Hogeschoolraad, het College van Bestuur, het College van Decanen en de Faculteitsraad.

Levende mores

Deze commissie heeft in de periode september 1976 tot en met februari 1977 een aantal rapporten aan het College van Bestuur uitgebracht, waarin richtlijnen werden voorgesteld voor het ceremonieel bij bepaalde plechtigheden, zoals diesviering, opening van het academisch jaar, ambtsaanvaarding door hoogleraren

6 De toga bleef het beeld van de officiële diesviering bepalen; 1976

en lectoren, overdracht van het rectoraat en ambtsaanvaarding door bijzonder hoogleraren en lectoren. De voorstellen hadden betrekking op zaken als: wie ontvangt er voorafgaand aan de plechtigheid in de ontvangstzaal van de aula en wie worden daar ontvangen, welke genodigden worden voor binnenkomst van het cortège naar gereserveerde plaatsen geleid, wie nemen plaats in het groot-cortège, is er orgelspel en wanneer, welke kleding wordt door wie gedragen, welke spreker gebruikt het groot en welke het klein katheder, wie recipieert na afloop van de plechtigheid. Over het algemeen knoopten de voorstellen aan bij de bestaande tradities en combineerden dat met aanpassingen aan de veranderde verhoudingen. Zo kregen de bekleders van nieuwe functies, zoals voorzitter van de Hogeschoolraad en de decaan van de Faculteit, samen met hun echtgenotes dan wel echtgenoten, bij plechtigheden prominente plaatsen aangewezen in cortège en zaal en speelde bij de opening van het academisch jaar niet meer de Rector Magnificus maar de voorzitter van het College van Bestuur de hoofdrol. Bij alle vijf bovengenoemde plechtigheden bleven hoogleraren, en nu ook lectoren, zich hullen in toga. In grote lijnen zijn sindsdien de aanbevelingen van de commissie, die in januari 1980 werd gedechargeerd, opgevolgd.[136] Een bron van opwinding is overigens het ceremonieel de laatste decennia nauwelijks meer geweest. Wel werd in 1983, toen de afstudeerceremonie aan een herziening

werd onderworpen door meer varianten ervan in te voeren, daaraan in het hogeschoolblad enige aandacht geschonken.[137]

Dat het academisch ceremonieel nog springlevend is en dat niet geschroomd wordt het ook naar buiten uit te dragen, bleek nog weer eens duidelijk in september 1990. Toen had, tegelijk met de opening van het academisch jaar, de officiële ingebruikneming van het nieuwe bestuurscentrum plaats. Na een bijeenkomst in de Aula zijn de aanwezigen in cortège naar het nieuwe gebouw op Duivendaal gelopen.[138] Zij werden daarbij volgens het universiteitsblad 'voorafgegaan door een zogenaamde street parade band' en de officiële opening geschiedde door Braks, de minister van landbouw.[139]

LH-WAARHEEN?

Op een studiedag over planning, gehouden op 23 februari 1973, kondigde de voorzitter van het College van Bestuur aan dat er binnen afzienbare tijd een bijeenkomst zou worden belegd over de toekomst van de LU. De behoefte aan denken over de toekomst kwam niet zomaar uit de lucht vallen, maar op de achtergrond speelde mee het feit dat voor het eerst na vele jaren het aantal formatieplaatsen, waarover de LU kon beschikken, niet meer groeide.[140] Van 1971 op 1972 was dat aantal nog toegenomen van 1535 tot 1581; in 1973 bleef het op datzelfde peil en in 1974 was het zelfs een fractie lager, te weten 1578.[141] Deze 'nulgroei' van de formatie bij een voortgaande stijging van het aantal studenten noopte tot bezinning op de richting waarin de LU moest worden gestuurd. Moest er wellicht worden ingekrompen en waar zouden die eventuele inkrimpingen dan moeten plaats hebben?[142]

Een stuurgroep en een commissie

De door de voorzitter van het College van Bestuur aangekondigde bijeenkomst, gewijd aan het thema 'LH-waarheen?' werd gehouden op 15 juni 1973. Sprekers en discussianten uit alle hoeken van de LU lieten hun gedachten gaan over de door hen verwachte of gewenste toekomst van de instelling. Met deze bijeenkomst was het startsein gegeven voor het project 'LH-waarheen?', een ambitieuze onderneming voor meningsvorming en discussie, met als doel de totstandkoming van een toekomstvisie op de LU, waarvan bij het opstellen van door de wet voorgeschreven ontwikkelingsplannen kon worden uitgegaan. Om de meningsvorming en discussie te begeleiden en te stimuleren, werd nog in hetzelfde jaar door het College van Bestuur een stuurgroep 'LH-waarheen?' ingesteld, met als leden de voorzitters van Hogeschoolraad, Faculteitsraad, College van Bestuur en College van Decanen; later is daar nog het gekozen lid van het College van Bestuur aan toegevoegd.[143] De stuurgroep liet begin 1974 een serie vragen over de toekomst van de LU uitgaan naar commissies en groeperingen binnen en buiten de LU, met het verzoek een oordeel te geven over de bruikbaarheid van de vragen. Nadat de reacties waren binnengekomen, werd in juli 1974 de definitieve vragenlijst toegezonden aan Richtingsonderwijscommissies (ROC's), vakgroepen, enkele personen en veel commissies.[144] Het ging om een twintigtal vragen, betrekking hebbend op een waaier van onderwerpen, zoals de maatschappelijke behoefte aan afgestudeerden van de LU, de relaties met het

buitenland, de aard van het onderzoek, selectie in het onderwijs, nevenfuncties van LU-personeel, enzovoorts. Zie hier als voorbeeld een deel van vraag 13: 'Kunt u aangeven welke de primaire taak en betekenis van de LH zou moeten zijn en de consequenties daarvan voor onderwijs en onderzoek beschrijven? Hoe ziet u in dit verband de taakafbakening t.o.v. de zusterinstellingen, de pro's en contra's van de ontwikkeling tot een universiteit?' [145]

Intussen was uit kringen van Hogeschoolraad en Faculteitsraad de wens naar voren gekomen om de begeleiding van het project 'LH-waarheen?' op een bredere en meer democratische leest te schoeien. Om daaraan tegemoet te komen stelde het College van Bestuur in oktober 1974 de commissie 'LH-waarheen?' in. Daarin hadden zitting: 4 leden van het wetenschappelijk personeel, 3 studenten en 2 leden van het technisch en administratief personeel. De commissie werd voorzien van een secretariaat en kreeg als taak: 'het verwerken van de binnengekomen antwoorden op de in het kader van 'LH-waarheen?' gestelde vragen, tot een systematisch opgebouwd geheel, waarbij duidelijke alternatieve mogelijkheden met hun consequenties worden aangegeven. De commissie vermeldt steeds het alternatief waar haar eigen voorkeur naar uitgaat. De commissie formuleert de punten ten aanzien waarvan de raden naar haar oordeel een beslissing zouden moeten nemen teneinde tot een plan te komen aan de hand waarvan in de toekomst beleidsbeslissingen kunnen worden genomen'.[146]

Het eerste rapport

Reeds in maart 1975 bracht de commissie haar eerste interim-rapport uit.[147] Daaruit blijkt dat de gehouden enquête een lage respons heeft gehad. Van de 118 aangeschrevenen hadden slechts 52 - dat is 44% - gereageerd; van de 72 vakgroepen slechts 22. De uitkomsten konden dus niet representatief worden geacht voor de gehele LU. Toch gaf het rapport enkele 'tentatieve' uitkomsten. Gesteld werd bijvoorbeeld dat de LU niet moest uitgroeien tot een volledige universiteit. De voordelen daarvan zouden bij lange na niet opwegen tegen de nadelen. Onmiddellijk werd daar echter aan toegevoegd dat zulks niet betekende dat de LU 'klassiek groen' zou moeten blijven. Wel moest worden vermeden dat het vakgroepenbestand zodanig werd uitgebreid dat er overlappingen zouden ontstaan met wat elders al aanwezig was.

De eigen identiteit van de LU zag men vooral in de 'typisch Wageningse aanpak'. Die valt niet samen met het begrip 'toegepaste wetenschap'. Neen, het gaat om meer. Het eindprodukt van die aanpak is de resultante van zowel fundamentele als toegepaste wetenschapsbeoefening. Als veld dat de LU wilde bestrijken noemde het rapport 'de relatie van de mens en zijn natuurlijke omgeving', uiteenvallend in drie subrelaties: de 'consumptie-relatie', de 'produktie-relatie' en de 'relatie met de omgeving'.

Typerend voor het hele rapport lijkt de volgende passage uit paragraaf 3.3.2.: 'De commissie is nog niet erg ver gevorderd; de hier door haar aangestipte alternatieven zijn tentatief. Dat kan ook niet anders, daar in de hoofdstukken 1 en 2 gesteld is, dat alles met alles samenhangt en dat zij zich nog in de oriënterende fase bevindt'.[148] Uit bijlage 3 van het rapport, handelend over de reacties op de enquête,

blijkt overigens dat de commissie slechts ruwweg de helft van de reacties van richtingsonderwijscommissies en vakgroepen heeft kunnen verwerken. De niet-verwerkte reacties sloten niet voldoende aan op de enquête of bestonden uit de mededeling dat men wegens tijdgebrek of om andere redenen de vragen niet had kunnen beantwoorden. Wanneer we nu eens kijken, wiens antwoorden wèl en wiens antwoorden niet zijn verwerkt, dan valt het volgende op:

bij de richtingsonderwijscommissies waarvan de antwoorden wel zijn verwerkt, zijn de N-richtingen sterk vertegenwoordigd: 9 N-ROC's tegen slechts 2 NM-ROC's;

bij de niet-verwerkte reacties is de verhouding heel anders: 3 N-ROC's, 3 NM-ROC's, 1 N/NM-ROC, alsmede Biologie;

bij de vakgroepen waarvan de antwoorden niet zijn verwerkt, komen relatief veel vakken voor die niet typisch-Wagenings zijn, zoals kunstgeschiedenis, rechts- en staatswetenschappen, wonen en dergelijke.

De reacties van 'andere commissies en instanties' zijn wel allemaal verwerkt. Dat geldt ook voor de WSO, die overigens bij haar reactie wel had aangetekend dat ze grote bezwaren koesterde tegen de vraagstelling. Die bezwaren kwamen erop neer dat de commissie het gebrek aan geld en personeel teveel als gegeven aanvaardde in plaats van het te bestrijden, waardoor de LU in een richting werd gestuurd die in de lijn lag van 'het restrictieve en herstructurerende regeringsbeleid'.[149] Die veronderstelde meegaandheid van de commissie tegenover 'Den Haag' bleef de progressieve studenten een doorn in het oog. De commissie werkte daardoor mee aan een liberaal-kapitalistisch toekomstmodel, waarin de sterken werden beloond en de zwakken moesten 'wegrotten'. Aldus de PSF/WSO bij monde van de student Bernard Gildemacher, zelf lid van de commissie 'LH-waarheen?' van 1974 tot 1976.[150]

Het tweede rapport

De commissie besefte terdege dat de relatief geringe respons op de enquête de interpretatie van de uitkomsten problematisch maakte. Zij merkte dan ook op dat 'het lang niet zeker is, dat het geheel van antwoorden een soort stand van zaken weergeeft over wat er in de LH als geheel over de toekomst gedacht wordt'.[151] Ondanks deze moeilijkheden ging de commissie op het eenmaal ingeslagen pad voort en het tweede interim-rapport verscheen in mei 1976.[152] Daarin werden onder andere een vijftal toekomstbeelden van de LU gepresenteerd in de vorm van 'modellen'.[153] Die modellen zijn opgebouwd uit 'elementen' en per model wordt van elk element beschreven, hoe het er uit zal moeten zien of hoe het er naar verwachting uit zal zien. Elementen zijn bijvoorbeeld: het soort onderwijsinstelling (variërend van landbouwhogeschool in enge zin tot volledige universiteit), de cursusduur (3 jaar, 4 jaar, 5 jaar enzovoorts), het post-academisch onderwijs, de onderwijsvormen, het aantal studenten enzovoorts.

Van elk der vijf modellen wordt ook besproken, wat de consequenties zijn voor de benodigde middelen, waaronder het aantal formatieplaatsen.[154] Dat aantal, afhankelijk als het is van de voorgestelde studieduur, de gekozen onderwijsvormen

en het verwachte aantal studenten, blijkt in de meeste modellen flink omhoog te moeten. (zie tabel 4)

Tabel 4. Benodigde extra formatieplaatsen

model	hoge prognose	tussen-prognose	lage prognose
I	140		0
II	600	450	300
III	600	450	300
IV	380	190	70
V	600	450	300

In juni 1976 werden aan het tweede interim-rapport een openbare hoorzitting en uitgebreide besprekingen in Faculteitsraad en Hogeschoolraad gewijd.[155] Daarbij werd er in de Faculteitsraad op aangedrongen dat de commissie duidelijke alternatieven voor het toekomstig beleid zou formuleren.[156] Aldus ruimschoots voorzien van commentaar, kon de commissie zich werpen op de voorbereiding van het eindrapport. Het lag in de bedoeling dat het in het najaar van 1976 zou verschijnen. Dat voornemen is echter niet gerealiseerd. De omstandigheden waren ook niet onverdeeld gunstig voor een vlotte gang van zaken. Er openbaarde zich namelijk een aanmerkelijk verschil van inzicht tussen aan de ene kant de voorzitter van de commissie 'LH-waarheen?', Van Dusseldorp, en aan de andere kant de meerderheid van de stuurgroep, te weten Hogeschoolraadsvoorzitter Ten Zeldam-Hartelust, voorzitter College van Bestuur Ritzema van Ikema, Rector Magnificus Van der Want en lid College van Bestuur Van Bragt. Deze leden van de stuurgroep waren niet gelukkig met bepaalde gedeelten van het hun aangeboden concept-eindrapport. Die gedeelten bevatten volgens hen weliswaar 'vele boeiende gedachten, maar ze zijn veel te gedetailleerd en gaan te concreet en te ad hoc op een aantal problemen in.' Zo behoorde de behandeling van afzonderlijke vakgroepen en groepen van vakgroepen niet in het rapport thuis. De nadruk moest liggen op de globale richting waarin onderwijs en onderzoek aan de LU zich moesten bewegen, alsmede op het type afgestudeerde dat Wageningen zou afleveren. Zeer ernstige bezwaren koesterde men tegen het feit dat in de nota ideeën waren geopperd over een samenvoeging van Faculteitsraad en Hogeschoolraad. De discussie daarover had in voorgaande jaren reeds op grote schaal plaats gehad en het werd niet zinvol geacht, haar in de nota weer op te rakelen. Van Dusseldorp was daarentegen de mening toegedaan dat het rapport, overeenkomstig de wens van de Faculteitsraad, een aantal duidelijke alternatieve toekomstbeelden aan de bestuursorganen van de LU ter keuze moest voorleggen en dat daarbij dan niet zou moeten worden geschroomd om denkbeelden te lanceren over ingrijpende veranderingen in de bestuursstructuur, de studieduur, de ruimtelijke ordening enzovoorts. De genoemde leden van het College van Bestuur en de voorzitter van de Hogeschoolraad vonden echter dat het rapport op die manier 'te kwetsbaar' werd en zich bovendien veel te ver zou begeven op terreinen van een menigte andere commissies.[157] Het meningsverschil leidde ertoe dat Van Dusseldorp - die toch al in een wat dubbelzinnige positie verkeerde doordat hij tevens decaan van de faculteit was -

7 Een prominente spreker op de studiedagen L.H.-Waarheen, dr. S. Mansholt, tweede van links

aftrad als voorzitter van de commissie 'LH-waarheen?' en dat er dus een nieuwe voorzitter moest worden gezocht.[158] Die werd begin 1977 gevonden in de persoon van drs. Tineke de Boer. Met de commissie werd nu afgesproken dat het eindrapport vóór Pinksteren klaar zou zijn en dat het slechts hoofdlijnen voor de korte en middellange termijn zou bevatten en geen concrete voorstellen.[159]

Het derde rapport; geen eindrapport

Een echt eindrapport is evenwel nimmer verschenen. Wel is in juni 1977 een derde interim-rapport uitgebracht.[160] Het bestaat weliswaar uit slechts twee hoofdstukken van de negen die het eindrapport had zullen omvatten, maar die twee hoofdstukken zijn verre van inhoudsloos. In het hoofdstuk 'Een inhoudelijk toekomstbeeld van de LH' is wederom uitdrukkelijk sprake van 'de typisch Wageningse aanpak'. Die wordt niet gedekt door het begrip 'toegepast' als tegenstelling tot 'theoretisch' of 'fundamenteel'. Het accent bij deze aanpak ligt op het resultaat van onderzoek en onderwijs. Dat resultaat moet zijn: een 'verbetering' in de beheersing van de natuur en de sociale systemen. Niet het weten om het weten zelf staat centraal, maar het weten om iets te doen. Van groot belang bij de 'Wageningse aanpak' is de juiste synthese van fundamentele en toegepaste wetenschap. Die moet het mogelijk maken om op wetenschappelijke wijze de problemen van de aandachtsgebieden 'consumptie',

'produktie' en 'omgeving' op te lossen.[161] Met behulp van steeds weer andere bewoordingen en beelden tracht het rapport het Wagenings-eigene te typeren. Zo spreekt het van 'zwaluwstaartmodel', waarin 'fundamenteel' en 'toegepast' op voet van gelijkheid onverbrekelijk met elkaar zijn verbonden. Ook uit de volgende passages blijkt, hoe men met veel omhaal van woorden licht in de duisternis trachtte te scheppen. 'Bij de fundamentele benadering gaat het niet om kennisverdieping zonder meer, maar richt de LH haar wetenschappelijke inspanning op *conclusies, aanbevelingen* en *oplossingen*, die de landbouwkundige vooruitgang kunnen helpen bevorderen ... m.b.t. het onderwijs heeft de LH *het weten opdat men iets kan doen* op het oog'.[162]

Het rapport gaat ook uitgebreid in op de vraag hoe en met behulp van welke criteria prioriteiten voor onderwijs en onderzoek kunnen worden vastgesteld. Het is de commissie echter niet gelukt, zelf tot een gedetailleerde prioriteitenlijst van onderzoeksprojecten en onderwijselementen te komen. Zij meende trouwens dat die vaststelling van prioriteiten tot stand moest komen door een samenspel van de betrokken vaste commissies, de Faculteitsraad, de Hogeschoolraad en het College van Bestuur.[163]

Het andere hoofdstuk is getiteld 'Een structureel toekomstbeeld van de LH'. Het behandelt onderwerpen als: de relaties tussen onderwijs, onderzoek en maatschappelijke dienstverlening, de cursusduur en de eindtermen, de relaties van LU met wetenschappelijk onderwijs en het hoger beroepsonderwijs, het postdoctoraal en postacademisch onderwijs, de aantallen toe te laten studenten, de onderwijsvormen en de benodigde financiële middelen. Enkele conclusies zijn interessant genoeg om te vermelden. Zo werd gesteld dat op zijn minst de helft van het aantal formatieplaatsen (wetenschappelijk personeel en technisch en administratief personeel) zowel als van de financiële middelen voor onderzoek moest worden aangewend. Dat gold dan voor de LU als geheel en niet voor de afzonderlijke vakgroepen. De commissie achtte het voorts gewenst dat 20% van de LU-activiteiten zich zou richten op ontwikkelingslanden.

Ten aanzien van de cursusduur adviseerde de commissie om voorshands aan te sluiten bij de bestaande situatie en een geherprogrammeerde cursusduur van 5 jaar aan te houden. In de naaste toekomst kon dan worden overgegaan op een 4-jarige cursus. Een deel van de commissie meende dat op langere termijn zelfs een 3-jarige cursus, gecombineerd met postacademisch onderwijs en postdoctoraal researchonderwijs, tot de mogelijkheden behoorde.

Van beperkingen van het aantal studenten wilde de commissie niet weten. Alle studenten die zich aanmeldden, moesten in principe worden toegelaten. Alleen in uiterste noodgevallen mocht een numerus fixus voor een studierichting of een groep van studierichtingen worden gehanteerd. De oplossing voor een eventuele overbelasting van de onderwijscapaciteit moest echter liever worden gezocht in een vermindering van het aantal onderwijselementen en/of het vervangen van intensieve onderwijsvormen zoals practica en dergelijke door minder intensieve typen van onderwijs.[164]

De reacties op dit pseudo-eindrapport waren niet bepaald enthousiast. Wel kwamen er uit de betrokken bestuursorganen obligate woorden van waardering voor

het vele werk, dat door de commissie was verzet, maar in Faculteitsraad zowel als Hogeschoolraad werden kritiek en teleurstelling niet onder stoelen en banken gestoken. Het Faculteitsbestuur sprak van een 'vaag rapport', maar zag wel mogelijkheden om wat 'krenten uit de pap' te halen.[165] W.H. Douma schreef in het hogeschoolblad dat de berg een muis had gebaard. Om de omvang van de berg enigszins aan te geven, wees hij erop - enige demagogie niet schuwend - dat er ettelijke tonnen gelds aan werkkracht in het project waren gaan zitten. De ter wereld gebrachte muis bestond, afgezien van de bijlagen, uit een derde interim-rapportje van 17 bladzijden, zonder concrete visie op de toekomst: een slap aftreksel van het eindrapport, dat had moeten komen. Aldus het wel zeer negatieve oordeel van Douma, die bovendien de hoop uitsprak dat de Hogeschoolraad tijdens de behandeling in zijn komende vergadering het rapport zou afkeuren en de commissie zou opdragen om, uitgaande van het tweede interimrapport, alsnog duidelijke toekomstalternatieven te produceren.[166]

Afscheid van LH-waarheen?

Die afkeuring noch die opdracht is er gekomen. Wel werd door het College van Bestuur opdracht gegeven aan de onderwijsjournalist Van Spaandonk om een prettig leesbare publikatie samen te stellen, waarin de ideeën en gedachten die in het project 'LH-waarheen?' waren gelanceerd, zouden worden samengevat. Dat boekje is in maart 1978 verschenen, ter gelegenheid van de 60ste dies natalis van de LU. Het is een vlot geschreven relaas, gebaseerd op de stukken betreffende het project 'LH-waarheen?' en op gesprekken die de auteur heeft gehouden met nauw bij het project betrokken personen.[167] Bovendien werd er op aandringen van de WESP-fractie, waarvan Douma deel uitmaakte, nog een studiedag georganiseerd ter afsluiting van het project 'LH-waarheen?'[168] Het enthousiasme daarvoor was niet alom aanwezig. Van Dusseldorp zei in een interview voor het universiteitsblad dat hij er niets van verwachtte.[169] Kort van tevoren had A.M van der Woude, lid van de Vaste Commissie voor Wetenschapsbeoefening, al opgeroepen om niet deel te nemen aan de studiedag. Hij deed dat in een kort artikel in het universiteitsblad, waarin hij in niet mis te verstane bewoordingen de staf brak over het hele project. Naar zijn mening moest de wetenschapsbeoefening aan de LU, net als aan andere instellingen van wetenschappelijk onderwijs, worden bepaald door de internationale voortgang der wetenschap en niet door criteria als produktie, consumptie en omgeving. De suggestie dat met behulp van zulke criteria een samenhangend en verantwoord beleid kon worden uitgestippeld, moest als wartaal uit de jaren zeventig worden bijgezet. Ook achtte hij het funest dat de faculteit inmiddels had besloten om voortaan niet meer het wetenschappelijk belang maar de onderwijsvraag bepalend te doen zijn voor de instelling dan wel vervulling van ordinariaten. Nu er zulke vèrstrekkende besluiten waren genomen, vond hij het praten over 'LH-waarheen?' niet zinvol en hij besloot zijn artikel met: 'LH-waarheen? Nergens heen! Gewoon de wetenschap achterna. Aan het werk. Snel. Nú gaat het nog ...'.[170]

Natuurlijk ging de openbare studiedag desondanks door en wel op 5 juni 1978. Een keur van sprekers uit de LU-gemeenschap werd voorafgegaan door de

prominente agrarische expert S.L. Mansholt, die de gelegenheid aangreep om kond te doen van zijn mening, dat de LU zich niet moest beperken tot zuivere wetenschap, maar dat zij vooral studierichtingen op het maatschappelijke en politieke vlak moest uitbouwen. Discussies na de lezingen en een forumdiscussie aan het eind van de dag boden ruimschoots gelegenheid de vele bestaande meningen en gevoelens te uiten.[171] Toch was de studiedag niet het daverend slotakkoord dat hij had moeten zijn. Het aantal deelnemers bedroeg slechts 125.[172] Dat was een fractie van het aantal leden van de LU-gemeenschap, die men toen ook al bij duizenden telde.

Zo was er dus een einde gekomen aan een project, dat gedurende vijf jaren, van 1973 tot 1978, vele gemoederen had bezig gehouden, veel inkt had doen vloeien, een lawine van papier had voortgebracht en zeeën van tijd had opgeslokt.[173] Ondanks het feit, dat al in een vroeg stadium bij verscheidene betrokkenen twijfels waren gerezen over zin en kans van slagen van de onderneming, bleef men er toch mee doorgaan. Achteraf bekeken is het eigenlijk verbazingwekkend dat men zo lang is blijven proberen om iets bruikbaars tot stand te brengen. Deze vasthoudendheid duidt op een groot optimisme over de mogelijkheid om met zoveel mogelijk deelnemers al discussiërend, analyserend en 'wetenschappelijk' redenerend het gestelde doel te bereiken. Het is een soort optimisme dat past in de sfeer van de jaren zestig, maar dat ook in de jaren zeventig nog springlevend was.

Overigens mag niet zonder meer worden geconcludeerd dat het 'LH-waarheen?'-project geheel ontbloot is geweest van alle zin en nut. Velen hebben zich intensief bezig gehouden met de toekomst van de LU in al haar facetten. Daardoor is een bont mozaïek van opinies en verwachtingen gelanceerd en bestudeerd. Het kan haast niet anders of dat is mede bepalend geweest voor de lotgevallen van de LU in de jaren die volgden.

GROEN, KLEURLOOS OF VEELKLEURIG?

In de afgelopen decennia dook in beraadslagingen, beschouwingen en bespiegelingen steeds weer het vraagstuk op, in hoeverre de LU een 'groen' karakter moest hebben. Vooral op cruciale momenten in het bestaan van de instelling diende het probleem zich min of meer onontkoombaar aan. Dat was, zoals we in het voorgaande hebben gezien, het geval toen het project 'LH-waarheen?' de gemoederen bezig hield. Nog klemmender werd de vraag in tijden dat de druk van bezuinigingen noopte tot keuzehandelingen met vèrstrekkende gevolgen. Zulk een situatie deed zich bijvoorbeeld voor in 1982, toen de Faculteitsraad besloot om de opvolging van Thurlings, hoogleraar Staathuishoudkunde, vijf jaar op te schorten. Het Faculteitsbestuur had zelfs willen voorstellen, de leerstoel geheel op te heffen. De bezuinigingen in het wetenschappelijk onderwijs hadden immers de faculteit doen besluiten om een 'groenere' LU na te streven. 'Het is niet onze taak om pure economen op te leiden', aldus decaan Schoonhoven.[174] Men bleef het groene karakter koesteren, ook al was uit onderzoek gebleken dat de Wageningse afgestudeerden in toenemende mate terecht kwamen in banen buiten de landbouw. In 1980 verklaarde nog slechts iets meer dan de helft van de pas afgestudeerden dat zij een agrarische functie bekleedden.[175]

Toen in het kader van de invoering van de zogenaamde tweefasenstructuur de nieuwe doctoraalprogramma's moesten worden beoordeeld, bleek het Faculteitsbestuur die ook weer door een groene bril te willen bekijken. De voorstellen van de studierichtingen Moleculaire Wetenschappen en Biologie werden geacht het typisch Wageningse te weinig tot uitdrukking te brengen en de beide sociologische richtingen zouden moeten opgaan in één richting sociologie met een duidelijk herkenbaar agrarisch karakter.[176] En hoewel de voorzitter van het College van Bestuur Van der Schans in 1983 bij de opening van het academisch jaar waarschuwde voor een enge interpretatie van het werkterrein van de LU en opriep om de heilloze discussies, over wat wel en wat niet binnen de landbouwwetenschappen valt, te beëindigen, bleef op gezette tijden de groene golf weer door de Faculteitsraad rollen, zoals een bericht in het universiteitsblad uit oktober 1983 het zeer beeldend uitdrukt.[177] Het dilemma diende zich inderdaad weer duidelijk aan tijdens de zogenaamde Selectieve Krimp en Groei operatie van 1986/'87. De desbetreffende nota van het College van Bestuur, waarin plannen tot ingrijpende herstructurering van onderwijs en onderzoek werden ontvouwd, werkte als een knuppel in het hoenderhok. Vooral bij de alfa- en gammawetenschappen werd met afschuw gereageerd. In hetgeen het universiteitsblad 'de puur groene hoek' noemde, waren de reacties daarentegen iets minder negatief. Zo toonde plantenveredelaar Parlevliet zich ronduit tevreden, dat er zou worden gesneden in de 'niet echt landbouwkundige zaken', en fytopatholoog Dekker achtte het 'begrijpelijk dat men zich bezint op wat essentieel is.'[178] Historicus Van der Woude daarentegen wees erop dat met de voorgestelde krimp en groei noch een nationaal belang noch dat van de landbouw of de LU was gediend. Integendeel, er zou voor de LU een enorme geestelijke verarming uit voortvloeien, alsook een grotere uniformiteit van het type student en een grotere eenzijdigheid van het docentencorps.[179]

Ook na 1987 bleven de vragen 'groen of veelkleurig' en 'hoe groen dan wel' voortleven en meermalen de aandacht opeisen. In de discussies over deze zaak speelden, naast eigenbelang en principes, pragmatische overwegingen, zoals het aantrekken van zoveel mogelijk financiële middelen en het op peil houden of brengen van de studententoeloop, een belangrijke rol. Toen er in de zomer van 1991 tekenen waren dat die toeloop drastisch zou verminderen, wees voorlichter Aben erop dat nog steeds 'ons oude verroeste maar ijzersterke imago: Wageningen is landbouw' alom heerste.[180] Het College van Bestuur, doordrongen van de noodzaak om het 'boerse imago' af te werpen, gaf opdracht aan het reclame-adviesbureau BBK te Amsterdam om een campagne op te zetten voor een betere beeldvorming. De campagne, waarin waarschijnlijk op zijn minst een miljoen gulden zou worden gestoken, moest haar hoogtepunt krijgen in het jubeljaar 1993.[181]

HET BUREAU VAN DE LU

Het Bureau van de LU, dat als centrale administratie onder leiding staat van de Secretaris van de universiteit, verricht ondersteunende werkzaamheden voor de bestuursorganen bij de voorbereiding zowel als de uitvoering van hun besluiten. In samenhang met de groei van de universiteit en de structurele veranderingen in be-

8 Ook bij het Bureau L.U. heeft de zegetocht van de computer ingrijpende verandering in het werk teweeg gebracht. Hier wordt bij F.E.Z. gewerkt aan de kapitaalgoederenadministratie; september 1982

stuur, onderwijs, onderzoek en externe relaties, is ook het Bureau naar omvang gegroeid en naar opzet veranderd. Was zijn dienstverlening oorspronkelijk vooral gericht op het Bestuur LH, in de laatste decennia kwamen daar Hogeschoolraad, Faculteitsraad, Faculteitsbestuur, vakgroepen en vele commissies bij, die allen in toenemende mate een beroep op het Bureau deden.[182] Het is daardoor onder de opeenvolgende secretarissen - mr. J. de Visser tot 1976, ir. R. Maris tot 1986 en sindsdien mr. H.M van den Hoofdakker - geworden tot een imposante krachtcentrale, die een stroom van diensten levert; diensten die voor een doelmatig bestuur van de instelling en voor een optimale produktie van onderwijs en onderzoek onmisbaar zijn.

Hoe het groeide

De groei van het Bureau kwam niet alleen tot uiting in de vermeerdering van het totale aantal medewerkers, maar ook in structurele veranderingen zoals de creatie van nieuwe functies, afdelingen en diensten, dan wel de samenvoeging van bestaande. Gegevens over de groei van het aantal personeelsleden van het Bureau zijn niet te achterhalen. Wel zijn er cijfers beschikbaar betreffende de Algemene Dienst. Daartoe behoren behalve het Bureau ook onderdelen als Rekencentrum en Universiteitsbibliotheek; het Bureau is daarvan naar personeelsomvang gerekend verreweg het

grootst. Tabel 5 geeft voor een aantal jaren de cijfers over de Algemene Dienst. Daaruit blijkt dat die dienst over de afgelopen decennia sterk is gegroeid, niet alleen absoluut maar ook relatief. In procenten uitgedrukt is de personeelsomvang van de Algemene Dienst toegenomen van iets meer dan 15% in 1971 tot bijna 24% in 1990. Aangenomen mag worden dat ook bij het onderdeel Bureau zich op zijn minst een procentuele groei van deze orde van grootte heeft voorgedaan.

Tabel 5. Personeelsomvang Algemene Dienst, 1971-1990

jaar	totaal aantal formatieplaatsen LU	aantal formatieplaatsen Algemene Dienst	in % van totaal
1971	1535	234	15,2
1975	1663	273	16,4
1980	1842	326	17,7
1985	1908	350	18,3
1990	2078	490	23,6

Bron: Voor het totaal aantal formatieplaatsen LU, zie hoofdstuk II tabel 13. De heren J.M. van Schaik en L.A. Pach van de afdeling Personeelszaken hebben mij de gegevens over het aantal formatieplaatsen Algemene Dienst verstrekt en tevens geholpen bij het zoeken van mijn weg door het labyrint der cijfers.

De dynamiek, die zich gedurende de laatste decennia in alle aspecten van de LU heeft voorgedaan, bracht voor het Bureau niet alleen een aanzienlijke expansie met zich mee, maar ook talloze reorganisaties. Die konden bestaan uit de oprichting van nieuwe afdelingen, overheveling van onderdelen van de ene afdeling naar de andere, opsplitsing van bestaande afdelingen in een aantal nieuwe enzovoorts. Ook werden afdelingen wel onder de vleugels van het Bureau vandaan gehaald, waarna zij een zelfstandig leven gingen leiden. Maar het omgekeerde kwam eveneens voor: zelfstandige diensten werden opgenomen in het Bureau. Soms waren de reorganisaties het gevolg van externe adviezen. Het was op aanbeveling van het efficiencybureau Bosboom en Hegener dat in 1975/'76 de Technisch-administratieve dienst, de afdeling Juridische en algemene zaken, alsmede de Griffie van het College van Bestuur werden opgericht.[183] Voor de ingrijpende veranderingen in de opzet van het Bureau in 1990 zijn belangrijke impulsen ontvangen uit de adviezen van het efficiencybureau Alons.

Naamsveranderingen van afdelingen, bureaus en onderdelen daarvan konden samenhangen met veranderingen en uitbreidingen van de taken. Zo werd de afdeling Financiële Zaken omgedoopt in Financiële en Economische Zaken.[184] Het werd één van de grootste afdelingen; in 1987 had het een zestigtal medewerkers.[185] Ook Bouwzaken behoorde tot de afdelingen die een nieuwe naam kregen; in dit geval luidde die Gebouwen en Terreinen.[186]

Bijlage A geeft aan de hand van de LU-gidsen een globaal overzicht van de vele veranderingen - naamsveranderingen zowel als veranderingen in de opzet - die het Bureau in de afgelopen twintig jaar heeft ondergaan. Het is duidelijk dat een groot deel van die veranderingen de groei en de structurele wijzigingen weerspiege-

len, die zich aan de LU hebben voorgedaan. Als gevolg van de bestuurshervormingen in het kader van de WUB 1970 zijn er griffies gekomen van Hogeschoolraad, Faculteitsraad en College van Decanen. De groei van de studentenaantallen heeft een Bureau studentendocumentatie en statistiek in het aanzijn geroepen. Die groei heeft, samen met nieuwe opvattingen over de taken die universiteiten op zich moesten nemen, ook geleid tot de expansie - en soms ook tot een zekere mate van verzelfstandiging - van zaken als talenpracticum, Studium Generale, Bureau onderzoek van onderwijs, alsmede van voorzieningen zoals studentendecanen, studentenhuisvesting, studentensport en dergelijke.

De gedeeltelijke deconcentratie van de taken van het Bureau, die door de komst van de middenstructuur nodig werd, alsmede de behoefte aan grotere efficiëntie en bestuurbaarheid, hebben aanleiding gegeven tot de ingrijpende reorganisatie van 1990. Een van de maatregelen was de overgang van 45 medewerkers van het Bureau naar de sectorbureaus, een andere de indeling in directies. De reorganisatie geschiedde op advies van het daartoe aangezochte organisatiebureau Alons. De door Alons voorgestelde maatregelen ter vermindering van de bureaucratie hadden echter naar de smaak van de Secretaris LU en de voorzitter van het College van Bestuur teveel het karakter van shocktherapie. Zij waren wel voorstanders van een 'cultuurverandering', maar die moest voorzichtig tot stand worden gebracht. Uiteindelijk is de reorganisatie dan ook vrij soepel verlopen.[187]

Krachtcentrale tevens machtsconcentratie?

Er is natuurlijk altijd het gevaar dat zo'n krachtcentrale, zoals ik het Bureau hierboven heb genoemd, een doel in zichzelf en door de daar aanwezige kennis van zaken en beschikbare informatie een zelfstandige en onafhankelijke macht wordt; een macht die de bestuurders boven het hoofd dreigt te groeien, waardoor zij het gevoel krijgen, in een afhankelijkheidspositie ten opzichte van het ambtenarenapparaat te geraken. Er zijn hier en daar tekenen die erop wijzen dat ook aan de LU dat gevaar aanwezig werd geacht. Rond 1980 kwamen er klachten uit de Hogeschoolraad en ook van het gekozen lid van het College van Bestuur Douma, dat het Bureau te weinig informatie verstrekte aan de bestuursorganen en dat in feite de ambtenaren de LU regeerden.[188] Douma was mede daarom voorstander van decentralisatie van het bestuur door verdeling van de LU in vijf faculteiten, terwijl hij tevens soelaas verwachtte van een uitbreiding van het College van Bestuur. Hij gaf met de volgende opmerkingen lucht aan zijn onbehagen over de bestaande situatie: 'Doordat we te maken hebben met een machtig ambtenarenapparaat en een licht College van Bestuur wordt de Landbouwhogeschool op dit moment onderstuurd. Mijn overtuiging is dat het bestuurlijk proces beter kan worden als het college wordt uitgebreid tot vijf leden, als je tenminste echt inhoud wil geven aan de functie. (...) Wil je wat van die functie maken als gekozen bestuurder dan moet je verder kunnen komen dan het zetten van handtekeningen of ergens de komma verplaatsen.'[189] Het ongenoegen in de Hogeschoolraad over een tekort aan informatie en over het feit dat men geen rechtstreekse opdrachten aan het Bureau mocht geven, is reeds hierboven ter sprake geweest in de paragraaf over de Hogeschoolraad. Maris, de Secretaris van de LU en te-

vens hoofd van het Bureau, toonde wel begrip voor de klachten, maar was er niet van onder de indruk: 'In elke overheidsdienst (...) is er sprake van een spanningsveld tussen de ambtelijke beleidsvoorbereidende organisatie en de beleidsvoerende politieke top. (...) Jonge onervaren bestuurders gaan met bepaalde verwachtingen in bestuursfuncties en ervaren dan vaak pas voor het eerst dat er meer beperkende kaders zijn dan zij wisten of zouden willen. Er is geen enkele jonge bestuurder te vinden die langs wegen van geleidelijkheid een gecoördineerd beleid wil nastreven. Wij als ambtenaren zijn er juist voor om de continuïteit te bewaken. En dat levert dus spanning op tussen de steeds weer wisselende bestuurders en de langer blijvende ambtenaren.' De klacht over een tekort aan informatie pareerde hij als volgt: 'Alle deuren van alle kamers staan open voor hen die informatie verzamelen en de praktijk is dat een groeiend aantal raadsleden daar gebruik van maakt.'[190] Als reactie op deze opmerking verscheen in het universiteitsblad het volgende stukje.

recreatie

Maris merkte onlangs terecht op dat alle deuren van de LH open staan voor hen die informatie verzamelen. De koffiejongen van het hoofdgebouw kan dat ook bevestigen. Zo weet hij bijvoorbeeld dat het bestuurlijk gedoe aan de LH een groteske vertoning is. Het getrut en gezak in de vele colleges en raden is te onbenullig om los te lopen. Het is dan ook verwonderlijk dat het WHB er nog aandacht aan besteedt. Wie wil weten of er tussen alle nota's, procedurekwesties en andere liflafjes door ook nog iets gebeurt, kan beter bijhouden wat er zoal ter vernietiging aan de Kroon wordt voorgedragen. De rest is halfslachtig achterhoedewerk en verdient enkel genegeerd te worden.

Ik zal er niet voor pleiten het hele hypocriete stel de laan uit te sturen. Per slot geven we ook veel geld uit aan sport en andere vormen van actieve recreatie. En veel mensen schijnen nou eenmaal plezier te hebben in het pseudo-steekspelletje dat ze jaar in jaar uit mogen spelen.

Kwalijk is alleen dat we in zeker opzicht van al dat geneuzel afhankelijk zijn. Het zijn onze vertegenwoordigers die daar met hun slappe vingertjes in de grote pap hangen, en zich door bestuurders die niet besturen omdat ze niet willen besturen, in bedwang laten houden. Het is democratie voor de vorm met gebakken peren toe.

De smoes is dat ze procedures missen. Ik weet er wel een. In september moesten we de hele santekraam naar ons proefbedrijf in de polder sturen. Ze moeten maar eens flink oefenen. Ze krijgen een hot-line naar de Kroon en we zetten Maris erbij als waarnemer. En terwijl de meute zich daar suf zit te lullen kunnen wij, achterblijvers, gebruik maken van de open deuren en eens rustig orde op zaken stellen. Met zo'n procedure is iedereen gediend. Er zal informatie zijn voor hen die echt informatie willen en actieve recreatie voor hen die actieve recreatie willen.

bolder[191]

Toen het in de tweede helft van de jaren tachtig ernst werd met de bezuinigingen - bij de vakgroepen moest in het kader van de Selectieve Krimp en Groei (SKG) 9,2 miljoen krimp en 8,2 miljoen groei worden gerealiseerd, maar ook het Bureau moest 1,7 miljoen bezuinigen en 0,7 miljoen vernieuwen - liepen de spanningen tussen Universiteitsraad en Bureau weer danig op. In die gespannen sfeer liet universiteitsraadslid Breteler zich de uitspraak ontvallen: 'Het Bureau is een noodzakelijk kwaad'. Ook van elders uit de LU werden er wel eens pijlen op het Bureau gericht. Zo beëindigde A.W. van den Ban een ingezonden stuk in het universiteitsblad met deze woorden: 'Als we willen bezuinigen op een wijze die de produktie van onderzoek en onderwijs ten goede komt, zullen we de staf van het Bureau van de Landbouwuniversiteit moeten inkrimpen. Ontbureaucratisering zou de LU sterk ten goede komen.'[192] Zulke aanvallen schoten LU-Secretaris Van den Hoofdakker in het verkeerde keelgat en hij sprong voor zijn bureau in de bres met o.a. de woorden: 'Het Bureau verdient een hartelijk compliment'. Hij voegde daar de wens aan toe, de discussie niet verder te polariseren, maar door een betere communicatie het wederzijds begrip te vergroten.[193] Die betere communicatie was één van de doeleinden van de reorganisatie van 1990.

DE FINANCIEN

De rijksbijdrage van tabel 6 verschaft inzicht in hetgeen de LU de overheid heeft gekost. De bedragen in de tabel zijn als volgt tot stand gekomen. Uit jaarrekeningen en financiële verslagen zijn voor de periode 1970-1977 de gegevens van 'herziene begroting' en 'slotregulatie' bij elkaar opgeteld; voor de periode vanaf 1978 is de berekening gemaakt met behulp van de volgende bedragen uit de herziene begroting: 'personeelslasten' plus 'overige lasten' plus 'investeringen' minus de som van 'baten' en 'overschotten vorige jaren'. Het uit deze berekeningen resulterende bedrag is hetgeen de Rijksoverheid in het desbetreffende jaar beschikbaar heeft gesteld. De werkelijk voor de LU beschikbare financiën wijken daarvan af door overboeking uit vorige en naar volgende jaren, alsmede door verkregen baten uit collegegelden, derde geldstroom en dergelijke.

Tabel 6. Rijksbijdrage, 1970-1991, in mln gulden

jaar	gewone dienst/ exploitatie	kapitaaldienst/ investeringen	totaal in courante prijzen	totaal in prijzen van 1969	index
1970	53,2	28,7	81,9	79,0	100
1971	62,8	22,6	85,4	76,5	96
1972	69,7	24,4	94,1	78,1	98
1973	84,2	27,1	111,3	85,4	108
1974	96,7	27,2	123,9	86,6	109
1975	115,1	23,5	138,6	88,1	111
1976	133,9	23,7	157,6	92,0	116
1977	142,6	20,0	162,6	88,9	112
1978	154,0	20,8	174,8	91,7	116
1979	162,0	12,5	174,5	87,6	110
1980	182,0	4,9	186,9	87,5	110
1981	184,5	7,3	191,8	84,0	106
1982	192,9	9,7	202,6	83,8	106
1983	195,0	9,2	204,2*	82,1	103
1984	195,8	11,5	207,3	80,8	102
1985	199,8	11,2	211,0	80,4	101
1986	199,3	11,4	210,7	80,1	101
1987	193,4	13,9	207,4	78,9	99
1988	194,8	13,5	208,3	78,6	99
1989	195,3	13,6	208,9	78,0	98
1990	207,1	12,6	219,7	80,1	101
1991	214,3	12,5	226,3	79,2	100

* Rijksbijdrage inclusief Voorwaardelijke Financiering
Bron: Jaarrekening 1970-1981; Financieel Verslag 1983-1991
Opmerking: De bedragen in prijzen van 1969 zijn berekend met behulp van het prijsindexcijfer gezinsconsumptie totale bevolking, 1969=100; bron: telefonische informatie van het CBS.

Reeds aan het begin van de jaren zeventig werden er van regeringswege pogingen ondernomen om de onrustbarend geachte groei van de overheidsuitgaven voor het wetenschappelijk onderwijs enigermate aan banden te leggen. Sindsdien hebben zulke pogingen vrijwel continu hun invloed doen gelden op de financiën van de universiteiten en daarmee op hun hele reilen en zeilen. Ook voor de LU heeft al die jaren steeds weer het lied van versobering, bezuiniging, afslanking en ombuigingen geklonken, terwijl sinds het einde van de jaren tachtig de uitdrukking 'een betaalbare Landbouwuniversiteit' in zwang is gekomen. Ondanks het feit dat in de jaren zeventig reeds naar tempering van de uitgaven werd gestreefd, zijn die toen toch nog sterk gestegen. Wel is de mate waarin die stijging zich voordeed in de tweede helft van dat decennium geleidelijk iets verminderd. Een werkelijk pas op de plaats van de uitgaven werd pas in de loop van de jaren tachtig gerealiseerd. Ook in deze gegevens weerspiegelt zich dus hetgeen als algemene trend van de afgelopen decennia kan worden beschouwd: de jaren zeventig waren jaren van expansie, de jaren tachtig van consolidatie, dat wil zeggen wat de financiën betreft eigenlijk van achteruitgang, immers op de bedragen van de tabel is geen inflatiecorrectie toegepast. Wanneer dat wel gebeurt, ziet de zaak er heel anders uit, zoals de kolommen vijf en zes van de tabel laten zien. Daaruit blijkt dat in de jaren zeventig de reële waarde van de rijksbijdrage nog wel iets is gestegen. Reeds vóór 1980 begint echter een vrijwel continue daling, waardoor rond 1990 het peil van 1970 weer is bereikt. Door de

index van de reële rijksbijdrage te delen door de index van het studentenaantal ontstaat de index van de gemiddelde reële rijksbijdrage per ingeschreven student, zoals weergegeven in tabel 7 en grafiek 1. Die gemiddelde rijksbijdrage nu blijkt in de loop van de afgelopen decennia te zijn gedaald tot minder dan de helft en verreweg het grootste deel van die daling blijkt te hebben plaats gehad in de jaren zeventig. Dit hangt uiteraard samen met het feit dat toen de groei van het studentenaantal het sterkst was. De toewijzing van middelen, in koopkracht uitgedrukt, heeft dus vooral in de jaren zeventig die groei van de studentenpopulatie bij lange na niet bijgehouden. Het valt te begrijpen dat deze verkrapping van de middelen de afgelopen decennia een zware druk heeft gelegd op de LU en degenen die aan haar werken en studeren.

Tabel 7. Index reële rijksbijdrage, gemiddeld per volledig ingeschreven student, 1970-1990 (1970=100)

jaar	vermogen in mln. gld.	jaar	vermogen in mln. gld.
1970	100	1981	50
1971	86	1982	48
1972	93	1983	45
1973	95	1984	43
1974	85	1985	41
1975	74	1986	40
1976	72	1987	39
1977	63	1988	45
1978	59	1989	45
1979	52	1990	44
1980	47		

Bron: tabel 6 en tabel 13

Grafiek 1. Index reële rijksbijdrage per student, 1970-1990 (1970=100)

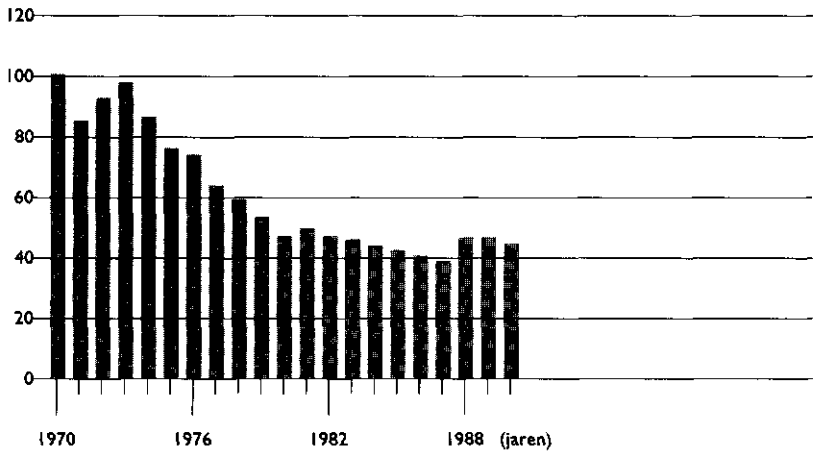

Bron: tabel 7

De algemene trend van groei en stagnatie wordt ook vertoond door de omvang van het eigen vermogen van de LU, vermeld in tabel 8. In de jaren zeventig blijkt de totale balanswaarde van het vermogen, in hoofdzaak geïnvesteerd in ge-

bouwen, meer dan verdrievoudigd te zijn. Na 1980 is het afgelopen met die snelle groei. In de eerste helft van de jaren tachtig deed zich zelfs enige inkrimping voor, die weliswaar in de tweede helft van dat decennium weer plaats maakte voor groei, maar het tempo van de groei is dan veel geringer dan in de jaren zeventig.

Tabel 8. Balanswaarde eigen vermogen LU, 1970-1991

jaar	*vermogen in mln. gld.*	*jaar*	*vermogen in mln. gld.*
1970	138	1981	489
1971	171	1982	484
1972	201	1983	469
1973	235	1984	470
1974	272	1985	465
1975	294	1986	486
1976	318	1987	498
1977	355	1988	507
1978	400	1989	495
1979	435	1990	506
1980	474	1991	523

Bron: Jaarrekening; (Fin.) Jaarverslag

Onderbetaalde dienstmaagd of bodemloze put?

Een steeds weerkerend verschijnsel op het gebied van de financiën was de grote spanning tussen aan de ene kant het begrotingsbedrag dat de LU, vooral op grond van de al gerealiseerde en nog te verwachten toeneming van het aantal studenten, meende nodig te hebben en aan de andere kant de door het ministerie van Landbouw en Visserij toegewezen middelen. Zo werd in oktober 1971 bekend dat voor 1972 het aantal formatieplaatsen zou worden uitgebreid met 45 in plaats van met de gevraagde 80. De materiële uitgaven zouden niet met 11,8% worden verhoogd, zoals door de LU was begroot, maar met slechts 5,9%.[194] Het Bestuur LH schreef daarop aan de minister, dat veel bestaande plannen nu niet konden worden uitgevoerd en dat de noodzaak was ontstaan om aan maatregelen te denken zoals vermindering van studiebegeleiding en specialisatiemogelijkheden en het afzien van de bouw van een vierde en vijfde studentenflat.[195] Faculteitsvoorzitter Zadoks wees op het feit dat zijn Faculteitsraad in een tijd van minder geld en meer studenten de onaangename taak kreeg om de armoede te verdelen.[196]

Het werd een jaarlijks terugkerend ritueel: de LU vroeg in verband met zich uitbreidende taken en groeiende studentenaantallen vermeerdering van personele en materiële middelen, de minister wees minder toe dan was gevraagd en vooral in de raden werd steeds weer de litanie gezongen over te krappe toewijzing van middelen en de kwalijke gevolgen daarvan voor onderwijs, onderzoek, bouwprogramma enzovoorts. Toch kwam de LU er over het algemeen, vergeleken met andere universiteiten en hogescholen, niet slecht af. Daar was het feit, dat zij ressorteerde onder het landbouwministerie, niet vreemd aan. Even leek het erop dat zij die bevoorrechte positie zou verliezen, toen namelijk eind jaren zeventig het rekenmodel, dat de overheid hanteerde om de beschikbare middelen over de instellingen van wetenschappe-

lijk onderwijs te verdelen, ook op haar zou worden toegepast. In dat rekenmodel echter, zo hield men de minister in 1980 voor, werd niet genoeg rekening gehouden met de bijzondere taken van de LU in het kader van de ontwikkelingssamenwerking, noch met het feit dat de LU bestond uit slechts één faculteit met 60 vakgroepen binnen 22 studierichtingen. De minister werd door deze argumenten overtuigd. De LU hoefde in 1981 niet 50 plaatsen in te leveren maar kreeg er zelfs nog een paar bij.[197] Het onheil was voor deze keer afgewend.

De tijd van de aldoor wassende geldstroom naar de universiteiten in het algemeen was evenwel voorbij. De samenleving was niet langer bereid tot financiering van hetgeen men als een ongebreidelde groei beschouwde en de opeenvolgende regeringen, van welke politieke kleur dan ook, maakten ernst met het aantrekken van de remmen. Zij noemden het sanering, versobering, besparing, afslanking of budgettaire beperking. Aan de instellingen, ook aan de LU, werden de regeringsmaatregelen om financieel orde op zaken te stellen veelal betiteld als bezuinigingen en vrij algemeen ervaren als bedreiging van posities en mogelijkheden. Zij waren dan ook een bron van veel onrust, ongenoegen, klachten, kritiek en protest. De aan het eind van de jaren zeventig ingevoerde meerjarenafspraken, die telkens voor een periode van vijf jaar werden vastgelegd, waren onder meer bedoeld om onrust tegen te gaan en partijen iets meer het gevoel te geven dat men wist waar men aan toe was. Het sussend karakter viel echter tegen doordat de meerjarenafspraak telken jare opnieuw moest worden gemaakt en dus steeds voor de komende vier jaren moest worden bijgesteld.

Zaken, die in de jaren tachtig veel opwinding teweeg brachten en die alle samenhingen met het streven van de regering om de overheidsuitgaven te temperen, waren: het ongunstiger worden van de arbeidsvoorwaarden, de invoering van het stelsel van Voorwaardelijke Financiering (VF) van het onderzoek, alsmede de operaties Taakverdeling en Concentratie (TVC) en Selectieve Krimp en Groei (SKG). De arbeidsvoorwaarden komen ter sprake in het hoofdstuk over het personeel en de VF in dat over het onderzoek. Aan de TVC en SKG zal hier aandacht worden besteed.

De eind 1982 ingeluide operatie Taakverdeling en Concentratie beoogde een reorganisatie van het gehele wetenschappelijk onderwijs in Nederland, waarbij een rationelere spreiding van de diverse takken van wetenschapsbeoefening over de universiteiten en hogescholen tot stand moest worden gebracht, zulks ter vergroting van de efficiëntie en ter verbetering van de kostenbeheersing. Vakken, studierichtingen, zelfs faculteiten zouden aan sommige instellingen worden opgeheven en eventueel samengevoegd met die aan andere instellingen. Het plan werkte als een knuppel in het hoenderhok van de universitaire wereld. Alle instellingen zowel als de onderdelen ervan probeerden met zo weinig mogelijk kleerscheuren uit de operatie te komen. De LU wist uit de desbetreffende onderhandelingen een relatief gunstige regeling te slepen. Daarbij kwam het feit, dat er slechts één LU met maar één faculteit der landbouwwetenschappen was, goed van pas.[198] Bovendien werd het pleidooi van de LU, om de ontwikkelingssamenwerking niet onder de operatie te doen lijden, geaccepteerd. Aangezien er van werd uitgegaan dat 20% van de inspanningen van de LU betrekking had op die ontwikkelingssamenwerking, speelde ook deze factor de

LU in de kaart. Aan de LU hoefde dan ook niets te worden opgeheven. Wel moest er worden afgeslankt en wel met 5%; alleen voor Biologie gold een afslanking van 10%. Bovendien moest er een 'ontbureaucratisering' van 1% ten uitvoer worden gebracht.[199] In totaal moest vanaf 1983 tot en met 1987 door de gezamenlijke universiteiten een bedrag van 265 miljoen gulden worden bezuinigd. Het aandeel van de LU bedroeg 6,7 miljoen. Dat hield volgens het College van Bestuur een verlies in van 15 formatieplaatsen per jaar,[200] terwijl daarnaast bezuinigingen moesten worden gerealiseerd door samenwerking met de diergeneeskundige faculteit in Utrecht, met de landbouwkundige instituten en met het hoger agrarisch onderwijs.[201] Dat de over vijf jaren zich uitstrekkende bezuinigingsoperatie menigmaal voor enige rumor in casa zorgde, spreekt vanzelf. Bestuurders moesten de bezuinigingsplannen toelichten en verdedigen, getroffen vakgroepen en personeelsorganisaties protesteerden, Universiteitsraad en Faculteitsraad gingen niet of slechts na langdurige deliberaties mokkend accoord met de plannen. Toch lijkt het erop dat aan de LU deze operatie vrij soepel is verlopen. Dat kan niet worden gezegd van de volgende bezuinigingsronde, de SKG.

SKG, meer krimpen dan groeien

De TVC-operatie was nog niet eens geheel voltooid, toen de regering in augustus 1986 als een donderslag bij heldere hemel met een nieuw bezuinigingsplan kwam voor de periode 1987-1991. Ditmaal droeg het de naam Selectieve Krimp en Groei. De bedoeling ervan was dat de universiteiten in de genoemde periode van vijf jaar op sommige onderdelen bezuinigingen zouden realiseren: de selectieve krimp. Een gedeelte van het aldus bespaarde bedrag moest dan worden gebruikt voor vernieuwingen: de groei. Aan de LU werd een bezuiniging opgelegd van 8,5 miljoen en voor vernieuwing kreeg zij vier miljoen toegewezen.[202] De universiteiten moesten zelf voorstellen doen over de concrete bezuinigingen en vernieuwingen die ten uitvoer zouden moeten worden gebracht. Wel wilde de minister die voorstellen heel snel ontvangen.

De voorstellen van het College van Bestuur van de LU kwamen met de SKG-nota van 15 januari 1987. Daaruit bleek een dusdanige vernieuwingsdrang, dat men de door de regering voorgeschreven mate van vernieuwing nog wilde overtreffen: niet 8,5 miljoen maar ruim 13 miljoen moest worden gekort, zodat er bijna 9 miljoen voor vernieuwing vrijkwam. De teneur van de plannen was een versterking van de richtingen 'Plantaardige en Dierlijke Produktie' en een vermindering van de wetenschapsvelden 'Landinrichting en Milieubeheer' en 'Landbouw en Samenleving', een vermindering die gepaard zou gaan met de opheffing van hele vakgroepen en studierichtingen.[203] Zo werd dus de SKG-operatie aangegrepen om een grootscheepse herstructurering van de LU te verwezenlijken. De dynamiek en de flexibiliteit moesten worden vergroot. Het College van Bestuur sprak heel ludiek van 'opschudden van de universiteit'.

Het lijkt erop dat in de afgelopen kwart eeuw inderdaad geen enkele beleidsaankondiging zoveel opschudding aan de LU heeft teweeg gebracht als dit SKG-plan. Het regende woedende reacties. Geen wonder dat collegevoorzitter De Zeeuw ver-

zuchtte: 'Jeetje zeg, ik heb nog nooit zo'n orkaan over me heen zien komen.'[204] Voor de universitaire pers was de commotie gefundenes Fressen. In de eerste helft van 1987 ging er geen week voorbij of een groot deel van het universiteitsblad was gevuld met kritiek en verontwaardiging. Universiteitsraad en Faculteitsraad kraakten de nota en wezen haar categorisch af, vakbonden toonden zich verontwaardigd over het 'spierballenbeleid', schrijvers van ingezonden stukken stelden de huns inziens slechte kwaliteit van de plannen aan de kaak en de bestuursorganen werden overstroomd met protesten van de bedreigde vakgroepen. In korte tijd kwam er een lawine van schriftelijke reacties binnen en eind januari had er gedurende enige uren een bezetting van het hoofdgebouw plaats door een 200-tal protesterende studenten.[205] Intussen gooide CvB-lid Kuipers nog wat olie op het vuur door in een interview met het universiteitsblad te verklaren dat naar zijn mening de LU eigenlijk in vier jaar tijds wel 20 miljoen zou moeten 'ombuigen'.[206] Tegenstanders van het SKG-plan wierpen het College van Bestuur onder meer voor de voeten, dat het de zaak te bedrijfsmatig benaderde. Tijdens een forumdiscussie verwoordde filosofiedocent Koningsveld deze opvatting aldus: 'Een universiteit is geen bedrijf, ook geen 'non-profit' bedrijf. Een universiteit is een maatschappelijke institutie die fundamentele waarden moet vernieuwen. Ik denk dat het college voor de jaren negentig misschien een betaalbaar bedrijf heeft gepland, maar het heeft in elk geval vergeten een universiteit te plannen.'[207]

Het Faculteitsbestuur kwam terug van zijn aanvankelijke afwijzing van de SKG-plannen en bleek bereid met het College van Bestuur in overleg te treden. Bij het daaruit resulterende compromis werd de omvang van de ombuigingsoperatie zelfs op 14,6 miljoen gesteld. Het compromis stuitte echter op grote weerstand in de Faculteitsraad en werd door de Universiteitsraad verworpen.[208] Korte tijd daarna kwam er bericht dat de minister het oorspronkelijke SKG-plan van het College van Bestuur goeddeels ging overnemen. Er zou voor 13,1 miljoen worden ingekrompen en voor 8,6 miljoen vernieuwd; een netto bezuiniging dus van 4,5 miljoen.[209] Het College toonde zich voldaan over deze steun in de rug, maar de Faculteitsraad achtte zich buiten spel geplaatst en wilde voorlopig niet meer aan de operatie meedoen. De Universiteitsraad wees het plan resoluut van de hand en trakteerde het College van Bestuur op een motie van afkeuring. De Nationale Raad voor Landbouwkundig Onderzoek bracht een advies uit dat lijnrecht inging tegen de opvattingen van het College van Bestuur: de Raad wilde de meeste disciplines aan de LU handhaven.[210] Studenten voerden acties, waarbij ruiten van de kamers van het College van Bestuur werden ingegooid, een menselijke blokkade voor het hoofdgebouw werd opgesteld, archieven van de afdeling Planning door elkaar werden geworpen en een vracht mest voor de deuren van het hoofdgebouw werd gedeponeerd.[211] Naast deze handtastelijke en onwelriekende acties waren er ook waardige protesten. Uit binnen- en buitenland kwamen reacties binnen, die pleitten voor de instandhouding van de bedreigde vakgroepen en studierichtingen. Zo riepen bijvoorbeeld 45 vooraanstaande historici uit de hele wereld, alsmede 14 Nederlandse geschiedenishoogleraren, minister Braks van Landbouw en Visserij op, de met opheffing bedreigde vakgroep Agrarische Geschiedenis aan de LU te handhaven. Talloze individuele historici richtten een dergelijk

verzoek tot de Universiteitsraad en 26 Wageningse hoogleraren tot het College van Bestuur.[212] De actie had in zoverre succes dat in het herziene SKG-plan van de minister veeleer werd voorzien in reductie dan in opheffing van de vakgroep.[213]

Het definitieve SKG-plan werd uiteindelijk in december 1987 vastgesteld, met de reeds vermelde totale krimp van 13,1 miljoen en totale groei van 8,6 miljoen, dat wil zeggen per saldo een krimp van 4,5 miljoen.[214] Voor de verwezenlijking van de SKG-plannen kwam er een uitvoeringsplan, mede op basis van het zogenaamde strategische plan. Het begrip strategische planning was in de herfst van 1985 aan de LU opgedoken. Er heerste toen reeds enige tijd de gewoonte om jaarlijks een ontwikkelingsplan uit te brengen, waarin een aantal prioriteiten werden geschetst, die men in de planperiode wilde realiseren. Strategische planning behelsde een meer systematisch opgezette planning voor de lange termijn. Het ging daarbij om het uitstippelen van een overlevingsstrategie, gericht op tijdige aanpassing van het beleid - zowel op het gebied van onderzoek en onderwijs als op dat van de organisatie en van de verwerving en toewijzing van middelen - aan te verwachten veranderingen in de buitenwereld, veranderingen van economische, demografische, wetenschappelijke en technologische, politieke en culturele aard.[215]

Het spreekt vanzelf dat de uitvoering van de SKG nog heel wat voeten in de aarde heeft gehad. Vakgroepen die het zwaarst werden getroffen, reageerden getergd. Vooral de sociologen voelden zich in het verdomhoekje geplaatst; hun studierichting werd opgeheven.[216] Zij kregen steun van de Universiteitsraad. Die wilde de studierichting Sociologie behouden, evenals de vakgroep Wonen, die ook op de nominatie stond om te worden opgeheven.[217]

Ook nog een pré-SKG

Bovenop de algemene consternatie kwam onverwacht het bericht dat de LU kampte met structurele financiële tekorten van een dusdanige omvang dat er nog weer aanvullende bezuinigingen nodig waren. Om die te realiseren lanceerde het College van Bestuur in oktober 1987 de zogenaamde pré-SKG, die een extra aanslag bovenop de SKG-bezuinigingen inhield. De vakgroepen voelden zich overrompeld en waren verbijsterd.[218] In het kader van de SKG werd voor de vakgroepen in totaal de inkrimping op 115,5 personeelsplaatsen gesteld, terwijl daar tegenover 102 plaatsen voor groei beschikbaar zouden komen. De pré-SKG legde daar nog weer een extra korting van 51,7 plaatsen bovenop, zodat uiteindelijk het totale personeelsbestand van de gezamenlijke vakgroepen met 65,2 plaatsen moest worden verminderd. Ook de Algemene Dienst, waaronder het Bureau van de LU, moest inkrimpen in het kader van de SKG en pré-SKG: in totaal 23 personeelsplaatsen. Behalve door natuurlijk verloop moesten al deze verminderingen worden gerealiseerd door afvloeiingsregelingen, die deel uitmaakten van een zogenaamd sociaal beleidskader.[219]

In de loop van 1988 kwamen er berichten die erop wezen dat de uitvoering van het SKG-plan vertraging opliep en dat het plan bovendien tekort schoot als remedie tegen de financiële tekorten van de LU. Minister Braks vond dat de universiteit de zaak niet stevig genoeg aanpakte en hij voegde eraan toe dat men niet op extra geld hoefde te rekenen.[220] LU-secretaris Van den Hoofdakker kaatste de bal terug

door erop te wijzen, dat de minister zelf het SKG-plan van het College van Bestuur te verregaand had gevonden en zodanig had ingegrepen dat de echte bezuinigingen teniet waren gedaan.[221] In strijd met deze sombere klanken was een mededeling uit oktober 1988, die inhield dat de SKG-operatie 'op schema lag'. Wat de vermindering van het aantal formatieplaatsen betreft lag de operatie zelfs voor op het schema: het hadden in 1987/1988 34,4 plaatsen moeten zijn, maar het waren 45,4 geworden. De vernieuwingen daarentegen waren wel bij het schema ten achter gebleven: er hadden daarvoor 37 formatieplaatsen moeten worden toegewezen, terwijl het gerealiseerde aantal slechts 20,75 bedroeg.[222] Ook al liep dus niet alles precies volgens de plannen, bij zijn afscheid op 1 september 1989 toonde CvB-voorzitter De Zeeuw zich niet geheel ontevreden over de voorbije SKG-operatie: 'Zeker, er is wat verdunning opgetreden in het SKG-plan, maar als je het effect bekijkt op de zweepslag, de bewustwording en de maatschappelijke relevantie, dan heeft het wel degelijk effect gehad.' [223]

De 'Teuven-papers'

Mocht iemand hebben verwacht dat met het aflopen van de SKG-operatie de rust op het reorganisatiefront voor geruime tijd zou zijn weergekeerd, dan bleek die verwachting al spoedig een illusie te zijn. Reeds in oktober 1988 had het College van Bestuur een nota 'strategie en maatregelen voor kwaliteitsbevordering en financiële gezondmaking van de Landbouwuniversiteit' gepubliceerd. De voorgestelde maatregelen hielden onder meer een verschuiving in van personeelslasten naar overige uitgaven. Door vermindering van de personeelsomvang zou er geld beschikbaar moeten komen voor investeringen in apparatuur, computers en andere voorzieningen voor onderzoek en onderwijs. De nota, die al spoedig 'de Teuven-papers' werd genoemd, naar de plaats in België waar het College van Bestuur met enkele adviseurs in conclaaf bijeen was geweest voor de opstelling ervan, lokte uiteenlopende reacties uit, variërend van irritatie en scepsis tot gelatenheid en voorzichtige instemming. Aan voorgestelde alternatieven ontbrak het ook niet. De fracties PP en PSF lanceerden in de Universiteitsraad het denkbeeld om als kosten besparende maatregel het aantal leerstoelen - zij noemden ze 'hoogleraar plaatsen' - te verminderen met 10 à 20%. Universiteitsraadsvoorzitter Janssen, die de bijeenkomst van Teuven gedeeltelijk had bijgewoond, trachtte de gemoederen tot bedaren te brengen door op het voorlopige karakter van de CvB-nota te wijzen: 'Ik zeg steeds: 'Schrik hier nu niet van.' Het college heeft een dagje op de hei nagedacht over de toekomst. Rijp en groen, alles staat door elkaar. Het is een aanzet voor de discussie.'[224]

De 'kwaliteitsbevordering en financiële gezondmaking' zou in deze jaren een belangrijke plaats blijven innemen in het beleid. Het uitte zich niet alleen in de overheveling van personele lasten naar overige lasten, onder meer door middel van informatisering, maar vooral ook in de gerichtheid op versterking van het contractonderzoek, dat immers geld in het laatje bracht. In de financiële jaarverslagen uit het afgelopen decennium wordt dan ook met kennelijk welgevallen steeds weer melding gemaakt van groei van de derde geldstroom, waarvan de omvang opliep van 12 miljoen in 1982 tot 66 miljoen in 1990. In het verslag over 1990 kon worden meege-

deeld dat de derde geldstroom toen voor meer dan 20% bijdroeg tot de financiering van de LU; het verslag over 1991 maakt gewag van nog weer een verdere stijging tot bijna 74 miljoen.[225]

De financiën bleven intussen een onderwerp van aanhoudende zorg en bezorgdheid en wanneer op dat gebied de bewolking toenam, gaf dat steeds weer aanleiding tot onthutste reacties. Dat was dan ook het geval toen in de herfst van 1991 bekend werd dat het ministerie van Landbouw, Natuurbeheer en Visserij aan de LU wederom een bezuiniging wilde opleggen, ditmaal ten bedrage van 6,4 miljoen. Het was een volledige verrassing en de schrikreacties waren navenant. Het College van Bestuur sprak van 'overvaltechniek' en van 'contractbreuk', omdat het ministerie zich niet hield aan de afspraken in het zogenaamde hoofdlijnenaccoord. Dat accoord was eind 1990 afgesloten tussen de gezamenlijke universiteiten en de verantwoordelijke ministers en garandeerde voor de lopende regeerperiode een zekere bescherming van de rijksbijdrage aan de universiteiten. De Universiteitsraad en de clusterbesturen stemden in met het protest van het College van Bestuur.[226] Uiteindelijk liep het met een sisser af, doordat de Tweede Kamer vond dat de minister zich aan het hoofdlijnenakkoord moest houden.[227]

GEBOUWEN EN TERREINEN

Voordat de LH in 1968 met de inpassing van de Wet op het Hoger Landbouwonderwijs in de Wet op het Wetenschappelijk Onderwijs een grotere mate van autonomie verkreeg, was zij voor de voorziening in haar behoefte aan gebouwen afhankelijk van de Rijksgebouwendienst. Vanaf genoemd jaar kon zij een eigen bouwbeleid gaan voeren, hetgeen overigens niet wegnam dat de relatie met de Rijksgebouwendienst bleef bestaan.[228]

In een nota van het LH-bestuur uit 1970 werd er op gewezen dat de bouwactiviteiten van de hogeschool in de toen voorbije vijftien jaar geen gelijke tred hadden kunnen houden met de snelle toeneming van de behoefte aan ruimtelijke accommodatie als gevolg van de explosieve groei van de studentenpopulatie. Daarbij kwam dat verscheidene bestaande gebouwen sterk waren verouderd en dat een aantal als tijdelijk bedoelde noodgebouwen nog steeds in gebruik was. Voor de jaren die kwamen verwachtte men een voortgezette groei van het aantal studenten en daarmee van de behoefte aan ruimtelijke accommodatie.[229] Om daarin te voorzien was tijd en geld nodig, maar beide waren schaars en de beschikbaarheid ervan hield geen gelijke tred met de sterk groeiende behoefte. Die behoefte groeide de afgelopen decennia niet alleen door vermeerdering van het aantal studenten, maar ook door andere factoren, zoals veranderingen in de studieprogramma's waardoor de groepen, waaraan onderwijs werd gegeven, gemiddeld kleiner werden, het aanstellen van aio's en het aantrekken van onderzoek van de derde geldstroom. Dit alles bracht met zich mee dat, ondanks het feit dat een groot aantal nieuwbouwprojecten, uitbreidingen en innovaties werden gerealiseerd, de klachten over achterstand, zowel ten aanzien van nieuwbouw als van onderhoud, in de jaren zeventig en tachtig bleven aanhouden. In 1979 meldde de bouwnota dat de minimaal noodzakelijke bouwproduktie slechts in beperkte mate kon worden gerealiseerd.[230] In 1985 werd vastgesteld dat de achter-

stand nog steeds niet was weggewerkt en dat er dan ook een belangrijke verhoging van het voor investering toegekende bedrag nodig was.[231] Het jaar daarop wees de nota erop dat de LU vanaf 1965 in vergelijking met de andere universiteiten te weinig voor investering bestemde gelden had toegewezen gekregen. Zij deed een klemmend beroep op het ministerie van Landbouw en Visserij om de toewijzing van middelen te verruimen.[232] Ook in volgende jaren wordt in de bouwnota's nog steeds de noodklok geluid. Weliswaar maken de nota's voor 1990 en 1991 gewag van enige verruiming van de financiën, maar het jaar daarop wordt de situatie zorgelijk genoemd en is sprake van een steeds groter wordende achterstand.[233]

De inspanningen om de achterstand in te halen vormden dan ook de jaren door een belangrijk onderdeel van het bouwbeleid. Een ander hoofdelement van dat beleid was het streven naar ruimtelijke concentratie van verwante vakgroepen, zo mogelijk in één gebouw, doch op zijn minst in bij elkaar gelegen gebouwen. De historisch gegroeide versnippering van gebouwen en terreinen werd meer en meer als ondoelmatig ervaren.[234] Weliswaar hebben concentraties nooit geheel en al ontbroken. Aan het begin van het door ons behandelde tijdvak werd de oudste concentratie gevormd door Duivendaal en de grootste door het gebied langs de Generaal Foulkesweg tussen De Wereld en de Diedenweg, met de Ritzema Bosweg ten noorden en de Veerweg ten zuiden ervan. Sindsdien heeft er een verdichting plaats gehad van bestaande concentraties zoals de Dreijen en zijn er nieuwe bijgekomen, bijvoorbeeld De Leeuwenborch, het gebouw waarin zestien vakgroepen op het gebied van de mens- en maatschappijwetenschappen zijn ondergebracht. Een mogelijkheid tot vergelijking van de toestand rond 1970 met die rond 1990 biedt de kaart op de volgende pagina.

Gebouwen Landbouwuniversiteit Wageningen

○ Gebouw reeds in gebruik in 1968

● Gebouw in gebruik genomen na 1968

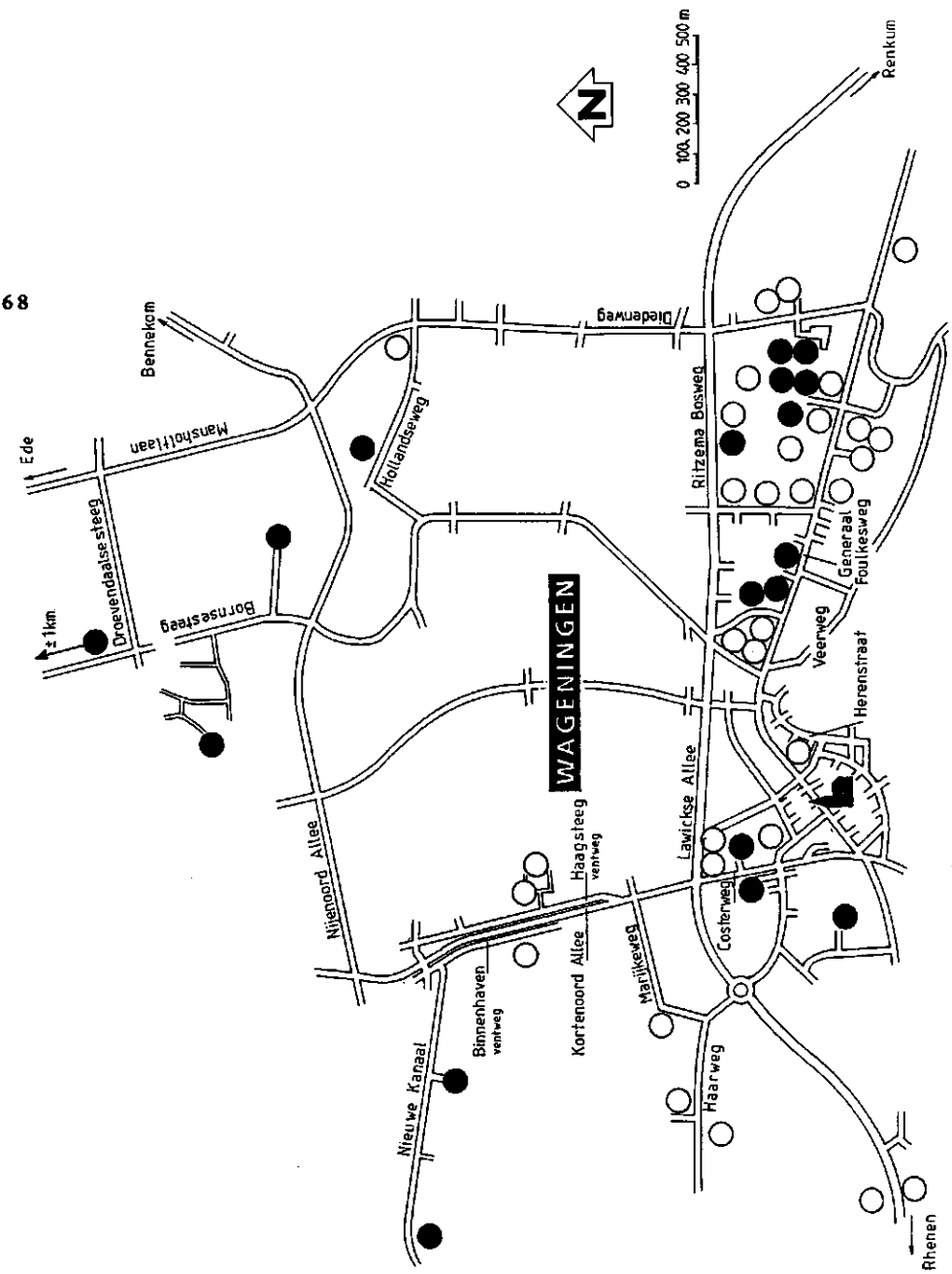

Tabel 9. Vloeroppervlakte gebouwen LU, 1960-1991, in m²

jaar	aantal gebouwen	bouwtechnisch bruto vloeroppervl.	bouwtechnisch netto vloeroppervl.	functionele netto oppervlakte
1960		ca. 113.000		
1965		ca. 149.000		
1970		ca. 167.000		
1973		ca. 200.000		134.000
1974				
1975				
1976		ca. 255.000		
1977				155.000
1978				
1979				
1980				
1981	370	279.000	239.000	180.000
1982	377	298.000	255.000	192.000
1983	375	296.000	253.000	191.000
1984	384	308.000	264.000	201.000
1985	393	311.000	267.000	203.000
1986	386	312.000	267.000	201.000
1987	391	315.000	271.000	204.000
1988	376	314.000	268.000	201.000
1989	375	314.000	268.000	202.000
1990	366	309.000	266.000	200.000
1991	375	316.000	272.000	206.000

Bron: Bouwnota 1973; Nota Bouwactiviteiten 1976; Nota's huisvestingsbeleid en bouwactiviteiten 1978-1992

Grafiek 2. Bruto bouwtechnisch vloeroppervlak, 1960-1991 (m² x 1000)

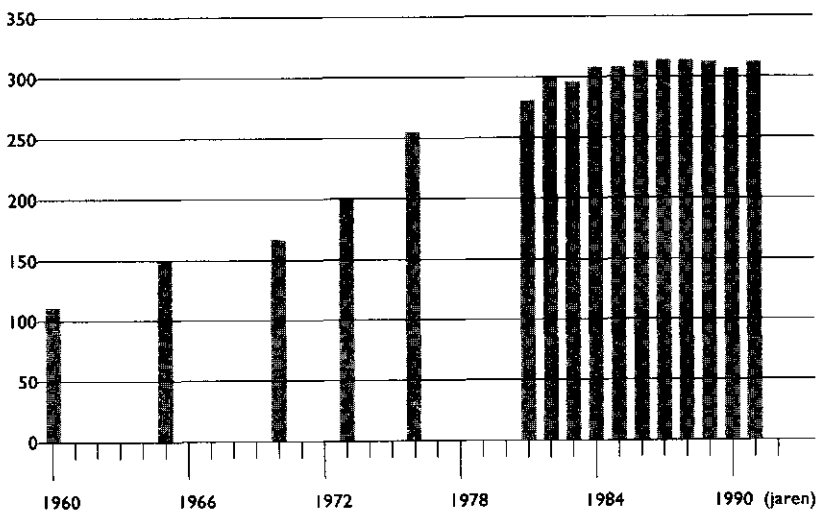

Tabel 9 en grafiek 2 laten zien dat ook op het gebied van de bouwactiviteiten de jaren zeventig een tijdperk van expansie vormden, met een significante groei van de in totaal aanwezige vloeroppervlakte. Tot 1982 zijn een groot aantal bouwplannen verwezenlijkt. Daardoor zijn onder meer tot stand gekomen: het Nieuwlandencomplex voor Cultuurtechniek en aanverwante vakken, de reeds genoemde Leeu-

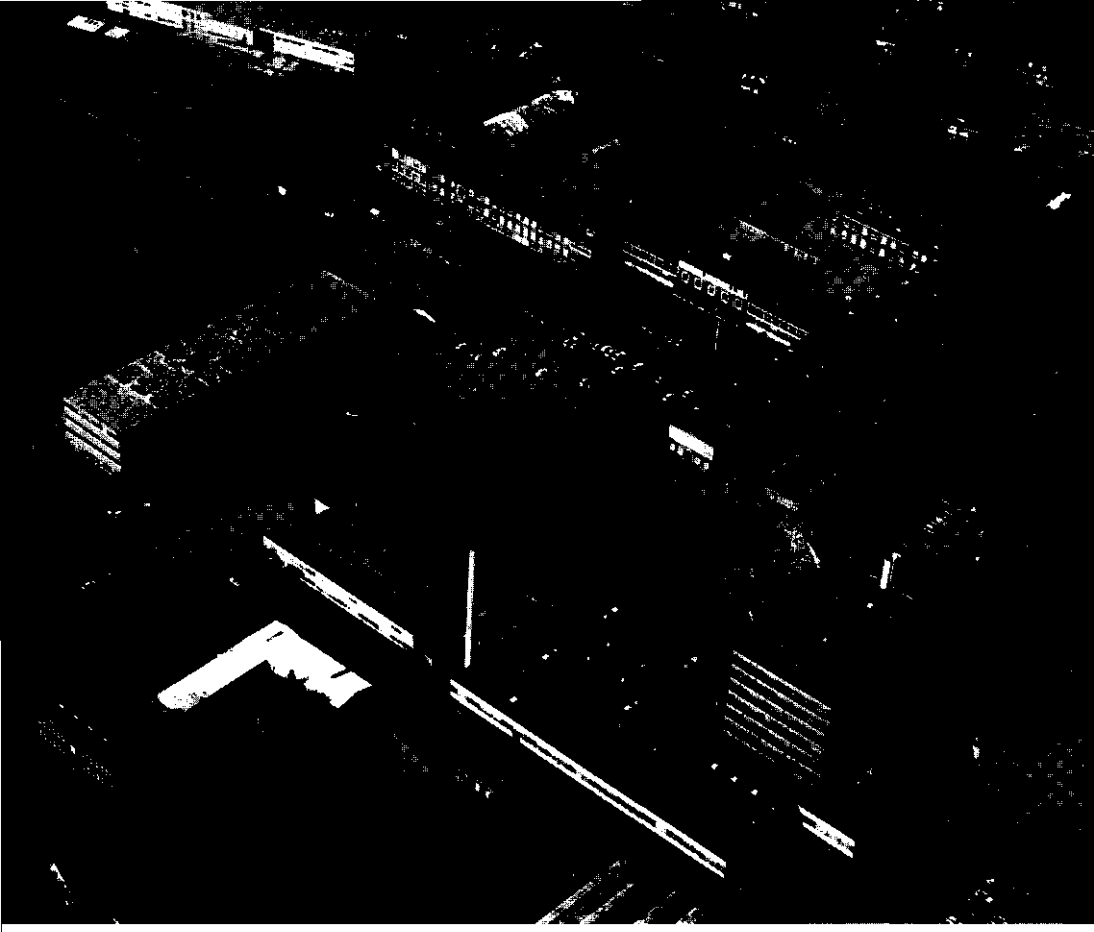

9 De Dreijen, grootste concentratie van L.U.-gebouwen; 1983

wenborch, het Transitorium op de Dreijen en het Biotechnion aldaar, waarin onder meer Levensmiddelentechnologie is ondergebracht, het veeteeltcomplex Zodiac en het Jan-Kopshuis met daarin de Universiteitsbibliotheek en het Pudoc.

Na 1982 was het voorlopig afgelopen met die sterke uitbreiding. De bouwactiviteiten stonden toen veeleer in het teken van vervanging, renovatie en verbouwing van bestaande gebouwen. Dat neemt niet weg dat er in de loop van het laatste decennium ook belangrijke nieuwbouwprojecten zijn gerealiseerd, zoals het Botanisch Centrum, het Laboratorium voor Erfelijkheidsleer, het nieuwe Bestuurscentrum, het Computechnion en het Agrotechnion.

Dat het bij de bouwactiviteiten van de LU menigmaal om miljoenenprojecten gaat, blijkt uit tabel 10. Daarin staan de projecten vermeld, waaraan in de periode 1970-1991 in totaal meer dan een miljoen gulden is uitgegeven. Let wel: het opgegeven bedrag geeft dus niet aan, wat het project in totaal heeft gekost, maar alleen hetgeen binnen de bewuste periode van 22 jaar er aan is uitgegeven. Ook moet worden bedacht dat het aan deze grote projecten uitgegeven bedrag slechts een fractie vormt van het in totaal in genoemde periode aan gebouwen en terreinen uitgegeven bedrag. Dat bedroeg namelijk bijna 680 miljoen gulden.[235]

Tabel 10. Miljoenenprojecten, 1970-1991

naam van het project	jaren waarin de uitgaven zijn gedaan	in totaal uitgegeven x mln.gld.
Biotechnion II	1977-1981, 1984, 1985	26,2
Botanisch centrum	1983-1991	24,9
Zodiac	1975-1980, 1984-1986	22,1
Biotechnion I	1972-1974	21,1
Jan Kopshuis	1978-1981, 1984	17,3
De Leeuwenborch	1970-1975, 1983, 1985	15,6
Transitorium	1970-1972, 1975, 1981	10,9
Nieuwlanden	1971-1973, 1976, 1981	9,5
Erfelijkheidsleer	1975, 1983-1989	9,5
Agrotechniek en Fysica	1990-1991	9,1
Bestuurscentrum	1989	7,0
Minderhoudshoeve	1970-1976, 1983-1984	6,6
Sportcomplex De Bongerd	1970-1973, 1977-1978, 1988	6,4
Telefooncentrale	1977-1978, 1986-1988	6,3
De Hucht	1975-1977, 1980, 1983	4,8
Dreijenborch	1978-1980, 1984-1985, 1988-1989	4,7
Riolering	1975-1980	4,6
Plantenveredeling	1977-1979, 1984, 1990	4,4
Organische chemie	1990	4,0
Rekencentrum	1986	3,8
Infrastructuur De Dreijen	1987-1988	3,3
Vegetatiekunde e.a.	1983-1984	2,9
Kassenrenovatie	1981,1983	2,7
Tuinbouwplantenteelt	1973, 1983-1984	1,9
Totaal		229,6

Bron: Jaarrekeningen en Financiële Jaarverslagen 1970-1991

DE BIBLIOTHEEK

Tot de klassieke uitrusting van een universiteit heeft altijd de universiteitsbibliotheek behoord. Ook in Wageningen vormen de bibliothecaire voorzieningen een onmisbaar element in dienst van onderwijs en onderzoek. Zij omvatten behalve de centrale universiteitsbibliotheek een groot aantal gespecialiseerde, gedecentraliseerde bibliotheekeenheden, te weten de hand- of vakgroepsbibliotheken en de filiaalbibliotheken, waarin verscheidene handbibliotheken zijn samengebracht. In de jaren zeventig ontstonden er knelpunten doordat in samenhang met de krachtige groei van de LU de vraag naar dienstverlening door de bibliotheek sterk toenam, terwijl de vergroting van de personeelsformatie daarbij ten achter bleef.[236] Daar kwam nog bij dat de aanwas van het boekenbestand leidde tot nijpend ruimtegebrek en doorgezakte vloeren in het van 1935 daterende bibliotheekgebouw.[237] In het academisch jaar 1975/'76 zag men zich genoodzaakt om 2000 strekkende meter boekwerken naar elders over te brengen; al eerder was dat met 1000 strekkende meter gebeurd.[238] Ook hadden interne verbouwingen plaats en werden barakken in gebruik genomen. Al deze noodmaatregelen boden slechts tijdelijk enig soelaas. De oplossing van het ruimteprobleem kwam toen men eind 1981 het op de voormalige begraafplaats aan de Generaal Foulkesweg gebouwde Jan-Kopshuis kon betrekken. Het nieuwe gebouw zou overigens niet het hele boekenbestand van de LU herbergen. Een deel ervan bleef opgeslagen in de oude bibliotheek. Wel bood het Jan-Kopshuis voortaan

10 Zo was het vroeger. De kaartcatalogus in de oude Centrale Bibliotheek; 1975

ook onderdak aan het Centrum voor Landbouwpublikaties en Landbouwdocumentatie PUDOC en werd dit centrum per 1 januari 1984, bij de komst van de nieuwe bibliothecaris, met de bibliotheek onder één directie geplaatst. Reeds lang bestaande samenwerkingsplannen werden daarmee ten uitvoer gebracht.[239] PUDOC bestond sinds 1957 als stichting van het ministerie van Landbouw. Het hield zich bezig met het uitgeven van, meest engelstalige, wetenschappelijke publikaties op het gebied van de landbouw, alsmede met het verzamelen en publiceren van litteratuurgegevens. Zijn dienstverlening was grotendeels gericht op de LU en de instituten van de Dienst Landbouwkundig Onderzoek (DLO).[240]

Jan-Kopshuis in cijfers

Bouwtijd: 20 kalendermaanden
Bruto-vloeroppervlak: 6270 m^2
Netto-vloeroppervlak: 3535 m^2
Inhoud van het gebouw: 22.000 m^3
Stichtingskosten, inclusief meubilair, toeslag
Rijksgebouwendienst en BTW: *f* 14,5 miljoen
Aantal bakstenen: 500.000
Lengte dakbeschot: 30 km
Aantal dakpannen: 65.000
Aantal tijdens de bouw genuttigde koppen koffie: 25.100

11 Zo is het nu. De on-line-catalogus in de nieuwe Centale Bibliotheek; 1982

Een Pudocjaar (1981) in cijfers

Medewerkers: 48, waarvan 5 buiten de formatie.
Uitgegeven boeken: 29 (totaal 6658 blz.)
Titels in het fonds van de uitgeverij: 480.
Verkochte boeken (Pudocfonds): ca. 20.000.
Geredigeerde tijdschriften: 6 (totaal 2785 blz.).
Door de documentatiesectie aan het BAS-bestand toegevoegde titels: 12.147
In 'Landbouwdocumentatie' opgenomen referaten: 5.723.
In 'Pudoc Bulletin' opgenomen titels: 2.173.
Door de sectie manuele attendering geselecteerde titels: 13.598 (uit 42.213 tijdschriftafleveringen).
In het AGRIS-bestand ingevoerde titels: 3.272.
Aan de computer-eindstations voor retrospectief litteratuuronderzoek gebruikte tijd: 567 uur (waarvan 380 uur voor de verwerking van 379 vragen).
Bij de computer-attendering lopende profielen: 370.
Door de Centrale Offsetdrukkerij verwerkte orders: 709.
Door de Centrale Offsetdrukkerij gedrukte bladzijden: ca. 23.000.000 (inclusief uitbestede orders).241

Tot oplossing van het probleem van de te krappe personeelsbezetting kon automatisering een bijdrage leveren. Die automatisering heeft reeds een aanvang genomen in de tweede helft van de jaren zeventig. Daarbij is eerst de traditionele kaartcatalogus geleidelijk vervangen door een systeem met microfiches, terwijl vanaf het midden van de jaren tachtig de on-line catalogus voor het publiek beschikbaar kwam.

Een zorgwekkend verschijnsel, waarmee men in de jaren tachtig in toenemende mate werd geconfronteerd, was de prijsstijging van vooral buitenlandse wetenschappelijke litteratuur. De toewijzing van voor aanschaf bestemde middelen hield daarmee volstrekt geen gelijke tred. In 1981 werden de gevolgen voor de collectievorming reeds rampzalig genoemd. In 1984 moest worden gemeld dat de prijzen van tijdschriftabonnementen jaarlijks met 20 tot 30% stegen, waardoor er te weinig geld voor de aanschaf van monografieën overbleef.[242] De consequenties die dit alles heeft voor het op peil houden van onderwijs en onderzoek laten zich gemakkelijk raden.

Tabel 11. Bibliothecarissen in het tijdvak 1970-1990

1958-1973	prof. Th.P. Loosjes
1973-1984	drs. G.G. van Wijk
1984-	drs. J.M. Schippers

HET REKENCENTRUM; DE COMPUTER IN OPMARS

Sinds het Rekencentrum in 1971 een zelfstandige dienst is geworden, heeft aan de LU het computergebruik ten dienste van onderzoek, onderwijs en administratie een stormachtige ontwikkeling doorgemaakt. De geschiedenis van het centrum is er dan ook een van voortdurende uitbreidingen en vernieuwingen. In 1974 had niet alleen de verhuizing plaats van het Transitorium op de Dreyen naar de Leeuwenborch, ook werd overgegaan van de sinds 1969 in gebruik zijnde en ernstige bezwaren vertonende Control Data 3200 naar het modernere DEC-10 computersysteem. Bij de toewijzing van middelen voor de aanschaf van het nieuwe systeem was door het Ministerie van Landbouw en Visserij bedongen, dat de LU rekenfaciliteiten zou verlenen aan het Hoger Agrarisch Onderwijs. Op grond daarvan werden terminals bij de Hogere Agrarische Scholen op het systeem aangesloten. Bovendien maakten de DLO-instituten steeds meer gebruik van de diensten van het rekencentrum van de LU.[243]

Het computergebruik aan de LU nam na de komst van het nieuwe rekentuig zo'n grote vlucht dat, ondanks uitbreiding van het kerngeheugen, het systeem werd overbelast.[244] Om in de groeiende behoefte te voorzien, werd in het academisch jaar 1976/'77 het kerngeheugen verdubbeld van 128K tot 250K woorden. Het gebruik nam echter minstens zo snel toe als de uitbreidingen tot stand kwamen.[245] Lange wachttijden voor de gebruikers waren het gevolg. De uitbreidingen en vernieuwingen moesten dan ook doorgaan. De reeds lang in gebruik zijnde schrijvende terminals werden teruggedrongen en er kwamen beeldschermterminals voor in de plaats.[246] In 1978 werd vrijwel het hele computer-systeem vernieuwd. Er verschenen een nieuwe processor, een nieuw en wederom groter geheugen, nieuwe schijfeenheden en nieuwe magneetbandeenheden. De capaciteit werd ongeveer verdubbeld.[247] Een paar jaar later werd de apparatuur wederom aanzienlijk uitgebreid door aankoop van een DEC 1091-systeem. Tevens had er een beduidende vermeerdering plaats van het aantal terminals bij vakgroepen.[248]

Het jaar 1983 was voor het rekencentrum een crisisjaar. Beide DEC 10 - computersystemen raakten 'volgelopen'. Leverancier Digital bleek de computerlijn,

waarvan de apparatuur van de LU deel uitmaakte, niet verder te ontwikkelen.[249] Er moest derhalve op een ander systeem worden overgegaan: de VAX-785 werd in 1984 geïnstalleerd. In deze jaren viel ook de opkomst van de personal computer aan de LU. In 1983 waren de eerste 15 aangeschaft, in 1984 kwam er al een vijftigtal bij.[250] Het jaar daarop onderging de centrale computercapaciteit opnieuw een aanmerkelijke vergroting door de komst van de VAX8600. Aan het eind van dat jaar deden zich echter al weer de eerste verschijnselen van 'vollopen' voor.[251] De aankoop van twee VAX8700-systemen in 1986 betekende wederom capaciteitsvergroting en modernisering.

Het netwerk, een grote stap voorwaarts

De tweede helft van de jaren tachtig stonden in het teken van de voorbereiding en invoering van een netwerk, waarop alle binnen de LU aanwezige computers en terminals konden worden aangesloten. Bovendien deed Wageningen mee aan het zogenaamde SURF-plan, een landelijk project ter stimulering van de toepassing van computers in het wetenschappelijk en hoger beroepsonderwijs. Een belangrijk onderdeel van het project was de invoering van het SURF-net, een datacommunicatieverbinding tussen instellingen voor onderzoek en wo- en hbo-onderwijs.[252]

De snelle technologische ontwikkelingen, het sterk groeiende en veranderende computergebruik maakte ook een verandering nodig in de organisatie van de computerdienstverlening. Overeenkomstig een advies uitgebracht door het organisatiebureau Alons ging in 1988 het rekencentrum op in een onder het Bureau LU ressorterende Afdeling Informatievoorziening en Datacommunicatie (I&D). Het centrum bleef gevestigd op de Dreijen en wel in het Computechnion.[253]

In 1990 werd de eerste fase van de aanleg van Netwerk Wageningen aanbesteed en opgeleverd. Sindsdien is in vlot tempo aan de voltooiing gewerkt. Het voor Europa unieke, supersnelle netwerk maakte reeds in 1991 een snelle communicatie mogelijk tussen de 65 vakgroepen, de ondersteunende afdelingen en het bestuur van de LU. Nagenoeg alle gebouwen van de LU waren met elkaar verbonden door middel van een 15 km lange glasvezelkabel. Van de bijna 6000 aansluitpunten voor computers waren inmiddels een kleine 2000 benut. Door de glasvezelkabel konden gegevens worden verzonden met een snelheid van 100 megabit per seconde. Dat staat gelijk met bijna 20 telefoonboeken per seconde. Het netwerk werd bovendien gekoppeld aan andere netwerken in het hoger onderwijs (SURF), het netwerk van landbouworganisaties (AGRO-net) en het European and Academic Network (EARN). Vol trots meldde het jaarverslag van de universiteit: 'Het raadplegen van een databank in Nieuw-Zeeland of het confereren met een collega in Peru is nu letterlijk nog maar een kwestie van seconden.' Intussen waren bij wijze van experiment een paar honderd studenten via het plaatselijke televisiekabelnet op het computernetwerk van de universiteit aangesloten. Op deze manier wilde men ervaring opdoen met 'telestuderen' en 'telewerken'. Ook hiermee liep Wageningen voorop.[254]

N.B. De aanduiding arch.LU in de noten bij elk hoofdstuk verwijst naar het archief LU vanaf 1980. De overige aanduidingen, bijv. arch.HR, arch.CvB, verwijzen naar het betreffende onderdeel van het archief LU over de periode 1970 t/m 1979. Een uitzondering vormt de aanduiding arch.Fac die verwijst naar het archief van de Faculteit over de periode 1970 tot haar opheffing in 1987.

1 LHB extra editie 271271
2 Het studiejaar 1973/1974-Redes voorzitter CvB, voorzitter HR en decaan Faculteit, pp. 15 e.v.
3 WHB 240578,5,8
4 WHB 190280,2
5 Alg.Versl. 1987; WUB 270887,3
6 LHB 120269,3;Belh 1-1-feb69,5; Wastra is de afkorting van Wageningse Studentenraad
7 LHB 260472,1
8 LHB 210471,2; 020671,1; Belh 060571,5
9 Belh 230373,10; 220374,6,7,9; zie voor de studentenfracties hfdst. V pp. 212 e.v.
10 Belh 220374,8
11 LHB 230277,3
12 WHB 231177,3
13 WHB 250178,3
14 WHB 220378,5,10
15 LHB 240474,3
16 LHB 280476,5
17 Alg.Jaarversl.1987
18 Jaarversl. 1989
19 Belh1-9-nov.69,178-180
20 LHB 250669,2-3
21 Belh 130370,1
22 Arch. CR, div.stukken; arch. Ac.Convent, COA, div. stukken
23 Belh 240670,7
24 Belh 150570,7; 290570,4-6; LHB 270570,3
25 Arch. CR, div. stukken; arch.Ac.Convent, COA, div.stukken; Belh 250970,1; LHB 300970,1
26 LHB 041070,2
27 Arch. CR, concept jaarverslag Ac.Conv. 70/71
28 Belh febr.69; LHB 120269,3
29 LHB 170969,2; 151069,4
30 LHB 101269,1
31 LHB 040270,4; zie voor dit kiesstelsel boek II pp. 338 e.v.
32 LHB 250473,1;zie voor de bestuursoverdracht p. 13
33 Redes opening Ac.Jaar 1974/'75, 13
34 Dat betekent, afgezien van de vaste adviseurs, een totale vergadertijd van 27 x 25 x 3,75 = ruim 2500 mensuren
35 Dat is dus in totaal meer dan 300 kg. Voor de produktie daarvan zijn 3 à 4 bomen van ca. 25 cm doorsnee benodigd. (Vriendelijke mededeling van ir. H.A. van der Meiden te Wageningen)
36 LHB 250473,2
37 LHB 290175,4-5; zie ook de rede van Ritzema van Ikema bij de opening van het Academisch Jaar 1974/'75, p.4
38 LHB 140176,5; 110276,6
39 Belh 020273; LHB 051175,3
40 LHB 261175,1
41 Arch.HR.07.511.7 Politieke Onderwerpen, Werkgroep 1975/1977
42 WHB 040579,1
43 WHB 061181,2
44 Arch.HR.07.51 Commissie ad hoc bestuursorganen 1975/1977
45 LHB 230377,6,7
46 LHB 270477,1,3
47 WHB 261077,9
48 LHB 270777,1
49 WHB 070979,6,7
50 WHB 301179,1
51 WHB 190681,3
52 WHB 080280,3
53 WHB 190681,1
54 WHB 250185,4; 080285,1,2; 150285,1,2,3,4,13
55 WHB 080385,1

56 WHB 020485,10; 190485,12

57 WHB 130985,1,2; WUB 070587,10,11

58 WUB 020787,9

59 Verslag LH 1971/'72, in arch. CvB.07.77 Onderwijsverslag Landbouwhogeschool 1970/1975

60 Zie voor de namen van de voorzitters CvD, tevens RM, tabel 1

61 LHB 140575,3; Belh 130875,2

62 LHB 270570,3

63 WHB 070979,4

64 WHB 191280,1

65 WHB 090181,7

66 WHB 010783,5

67 WUB 071186,4

68 Algemeen Jaarverslag 1988

69 WHB 141083,3

70 Arch.HR.07.5 Organisatiestructuur 1971/1976: 'Discussienota subfaculteiten', okt. 1971; Belh 090272,8

71 Belh 270172,10; arch.HR.07.5 Organisatiestructuur 1971/1976: brief van CB aan HR dd 130172

72 Belh 270172,10

73 Belh 160272,2

74 Belh 160272,1

75 Belh 070472,2,5

76 Belh 230372,8

77 LHB 230573,1-2

78 Arch.HR.07.5 Organisatiestructuur 1971/1976: 'Rapport betreffende de hoofdlijnen van de organisatiestructuur van de Landbouwhogeschool te Wageningen in het bijzonder met betrekking tot het middenniveau'; LHB 051273,3. De kosten van het adviseringsproject waren oorspronkelijk geraamd op 25 à 30.000 gld.; uiteindelijk is er meer dan 120.000 gld. aan Bosboom & Hegener betaald. (berekend met behulp van correspondentie in arch.CvB.07.5 Organisatiestructuur van de Landbouwhogeschool {middenniveau} 1971/73)

79 LHB 100474,3

80 Arch.CvB.07.5 Organisatiestructuur van de LH (middenniveau) 1974/75: Eindrapport Werkgroep Nieuwe Betuursvormen; LHB 190275,1,3

81 LHB 050375,1,5; arch.Fac: verslag 56e vergadering FR 250275

82 Arch.HR.07.511Versl. 53e verg. HR dd 10 april 1975

83 Arch.LU.07.5 IIb Bestuursstructuur, Voorbereiding regeling middenniveau 1980/1984; LHB 070380,1,3; 260681,10; 030284,12; 110486,7

84 Arch.LU.07.5 II b Bestuurstructuur, Voorbereiding regeling middenniveau 1980/1984; WHB 030683,11

85 LHB 011082,5

86 LHB 140183,4

87 Arch.LU.07.5 IIb Bestuursstructuur, Voorbereiding regeling middenniveau 1980/1984

88 WHB 240683,2; 050883,4

89 WHB 201285,4

90 WHB 240186,4

91 WHB 250486,8

92 Arch.LU.07.5 II b - Bestuursstructuur. Voorbereiding regeling middenniveau 1985/1986: rapport inzake de bestuursstructuur van de Landbouwhogeschool, Utrecht april 1986

93 WHB 050586,1

94 WHB 150586,7

95 Arch.LU.07.5 II b - Bestuursstructuur. Voorbereiding regeling middenniveau 1985/1986: brief Coördinatie commissie Invoering Wwo aan de besturen van de vakgroepen d.d. 031086 met bijlage; WHB 040986,7

96 WUB 301086,1,2; 061186,5

97 WUB 110986,10; 011087,10

98 Arch.LU.0705 II b- Bestuursstructuur. Voorbereiding regeling middenniveau 1987; WHB 110986,4

99 Arch.LU.07.5 II b- Bestuursstructuur. Voorbereiding regeling middenniveau 1987: nota van College van Bestuur voor Voorzitter Universiteitsraad d.d. 301087; WUB 261187,5

100 WUB 290988,6; 061088,1,2; 090289,11

101 WUB 090289, 11

102 Vouwblad 'De Landbouwuniversiteit krijgt een Middenstructuur', afd. Voorlichting van de LU, februari 1989

103 WUB 020389,7

104 WUB 160389,10; 250589,13

105 WUB 010689,9

106 WUB 080689,7

107 WUB 290689,1,2,9

108 WUB 121089,9; Zodiac is de naam voor het zoötechnisch complex, gelegen in Wageningen-West

109 Arch.LU.07.551 I d- Bureau LU Onderzoek 'De middenstructuur geplant' door adviesbureau Alons en partners bv

110 WUB 210690,7

111 WUB 170590,9; 140690,5; 280690,11; 080891,10

112 LHB 041170,3-6

113 LHB 170670,1

114 LHB 210471,3-4; 160671,4-5; 031171,4; Belh 281071,1

115 Arch.Fac.07.515 Vakgroepen algemeen 1972/79; LHB 070373,3

116 Arch.Fac.07.515 vakgroepen LH 1971/-

117 WHB 011278,1,5; 081278,3

118 WHB 270479,1,3; 220679,1

119 WHB 280979,1

120 WHB 130381,12

121 WHB 261182,1; 290483,10; 160983,1,3,8; 200184,9

122 WHB 150483,1,5; WUB 170987,3; 011087,1,2; 081087,1,2

123 WHB 110383,1; 220483,4; 290483,8,9; 201283,7; 270184,5; 100284,1,5; 140984,10; 180486,4

124 WHB 240982,12; 011082,1; WUB 011087,1,2

125 WHB 090384,1; WUB 150390,6

126 WHB 180486,4; WUB 290390,3

127 WUB 070391,1,2; 140391,9

128 Belh 281071,3

129 LHB 160272,1

130 Het studiejaar 1972-1973. Rede RM, p.12-13; LHB 160573,1

131 Belh 140274,1; 270274,4,6

132 LHB 100376,1

133 LHB 110974,7; Het studiejaar 1973-1974. Redes voorzitter CvB, voorzitter HR en decaan Faculteit

134 LHB 160676, 13

135 Arch.CvD.08.165 Cie Ceremonieel 1975; LHB 191175,8

136 Arch. afd. PZ .08.165 c A-Ceremonieel. Commissie ceremonieel II, 1976-1980

137 WHB 110283,3

138 Vriendelijke mededeling van dr. A.J. Schuurman, bevestigd door prof.dr. A.M. van der Woude en P. Aben

139 WUB 300890,17

140 Vriendelijke mededeling van ir. C.W.M.de Ranitz, indertijd secretaris van de commissie LH-Waarheen?

141 Zie tabel 13

142 Weliswaar is na 1974 de groei weer volop hervat: in 1975 en 1976 liep het aantal formatieplaatsen op naar respectievelijk 1663 en 1724

143 LHB 250473,3; 300573,3; Belh 010673,6; LHB 211173,1

144 LHB 121273,4; 200274,3,4; 290574,1,3

145 Interimrapport maart 1975, in: arch.HR.07.125 'LH-waarheen?' 1973-1978, bijl. 3

146 Interim rapport maart 1975, in: arch.HR.07.125 'LH-waarheen?' 1973-1978

147 LHB 160475,4,5

148 Interim rapport maart 1975, p. 23

149 Interim rapport maart 1975, bijlage 3

150 Belh 271175,8. Zie ook Belh 301075,8

151 Interim rapport maart 1975, bijlage 3, p. VIII

152 LHB 260576,1,3; Tweede interim rapport 'LH-waarheen?' mei 1976, in: arch.CvB. 07.125: Groei, ontwikkeling en instandhouding: LH-waarheen. Rapportage 1974-1978

153 Tweede interim rapport mei 1976, p. 2 e.v.

154 Tweede interim rapport mei 1976, bijlage I

155 LHB 260576,1,3. Brieven van cie. 'LH waarheen?', in: arch.CvB.07.125: Groei...Rapportage 1974-1978

156 Nota van FB aan CvB en HR d.d. 170676, in:

arch.id.

157 Nota van 4 leden van de stuurgroep 'LH-waarheen?' d.d. 261076, in: arch.id.

158 LHB 221276,1

159 LHB 160277,1

160 Derde interim rapport juni 1977, in: arch.id.

161 Id., pp. 4-5

162 Id., p. 5

163 Id. pp. 6-12

164 Id., pp. 14-20

165 Verslag vergadering HR 220977 en 290977; verslag vergadering FR 230877, in: arch.HR.07.125 'LH-waarheen?' 1973-1978; WHB 310877,3

166 WHB 310877,3

167 WHB 080378,6; Jaarverslag LH 1977/'78

168 WHB 260478,3

169 WHB 310578,5

170 WHB 240578,4

171 WHB 310578,7

172 WHB 140678,3

173 Alleen al in het CvB-archief bevinden zich vier welgevulde archiefdozen die elk een decimeter dik zijn.

174 WHB 250682,1

175 WHB 241080,7

176 WHB 030982,3

177 WHB 090983,4; 141083,5

178 WUB 220187,1,3; Parlevliet had zich eerder in deze geest uitgelaten in een interview in WHB 050686,9

179 WUB 220187,11

180 WUB 200691,2

181 Knipselkrant LU 090991

182 LHB 061174,3

183 LHB 220574,1,4; 120674,2; Jaarverslag LH 1975/'76,34-37

184 Jaarverslag LH 1976/'77,24-26

185 WUB 081087,3

186 Jaarverslag LH 1977/'78, 30. Na dit laatste jaarverslag bevatten de jaarverslagen geen informatie meer over het Bureau.

187 WUB 310590,5; 131290,5

188 WHB 050681,1

189 WHB 190681,6; 260681,10

190 WHB 190681,7

191 WHB 260681,16

192 WUB 050287,11

193 WUB 120387,1; 081087,3

194 LHB 131071,2; 201071,4

195 LHB 201071

196 LHB 210672,1

197 WHB 120980,1,3

198 WHB 211282,1

199 Vriendelijke mededelingen van ir. P.v.d.Schans

200 In 1983 telde de LU bijna 1900 formatie-plaatsen; WHB 230983,1

201 WHB 050883,1; Financieel verslag 1984,8

202 Arch.LU.07.12 I b - Ontwikkeling en instand-houding L.U. Positie L.U. t.o.v. de Selectieve Krimp en Groei operatie. 1986: nota van de minister van L en V van 101286; WUB 181286,1,2; 171287,6

203 Arch. LU.07.12 I b - Ontwikkeling en instand-houding L.U. Positie L.U. t.o.v. de Selectieve Krimp en Groei operatie 1986/: 'Selektieve groei en krimp aan de Landbouwuniversiteit 1987-1991. Naar de Landbouwuniversiteit in de negentiger jaren.'; WUB 080187,1,2; 150187,1,2

204 WUB 120287,3

205 Arch. Fac.; verslag FR 210 dd. 270187; arch. LU: Besluit UR 5.9 dd. 050287; id.:.07.12 I b - Ontwikkeling en instandhouding L.U. Reacties vakgroepen op S.K.G.plannen 1987; WUB 150187,11; 220187,1,2,3, 5,10,11; 290187,1,2,3,7,8,13; 050287,1,2,3,4,5,11; 120287,1,2,4; 050387,11

206 WUB 120287,9; 190287,4

207 WUB 190287,1,2. Vijf jaar later toonde de voorzitter van het College van Bestuur Vos zich aanhanger van de tegengestelde opvatting: 'Academische vrijheid is mooi, maar dit is ook een bedrijf'. WUB 291092,1

208 WUB 260287,1,2; 120387,1,2; 190387,1,2

209 Arch. LU.07.12 I b - Ontwikkeling en instand-houding L.U. Positie L.U. t.o.v. de Selectieve Krimp en Groei operatie. 1986/: 'Concept

beleidsvoornemens inzake selectieve Krimp en Groei Landbouwuniversiteit Wageningen 1987-1991' van de minister van Landbouw en Visserij d.d. 160387; WUB 190387,1

210 WUB 020487,1,2,5; 090487,1,2; 230487,4

211 WUB 020487,7

212 Arch. LU.07.12 I b - Ontwikkeling en instandhouding L.U. Reacties buiten de L.U. op S.K.G.plannen 1987; id, Reacties vakgroepen op S.K.G.plannen 1987; WUB 090487,5

213 WUB 070587,2; 250687,1

214 Fin.Versl. 1987

215 Arch. LU.07.125 I d - Ontwikkelingsplan '88-'92. Voorbereiding (strategische planning) en vaststelling. 1985-86

216 WUB 240987,3

217 WUB 011087,1,2

218 WUB 291087,1,2

219 WUB 051187,7; 031287,1

220 WUB 010788,1

221 WUB 120888,18

222 WUB 201088,9

223 WUB 140989,2

224 Arch. LU.07.12 I b- Ontwikkeling en instandhouding LU. Strategie en maatregelen voor kwaliteitsbevordering en financiële gezondmaking van de LU. 1988/1989; WUB 101188,3; 120189,9

225 Fin.Versl. 1990,8; id. 1991,8,9. Zie voor het contractonderzoek ook hoofdstuk VI p.236 e.v.

226 WUB 190991,1,2; 260991,1,2,7

227 WUB 141191,9; 281191,1,2

228 T.Tummers, Het schip van Blaauw. Bouwen voor de Landbouwuniversiteit Wageningen (1877/1990), z.j., pp.5,90

229 Belh 240670,1-3

230 Nota huisvestingsbeleid en bouwactiviteiten, van het CvB, november 1979

231 Nota id.nov.'85

232 Nota id.1986. Jaarverslag LU 1986, 1987

233 Nota id.1988-1992

234 Arch.CvB.07.354 Commissie Ruimtelijke Planning Landbouwhogeschool. Algemeen 1970/1974: rapport van 260474

235 Berekend met behulp van gegevens uit Jaarrekeningen en Financiële Jaarverslagen 1970-1991

236 Arch.CvB.07.353.222 Bibliotheekvoorzieningen 1975: nota 'De toekomst van de bibliotheek' 1975

237 Arch.CvB.07.353.222 Bibliotheekvoorziening van de L.H. 1971/1974: nota Bibliothecaris maart 1973

238 Jaarverslag LH 1975/1976, 73-74

239 Arch.CvB.07.353.222 Bibliotheekvoorziening van de L.H.: nota Bibliotheekcommissie april 1971

240 H. Pothof (red.), Jan-Kopshuis, publikatie van de afd. Voorlichting van de LH, april 1982

241 Id.; BAS = Wageningse Bibliotheek Automatiseringssysteem, samenwerkingsproject van Pudoc en Bibliotheek

242 Jaarverslag LH 1981; id. 1984,79; id. 1985,79

243 Arch. CvB.07.55 Rekencentrum. Begeleidingsadviescommissie. Werkzaamheden 1973/1975; id.07.55 Rekencentrum. Interne organisatie, beheer e.d. 1970/1979

244 Jaarverslag LH 1975/1976, p.75

245 Jaarverslag LH 1976/1977, p.51

246 Jaarverslag LH 1977/1978, p.57

247 Jaarverslag LH 1978/1979, p.52; WHB 011278,7

248 Jaarverslag LH 1981, p.77

249 Jaarverslag LH 1983, p.78-79

250 Jaarverslag LH 1984, p.79-80

251 Jaarverslag LH 1985, p.79

252 Algemeen jaarverslag LU 1986, p.55

253 Arch. LU.07.551 IV I en D d- Informatiebeleid en datacommunicatie. Interne organisatie en beheer 1987/1989; LU-gids 1989/'90, p.193

254 Jaarbeeld LU 1991, p. 36-37

II

Het personeel

DE HOOGLERAREN

De revolutionaire stormen van eind jaren zestig en begin jaren zeventig hebben de hoogleraarsfunctie wel bedreigd, maar haar niet weggevaagd. Toen de Nederlandse Studentenraad (NSR) in april 1969 een nationaal congres in Wageningen hield, werd daar in een resolutie gepleit voor afschaffing van de hoogleraar en zijn vervanging door een 'docent-projectbegeleider'.[1] De 'groep verticale samenwerking', waartoe de in 1968 tot buitengewoon hoogleraar benoemde C.T. de Wit behoorde, ventileerde in de Belhamel enige gedachten naar aanleiding van de nota-Veringa van juni 1969. Ook zij was van mening dat de 'archaïsche' hoogleraarsfunctie moest verdwijnen. In hetzelfde Belhamelnummer poneerde ene A. Wever een aantal denkbeelden, waaronder dat van de afschaffing van titels als ir., drs., prof. enzovoorts.[2]

Statusverlies

Hoewel dergelijke radicale ideeën niet zijn gerealiseerd, kan wel worden vastgesteld dat de positie van de hoogleraar in het academische bestel beduidende veranderingen heeft ondergaan. Die veranderingen hingen samen met de statusnivellering, die zich in onze samenleving in het algemeen en dus ook aan de universiteiten heeft voorgedaan. De statusnivellering was in Wageningen feitelijk al begonnen met de toelating van eerst de lectoren en vervolgens de vertegenwoordigers van de wetenschappelijke staf tot de faculteitsvergaderingen en sindsdien heeft die ontwikkeling zich voortgezet. Een mijlpaal daarin werd gevormd door de WUB 1970. Weliswaar bracht die niet de eenheid van het wetenschappelijk corps, zoals die werd

nagestreefd door de intussen officieel in Academische Conventen georganiseerde wetenschappelijke staven, maar toch was het gedaan met de alleenheerschappij van de op zijn leerstoel tronende hoogleraar. Voortaan moest hij in de vakgroep bevoegdheden en verantwoordelijkheden delen met wetenschappelijk medewerkers, leden van het technisch en administratief personeel en studenten. Daarmee was het proces van statusnivellering nog geenszins ten einde. Bovendien vertoonden de desbetreffende maatregelen in het vervolg veelal onomwonden het karakter van bezuinigingsoperatie. Zo besloot de regering in 1975 om af te stappen van de toen heersende gewoonte om hoogleraren al bij hun benoeming 'in te schalen' op het maximum van salarisschaal 154. Voortaan zouden zij in principe onderaan de salarisschaal moeten beginnen. In feite ging het hier dus om een aanmerkelijke verlaging van hun gemiddelde inkomen en daarmee ook weer om een aantasting van hun status, immers in onze pecuniair georiënteerde samenleving hangt nu eenmaal die status samen met het inkomenspeil, of men dat nu aangenaam vindt of niet. Een volgende stap werd gezet in de tweede helft van de jaren zeventig en behelsde het eenzijdig door de overheid annuleren van het recht om tot de voltooiing van het zeventigste levensjaar in functie te blijven. Ook hoogleraren zouden in het vervolg met hun vijfenzestigste worden gepensioneerd.[3] Spoedig daarna werd bepaald dat de rang van lector werd afgeschaft en de lectoren zich voortaan hoogleraar mochten noemen. Tegelijkertijd viel echter het besluit om vanaf dat moment de nieuw te benoemen hoogleraren als regel niet meer in te schalen in schaal 154, maar in de tot dan toe voor lectoren geldende schaal 152.[4] De kroon op het nivelleringswerk werd voorlopig gezet in 1987, toen met de invoering van de nieuwe Wet op het Wetenschappelijk Onderwijs in feite de *kroondocent* verdween. Sindsdien was het namelijk niet meer de Kroon die de hoogleraren benoemde en ontsloeg, maar werd dat gedaan door het College van Bestuur; in het geval van benoemingen, na de Universiteitsraad te hebben gehoord.[5] Door dit alles was de hoogleraar dus niet alleen van zijn troon gestoten, maar ook van zijn kroon beroofd. Een verdere verschraling van het hoogleraarsambt had in de jaren tachtig plaats door de toen opkomende praktijk om hoogleraren voor minder dan de normale werktijd en/of in tijdelijke dienst aan te stellen, terwijl tot dan toe hoogleraren in vaste dienst werden benoemd.[6] In januari 1984 meldde het universiteitsblad zelfs: 'golf deeltijdse hoogleraren naar Landbouwhogeschool'. Het Faculteitsbestuur wilde toen een twintigtal extra deeltijdse hoogleraren aanstellen, in mei daarop was er zelfs sprake van 26.[7] Zo werd in de steeds meer om zich heen grijpende wegwerpmaatschappij ook de hoogleraar tot wegwerpartikel gemaakt.[8]

Strijd om de benoemingsprocedure

Symptomatisch voor de veranderde positie van de hoogleraar waren voorts de wijzigingen in de benoemingsprocedure. Kwam voordien de voordracht voor een hoogleraarsbenoeming geheel binnen de sfeer van de Senaat - met raadpleging van de gevoelens van eveneens uit hoogleraren bestaande zusterfaculteiten - en onder strikte geheimhouding tot stand, door de WUB 1970 werd de mogelijkheid geopend om naast hoogleraren en lectoren ook anderen als deskundigen in de benoemings-

12 De hoogleraar met kroon op troon. Spotprent van Loet van Moll in WHB 210183,5

commissies op te nemen. De vraag, wie er als deskundigen konden worden aangemerkt, bleek al spoedig een bron van ernstige meningsverschillen te zijn. In de herfst van 1972 stelde het Faculteitsbestuur een zogenaamde tweedetraps commissie in. Zo'n tweedetraps commissie moest, met vermelding van voorkeur, de twee personen noemen die, na vergelijking met het door de eerstetraps commissie geschetste profiel, het meest in aanmerking kwamen om op de voordracht te worden geplaatst. De tweedetraps commissie vormde dus de eigenlijke benoemingscommissie. In het onderhavige geval benoemde het Faculteitsbestuur naast hoogleraren ook een lid van het technisch en administratief personeel en een student tot leden van de commissie. De benoeming van deze laatste twee was voor de hoogleraren aanleiding om voor het lidmaatschap van de commissie te bedanken. Het Faculteitsbestuur besloot toen alsnog een commissie zonder TAP'ers en studenten samen te stellen. Inmiddels had een groep van zeven hoogleraren en een lector besloten om alle kroondocenten schriftelijk te raadplegen omtrent hun mening over de samenstelling van benoemingscommissies. De respons was groot en de overgrote meerderheid van de respondenten was het eens met de opvatting van de 'acht', dat volgens de WUB de benoemingscommissies in principe moesten worden samengesteld uit hoogleraren en lectoren. Slechts bij wijze van hoge uitzondering konden daarin ook andere deskundigen worden benoemd, waarbij dan bovendien niet in de eerste plaats moest worden gedacht

advies in te winnen van de landelijke Commissie Bestuurshervorming (Cie. Polak). Deze commissie bracht een openbaar advies uit dat in hoge mate strookte met het standpunt van de kroondocenten.

Intussen ging het Faculteitsbestuur door met het benoemen van vertegenwoordigers van TAP en studenten in benoemingscommissies. In 1974, toen er een tweedetrapscommissie werd ingesteld voor de benoeming van een hoogleraar in de luchtverontreiniging, escaleerde het conflict. Ook nu werd de commissie samengesteld uit twee hoogleraren, een wetenschappelijk medewerker, een lid van het technisch en administratief personeel en een student. De benoeming van de twee laatstgenoemden was voor één van de twee hoogleraren, prof. dr. P.G. Fohr, aanleiding om aan het Faculteitsbestuur te berichten dat hij voorshands niet bereid was, deel uit te maken van de commissie. Daarop nam de Faculteitsraad met algemene stemmen een motie van de PSF aan, luidende: 'De faculteitsraad steunt zijn bestuur in het beleid aangaande tweede-trapscommissies en stelt zich achter het voorstel tot samenstelling van de commissie luchtverontreiniging, overtuigd van de deskundigheid van de voorgestelde kandidaten. Hij vraagt het faculteitsbestuur er bij prof. Fohr op aan te dringen zijn bezwaren opzij te zetten en alsnog in de commissie zitting te nemen'.[9] Kort daarna verscheen er in de Belhamel een lange open brief aan Fohr, waarin zijn handelwijze werd afgewezen en die was ondertekend door 'bestuur studievereniging Aktiefslib', 'richtingsvergadering milieuhygiëne, bijeen op 29 okt.'74' en een zestiental personen.[10] Inmiddels hadden de 'acht', wederom namens de overgrote meerderheid van hun collegae aan de LU, in een brief aan het Faculteitsbestuur adhesie betuigd met het standpunt van Fohr en onder verwijzing naar de uitspraak van de commissie-Polak nogmaals hun misnoegen geuit over de benoeming in tweedetraps commissies van TAP'ers en studenten, die niet de vereiste deskundigheid bezaten ten aanzien van het betrokken vakgebied.[11] Een reactie hierop van de WSO, waarin sterk de nadruk lag op het belang dat TAP'ers en studenten hebben bij de benoeming van een hoogleraar waarmee zij te maken zullen krijgen, waarschuwde voor de polarisatie waartoe de opstelling van de 'acht' zou leiden.[12]

Niettegenstaande deze waarschuwing deed zich het volgende jaar een vergelijkbare affaire voor, toen vier hoogleraren weigerden zitting te nemen in een tweedetraps commissie voor de leerstoel Irrigatie, omdat daar ook de student Paul Engel in was benoemd. Hier ging het zelfs niet om de deskundigheid van de student, neen, de betrokken hoogleraren wilden hoe dan ook niet met een student in zulk een commissie zitten.[13] De samenstelling van deze commissies bleef een heet hangijzer en een oorzaak van polarisatie. Dat bleek ook weer eens, toen in de zomer van 1975 het ontwerp van een reglement voor de Faculteitsraad door de Hogeschoolraad werd afgekeurd, omdat het niet expliciet voorschreef dat TAP'ers en studenten zitting in die commissies moesten hebben.[14] Intussen dreigde de samenstelling van de tweedetrapscommissie Irrigatie een slepende kwestie te worden, die een ongewenst uitstel van de hoogleraarsbenoeming veroorzaakte. De spanningen liepen op en acties van

studentenzijde bleven dan ook niet uit. Zo werd in de vergadering van de Faculteitsraad, die besloot Paul Engel te handhaven als lid van de commissie en desnoods deskundigen van buiten de LU te zoeken ter vervanging van de weigerachtige hoogleraren, het volgende lied ten gehore gebracht door actievoerende studenten. Dat zij enige psychische druk niet schuwden, blijkt uit het venijn in de staart van de verheven lyriek.

Strijdlied van de benoemingen.
(wijze: zie ginds komt de stoomboot)

Waar blijft de benoeming, het duurt al een jaar.
De pest voor ons onderwijs, wij zijn de sigaar.
Paul Engel moet blijven, daarvoor staan we pal.
Weest waakzaam, faculteitsraad, trap niet in de val.

Wie is er deskundig en wie is het niet?
De een is professor, de andere niet.
Chantage met kennis proberen ze uit.
Weest waakzaam, faculteitsraad, speel zelf op je fluit.

Ze hebben geweigerd, ze deden niet mee.
Met Paul als deskundige zijn zij niet tevree.
Benoem nu een klub die de taak accepteert.
Weest waakzaam, faculteitsraad, je wordt gepasseerd.

Wie zal er straks lachen en wie kijkt er toe?
Wie zoet is krijgt lekkers, wie stout is de roe.
Antieke gedachten, werp ze overboord.
Weest waakzaam, faculteitsraad, je stem wordt gesmoord.

Studenten deskundig, dat heb je gezegd.
Laat krom zijn wie krom is en doe aan ons recht.
Democratisering, dat eisen wij nu.
Weest waakzaam, faculteitsraad, dit is je uur U!

Studenten te samen, zij roepen in koor:
Ontsteek nu de tweede trap, het werk kan dan door.
Paul Engel blijft lid, hij mag niet in de ban.
Want anders faculteitsraad, slaat de vlam in de pan![15]

In de herfst van 1976 schreven de voorzitters van Hogeschoolraad, Faculteitsraad, College van Bestuur en College van Decanen een brief aan de vakgroepsbesturen, waarin zij zich bezorgd toonden over de lange duur van de procedures voor de benoeming van nieuwe hoogleraren. Steeds vaker kwam het voor dat

het vier jaar of langer duurde voordat een hoogleraars- of lectorsvacature werd bezet. Eén van de belangrijkste oorzaken was het gebrek aan medewerking van degenen die werden aangezocht om in de benoemingscommissies zitting te nemen. De vier briefschrijvende voorzitters achtten het dringend noodzakelijk dat men zich wel beschikbaar stelde: 'U moogt zich hieraan niet onttrekken, het gaat om de vervulling van bij uitstek vitale functies binnen onze hogeschool'.[16]

Maar ook wanneer het bemannen van de commissies geen onoverkomelijk probleem was, kon toch een benoemingsprocedure, door herhaaldelijke haperingen in de voortgang en veel geharrewar, zich eindeloos voortslepen. Dat had ongetwijfeld te maken met het feit dat in het nieuwe bestel de procedure ingewikkelder was geworden. Voorheen immers was er slechts de benoemingscommissie uit de Senaat die de voordracht opmaakte. Deze werd vervolgens na behandeling in Senaat en Curatorium of Bestuur naar de minister gestuurd, waarna de Kroon tot benoeming kon overgaan. In de nieuwe situatie was er eerst een eerstetraps- of structuurcommissie en daarna een benoemingscommissie, die bovendien allebei veel heterogener van samenstelling waren dan de benoemingscommissies oude stijl, immers er konden nu ook wetenschappelijk medewerkers, TAP'ers en studenten in zitten. Daar kwam nog bij dat er een groter aantal bestuursorganen bij de procedure betrokken waren, namelijk de Faculteitsraad, de Hogeschoolraad, het College van Decanen en het College van Bestuur. Deze nieuwe opzet droeg aan de ene kant de mogelijkheid in zich om tot een zorgvuldige en op bredere basis rustende besluitvorming te komen, aan de andere kant school er het gevaar in dat die besluitvorming uitermate moeizaam kon verlopen. Dat bleek bijvoorbeeld in het geval van de vacature-Horring, die in 1972 door overlijden was ontstaan. Pas in de herfst van 1978 werd de opvolger benoemd, na jarenlang zich voortslepende onverkwikkelijkheden, met een commissie waarvan het werk was gewogen en te licht bevonden en die daarom door een nieuwe werd vervangen, met protesterende studenten, verschillen van mening tussen Hogeschoolraad en Faculteitsraad, patstellingsituaties, noodkreten om hulp aan het adres van de minister enzovoorts.[17]

Natuurlijk zijn ook vele benoemingsprocedures binnen redelijke tijd en in goede verstandhouding voltrokken; lang niet altijd won het conflictmodel het van het harmoniemodel.[18] Toch was het verschijnsel benoemingsaffaire niet meer weg te denken uit het reilen en zeilen van de LU; het zou nog menigmaal de gemoederen doen opschrikken en belangen en opinies tegen elkaar in stelling doen brengen. Zo zijn er in de loop der jaren, veelal door uiteenlopende oorzaken, meer of minder ernstige problemen gerezen rondom hoogleraarsbenoemingen bij Plantenfysiologie[19], Tropische Plantenteelt[20], Waterzuivering[21], Planologie[22], Staathuishoudkunde[23], Ontwikkelingseconomie[24], Veevoeding[25], Virologie[26], Zuiveringstechnologie[27], Computerkunde[28], Toegepaste Filosofie[29], Vegetatiekunde, plantenoecologie en onkruidkunde[30].

Conflicten konden reeds ontstaan bij de instelling van de structuurcommissie, wanneer Faculteitsbestuur en Faculteitsraad het niet eens waren over de samenstelling ervan. Vervolgens was er de mogelijkheid dat het door de structuurcommissie uitgebrachte rapport met het geschetste profiel van de te benoemen hoogleraar

niet in de smaak viel bij de betrokken vakgroep. Vooral echter de uiteindelijke benoemingsvoordracht met de daarin vermelde volgorde van voorkeur was een voorname bron van ongenoegen en onenigheid, ongenoegen bij de betrokken vakgroep en onenigheid tussen College van Bestuur en Faculteitsraad respectievelijk Universiteitsraad of tussen Faculteitsraad en benoemingscommissie. Soms werd zelfs de minister in het conflict betrokken, bijvoorbeeld doordat hij met een voordracht zonder voorkeursvolgorde werd geconfronteerd en hij die dan terugzond met de boodschap dat hij alleen voordrachten met voorkeursvolgorde wenste te accepteren.

Een cause célèbre op het gebied van de benoemingsaffaires was het geval van de leerstoel Waterzuivering, dat zich afspeelde in 1981 en zelfs geleid heeft tot het aftreden van een lid van het College van Bestuur. De betrokken vakgroep wilde eigenlijk helemaal geen hoogleraar, omdat zij van opvatting was dat haar goed en democratisch functioneren ernstig zou worden bemoeilijkt door de dominerende rol van een hoogleraar. In elk geval achtte zij de enige door de benoemingscommissie voorgedragen candidaat om verscheidene redenen onaanvaardbaar. Toen haar protest tegen de voordracht bij de Faculteitsraad niet voldoende gehoor vond, richtte zij een brief met bezwaren tot het College van Bestuur, werden er vragen gesteld in de Hogeschoolraad en schreven drie vakgroepsleden een ingezonden stuk in de Volkskrant. Toen dat allemaal niet hielp en het College van Bestuur de voordracht toch bij de minister indiende, stuurde het vakgroepsbestuur een brief aan de minister, waarin het de bezwaren tegen de voordracht uiteenzette en erop aandrong, haar niet over te nemen. Bovendien stelde in de Tweede Kamer het in Wageningen woonachtige PvdA-lid Van den Anker vragen aan de minister over de gerezen problemen. Intussen was het lid van het College van Bestuur Douma afgetreden, omdat hij het niet eens was met de voordracht. Hij vond Waterzuivering een van de meest gedemocratiseerde vakgroepen, zeer produktief en wetenschappelijk befaamd. Zulk een vakgroep moest de kans krijgen, haar vernieuwende werkwijze voort te zetten. Wat die wetenschappelijke faam betreft, verschilde hij overigens van mening met de structuurcommissie, die in haar rapport een te geringe diepgang van het wetenschappelijk onderzoek van de vakgroep had gesignaleerd. Het eind van het lied was dat de minister, alle rumoer ten spijt, de voordracht toch accepteerde. De vakgroep Waterzuivering noemde de benoemingsprocedure 'beschamend voor de LH', maar moest niettemin de einduitkomst slikken. Dat vakgroepen en hun opvattingen trouwens grote veranderingen kunnen ondergaan, bleek in 1988. In dat jaar toonde dezelfde vakgroep Waterzuivering, die in 1981 als principieel tegenstandster tegen de hoogleraarsfunctie had geageerd, zich uitermate ontstemd over de trage voortgang van de benoemingsprocedure voor een nieuwe hoogleraar Zuiveringstechnologie, waarop zij volgens het leerstoelenplan recht had.[31] Het getij was veranderd, de bakens werden verzet.

De benoemingsprocedure in regels gevat

Door de jaren heen bleef de benoemingsprocedure een voorwerp van voortdurende zorg voor de bestuursorganen, hetgeen zich onder meer uitte in het opstellen van gedetailleerde richtlijnen en het veelvuldig aanpassen van die richtlijnen aan

zich wijzigende omstandigheden, opvattingen en wensen. Zo was in de jaren tachtig de aanwezigheid van een student in de benoemingscommissies een geaccepteerde praktijk geworden en richtte de gedachtenwisseling zich op heel andere aspecten van de benoemingsprocedure, zoals de werving onder buitenlanders in verband met de internationalisering en de speciale aandacht voor vrouwelijke kandidaten in het kader van het emancipatiebeleid. Het aanstellen van buitenlanders op leerstoelen in ons land bracht risico's met zich mee. Problemen konden ontstaan door de taalbarrière zowel als door onbekendheid met de Nederlandse universitaire structuren, culturen en tradities. Om nu die risico's zoveel mogelijk te beperken, bevatten de richtlijnen voor benoemingscommissies uit 1985 de bepaling dat 'grote terughoudendheid' moest worden betracht bij de werving onder buitenlanders. Dat leverde het College van Bestuur een terechtwijzing op van de minister, die schreef dat dit heel wat anders was dan 'een zekere terughoudendheid' die hij, samen met zijn collega van Onderwijs en Wetenschappen, had aanbevolen. De richtlijnen moesten veranderen. Het ging erom dat de meest geschikte kandidaten zouden worden benoemd. Bovendien, internationalisering was goed en kon ertoe bijdragen om de LU tot 'centre of excellence' te maken. Inderdaad werden de richtlijnen in deze zin aangepast, maar zij zouden voortaan wel de bepaling bevatten dat benoemde buitenlanders Nederlands moesten leren. Zo staat in de 'Richtlijnen en procedure voor de benoeming van hoogleraren' van december 1990: 'De BAC deelt een buitenlandse kandidaat, die voor voordracht in aanmerking komt, mee dat het een vereiste is zich de Nederlandse taal eigen te maken. Het college kan bij de benoeming besluiten hiervoor middelen beschikbaar te stellen.'

De groeiende aandacht voor het emancipatiebeleid heeft er in de tweede helft van de jaren tachtig toe geleid dat naar middelen is gezocht om ook in de benoemingsprocedure voor hoogleraren de positie van de vrouw te versterken. Vooral vanuit de commissie Emancipatiebeleid werd aangedrongen op maatregelen die ertoe moesten leiden dat het aantal vrouwen in het hoogleraarencorps zou toenemen. Mede door dit streven schrijven de meergenoemde richtlijnen uit 1990 voor dat in de benoemingscommissie tenminste één vrouw moet zitten en dat bij het opstellen van de advertentietekst speciale aandacht moet worden geschonken aan de werving van vrouwelijke kandidaten. Voorts moeten het Nederlands Genootschap Vrouwenstudies en de Nederlandse Vereniging voor Vrouwen met een Academische Opleiding, door toezending van profiel en advertentie, van de vacature op de hoogte worden gesteld en uitgenodigd om voor de vervulling ervan voorstellen te doen. Nadat de sollicitatiegesprekken hebben plaats gehad, moet de benoemingsadviescommissie (BAC) het College van Bestuur schriftelijk meedelen, hoeveel vrouwelijke sollicitanten er zijn geweest en welke resultaten de selectie met betrekking tot die sollicitanten heeft opgeleverd, alsmede hoeveel vrouwen zij verwacht te kunnen voordragen. In het eindrapport moet de commissie opgeven, hoe beschikbaarheid en geschiktheid van vrouwelijke kandidaten is onderzocht.[32]

Uit de tabellen 12 en 13 blijkt dat de groei van het aantal hoogleraren bij lange na niet de groei van het aantal studenten heeft bijgehouden. Dat betekent dat de gemiddelde werkdruk aanmerkelijk moet zijn toegenomen, temeer waar in de afgelopen decennia de tendens heeft geheerst om het onderwijs te intensiveren, bijvoorbeeld door het vervangen van hoorcolleges door werkcolleges en practica, en door de invoering van een menigte kleinere tentamens, 'toetsen' en dergelijke in de plaats van grote tentamens en examens. De achterblijvende groei van het hoogleraarencorps is ook niet gecompenseerd door toeneming van het overige personeelsbestand. Zoals tabel 13 laat zien, is het gemiddeld aantal studenten per formatieplaats in het algemeen eveneens flink opgelopen, hoewel in iets mindere mate dan het gemiddelde per hoogleraar. Ook in deze gegevens weerspiegelt zich de ontwikkeling van de universiteiten van tempel der wetenschap tot onderwijsproduktiebedrijf, alsmede het streven van de overheid om ongebreideld grote aantallen studenten tot de universiteiten toe te laten zonder het personeelsbestand navenant uit te breiden.

Verder laat tabel 12 nog het volgende zien:

- Er waren grote aantallen vacatures in de jaren 1971-1982. De verklaring hiervoor kan worden gezocht in de geleidelijke groei van het aantal leerstoelen, alsmede in de door de WUB 1970 ingewikkelder en dus langduriger wordende benoemingsprocedures. Zoals hierboven reeds vermeld, was die lange duur van de benoemingsprocedures - vaak vier jaar of langer - voor de voorzitters van

Tabel 12. Hoogleraren, 1970-1990

jaar	leerstoelen en lectoraten			buitengewoon hoogleraar en lector, vacature buitengewoon hoogleraar, bijzonder hoogleraar, persoonlijk hoogleraar	totaal generaal
	bezet	vacant	totaal		
1970	81	4	85	10	95
1971	90	13	103	14	117
1972	91	14	105	17	122
1973	96	11	107	17	124
1974	95	13	108	17	125
1975	97	13	110	17	127
1976	93	15	108	20	128
1977	94	14	108	25	133
1978	93	18	111	26	137
1979	100	12	112	25	137
1980	97	17	114	23	137
1981	92	20	112	25	137
1982	100	17	117	23	140
1983	102	5	107	21	128
1984	102	7	109	22	131
1985	98	11	109	21	130
1986	96	7	103	19	122
1987	96	15	111	24	135
1988	94	16	110	28	138
1989	93	22	115	25	140
1990	105	16	121	31	152

Bron: LH-gids: t/m 1982 lijsten van hoogleraren enz., vanaf 1983 paragraaf 'samenstelling vakgroepen'

Tabel 13. Aantal studenten per bezette leerstoel (en lectoraat) en per uitgezette formatieplaats, 1971-1990

jaar	bezette leerstoelen	uitgezette formatie-plaatsen	gemiddelde bezetting	volledig ingeschreven studenten totaal	per leerstoel	per formatie-plaats
1971	90	1535		3282	36	2,1
1972	91	1581		3111	34	2,0
1973	96	1581		3382	35	2,1
1974	95	1578		3801	40	2,4
1975	97	1663		4453	46	2,7
1976	93	1724		4759	51	2,8
1977	94	1745		5263	56	2,9
1978	93	1766		5823	63	3,3
1979	100	1802		6247	62	3,5
1980	97	1842		6705	69	3,6
1981	92	1841		6301	68	3,4
1982	100	1862		6474	65	3,5
1983	102	1906	1827	6826	67	3,6
1984	102	1908	1857	7088	69	3,7
1985	98	1908	1864	7291	74	3,8
1986	96	1910	1866	7547	79	4,2
1987	96	1922*	1866	7602	79	4,2
1988	94	1942*	1885	6550	70	3,4
1989	93	1995*	1937	6373	69	3,2
1990	105	2078*	2017	6693	64	3,2

Bron: -Voor aantal leerstoelen zie vorige tabel; gegevens over aantallen studenten ontvangen in maart 1991 van de heer E.A. Elia van de afdeling Planning.
-De Jaarverslagen LH/LU geven het aantal uitgezette formatieplaatsen tot en met 1986. De financiële verslagen geven de gemiddelde bezetting vanaf 1983. Door mij is het aantal uitgezette formatieplaatsen vanaf 1987 berekend door extrapolatie van het gemiddelde verschil tussen 'uitgezette formatieplaatsen' en 'gemiddelde bezetting' in de jaren 1983 tot en met 1986.

Hogeschoolraad, Faculteitsraad, College van Bestuur en College van Decanen in 1976 aanleiding om daarover hun verontrusting te uiten in een brief aan de vakgroepsbesturen.[33]

- In het aantal hoogleraren deed zich tussen 1982 en 1987 een neerwaartse tendens voor. Hier mag wellicht samenhang worden verondersteld met het 'leerstoelenplan' van het Faculteitsbestuur van 1983. Daar stond namelijk in dat het aantal kroondocentenplaatsen omlaag moest van 112 naar 90 à 100. Het uiteindelijke streefgetal zou 96 moeten zijn. Hoewel spoedig bleek dat op grond van het Haagse rekenmodel er in de toekomst wel zo'n 105 plaatsen bezet konden blijven, betekende het niettemin inkrimping.[34]

- In dezelfde jaren tussen 1982 en 1987 was het aantal vacatures relatief laag. Het lijkt erop dat in deze tijd van inkrimping en onzekerheid de betrokken commissies en vakgroepen de neiging hebben gehad om de benoemingsprocedures te bespoedigen, teneinde de kans, dat de bezuinigingen alsnog een spaak in het wiel zouden steken, zoveel mogelijk te beperken.

- Na 1986 groeide het aantal vacatures. Dit verschijnsel kan veroorzaakt zijn door het streven van het College van Bestuur om hoogleraarsbenoemingen aan te houden zolang de uitkomst van de SKG-operatie nog niet duidelijk was.[35]

HET OVERIGE WETENSCHAPPELIJK PERSONEEL

Na de Tweede Wereldoorlog is aan universiteiten en hogescholen de wetenschappelijke staf sterk uitgebreid. In toenemende mate droegen zijn leden hun steentje bij aan onderzoek en onderwijs, naast de hoogleraren, doch ondergeschikt aan hen. De wetenschappelijk staf bevond zich als het ware aan de schaduwzijde van het universitaire bedrijf, nauwelijks waargenomen door de buitenwereld en quantité négligeable voor de makers en uitvoerders van het beleid. En hoewel de roep om emancipatie uit kringen van de staf steeds sterker werd, duurde het vrij lang voordat er verandering in de bestaande situatie kwam. Het eerste jaarverslag van de LU dat enige passages aan deze categorie wijdde, was dat van 1967/'68. Daarin was sprake van de bepalingen in de nieuwe WWO over het betrekken in faculteitsaangelegenheden van lectoren, leden van de wetenschappelijke staf en vertegenwoordigers van de studenten.[36]

Emancipatie door de WUB 1970

De werkelijke emancipatoire doorbraak kwam pas met de invoering van de WUB 1970. Zoals in hoofdstuk twee, in de paragraaf over het Academisch Convent, is uiteengezet, bracht die wet weliswaar niet de volledige eenheid van het wetenschappelijk corps overeenkomstig de idealen van de inmiddels officieel in academische conventen georganiseerde wetenschappelijke staven. Wel vormde vanaf die tijd de wetenschappelijke staf als omvangrijk onderdeel van de geleding 'wetenschappelijk corps' dan wel 'wetenschappelijk personeel' een machtsfactor van betekenis en oefende dientengevolge een beduidende invloed uit, niet alleen op onderzoek en onderwijs maar op alle onderdelen van het beleid aan de LU. In raden, commissies en andere organen, zelfs in het College van Bestuur, waren voortaan leden van het wetenschappelijk corps uit de rangen beneden hoogleraar aan te treffen. Hun bijdrage is menigmaal van beslissende invloed geweest op de richting waarin de LU zich heeft bewogen. De tijd, dat zij in de schaduw verbleven, was voorgoed voorbij; zij stonden voortaan in het volle licht, bekleed met aanzienlijke bevoegdheden en verantwoordelijkheden.

De wetenschappelijk medewerker wordt universitair docent

Voor de individuele leden van de groep is de invoering van een nieuw rangenstelsel aan de Nederlandse universiteiten, in 1984 aangekondigd in het 'beleidsvoornemen universitair wetenschappelijk personeel' (BUWP), een ingrijpende gebeurtenis geweest. De bestaande rangen van adjunct wetenschappelijk ambtenaar, wetenschappelijk ambtenaar, wetenschappelijk hoofdambtenaar, wetenschappelijk medewerker en wetenschappelijk hoofdmedewerker werden afgeschaft en er kwam een stelsel met twee rangen - universitair docent (UD) en universitair hoofddocent (UHD) - voor in de plaats. Tevens werd afgestapt van het carrièrebeginsel, waarbij in principe ieder die daarvoor de geschiktheid had, doorliep tot in de rang van wetenschappelijk hoofdmedewerker of wetenschappelijk hoofdambtenaar. Het nieuwe stelsel berustte op het formatiebeginsel. Daarbij was - evenals dat het geval is bij de hoogleraarsplaatsen of leerstoelen - een beperkt aantal UHD-plaatsen beschikbaar en

kon iemand tot UHD worden benoemd, wanneer er een vacature was. Een en ander hield in dat veel UD's nooit de UHD-rang zouden verwerven. Het motief, dat de regering had voor de invoering van het nieuwe stelsel, was vooral gelegen in de te verwachten bezuinigingen. Terwijl er op dat moment zo'n 6300 wetenschappelijk hoofdmedewerkers en wetenschappelijk hoofdambtenaren aan de gezamenlijke universiteiten en hogescholen werkzaam waren, zouden er slechts rond 3400 UHD's worden aangesteld.[37]

Zoals te verwachten viel verliep de invoering van het nieuwe stelsel niet zonder slag of stoot. In maart 1984 kwam het bericht dat landelijk door de colleges van bestuur was besloten om alle wetenschappelijk medewerkers en hoofdmedewerkers per 1 juli, de datum waarop het ministerie het nieuwe stelsel ingevoerd wilde zien, te benoemen tot UD. Te zijner tijd zou er dan naar de nog te creëren plaatsen van UHD kunnen worden gesolliciteerd, niet alleen intern maar ook van buitenaf.[38] Een knelpunt was vooral de selectieprocedure voor UHD-benoemingen. Wie zou UHD worden en op grond van welke criteria?[39] In Wageningen werd in juni 1984 bekend dat er aan de LU 180 UHD's zouden komen en dat er plannen waren om een derde daarvan te gebruiken om persoonlijke kwaliteiten te honoreren. Op die manier zou dus voor een elite het carrièrebeginsel gehandhaafd blijven. De overige 120 UHD-plaatsen zouden volgens het formatiebeginsel onder de vakgroepen worden verdeeld.[40] Tegen de elitaire toepassing van het carrièrebeginsel werd door het PP in een brief aan het College van Bestuur bezwaar gemaakt. Gewezen werd op het problematische karakter van kwaliteitsvergelijkingen op het gebied van onderwijs, onderzoek en management. Ook het Faculteitsbestuur was niet geporteerd voor hantering van het carrièrebeginsel.[41] Van de zijde van het College van Bestuur werd daar tegenover gesteld, dat men juist blij mocht zijn dat althans een deel van de UHD-plaatsen kon worden toegewezen volgens het carrièrebeginsel.[42] Het PP was bij nader inzien wel voorstander van dat beginsel, maar dan van een algemene toepassing ervan. Eind november werd namelijk gemeld: 'Het voorlopige PP-standpunt is nu: niet meegaan met de lijn van het faculteitsbestuur en mikken op een volledig carrièrebeginsel bij aanstelling van alle UHD's. Hiermee wil men een toekomstige hiërarchisering van de vakgroepsstructuur voorkomen.'[43] Uiteindelijk werd toch het voornemen van het College van Bestuur ten uitvoer gebracht, weliswaar met vervanging van de term 'carrièrebeginsel' door 'functionele toewijzing'.

Bij de toewijzing van UHD's aan de vakgroepen werd in principe uitgegaan van een verhouding van één UHD per vijf leden van het wetenschappelijk personeel, maar daarnaast zouden maatstaven worden gehanteerd als: de omvang van eerste, tweede en derde geldstroom, de hoeveelheid technisch en administratief personeel, de aanwezige apparatuur, het al dan niet unieke karakter van het vakgebied en de mate waarin vernieuwingen in onderwijs en onderzoek werden aangebracht.[44] Deze aanvullende criteria werden door tientallen vakgroepen aangegrepen om bij het College van Bestuur aan te dringen op verhoging van het aantal hun op basis van de verhouding één op vijf toegewezen UHD-plaatsen.[45]

In de herfst van 1985 kon een aanvang worden gemaakt met de sollicitatieprocedure voor de UHD's, maar begin 1987 kwam het bericht dat het College van

13 Bij de diesviering door de Faculteitskring in 1975 trad het Belgische gezelschap 't Kliekske' op

Bestuur zich met het oog op de financiële situatie van de LU genoodzaakt zag, het aantal te benoemen UHD's met circa 30 te verminderen. Dat zou voornamelijk gaan ten koste van de 'functionele' UHD-plaatsen, dat zijn de plaatsen, waarop bij de toewijzing het carrièrebeginsel zou worden toegepast. De meeste formatieve UHD's waren intussen al benoemd[46], terwijl de leden van het wetenschappelijk personeel beneden de rang van hoogleraar, die niet UHD waren geworden, de rang van UD hadden gekregen. Daarmee was de nieuwe structuur van het wetenschappelijk corps een feit geworden. Volgens velen was het een structuur met ingebouwde feilen, om niet te zeggen potentiële onrechtvaardigheden. Immers, een hoog gekwalificeerde UD kon in zijn of haar carrière worden gefnuikt, eenvoudig omdat hij of zij in een vakgroep zat die veel hoog gekwalificeerde UD's had in verhouding tot het aantal UHD-formatieplaatsen waar de vakgroep recht op had. Aan de andere kant was het mogelijk dat een significant minder gekwalificeerde UD wel doorschoof naar de UHD-rang, omdat in zijn of haar vakgroep het aantal hoog gekwalificeerden gering was in verhouding tot het aantal UHD-formatieplaatsen. Met andere woorden: het had zijn voordelen om in een niet te kleine vakgroep te zitten, waarvan de wetenschappelijke kwaliteit gemiddeld niet te hoog was!

FACULTEITSKRING EN VERENIGING VAN DOCENTEN

Door het verdwijnen van de Senaat en het Academisch Convent als gevolg van de invoering van de WUB 1970 was er niet meer een geïnstitutionaliseerde gelegenheid tot contact tussen leden van het wetenschappelijk corps. Toch bleef daaraan behoefte bestaan en om daarin te voorzien werd de Faculteitskring opgericht. Die begon zijn bestaan in 1973 met zo'n 125 leden[47] en heeft enige jaren een redelijke bloei beleefd. Er werden avondbijeenkomsten en lunches gehouden met lezingen, discussies en gezellig samenzijn. Telken jare werd een feest georganiseerd ter gelegenheid van de dies natalis van de LU en in het begin van 1976 werd het 100-jarig jubileum van het landbouwonderwijs gevierd.[48] Aan het einde van dat jaar bleek echter de belangstelling voor de activiteiten van de Faculteitskring dermate te zijn verflauwd - de lunchbijeenkomsten werden meestal door niet meer dan 20 mensen bezocht - dat er sprake was van opheffing.[49] Een nieuw bestuur ondernam nog pogingen om die opheffing te voorkomen door veranderingen aan te brengen in het activiteitenprogramma; zo werd bijvoorbeeld een maandelijkse 'borrel' in De Wereld georganiseerd.[50] Het mocht echter allemaal niet baten en de Faculteitskring ging roemloos ten onder in de kolkende zee van de structuur- en mentaliteitsveranderingen. De corpsgeest van hetgeen sinds de invoering van de WUB officieel het wetenschappelijk corps heette was niet sterk genoeg gebleken. Een hernieuwde poging om het wetenschappelijk personeel in een zinvol verband samen te brengen werd aan het einde van de jaren tachtig ondernomen.[51] Aan de toen opgerichte Vereniging van Docenten, waarvan de maandelijkse bijeenkomsten aan de kwaliteit van onderwijs en onderzoek waren gewijd, was echter een nog korter leven beschoren dan aan de Faculteitskring. Na enige tijd te hebben gefunctioneerd, werd niets meer van deze vereniging vernomen. Wederom was het saamhorigheidsgevoel gering gebleken van de groep die een frontpositie bekleedt op het gebied van onderwijs en onderzoek.

HET ONDERSTEUNEND EN BEHEERSPERSONEEL

Niet-wetenschappelijk personeel, technisch en administratief personeel, ondersteunend en beheerspersoneel, respectievelijk afgekort tot NWP, TAP en OBP. Het zijn uiteenlopende benamingen voor één en dezelfde categorie werkers aan de universiteit. Zij zijn het die door hun beheerswerkzaamheden en dienstverlening optimale omstandigheden creëren voor de produktie door het wetenschappelijk personeel van onderzoeksresultaten en onderwijsinspanningen. Zonder het OBP zou een moderne universiteit niet kunnen existeren. Zijn omvang en betekenis is in de afgelopen decennia sterk gegroeid.

Onder de WUB 1970

Lange tijd, toen de Senaat als het ware de universiteit belichaamde, bleef ook deze categorie in de schaduw. Door het streven naar hervormingen in de tweede helft van de jaren zestig en door de invoering van de WUB 1970, die haar naast het wetenschappelijk corps en de studenten als aparte geleding met recht op medezeggenschap erkende, is ook bij haar een zeker groepsbewustzijn manifest geworden. Dat bleek reeds in de herfst van 1969, toen bij de door een TAP-werkgroep uitge-

schreven verkiezingen voor een voorlopig TAP-bestuur meer dan 800 stemmen werden uitgebracht.[52] Onmiddellijk daarna werd een voorlopige TAP-raad samengesteld uit vertegenwoordigers van hetgeen toen nog 'afdelingen' heette, doch later 'vakgroepen' zou worden genoemd.[53] Uit alles blijkt dat het TAP niet werkeloos wilde toezien bij de grote veranderingen die zich in de universitaire wereld aankondigden. Er werd een TAP'er aangewezen om zitting te nemen in de redactie van het opinieblad De Belhamel en hij kreeg als boodschap mee, te willen 'toezien op een normaal taalgebruik in de Belhamel en het weigeren van artikelen, die een kwetsende strekking hebben of anoniem worden ingediend'.[54] Voorts werd besloten om deel te nemen aan een eventuele voorlopige hogeschoolraad en in februari 1970 ging het voltallige TAP-bestuur op bezoek bij Minister van Landbouw Lardinois om te spreken over de op handen zijnde structuurveranderingen aan universiteiten en hogescholen.[55] Het ontwerp voor de WUB 1970 alias wet-Veringa gaf dat jaar aanleiding tot een lawine van vergaderingen, discussies en andere activiteiten. Ook het TAP liet zich niet onbetuigd. In het voorjaar was er een bijeenkomst over dit onderwerp voor de hele TAP-geleding, dus niet alleen het bestuur en/of de raad.[56] In de zomer stemde het TAP-bestuur in met een aan de betrokken ministers gezonden verklaring van de gezamenlijke TAP-geledingen in den lande, waarin het ontwerp WUB 1970 onaanvaardbaar werd genoemd, omdat het te weinig invloed gaf aan de TAP-geleding. De Wageningse TAP-voorzitter - met de toepasselijke naam Tap - was het overigens niet eens met deze démarche omdat volgens hem deze aangelegenheid behoorde te worden ingebracht in het georganiseerd overleg, waarvoor het zogenaamde COPWO het aangewezen orgaan was.[57]

De TAP-geleding wilde niet alleen meedoen aan het overleg in Hogeschoolraad, Faculteitsraad en op vakgroepsniveau, maar bij haar leefde ook de wens om tot vorming te komen van overlegorganen bij de beheers- en dienstverlenende eenheden, zoals Bureau en Bibliotheek, opdat het daar werkende personeel eveneens medezeggenschap zou krijgen.[58] Deze wens is uiteindelijk pas in vervulling gegaan in de loop van de jaren tachtig, toen er een Dienstraad bij het Bureau LU en dienstcommissies bij een aantal sectoren werden ingesteld.[59]

Het bleek niet altijd eenvoudig om voldoende TAP-leden te vinden die zitting wilden nemen in de diverse bestuursorganen. Dat had niet alleen te maken met het feit dat het bestuurswerk nogal wat tijd kostte maar ook met de vrees dat mede daardoor de persoonlijke promotiekansen mogelijkerwijs negatief zouden worden beïnvloed. Bovendien werd wel de klacht vernomen dat het werk in raden en commissies door de achterban niet altijd op de juiste waarde werd geschat.[60] Er is naar oplossingen voor deze problemen gezocht. Zo zijn er richtlijnen ter bescherming van ambtenaren en studenten in bestuursfuncties gekomen en werd in 1975 de commissie 'rechtsbescherming personeelsleden met bestuurstaak' ingesteld, waarop personeelsleden, die nadelen meenden te ondervinden van hun bestuurswerk, een beroep konden doen. Deze onafhankelijke commissie rechtsbescherming had een vaste voorzitter van buiten de LU, in dit geval mr. H. Addens, die toenmaals advocaat-generaal bij het gerechtshof te Leeuwarden was, doch tot oktober 1974 secretaris van de Groninger universiteit was geweest. Een andere maatregel om de nadelen van het

bekleden van bestuursfuncties te beperken, was de bepaling dat voor sommige van die functies officieel een deel van de werktijd van de betrokkene werd aangewezen.[61] Toen in 1978 voor het eerst een TAP-lid zitting nam in het Faculteitsbestuur, gaf het College van Bestuur compensatie aan de betrokken vakgroep door inschakeling van een parttime werkkracht.[62] Van de zijde van het TAP zijn voorts pogingen ondernomen om bij de beoordeling van personeelsleden die raadswerk verrichtten, de kwaliteit van dat raadswerk betrokken te krijgen. Dat is echter niet gelukt, omdat de ambtenarenrechter daar al eens een negatieve uitspraak over had gedaan. Wel moest het feit, dat men raadswerk deed, bij de beoordeling in aanmerking worden genomen.[63]

In de jaren tachtig

In de sfeer van bezuiniging en afslanking van de jaren tachtig groeide ook bij het TAP het besef dat het groepsbelang terdege in het oog moest worden gehouden. Zo was er het streven om de bijdrage die het TAP aan onderwijs en onderzoek leverde, expliciet opgenomen te krijgen in de meerjarenafspraken met de minister over de toewijzing van middelen. De moeilijkheid was echter dat het ministerie alleen rekening hield met de onderwijsbelasting per lid van het wetenschappelijk personeel en dat zulks waarschijnlijk in het voordeel van de LU was. Voor teveel opheldering waarschuwde planningsspecialist Kuindersma van de afdeling onderwijs, wetenschap en planning (OWP) met de volgende woorden: 'De tap-formatie wordt gewoon als een opslag bovenop de wp-formatie bepaald. Ik weet niet of men op het ministerie weet tot op welke hoogte tap'ers een bijdrage leveren aan het onderwijs. Het zou ook wel eens heel verstandig kunnen zijn dat niet aan de neus van het ministerie te hangen. Men zou kunnen zeggen als het tap zoveel bijdraagt aan het onderwijs kunnen we wel korting aanbrengen op de wp-formatie die jullie krijgen.'[64]

De behoefte bij het TAP om in een hechter verband op te treden in de raden blijkt uit het feit dat men in 1982 ook bij deze geleding het lijstenstelsel ging invoeren. De TAP-leden in Hogeschoolraad en Faculteitsraad gingen een fractie vormen en opereerden voortaan onder de naam Lijst TAP 82. Zij namen als zodanig ook deel aan verkiezingen en hadden een eigen programma.[65]

HET OPAL

Het Overlegorgaan personeelsaangelegenheden LH, afgekort OPAL, had als opvolger van de Dienstcommissie vanaf 1969 een informeel bestaan geleid, voordat het in april 1974 een officiële status kreeg als gevolg van een desbetreffend Koninklijk Besluit.[66] Het functioneerde als gewichtig orgaan, waarin vertegenwoordigers van de erkende ambtenarenbonden zitting hadden om de belangen van het personeel te behartigen. Voor het in 1974 officieel geworden OPAL wees iedere ambtenarencentrale ten hoogste twee leden en twee plaatsvervangende leden aan. Vertegenwoordigd waren: het Algemeen Comité van Overheidspersoneel, het Ambtenarencentrum, de Centrale van Hogere Ambtenaren, de Christelijke Centrale van Overheids- en Onderwijzend Personeel dan wel Ned. Christelijke Bond van Overheidspersoneel en de Rooms-Katholieke Centrale van Burgerlijk Overheids- en Semi-Overheidspersoneel dan wel R.K. Centrale van Overheids- en Onderwijzend

Personeel. Het voorzitterschap werd bekleed door de voorzitter van het CvB, daarin bijgestaan door het Hoofd van de afdeling Personeelszaken. De Secretaris LU functioneerde als plaatsvervangend voorzitter en er was een ambtelijk secretaris aan het overlegorgaan toegevoegd. Over de rechtstoestand van het personeel in het algemeen, zowel als over de bijzondere regels voor het personeelsbeleid aan de LU, mocht pas worden beslist nadat daarover met het OPAL overleg was gepleegd.

In dat overleg hadden arbeidsomstandigheden en arbeidsvoorwaarden vanzelfsprekend een belangrijke plaats. De besprekingen gingen onder meer over: flexibele en variabele werktijden, overwerk, beoordelingsprocedures, bevorderingsbeleid, geschillenregeling en arbeidstijdverkorting voor werknemers van 60 jaar en ouder. In de jaren zeventig kregen daarnaast rechtspositionele en welzijnsaspecten de aandacht. Het ging met name om de rechtspositie van personeelsleden die gekozen werden tot lid van door de WUB voorgeschreven bestuursorganen. Dit probleem is al ter sprake geweest bij de behandeling van de TAP-geleding. De aandacht voor welzijnsaspecten kan in verband worden gebracht met de snelle groei van het personeelsbestand, met nieuwe opvattingen over personeelsbeleid en met de toenmaals nog betrekkelijk royale toewijzing van middelen aan de universiteiten en hogescholen. Zo kwamen onderwerpen aan de orde als: voorlichting aan nieuw personeel, sociaal-medisch werk, opleiding van personeel, voorbereiding op het pensioen, personeelsconsulenten en vertrouwenspersonen.[67] In de tweede helft van de jaren zeventig en in de jaren tachtig zien we daarentegen in toenemende mate onderwerpen in het overleg doordringen, die te maken hebben met de opkomende sfeer van bezuiniging en het streven naar efficiëntie. Het gaat dan om zaken als overplaatsing, reorganisaties, opheffing van dienstonderdelen, mobiliteit van het personeel, selectie van het wetenschappelijk personeel, tijdelijke aanstellingen, wachtgeld en TVC. Hieruit blijkt dat in de belangenbehartiging door de vakbonden het accent in die jaren kwam te liggen op het streven om voor het personeel de schade van al deze met de bezuinigingen samenhangende verschijnselen en maatregelen zoveel mogelijk te beperken.[68]

HET PERSONEELSBELEID

'Doorgaans zijn er op universiteiten meer personeelsproblemen dan in het bedrijfsleven. Wetenschappers, ikzelf niet uitgesloten, zijn vaak lastige mensen, scherpslijpers, opgeleid om op de zaak te letten en niet op de mensen.' (CvB-lid Walstra in interview in LHB 171275,3)

Nadat in het OPAL vertegenwoordigers van de Centrales van Overheidspersoneel om informatie hadden verzocht over het personeelsbeleid en de Hogeschoolraad een dergelijk verzoek had gericht tot het College van Bestuur - de voor dat beleid verantwoordelijke instantie - verscheen in januari 1973 de nota 'Personeelsbeleid Landbouwhogeschool Wageningen'. Daarin werd van een groot aantal onderdelen van het personeelsbeleid aan de LU uiteengezet, hoe de stand van zaken was en welke plannen er eventueel waren voor de toekomst. Onderwerpen kwamen aan de orde zoals: toewijzing van formatieplaatsen, functiewaardering, werving en selectie, personeelsbeoordeling, bevordering, loopbaanbegeleiding, rechtspositie, bedrijfsmaatschappelijk werk en zorg voor de veiligheid. De teneur van het stuk was die van

een voorzichtig zich voortbewegen op de weg naar een modern personeelsbeleid. Duidelijk werd geponeerd dat het personeelsbeleid van de LU zich moest afspelen binnen de grenzen, gesteld door de richtlijnen voor het algemene personeelsbeleid van de rijksoverheid. Van een onderdeel als de functiewaardering werd geconstateerd dat het een lastige materie was. De verantwoordelijkheid voor de daarover uitgebrachte adviezen drukte zwaar op de afdeling Personeelszaken. Dat voor het personeel de functiewaardering dikwijls ondoorzichtig was, maakte de zaak extra moeilijk. Bij het onderdeel loopbaanbegeleiding werd opgemerkt dat de grote mate van immobiliteit, die bij een deel van het personeel viel te constateren, nodig moest worden doorbroken. Het bedrijfsmaatschappelijk werk was nog weinig ontwikkeld; het ministerie van Landbouw had een maatschappelijk werk(st)er in dienst voor zowel de LU als de instituten.[69]

De nota ontmoette kritiek in de Hogeschoolraad en gaf daar aanleiding tot het instellen van een commissie ad hoc voor het personeelsbeleid. Zware kritiek werd ook verwoord door de PSF in een artikel in de Belhamel. Daarin werd gefulmineerd tegen 'een beleid dat er op gericht is het personeel tegen een zo gering mogelijke vergoeding zoveel mogelijk te laten doen. Een echt ondernemersbeleid dus.' Men vond dat er voor het personeel onvoldoende inspraakmogelijkheden waren ten aanzien van het personeelsbeleid, dat de doorstroming van personeel slecht was geregeld, dat de personeelsaangelegenheden centralistisch en hiërarchisch werden aangepakt, enzovoorts. Er moest nodig verbetering komen in de werksituatie aan de LU en de PSF zou daarom steun verlenen aan de voorstellen van de TAP tot aanstelling van een ombudsman en instelling van een vaste commissie van de Hogeschoolraad die het College van Bestuur gevraagd en ongevraagd moest adviseren over het personeelsbeleid.[70] Voorbereid door de commissie ad hoc in 1973, kwam zulk een vaste commissie personeelsbeleid (VCP) er inderdaad in 1974.[71] In de VCP zaten zeven personen, als representanten van de verschillende Hogeschoolraadsfracties. Bovendien woonde een wisselend aantal adviseurs uit het College van Bestuur, de Universiteitsraad en de afdeling Personeelszaken de commissievergaderingen bij, die gemiddeld eenmaal per maand werden gehouden gedurende twee à drie uur.[72]

Formatieplaatsen op de tocht

In de jaren zeventig was men eraan gewend geraakt dat er in samenhang met het groeiend aantal studenten elk jaar formatieplaatsen bij kwamen, hoewel het aantal sterk fluctueerde. Voor 1975 bedroeg het aantal nieuwe plaatsen 85, voor 1976: 55, doch voor 1977 en 1978 respectievelijk slechts 18 en 21.[73] Voor 1979 wees de minister royaal 36 nieuwe formatieplaatsen toe en voor 1980 zelfs 42, maar dat laatste pakte anders uit, want 35 ervan werden uiteindelijk niet gehonoreerd.[74] De daadwerkelijke toewijzing voor 1982 bedroeg ook slechts 10 plaatsen[75], maar in 1983 kwamen er weer 52 nieuwe formatieplaatsen bij.[76] Sindsdien doemde het spookbeeld op van vermindering van het aantal formatieplaatsen. Zo kwam er in 1984 bericht dat in het kader van de TVC-operatie tot 1988 een 58-tal formatieplaatsen zouden moeten worden ingeleverd.[77] Bovendien werd in deze jaren dikwijls gehamerd op de noodzaak van mobiliteit van het personeel en was veelvuldig sprake van 'om-

14 Als onderdeel van een modern personeelsbeleid kwam er in de jaren zeventig een kantine bij het hoofdgebouw

buigingen', waarbij bepaalde formatieplaatsen werden ingetrokken, om er vervolgens een andere bestemming aan te geven.[78] In het ombuigingsplan van het Faculteitsbestuur uit 1986 ging het zelfs om 135 formatieplaatsen, die voor 'vernieuwing' moesten worden gebruikt.[79] Deze ombuigingen hielden in dat in sommige onderdelen van de LU inkrimpingen moesten plaats hebben, om elders uitbreidingen en/of vernieuwingen mogelijk te maken. Gezien de omvang van de voorgenomen ombuigingen, moest worden gevreesd dat zij niet altijd zonder gedwongen overplaatsingen, ja zelfs gedwongen ontslagen, konden worden gerealiseerd.[80]

Vertrouwensmensen en personeelsconsulenten

Het reeds meermalen geuite verlangen naar een ombudsman werd weliswaar niet ten volle bevredigd, maar resulteerde wel in de benoeming in 1975 van J.v.Bragt en H. Tap tot vertrouwensmannen. Bij hen konden personeelsleden terecht met uit de werksituatie voortvloeiende problemen; in de praktijk ging het daarbij veelal om kwesties rond beoordeling en bevordering. In 1983 kwam er op verzoek van de Commissie Emancipatiebeleid een vertrouwensvrouw bij. Deze functie werd in deeltijd vervuld door mevrouw A. Hardon-Baars van de vakgroep Wonen. Een onderdeel van haar taak bestond uit het adviseren in specifiek vrouwelijke aangelegenheden,

zoals discriminatie ten opzichte van en opdringerigheid door mannen. Daarbij werd onder meer het zoeklicht gericht op 'ongewenste intimiteiten'. Bij de vertrouwensvrouw dienden zich in 1986 12 zaken aan, waarvan er vijf betrekking hadden op zulke ongewenste intimiteiten.[81] In 1990 waren er onder de 10 behandelde zaken vier gevallen van 'o.i.'.

In 1983 was er tevens een aparte vertrouwensvrouw voor studenten aangewezen in de persoon van de studentendecaan, mr. Klaartje Mulder.[82] Haar opvolgster als studentendecaan en vertrouwensvrouw, drs. Tineke de Boer, kreeg in de periode van 1 april 1988 tot 1 april 1990 10 zaken te behandelen. In vier gevallen ging het om studentes die ongewenste intimiteiten hadden ondervonden van de zijde van docenten, in één geval van een administratief medewerker en in drie gevallen van mannelijke medestudenten.[83]

Intussen was al sinds 1972 een aantal personeelsconsulenten aan de afdeling Personeelszaken verbonden, om de contacten van die afdeling met vakgroepbeheerders en personeelsleden te vergemakkelijken. Zij adviseerden over de vervulling van vacatures en hadden bemoeienis met de werving, selectie, promotie- en mutatiebeleid, loopbaanbegeleiding, aanstelling en introductie van nieuwe personeelsleden. Voorts gaven zij adviezen over de aanstelling in vaste dienst van individuele personeelsleden en begeleidden zij het proces van personeelsbeoordeling. In de door hen gevoerde jaarlijkse personeelsbesprekingen kwamen zaken aan de orde als: het functioneren van de afzonderlijke personeelsleden, eventuele voorstellen tot bevordering en tot extra periodieke salarisverhogingen.[84]

Actief personeelsbeleid

Het gonsde in de jaren zeventig van activiteiten op het gebied van het personeelsbeleid. De Hogeschoolraad besteedde er ruime aandacht aan,[85] het hogeschoolblad richtte de schijnwerpers der publiciteit er veelvuldig op en het opinieblad De Belhamel liet zich ook op dit punt niet onbetuigd.[86] De TAP-raad zette zich in voor een actief personeelsbeleid, had hiervoor een speciale evaluatiecommissie in het leven geroepen en organiseerde TAP-beraad over het onderwerp met sprekers uit het bedrijfsleven, de vakbonden en de LU.[87] De VCP presenteerde aan de Hogeschoolraad een actieplan, dat het hele personeelsbeleid van de LU wilde omvatten en waarin velerlei zaken aan de orde kwamen, zoals personeelsbeoordeling, loopbaanbegeleiding, taakomschrijvingen, functiewaardering, formatiebeleid, werving en selectie.[88] De afdeling Personeelszaken van het Bureau LU gaf informatie over haar organisatie en werkwijze en streefde er in die tijd bewust naar om in te spelen op de veranderende bestuursstructuren en de zich wijzigende opvattingen over personeelsbeleid.[89] De komst van een personeelsbeleid-nieuwe-stijl werd aangekondigd, onder meer inhoudende: grotere openheid over de toegepaste functiewaarderingsnormen, aanstelling van een maatschappelijk werk(st)er en uitbreiding van het aantal personeelsconsulenten.[90] Reorganisaties binnen de afdeling Personeelszaken hadden tot doel, meer aandacht te kunnen schenken aan zaken als welzijn, opleiding, carrièreplanning, mobiliteit van het personeel en dergelijke. Over het opleidingsbeleid verscheen een aparte nota en een speciale opleidingsfunctionaris werd aangetrokken.[91]

Ondanks alle op verbetering gerichte activiteit, bleven wensen ten aanzien van het personeelsbeleid uit de LU-gemeenschap naar voren komen en werden bij gelegenheid kritische opmerkingen geplaatst.[92] Voorzitter van het College van Bestuur Ritzema van Ikema had het in 1974 al voorzien: 'Het personeelsbeleid komt er zelden goed af. Men wijt er alle personele en organisatorische moeilijkheden aan, zonder zich te realiseren dat men van personeelsbeleid dan een soort zondebok zit te maken.'[93]

Aanslagen op de portemonnaie

In de jaren tachtig zou ook in het personeelsbeleid de kille wind van bezuiniging en rendementsdenken terdege worden gevoeld. De sluipende inflatie tastte doorlopend de koopkracht van de ambtenarensalarissen aan. In de zomer van 1981 werd in het hogeschoolblad een inkomensvergelijking gepubliceerd, die betrekking had op de periode 1 juli 1980 tot 1 oktober 1981 en een zestal aan de LU in gebruik zijnde salarisschalen betrof. Daaruit bleek dat de koopkracht van de netto salarissen in dat ene jaar was gedaald met een percentage dat varieerde tussen 3,7% en 7,3%.[94] Deze inkomensdaling door de geldontwaarding werd bovendien versterkt door een aantal nog zwaarder wegende factoren, zoals de reeds vermelde aanstelling van hoogleraren in schaal 152 in plaats van in schaal 154, de verlaging van het maximumsalaris van de wetenschappelijk hoofdmedewerker, alsmede de algemene kortingen op de nominale ambtenarensalarissen.[95] Die kortingen zouden, evenals in andere universiteitssteden, ook in Wageningen heel wat beroering te weeg brengen. In de herfst van 1982 kondigde de regering aan, de salarissen van onderwijzend personeel met 1,65% te zullen korten.[96] De reacties bleven niet uit. In november organiseerde de Abva-Kabo-groep LH een protestvergadering, die door negentig mensen werd bezocht. De Hogeschoolraad nam een motie aan, waarin hij de 1,65% salariskorting afkeurde en erop wees dat met die maatregel het beginsel van gelijke rechtsbedeling van het rijkspersoneel geweld werd aangedaan.[97] Voorzitter van het College van Bestuur Van der Schans had al in 1980 over de desbetreffende plannen van minister Pais van Onderwijs opgemerkt, 'dat eenzijdige salarismatiging ook verzwakking van de concurrentiepositie der instellingen bij het aantrekken van personeel betekent en dat kan niet in het belang van de universiteiten en hogescholen zijn.'[98]

Een nog zwaardere aanval op de portemonnaie was het in 1983 door de regering bekend gemaakte voornemen om alle ambtenarensalarissen te korten met 3,5%. Ditmaal had het protest een massaler karakter; op een actievergadering in schouwburg Junushoff verschenen meer dan 600 verbolgen ambtenaren.[99] Ondanks alle acties, die overal in het land werden gevoerd, bleef de regering streven naar bezuiniging op de zogenaamde collectieve sector. Daardoor ontstond zelfs het gevoel dat er een nieuw type klassenmaatschappij dreigde te ontstaan, bestaande uit een gedepriveerde klasse van werknemers in de collectieve sector en een geprivilegieerde klasse van werknemers in de marktsector.[100] De ongerustheid werd nog eens extra versterkt, toen er bij herhaling sprake was van inkrimping van het aantal arbeidsplaatsen, hetgeen mogelijkerwijs gepaard zou gaan met gedwongen ontslagen. Dat dit alles een bron vormde van veel onzekerheid en onrust, zowel voor de bestuurders

15 Rector Magnificus H. van der Plas aan het 'klokken'. Begin 1980 werd het systeem van de variabele werktijden bij wijze van experiment ingevoerd. De prikklok legt tijdstippen van komen en gaan vast

als voor het personeel, zal niemand verbazen. Geen wonder dat in 1987 en 1988 een onderwerp als de Selectieve Krimp en Groei (SKG) veelvuldig op de agenda prijkte van de vergaderingen van OPAL en VCP.

Deeltijdarbeid rukt op

Een verschijnsel dat in de jaren tachtig, evenals in de Nederlandse samenleving in het algemeen, ook aan de LU sterk naar voren is gekomen, is de deeltijdarbeid. In 1981 werkte circa 19% van alle LU-personeel in deeltijd; in 1990 was het aandeel gestegen tot 36%. De in deeltijd werkenden zaten vooral in de niet-wetenschappelijk en lager betaalde functies en het betrof hoofdzakelijk vrouwen. Voor de universiteit bracht de groei van de deeltijdarbeid het voordeel met zich mee van een grotere flexibiliteit van het personeelsbestand.[101]

Maatschappelijk werk

Dat het bedrijfsmaatschappelijk werk in een grote behoefte voorzag, moge blijken uit hetgeen de maatschappelijk werkster in haar jaarverslag over 1985 meedeelde over haar activiteiten. In totaal had zij 324 functionele gesprekken gevoerd, waarvan 140 op kantoor en 184 tijdens huisbezoek. De gesprekken hadden betrek-

king op privé problemen, problemen in het werk, ziekte en aanstaande pensionering. Daarnaast had zij deelgenomen aan enige honderden gesprekken, besprekingen en vergaderingen met functionarissen en instanties binnen en buiten de LU.[102]

1 Belh 0569, 100
2 Belh 0969, 128, 139
3 Een uitzondering werd gemaakt voor degenen die ten tijde van de invoering van de maatregel nog geen 40 dienstjaren voor hun pensioen hadden opgebouwd
4 WHB 011278,7
5 Alg.Jaarversl. 87,9
6 WHB 150483,5
7 WHB 130184,1; 040584,1
8 Ook het aanstellen van zogenaamde 0,0 en bijzondere hoogleraren past in dit beeld; zie ook WUB 301189,21

9 LHB 091074,1
10 Belh 141174,2
11 LHB 301074,3; arch.Fac..08.23 Samenstelling Benoemingscommissies 1973-78
12 LHB 061174,7
13 Belh 110675,4
14 Belh 180975,3; 161075,6
15 Belh 301075,3
16 LHB 171176,3
17 LHB 090377,3; 270477,5; 110577,4; 180577,9; WHB 121077,1; 191077,9; 301177,1; 250878,3
18 WUB 111090,11
19 WHB 081278,1; 151278,1
20 WHB 091179,3; 231179,2; 220188,6
21 WHB 280881,12; 040981,1,2; 110981,1; 180981,1,3; 250981,1,8; 021081,8; 041281,1; 150182,7
22 WHB 250981,8
23 WHB 180682,1; 250682,1; 020782,1
24 WHB 191182,2
25 WHB 160384,4; 180584
26 WHB 120686,5
27 WUB 220488,11
28 WUB290988,6
29 WUB 111090,11; 251090,11; 131290,9; 140391,11; 110491,10; 160591,9; 121291,12
30 WUB 151190,3
31 WHB 280881,12; 040981,1,2; 110981,1; 180981,1,3; 250981,1,8; 021081,8; 041281,1; 150182,7; WUB 220488,11
32 Arch. LU.02.452 II/III f-Samenstelling/taak/richtlijnen benoemingscommissies 1985-89; arch. PZ.08.23 Hoogleraren en Lectoren. Richtlijnen benoemingsprocedure 1975-
33 In zijn rede ter opening van het academisch jaar 1980/'81 wees de voorzitter van het College van Bestuur Van der Schans er ook nog eens op dat slagvaardigheid nodig was bij de benoeming van hoogleraren en dat het aantal vacatures zoveel mogelijk moest worden beperkt. P. van der Schans, Er is maar één Landbouwhogeschool, rede uitgesproken op 1 september 1980 bij de opening van het Academisch Jaar 1980/1981, p.16
34 WHB 150483,5; 220483,1; 290483,2; 300983.5
35 WUB 040687,1; 151087,5
36 Getypt 'Beknopt verslag over het studiejaar 1967/'68'
37 WHB 080684,4
38 WHB 020384,1
39 WHB 080684,4
40 WHB 150684,5; arch. LU.08.48 I b-1984/1985 Personeelsbezetting, formatie- en (functie-)structuur wetenschappelijk personeel (UHD-formatie): nota van het CvB 'Formatie Universitaire Hoofddocenten' dec.'84
41 Arch. LU.08.48 I b- 1984/1985: nota 84/2264 -4 fr J van FB voor CvB; WHB 261084,5
42 WHB 140884,5
43 WHB 301184,10
44 WHB 050785,4
45 Arch. LU.08.48 I b- 1984/1985: reacties op nota
46 WUB 080187,5
47 Belh 210273,2

48 LHB 230174,5; 270274,2; 271174,5; 260275,3; 180276,6; 030376,8; 310376,3

49 LHB 171176,1

50 LHB 221276,9; 260177,11

51 WUB 020289,7

52 LHB 011069,4; 151069,1

53 LHB 201069,2; 191169,2

54 LHB 171269,3

55 LHB 280170,1; 180270,2

56 LHB 180370,1

57 Belh 250970,2,3

58 Belh 181270,10

59 100191,9; 070291,11

60 LHB 240271,1; 131174,1; 030975,3; 250276,5; 271076,11

61 Arch.HR.08.171 Rechtspositie personeelsleden en studenten met bestuursfunctie 1973-1978; arch.PZ.08.171 Rechtsbescherming personeelsleden en studenten met een bestuurlijke taak. Regeling tijdsbesteding 1973-; LHB 040675,6; 271076,11; WHB 110180,2

62 WHB 250878,15

63 WHB 190179,3

64 WHB 100481,1; 110283,5

65 WHB 260681,1; 051182,3

66 Arch. OPAL.08.172 Vergaderingen 1969/'70;WHB 051077,3

67 LHB 200171,2; 210471,4; 080971,3; 061071,1; 020272,3; 071173,2; 220574,4; 050375,2; 040675,5; 110276,6; 250876,10

68 LHB 151276,4; 020377,4; 270777,4; WHB 260778,11; 031178,1; 270479,4; 240879,4; 031080,1; 241080,1; 261182,5; 230983,5; 250584,5; 210984,4; WUB 011087,5; 140291,11; 280291,7

69 Arch. PZ.08.Ia-Personeelsbeleid. Overzicht PZ-nota's. Nota's personeelsbeleid mbt. diverse onderwerpen. 1973-1979

70 Belh 130473,2,3

71 Arch.HR.08 Personeelsbeleid, vaste commissie. Instelling, benoemingen en verantwoordingen. 1973-1979

72 Arch. VCP.08. installatie en tussentijdse berichten, vanaf 1974; arch. VCP - U5 - 1987: nota van ambtelijk secretaris VCP voor voorzitter UR

73 LHB 111274,1; 170975,1; 051175,3; 151276,3; WHB 210977,1

74 WHB 220978,1; 210979,1; 021179,1; 241080,1

75 WHB 220182,1

76 WHB 250283,1; 030683,2

77 WHB 080684,5; zie voor de TVC hoofdstuk I, pp. 61-62

78 WHB 100683,7; 240284,1; 140386,5

79 WHB 150586,1; 120686,1,2; 070886,1; WUB 301086,1

80 WHB 070286,3,5; 070886,1

81 Arch. VCP-B3-1978: Verslag werkzaamheden 1986 Vertrouwensvrouw LU

82 WHB 050883,5

83 LHB 020574,1; 021074,3; 050275,10; 160475,1; 270875,1; WHB 141180,5; 140183,2; arch.LU.08.233-I benoemingen vertrouwenspersonen LU 1975-

84 LHB 050275,10; 270875,1; 120478,5; WHB 220280,7

85 Zie o.a. LHB 250276,1,5

86 LHB 191175,5; 170376,1; 240376,3; 280476,4; 050576,1; 190576,1,2; 160676,8,9; 250876,3; 220976,4; 061076,7; Belh 080476,1; 290476,12; 240676,8,9

87 LHB 160277,1; 020377,3

88 Arch. VCP.08. Installatie en tussentijdse berichten, vanaf 1974; LHB 160377,5; 300377,5

89 LHB 280476,4; 190576,2

90 LHB 260177,4; 020377,3

91 LHB 160377,5

92 WHB 270479,3

93 LHB 020574,1

94 WHB 260681,5

95 WHB 190382,1

96 WHB 121182,4

97 WHB 191182,1; 261182,3

98 WHB 051280,4

99 WHB 211083,1; 041183,5; 181183,5

100 WHB 181183,5

101 Deeltijdarbeid: onbekend maakt onbemind. Verslag werkgroep Deeltijdarbeid, Landbouwuniversiteit. (1991)

102 Jaarverslag Bedrijfsmaatschappelijk werk 1985

Professor III

Het onderzoek

INLEIDING

'Van de twee functies van universiteiten - onderwijs en onderzoek - is de laatste de meest essentiële. Het onderzoek moet de bron van inspiratie zijn voor zowel het onderwijs als voor verder onderzoek; en het onderzoek draagt bij tot de autonome verbetering van het welzijn van het land en zijn gehele bevolking. Oorspronkelijk onderzoek gedijt het beste als het door vrije keuze van de onderzoekers wordt gedragen.' (Proloog van prof.dr.J.Tinbergen in J.C.Breman en C.J.M.Schuyt (red.), De bedreigde universiteit: oordelen en voorstellen (1987) p.7.)

De verstrengeling van onderwijs en onderzoek is de eeuwen door kenmerkend geweest voor ons universitaire bestel. Het negentiende-eeuwse ideaal van de 'Einheit von Lehre und Forschung' heeft dat nog eens extra geaccentueerd. Een universiteit, waar alleen werd gedoceerd en geen onderzoek werd gedaan, was in principe ondenkbaar. Tot het ideaal behoorde tevens dat niet alleen docenten onderzoek verrichtten maar dat ook studenten erin participeerden. In deze traditie past de worsteling van de afgelopen decennia om omvang en kwaliteit van het onderzoek te verdedigen tegen de druk van krapper wordende middelen en uitdijende onderwijs- en bestuurstaken.[1] In die traditie past ook het streven naar handhaving van onderzoeksparticipatie in onderwijsprogramma's in het algemeen en de roep om invoering van projectonderwijs in het bijzonder. Dit laatste hangt bovendien samen met het vooral in linkse kringen gekoesterde verlangen naar beoefening van de wetenschap in 'maatschappijkritische' zin.

Aan de hedendaagse universiteiten vloeien de voor het onderzoek benodigde geldmiddelen uit drie verschillende bronnen, de zogenaamde eerste, tweede en derde geldstroom. De eerste en tot nu toe verreweg de grootste geldstroom is het-

geen de universiteit zelf beschikbaar stelt voor het binnen haar muren verrichte onderzoek, de tweede geldstroom is afkomstig van de nationale onderzoeksorganisatie NWO en de derde geldstroom wordt verkregen uit het zogenaamde contractonderzoek, dat wordt verricht in opdracht van buitenuniversitaire instanties en organisaties, alsmede van het bedrijfsleven. Vooral de derde geldstroom is de laatste jaren sterk gegroeid.

Hoewel de LU met haar wetenschapsbeoefening altijd in belangrijke mate op de praktijk gericht is geweest, heeft het fundamentele onderzoek nimmer ontbroken. Het had ook niet mogen ontbreken in een instelling met universitaire status. Toch zijn er tendensen die de vrees doen opkomen dat het fundamentele onderzoek in het gedrang komt. Men denke aan de groeiende onderwijsbelasting van de wetenschapsbeoefenaren, de gerichtheid op de markt en op de verwerving van contractonderzoek. De hoogleraren Veeger en Lettinga hebben, elk met een eigen toonzetting, gewezen op de noodzaak van fundamenteel onderzoek en gewaarschuwd voor de gevaren die het bedreigen, zoals de jacht op snelle toepasbare onderzoeksresultaten.[2]

DE GUO-NOTA

Met de sterke en ogenschijnlijk onbeheersbare stijging van de uitgaven voor wetenschappelijk onderzoek kwam in de tweede helft van de jaren zestig bij de overheid steeds meer de behoefte op aan een duidelijk wetenschapsbeleid. De wetenschapsbeoefening moest zodanig worden georganiseerd dat een doelmatige besteding van overheidsgelden en een optimale controle op die bestedingen kon worden gerealiseerd. De samenleving accepteerde het niet langer dat miljoenen beschikbaar werden gesteld, zonder dat van de besteding verantwoording werd afgelegd.

Ernstige bezwaren bestonden voorts tegen het feit dat de middelen - waaronder de voor onderzoek bestemde middelen - over de universiteiten, en daarbinnen over de faculteiten dan wel studierichtingen, werden verdeeld naar rato van het aantal bij hen ingeschreven studenten. Het bestaande automatisme, waarbij de studenten via hun studiekeuze de besteding van de onderzoeksgelden bepaalden, moest verdwijnen. Het onderzoek moest 'student-onafhankelijk' worden.

Een belangrijke gebeurtenis voor de landelijke organisatie van het wetenschappelijk onderzoek was de verschijning in 1972 van de GUO-nota, uitgebracht door de Gespreksgroep Universitair Onderzoek, waarvan o.a. de Wageningse hoogleraar Hofstee en de Directeur van het Landbouwonderwijs Van der Schans deel uitmaakten. Deze nota lokte alom aan universiteiten en hogescholen kritiek en afwijzing uit, wegens de centralistische en vrijheidsbeperkende teneur, die men erin bespeurde. In Wageningen werd zij door de nieuwe bestuursorganen Hogeschoolraad en Faculteitsraad verworpen, door de studentenfracties PSF en SO'73 afgewezen, terwijl de Wastra zich met een brochure in de rij der tegenstanders schaarde en het College van Decanen kritische kanttekeningen plaatste.[3] Toch is gedurende de afgelopen decennia aan het organisatiepatroon, waarin het wetenschappelijk onderzoek zich afspeelt, in veel opzichten vorm gegeven overeenkomstig de geest van de GUO-nota. Dat geldt bijvoorbeeld voor de centralisatie van het onderzoeksbeleid in landelijke organen, de groeiende betekenis van de tweede en derde geldstroom en de zwakke

rechtspositie van jonge aankomende onderzoekers. Hier blijkt weer eens dat er waarheid schuilt in de vaak gehoorde opmerking dat bepaalde ideeën, die zijn vastgelegd in nota's en dergelijke 'een eigen leven gaan leiden'. Het lijkt alsof dergelijke ideeën, wanneer zij eenmaal zijn gelanceerd, besproken, bekritiseerd, betast en besnuffeld, als het ware de creativiteit, die nodig is om nieuwe ideeën te vormen voor de oplossing van hetzelfde probleem, blokkeren.

DE VASTE COMMISSIE VOOR DE WETENSCHAPSBEOEFENING

Tot het werkterrein van deze door de WUB 1970 voorgeschreven adviescommissie van de Faculteitsraad behoorde de organisatie en evaluatie van het onderzoek aan de LU. Haar voorgangster, de uit negen personen bestaande Senaatscommissie Onderzoeksaangelegenheden[4], had in de periode van eind 1969 tot begin 1973 voorbereidend werk verricht, dat zijn neerslag had gevonden in een viertal nota's. Daarin werden niet alleen voorstellen gedaan omtrent de relaties van de commissie met een op te richten Bureau Onderzoek, met de Faculteit en met het Bestuur LH, ook werden er plannen in ontvouwd voor het enquêteren van de vakgroepen over hun onderzoeksactiviteiten en voor het opzetten van een projectadministratie. Voorts liet de commissie haar licht schijnen over begrippen als 'wetenschapsbeoefening', 'wetenschappelijk onderzoek', 'wetenschappelijke kennis', alsmede over de verschillen tussen diverse soorten van onderzoek, zoals 'leeronderzoek' en 'grens-

16 Stroomsnelheid meten in het waterloopkundig laboratorium. Vakgroep Cultuurtechniek; 1985

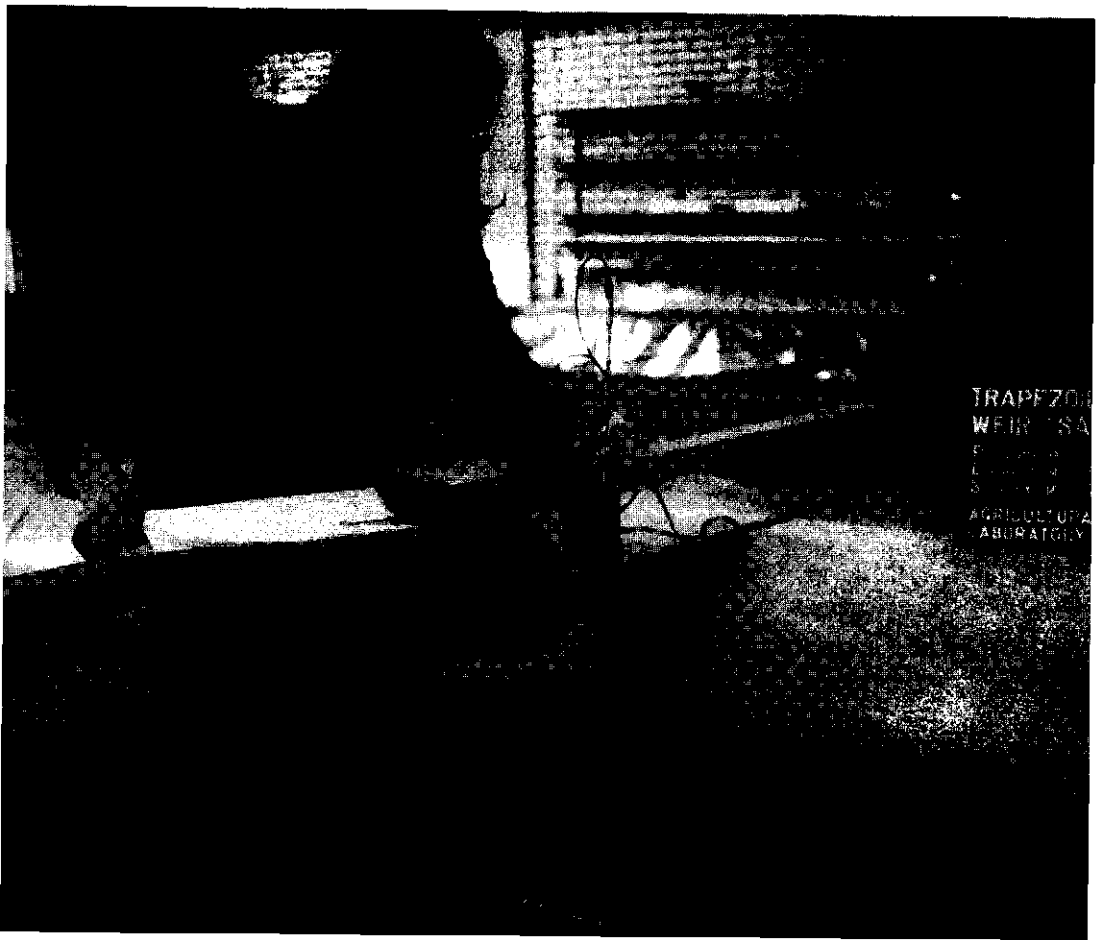

verleggend onderzoek'. Tevens constateerde zij reeds toen dat het onderzoek in de verdrukking kwam. Immers, het groeiend aantal studenten bracht verzwaring van de onderwijstaak met zich mee en door de invoering van de WUB ging er steeds meer tijd zitten in commissiewerk en beheerstaken. Daar stond geen adequate uitbreiding van het personeel tegenover. Om desondanks het niveau van het onderzoek aan de LU te handhaven, was een onderzoeksbeleid hard nodig. Grote behoefte was er aan een meerjarenplan. Ook wees de commissie al op de noodzaak om adviesorganen op het middenniveau te creëren. Er moest bovendien haast worden gemaakt met de oprichting van een Bureau Onderzoeksaangelegenheden, dat het onderzoeksbeleid van de LU moest helpen voorbereiden en begeleiden, door het verzamelen en verwerken van relevant materiaal zoals projectbeschrijvingen, voortgangsrapporten, opgaven van onderzoeksresultaten en dergelijke.[5]

De Vaste Commissie Wetenschapsbeoefening (VCW) is door de Faculteitsraad ingesteld in zijn vergadering van 23 januari 1973. Zij bestond, inclusief voorzitter en secretaris, uit dertien personen. Vanaf 1 augustus 1975 bedroeg het aantal leden vijftien: negen leden van het wetenschappelijk personeel, drie van het technisch en administratief personeel en drie studenten.[6] In december 1978 werd de omvang van de commissie weer gewijzigd doordat de Faculteitsraad besloot om het aantal leden uit het wetenschappelijk personeel te reduceren tot zeven. De fracties van PSF, TAP en PP hadden voor dit besluit gestemd. De CL-fractie was echter tegen, omdat zij van mening was dat deskundigheid op het gebied van onderzoek voorop hoorde te staan bij de samenstelling van de VCW en dat die deskundigheid in de eerste plaats aanwezig moest worden geacht bij het wetenschappelijk personeel. De andere fracties vonden dat geen doorslaggevend argument voor de onevenredig grote participatie van dat personeel. Zij meenden bovendien dat de deskundigheid een mythe was en in strijd met de gelijkheid en mondigheid van de drie geledingen.[7]

Als gevolg van de invoering van de WWO 1986, waardoor Faculteitsraad en Faculteitsbestuur verdwenen en het College van Bestuur de taak van het Faculteitsbestuur overnam, werd de commissie vanaf 1987 een adviesorgaan van het College van Bestuur. Ook werd de samenstelling van de commissie gewijzigd; voortaan bestond zij uit acht leden van het wetenschappelijk personeel - vanaf 1988 uitsluitend hoogleraren - drie leden van het ondersteunend en beheerspersoneel, drie studenten en een buitenuniversitair lid.[8]

De VCW aan het werk

Van de vergaderfrequentie van de commissie, voorzover vermeld in de jaarverslagen, geeft tabel 14 een overzicht. Om een indruk te krijgen van de totale werktijd die alleen al in het vergaderen is gaan zitten, zou men ook gegevens moeten hebben over de duur van de vergaderingen en over het aantal deelnemende commissieleden. Zulke gegevens bevatten de jaarverslagen niet. Een taxatie, met in hoge mate het karakter van een slag in de lucht, zou er als volgt uit kunnen zien. Gesteld dat er gemiddeld drie uur is vergaderd door 12 van de 15 leden, dan zou er in de jaren met het grootste aantal vergaderingen - 1977/'78, 1982 en 1983 - steeds 13 x 12 x 3 = 468 mensuren en in het jaar met het kleinste aantal vergaderingen 5 x

12 x 3 = 180 mensuren zijn gebruikt. Hoezeer het hier om een slag in de lucht gaat, blijkt uit het feit dat in de periode van 9 februari 1979 tot 19 mei 1980, de enige waarover zulks bekend is, gemiddeld slechts 3,3 leden per vergadering aanwezig zijn geweest.[9] Wel moet worden bedacht dat deze gegevens betrekking hebben op de commissie als geheel. Het dagelijks bestuur, bestaande uit voorzitter en secretaris, vergaderde namelijk veel vaker, volgens de jaarverslagen uit de jaren 1982-1986 33 à 40 maal per jaar. Bovendien werd aan de commissie bijstand verleend door 4 à 5 medewerkers van het Bureau LU. Ook is er natuurlijk heel wat tijd besteed aan het lezen van vergaderstukken, het schrijven van nota's, adviezen en dergelijke, evenals aan het bijwonen van faculteitsvergaderingen voor het toelichten van en het discussiëren over genoemde stukken.

Tabel 14. Aantal vergaderingen van de VCW per jaar, 1973-1990

periode	aantal
190373-310873	13*
010973-310774	**
010874-310775	9
010875-310776	7
010876-310777	10
010877-310778	11
010878-310779	10
010879-311280	**
1981	**
1982	11
1983	11
1984	10
1985	8
1986	7
1987	7
1988	**
1989	5
1990	**

* In 5,5 maand 5 x vergaderd; dat is op jaarbasis 13 x

** De jaarverslagen van 1973/'74, 1979/'80, 1981, 1988 en 1990 geven geen informatie over het aantal malen dat vergaderd is.

De werkzaamheden van de VCW waren gericht op een groot aantal met de wetenschapsbeoefening samenhangende onderwerpen. Een belangrijk deel van de taak bestond uit het adviseren van de Faculteitsraad over het algemene onderzoeksbeleid, de onderzoeksprogramma's van de vakgroepen en de toewijzing van promotieassistentschappen dan wel onderzoeksassistentschappen. Daarnaast was er de zorg voor de administratie van onderzoeksprojecten - in 1974 kon worden gemeld dat die administratie goed op gang kwam - [10] en voor het verzamelen van gegevens ten behoeve van het door de wet voorgeschreven Wetenschappelijk Verslag van de universiteit. Voorts kwamen zaken aan de orde zoals: aanvragen voor research fellowships, participatie in de Nationale Raad voor Landbouwkundig Onderzoek, extern gefinancierd onderzoek, alsmede beoordeling van de kwaliteit en de omvang van het onderzoek. De commissie kreeg in de loop der jaren in toenemende mate te maken met verkrapping van de voor onderzoek beschikbare middelen en vergroting van de daar-

uit voortvloeiende problemen bij de verdeling van die middelen. Bovendien waren er de onrust verwekkende beleidsvoornemens en ingrijpende maatregelen van de landelijke overheid, die daarmee probeerde ook ten aanzien van het onderzoek haar greep op de universiteiten te versterken. De roep om een duidelijk wetenschapsbeleid, ook op landelijk niveau, werd steeds sterker. Rector Magnificus Leniger toonde daarvoor al begrip, toen hij in zijn rectoraatsrede van september 1973 vermeldde dat in ons land in 1972 circa 1,3 miljard in wetenschappelijk onderzoek was geïnvesteerd, waarvan rond 600 miljoen voor universiteiten en hogescholen.[11]

Wetenschapsbeleid in opmars

Het streven naar wetenschapsbeleid vond lang niet overal instemming. In zijn rede ter opening van het academisch jaar 1973/'74 bracht decaan Zadoks reeds zijn twijfels als volgt onder woorden: 'Veel kostbare tijd wordt ook besteed aan de constructie van wetenschaps- en onderzoeksbeleid. Wetenschapsbeleid op nationaal niveau is een questieuze zaak: moet het, kan het, zal het? Het roepen om beleid komt bij mij over als een hedendaagse versie van het aanroepen van de voorzienigheid uit vroeger en geloviger tijden.'[12] Alle twijfels van Zadoks ten spijt, zou op den duur de komst van een duidelijk voelbaar wetenschapsbeleid niet meer te stuiten zijn. Aan de LU was de opmars trouwens al aan de gang sinds daar successievelijk de Commissie voor Onderzoeksaangelegenheden en de VCW actief waren. Er werd steeds meer georganiseerd en geregeld. Zo pleitte de VCW in 1975/'76 al voor een 'inhoudelijk' onderzoeksbeleid, dat wil zeggen een bemoeienis door haarzelf en de Faculteitsraad met de inhoud van de onderzoeksprogramma's van de vakgroepen. Bij de verdeling van de middelen zou dan ook rekening moeten worden gehouden met dat onderzoeksbeleid. In 1978/'79 stelde de VCW de instelling voor van sectorale onderzoekscommissies (SOC's), die moesten adviseren over zaken als onderzoeksprogramma's van vakgroepen en voorstellen voor onderzoeksassistentschappen. De SOC's werden nodig geacht omdat de afstand tussen VCW en vakgroepen te groot was gebleken en de ad hoc commissies, waarmee tot nu toe was gewerkt, te weinig samenhang en samenwerking hadden gebracht.[13]

De grote doorbraak naar een nationaal wetenschapsbeleid kwam in de jaren tachtig. Het VCW-jaarverslag 1981 meldde dat er ingrijpende veranderingen op komst waren door het op handen zijnde stelsel van Voorwaardelijke Financiering (VF). In mei 1982 kwam de ministeriële nota over de Voorwaardelijke Financiering uit en het VCW-verslag over 1983 maakte gewag van het vele werk dat de invoering ervan met zich mee bracht. Vanaf dat jaar bekleedde het onderwerp Voorwaardelijke Financiering een prominente plaats in de jaarverslagen van de VCW. In het onderhavige hoofdstuk is er een aparte paragraaf aan gewijd.

Een nieuw element in de organisatie van het onderzoek, waarmee de commissie vanaf 1986 te maken kreeg, was de functie van 'assistent in opleiding' (AIO). Van de landelijke ontwikkelingen was de oprichting van Onderzoekscholen aan het begin van de jaren negentig volgens de commissie van zulk een vèrstrekkende aard, dat zij in haar verslag over 1989 meedeelde, de gevolgen ervan niet te kunnen overzien en daarom geen werkplan voor 1990 te kunnen presenteren.[14]

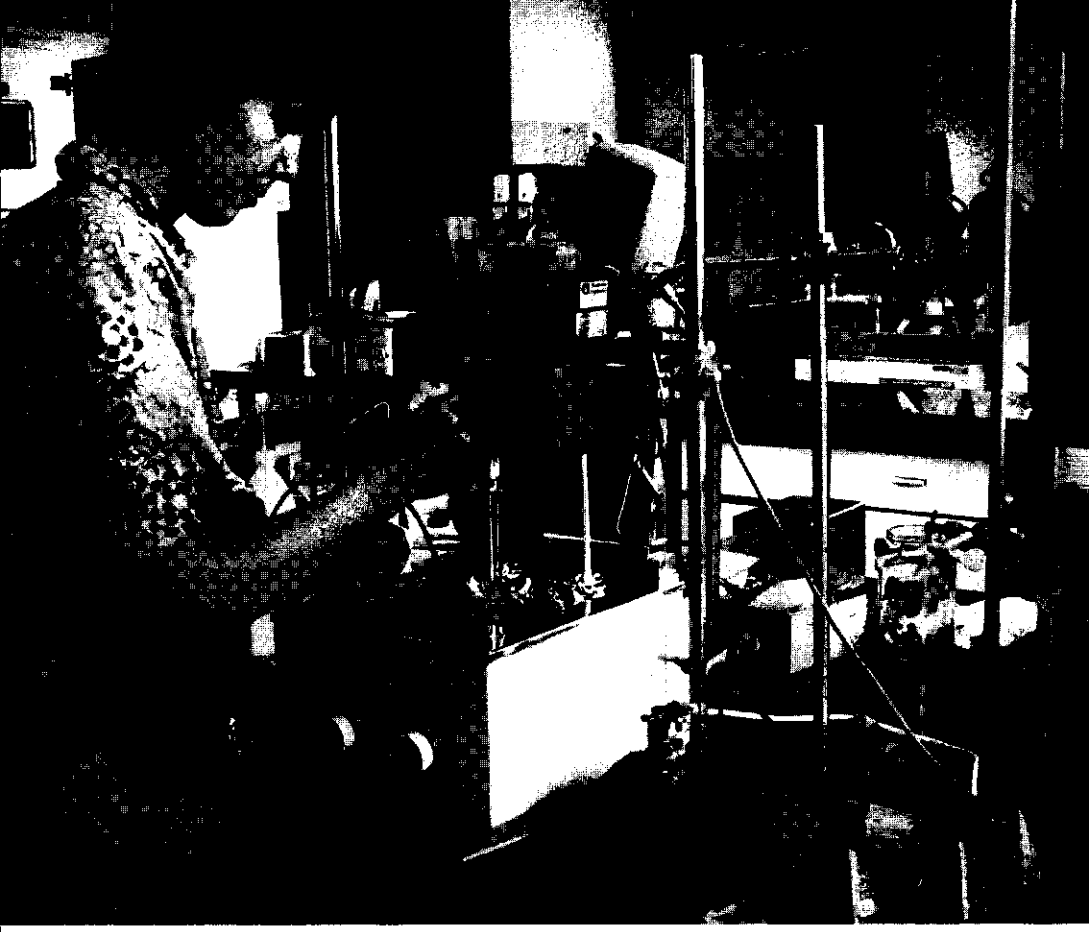

17 Onderzoek naar bitterstof uit witlofwortel ter vervanging van kinine in frisdranken, door ir. E. Leclercq van de vakgroep Levensmiddelentechnologie

Gezien het feit dat de VCW het karakter had van adviescommissie ten behoeve van de Faculteitsraad, was een goede verstandhouding tussen beide organen een belangrijke voorwaarde voor een vruchtbaar onderzoeksbeleid. Aan die voorwaarde werd over het algemeen voldaan. Een enkele keer werd er in de Faculteitsraad naar aanleiding van de jaarverslagen VCW wel eens wat gemopperd, maar meestentijds ontlokten deze doorwrochte stukken tevredenheidsbetuigingen aan de fracties. Soms werden er kritische kanttekeningen geplaatst bij het onderzoeksbeleid. Bij de bespreking van het jaarverslag 1981 bijvoorbeeld gaf de PSF-fractie als haar mening dat er 'probleemgericht' onderzoek moest komen en dat de sectorale onderzoekscommissies (SOC's) ondemocratisch waren samengesteld. Bovendien vroeg zij zich af of er niet ten onrechte de neiging bestond om het onderzoek belangrijker te achten dan het onderwijs en of de kleine onderzoeksprojecten niet aan te veel beperkingen werden onderworpen. Ernstiger spanningen deden zich voor in 1985. Bij de VCW was ongenoegen gerezen over het feit dat het Faculteitsbestuur te gemakkelijk afweek van door de commissie uitgebrachte adviezen, zonder die in de Faculteitsraad ter discussie te stellen en zonder nader overleg te plegen en argumenten te noemen. Faculteitsdecaan Van Went stelde daar tegenover dat de VCW adviesorgaan voor het Faculteitsbestuur was en dat het nu eenmaal onmogelijk was om alle adviezen van

alle commissies in de Faculteitsraad te brengen. Daarmee kon de commissie het doen.[15]

ONDERZOEKSINSPANNING EN ONDERZOEKSPRODUKTIVITEIT

'...denk nu niet dat je zo iets ingewikkelds als de kwaliteit van onderzoek te weten kunt komen door alleen te meten, te wegen en te tellen.' (Secretaris LH ir. R. Maris tijdens een interview in WUB 091086,9)

Tabel 15. Aantal werkjaren besteed aan onderzoek door WP en TAP, 1975-1989

	WP			TAP			TOTAAL		
jaar	I	II	T	I	II	T	I	II	TG
1975	167	77	244	209	35	244	376	112	488
1976	197	83	280	205	34	239	402	117	519
1977	220	77	297	200	32	232	420	109	529
1978	222	78	300	183	30	213	405	108	513
1979	213	77	290	176	24	200	389	101	490
1980	209	82	291	186	33	219	395	115	510
1981	226	97	323	195	42	237	411	139	550
1982	249	112	361	198	41	239	447	153	600
1983	247	135	382	192	51	243	439	186	625
1984	294	159	453	202	46	248	496	205	701
1985	321	187	508	216	49	265	537	236	773
1986	317	230	547	194	61	255	511	291	802
1987	346	227	573	196	59	255	542	286	828
1988	367	260	627	185	56	241	552	316	868
1989	371	280	651	182	70	252	553	350	903

I = eerste geldstroom; II = tweede en derde geldstroom; T = totaal; TG = totaal generaal
Bron: jaarverslagen LU

Grafiek 3. Aantal werkjaren besteed aan onderzoek door WP en TAP, 1975-1989

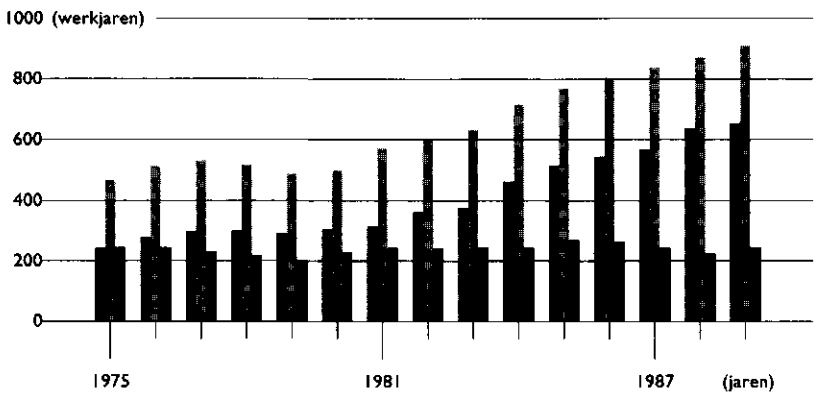

■ wetenschappelijk personeel; ■ technisch en administratief personeel; ■ totaal

Voor de jaren vanaf 1975 bevat het jaarverslag van de LU gegevens over de in het onderzoek gestoken werktijd, onderverdeeld naar wetenschappelijk personeel en technisch en administratief personeel. Met behulp van deze gegevens is tabel 15 samengesteld. Daaruit is op te maken dat in 15 jaar tijds het aantal aan onderzoek bestede werkjaren met meer dan 80 % is toegenomen. Gezien tegen de niet eindigende

jeremiades over de geprangde universiteit, is dit toch wel een verrassende uitkomst. De groei komt geheel voor rekening van het wetenschappelijk personeel; dat zag zijn totale onderzoekstijd met rond 400 werkjaren ofwel circa 160 % toenemen. Zowel het onderzoek van de eerste geldstroom als dat van de tweede en derde geldstroom samen hebben er rond 200 wp-werkuren bij gekregen. Dat betekent dat de groei relatief het sterkst is geweest bij de tweede en derde geldstroom. Die bedroeg namelijk 264%, terwijl de groei bij de eerste geldstroom 122% bedroeg. De voor onderzoek aangewende werktijd van het technisch en administratief personeel is sterk ten achter gebleven bij die van het wetenschappelijk personeel. In 1975 namen WP en TAP nog elk de helft van de totale onderzoekstijd voor hun rekening; in 1989 was de verdeling: WP 72 %, TAP 28 %.

Terwijl dus de totale onderzoekstijd met 80 % is gegroeid, is het totale aantal formatieplaatsen toegenomen van 1663 in het jaar 1975 tot 1937 in 1989, dat is met ruwweg 10%.[16] Dit zou betekenen dat de gemiddelde onderzoeksinspanning per personeelslid in die 15 jaar aanmerkelijk omhoog is gegaan.

De produktie gemeten

'De grote vergissing, de onuitsprekelijke ramp, de loodzware molensteen om de hals van ons universitaire stelsel - en niet alleen van het Nederlandse -, is de gedachte dat ieder onderzoek moet leiden tot een publikatie. Academisch onderzoek behoort in de eerste plaats voorbereiding te zijn van academisch onderwijs.' (K.L.Poll in De bedreigde universiteit: oordelen en voorstellen/red. J.C.Breman en C.J.M.Schuyt (1987) p.83.)

Hoe heeft zich nu de produktiviteit ontwikkeld? Dat is een vraag die slechts bij benadering kan worden beantwoord en wel met behulp van de totale aantallen publikaties, die vanaf 1976 in de jaarverslagen van de LU zijn vermeld. In tabel 16 zijn deze gegevens bij elkaar gebracht.

Tabel 16. Totaal aantal publikaties LU, 1978-1989

Jaar	(wetensch.) publ.	(overige) vakpubl.	overige prod.	annotaties/ abstracts	doctoraal verslagen
1976	672				
1977	654				
1978	686	221			
1979	741	153	193		
1980	760	190	266		
1981	860	?	?		
1982	936	279	595		
1983*	833	510	788		
1984	933	458	1136	193	1495
1985	1133	436	1345	266	1730
1986	1381	482	1668	328	1970
1987	1417	492	1927	438	2124
1988	1597	555	2446	456	2620
1989	1803	730	?	547	?

*nieuwe selectiemethode toegepast
Bron: Jaarverslagen LU

We zien hier een nagenoeg continue stijging vanaf 1976 bij alle categorieën publikaties. De dalingen bij 'overige vakpublikaties' in 1979 en bij 'wetenschappelijke publikaties' in 1983 zijn toe te schrijven aan een nieuwe indeling in categorieën respectievelijk aan de toepassing van een nieuwe selectiemethode.

Bij de interpretatie van de gegevens uit de tabel zal men bedacht moeten zijn op een aantal storende factoren. Allereerst moet worden vastgesteld, dat het aantal publikaties een zeer gebrekkige maatstaf vormt voor de omvang van de wetenschappelijke produktiviteit. Het kan immers bij een publikatie gaan om een artikel van enkele bladzijden, maar ook om een dik boek van vele honderden bladzijden. Daar komt bij dat de vermelde vijf categorieën een zeer heterogene verzameling voortbrengselen van wetenschappelijke activiteit vormen. Immers, onder 'overige produkten' vallen lezingen en causerieën van uiteenlopende lengte en diepgang; annotaties en 'abstracts' kunnen een omvang van slechts enkele zinnen hebben. Deze moeilijkheid kan enigszins worden omzeild door de aandacht te concentreren op de categorie 'wetenschappelijk publikaties'. Bovendien mag worden verwacht dat de 'wet der grote getallen' temperend werkt op de gesignaleerde discrepanties. Een andere storende factor is de onderregistratie, die in de beginjaren heeft plaats gehad. De vakgroepen moesten blijkbaar nog wat wennen, wellicht ook wat tegenzin overwinnen en vooral leren inzien dat het verstrekken van dit soort informatie wel degelijk van belang kon zijn, niet in het minst voor eigen positie en imago. Een aanwijzing voor de onderregistratie ligt in de klachten van de Vaste Commissie voor de Wetenschapsbeoefening over de onvolledige informatie die zij van de vakgroepen ontving.[17] Ook uit de gedetailleerde publikatielijsten, voorkomend in de jaarverslagen van 1976 tot en met 1983, blijkt die onderregistratie. Bij verscheidene vakgroepen staat namelijk vermeld: 'Geen opgave ontvangen'. Vanaf 1984 kwam dat niet meer voor. Het betekent dat de groei van het publikatiestroom in de periode 1976-1983 minder sterk is geweest dan de cijfers in de tabel suggereren. Door de gebreken die eraan kleven, leent het materiaal zich slechts voor het trekken van globale conclusies. Zo'n globale conclusie luidt dat, zowel gerekend op de totale personeelsformatie als op het aan onderzoek bestede aantal mensjaren, de gemiddelde wetenschappelijke produktie, uitgedrukt in het aantal verschenen wetenschappelijke publikaties, hoogstwaarschijnlijk is toegenomen. Per personeelslid van >0,39 (>672 : 1745) in 1976 naar 0,93 (1803 : 1937) in 1989; per mensjaar onderzoek van >1,3 (>672 : 519) naar 2,0 (1803 : 903). Het is raadzaam te bedenken dat deze kwantitatieve analyse niets zegt over de kwaliteit van de verschenen publikaties.[18]

Het onderzoek gewikt en gewogen

In de vierde voortgangsnota van de Commissie Onderzoeksaangelegenheden, gedateerd 21 maart 1972, werd nog vastgesteld dat het zwaartepunt bij de evaluatie van het onderzoek lag in de interne beoordeling binnen de vakgroep zelf, eventueel uitgebreid met ad hoc beoordelingen door adviescommissies op middenniveau. Op faculteitsniveau zou slechts het langdurige en/of kostbare onderzoek verantwoord moeten worden. Voorts werd opgemerkt dat, hoewel de commissie de evaluatie van publikaties niet verwerpelijk achtte, zij toch meende dat publikaties

zeker niet als het enige resultaat van onderzoek mochten worden beschouwd. De huiver ten aanzien van beoordeling van onderzoeksresultaten valt ook nog te bespeuren in de volgende bespiegeling uit het jaarverslag van de LU over 1975/'76: 'Juist in een faculteit als die der landbouwwetenschappen, waarin het onderzoek zich uitstrekt van 'algebraïsche systemen met partiële structuur' tot 'een sociologische benadering van boerenbewegingen', zijn onderzoekresultaten niet zonder meer vergelijkbaar. Ze zijn immers uit ver uiteenliggende disciplines afkomstig en kunnen ook nog verschillen in aard (fundamenteel/toegepast) en doel (vrij/onderwijsgebonden/maatschappelijk dienstbaar).' [19]

Sindsdien is er echter veel veranderd en heeft ook op het gebied van het onderzoek het verantwoording afleggen van de besteding der beschikbaar gestelde middelen zijn onstuitbare opmars gehouden. In de jaarverslagen van de Vaste Commissie voor de Wetenschapsbeoefening werd al vanaf het begin gewezen op de noodzaak van een onderzoeksbeleid en in toenemende mate manifesteert zich in die verslagen het streven naar rendement, tot uitdrukking komend in termen als: evaluatie, voortgangscontrole, kwaliteitsbewaking, kwaliteitsbevordering, kwaliteitsbeoordeling, relatie tussen onderzoeksinspanning en onderzoeksproduktie, enzovoorts. Voor de toepassing van deze hulpmiddelen bij het beleid konden gegevens worden geput uit de onderzoeksenquête, die sinds 1973 onder auspiciën van de VCW werd gehouden door de afdeling Onderwijs, wetenschap en planning van het Bureau LU. Daarbij werden van alle vakgroepen de lopende onderzoeksprojecten, ingedeeld naar onderzoeksthema's, geïnventariseerd. De Nationale Raad voor Landbouwkundig Onderzoek (NRLO) zorgde ervoor dat deze gegevens ook werden opgenomen in het landelijke bestand van landbouwkundige onderzoeksprojecten zowel als in het EEG-bestand, de zogenaamde AGREP.[20] Daarnaast waren er de in het bovenstaande reeds vermelde overzichten van verschenen publikaties en andere produkten van wetenschappelijk onderzoek, zoals voordrachten en dergelijke. Niet alleen bij de bestuursorganen van de LU, ook bij de minister van Landbouw en Visserij bestond behoefte aan inzicht in de onderzoeksactiviteiten. In de meerjarenafspraak met de minister voor de periode 1981-1985 was de volgende afspraak opgenomen: 'De LH zal jaarlijks vóór 1 juli in een wetenschappelijk verslag de onderzoekactiviteiten van de faculteit beschrijven en verantwoorden. De minister zal na overleg met de LH richtlijnen hiervoor geven.'[21]

Dat men bij de pogingen tot evaluatie wel eens grove middelen te baat nam, zoals het per vakgroep tellen van het aantal publikaties, groot en klein en rijp en groen door elkaar, zal in de paragraaf over de Voorwaardelijke Financiering nog blijken. Overigens moet worden toegegeven dat deze primitieve methode, waarbij omvang en kwaliteit van de publikaties buiten beschouwing blijven, in het bovenstaande wel is toegepast op de totale wetenschappelijke produktie van de LU. Daarbij kon echter een beroep worden gedaan op de werking van de wet der grote getallen. Voor het meten en onderling vergelijken van de produktie van afzonderlijke vakgroepen is de methode daarentegen volslagen ongeschikt. Een indruk van de discrepantie, die alleen al kan bestaan tussen het aantal publikaties en de gemiddelde omvang ervan, geeft tabel 17. Daarin is met behulp van gegevens uit het jaarverslag van de LU over

1985 een vergelijking gemaakt tussen aan de ene kant de vakgroep Humane Voeding met, naar aantal publikaties gemeten, de hoogste produktiviteit van de LU en aan de andere kant de in dit opzicht middelmatig ogende vakgroep Agrarische Sociologie van de niet-westerse Gebieden. De tabel laat duidelijk zien, dat laatstgenoemde vakgroep weliswaar nog niet een zesde van het totale aantal publikaties van Humane Voeding haalt, maar naar totaal aantal bladzijden gerekend wint zij het nog, waardoor voor haar het gemiddelde aantal bladzijden per publikatie het zesvoudige bedraagt van dat van Humane Voeding.

Tabel 17. Publikaties van twee vakgroepen, 1985

Publikaties	Humane Voeding	Agrarische Sociologie n.w.
A. Dissertaties		
aantal	1	2
aantal blz.	157	741
gem. aant. blz.	157	370
B. Wetensch. publikaties		
aantal	72	9
aantal blz.	913	377
gem. aant. blz.	13	42
C. Annotaties/abstracts		
aantal	36	-
aant. blz.	36	
gem. aant. blz.	1	
D. Vakpublikaties		
aantal	16	9
aant. blz.	56	105
gem. aant. blz.	4	12
A + B + C + D		
aantal	125	20
aant. blz.	1162	1223
gem. aant. blz.	10	61
Formatie		
hoogleraar	1	2
docent	1	-
beheerder	1	-
wetensch. staf	10	6
gastmedewerkers	15	7
techn. medewerkers	21	-
secretariaat	5	3

Op den duur zijn weliswaar verfijndere methoden dan het alleen maar tellen van het aantal publikaties in zwang geraakt voor het evalueren van onderzoeksprestaties. Bovendien heeft in de loop van de jaren tachtig, naast het meten van de kwantiteit, het kwaliteitsaspect een meer prominente plaats in het onderzoeksbeleid gekregen. Het wetenschappelijk jaarverslag van de LU over 1986 maakte dat duidelijk met de volgende beginregel: 'De bevordering en bewaking van de kwaliteit is een aspect van het onderzoekbeleid van de LU dat in 1986 veel aandacht heeft gekregen.' Het sloeg op de in dat jaar uitgevoerde analyse van de onderzoeksproduktiviteit van de vakgroepen in de periode 1976-1985.[22] Zoals in de paragraaf over de Voorwaardelijke Financiering te lezen valt, had deze analyse nogal wat protest uitgelokt.

Niettemin was de belangstelling voor het kwaliteitsaspect niet meer weg te denken uit het onderzoeksbeleid aan de LU. Het jaarverslag 1989 van de Vaste Commissie voor de Wetenschapsbeoefening drukte het zo uit: 'Het punt 'kwaliteit' is in alle discussies die de VCW met vakgroepen en bestuursorganen had, een 'ceterum censeo' geworden.'[23]

Dit alles neemt niet weg dat het kwantitatieve aspect een belangrijke plaats bleef innemen, althans in de verslaggeving. In de wetenschappelijke verslagen werd jaar in jaar uit het aantal publikaties vermeld. Zolang het daarbij ging om het totale aantal van de hele LU, kan, zoals gezegd, de vermelding nog wel zinvol worden geacht. Wanneer echter, zoals sinds 1984 is gebeurd, per vakgroep het aantal in zes categorieën onderverdeelde publikaties wordt opgegeven, dan moet aan de aldus gepresenteerde cijfers een hoge graad van nietszeggendheid worden toegekend.[24]

DE VOORWAARDELIJKE FINANCIERING

'Het betreft een onbeschrijflijk samenstel van wisselende doelstellingen, zotte procedures, onmogelijke normstellingen en onbruikbare organisatievormen, die de academische staf worden opgedrongen met het dreigement dat wie niet meedoet, 'uit de boot kan vallen''
(J.A.A.van Doorn in NRC-Handelsblad van 26 01 84.)

De in 1979 door de toenmalige minister van Onderwijs, dr. A. Pais, gelanceerde Beleidsnota Universitair Onderzoek beoogde een ingrijpende verandering van het onderzoeksklimaat aan universiteiten en hogescholen. Had tot dan toe het wetenschappelijk onderzoek zich kunnen voltrekken in een sfeer van vrijheid en onafhankelijkheid, voortaan zou het aan banden worden gelegd door het te onderwerpen aan produktiviteitscontrole. Onderzoeksgelden zouden niet meer, zoals tot dan toe gebruikelijk was, worden toegekend op basis van aantallen studenten. De universiteiten en hogescholen werden gedwongen tot het opstellen van onderzoeksprogramma's, die moesten worden goedgekeurd, terwijl dan na vijf jaar de resultaten zouden worden beoordeeld. Wanneer het oordeel ongunstig uitviel, zou dat negatieve gevolgen hebben voor de verdere beschikbaarstelling van middelen voor het bewuste onderzoek. Onderzoek dat goed werd bevonden, zou daarentegen worden beschermd. Het stelsel werd getooid met de naam 'Voorwaardelijke Financiering', afgekort VF, omdat het was gebaseerd op het principe dat financiering slechts werd gegarandeerd voor onderzoek dat voldeed aan bepaalde voorwaarden, zoals de genoemde goedkeuring vooraf, alsmede bevredigende resultaten. In Wageningen bepaalde de Vaste Commissie voor de Wetenschapsbeoefening, welke ingediende VF-programma's mochten doorstromen naar de landelijke selectieronde. Op landelijk niveau zou de Vereniging van Samenwerkende Nederlandse Universiteiten [25] fungeren als procescoördinatrice voor de VF. Zij maakte afspraken met beoordelende instanties zoals de Koninklijke Akademie van Wetenschappen, de Nederlandse Organisatie voor Wetenschappelijk Onderzoek (NWO), het Koninklijk Instituut Van Ingenieurs (KIVI) en de Nationale Raad voor Landbouwkundig Onderzoek (NRLO).

De ideeën waren niet nieuw, maar er leek nu ernst te worden gemaakt met de uitvoering ervan. Ook de LU zou de dans niet ontspringen. In de zomer van 1982 kwam er bericht dat zij per 1 januari 1983 de Voorwaardelijke Financiering moest

invoeren. Er werden 150 werkjaren van het wetenschappelijk personeel uitgetrokken voor het over 38 programma's verdeelde VF-onderzoek. Aan zo'n programma werd steeds door meer dan één vakgroep deelgenomen. Het duurde nog wel even voordat al die programma's waren opgesteld, goedgekeurd en opgestart - pas in 1987 begon het laatste programma van de eerste VF-ronde te lopen - maar het systematische en gecontroleerde streven naar produktiviteit en kwaliteit van het onderzoek had nu ook aan de LU definitief zijn intrede gedaan. Het was daar overigens voordien ook niet geheel afwezig. Het beoordelen van en adviseren over projecten en programma's van onderzoek was immers vanaf het begin van haar bestaan een belangrijk onderdeel geweest van het werk van de Vaste Commissie voor de Wetenschapsbeoefening. In haar jaarverslagen nam de commissie een lijst van publikaties alsmede gegevens over de aan onderzoek bestede werktijd op. Een systematische produktiviteitsanalyse voerde zij reeds uit in 1986, dus nog voordat de vijf jaren van de eerste VF-ronde waren verstreken. Daarbij werden de vakgroepen beoordeeld op grond van criteria zoals het aantal verschenen publikaties, het aantal toegewezen assistentschappen voor onderzoek en de hoeveelheid middelen, verkregen uit de tweede en derde geldstroom. De analyse leverde voor 23 vakgroepen een negatieve beoordeling op met daaraan vastgeknoopt het advies om de hun ter beschikking staande onderzoekscapaciteit in te krimpen. Er stak een storm van verontwaardiging op, waarbij verwijten klonken als: 'onbehoorlijk bestuur' en 'publikatiefetisjisme'.[26] Toen daarop een herziening van de VCW-beoordeling plaats had, leidde dat voor één van de protesterende vakgroepen, namelijk Agrarische Geschiedenis, tot rehabilitatie en daardoor tot bevrijding van het advies tot inkrimping van de onderzoekscapaciteit.[27] Over deze adviezen was overigens in de Faculteitsraad inmiddels het besluit gevallen, dat ze voorlopig niet zouden worden opgevolgd.

Ook de kwaliteit beoordeeld

Toch zouden beoordelingen van omvang en kwaliteit van het onderzoek voortaan niet meer weg te denken zijn uit de wereld der wetenschapsbeoefening. Zo waren er aan het Strategisch Plan, dat in Wageningen de operatie Selectieve Krimp en Groei voorbereidde, lijsten van het onderzoek toegevoegd met daarbij kwaliteitsbeoordelingen. Voorts werd in juni 1986 door het College van Bestuur een Visitatiecommissie ingesteld, die in september 1987 rapport uitbracht, en in 1988 moesten de eerste VF-programma's worden beoordeeld.[28] Vergeleken met de omstreden kwaliteitsanalyse van de Vaste Commissie voor de Wetenschapsbeoefening was die van de Visitatiecommissie aanmerkelijk verfijnder van aard. De uitkomsten vertoonden dan ook nogal wat verschillen. Vooral voor Agrarische Geschiedenis, dat ditmaal het judicium 'zeer goed' kreeg, was het eerherstel volledig.[29]

De tweede VF-ronde begon in 1988. De Vaste Commissie voor de Wetenschapsbeoefening en de Nationale Raad voor Landbouwkundig Onderzoek beoordeelden 50 onderzoeksprogramma's op hun wetenschappelijke merites. Elf daarvan werden afgekeurd en de overige 39 goedgekeurd, sommige pas nadat ze ingrijpend waren gewijzigd. Aangezien de in totaal volgens de indieners benodigde werktijd aanmerkelijk meer bedroeg dan de 150 werkjaren, die voor het voorwaardelijk gefi-

nancierd onderzoek beschikbaar waren, werd bovendien door de Vaste Commissie voor de Wetenschapsbeoefening het mes gezet in de aan de goedgekeurde VF-programma's toe te wijzen werktijd.[30] Het College van Bestuur, de instantie waaraan de commissie haar advies moest uitbrengen, had het niet gemakkelijk met deze materie. Dat kwam vooral doordat vrijwel alle onderzoeksprogramma's die betrekking hadden op de tropen, wegens te geringe wetenschappelijke kwaliteit waren afgekeurd. Het College van Bestuur hechtte om strategische redenen, in het kader van de internationalisering van de LU, juist grote waarde aan het 'tropenonderzoek'. Het vond in dit geval de maatschappelijke relevantie zwaarder wegen dan de wetenschappelijke kwaliteit en reserveerde daarom toch VF-tijd voor dat type onderzoek.[31] Grote opschudding ontstond voorts, toen bleek dat het College van Bestuur ernaar streefde, VF-onderzoek in aanzienlijke mate te doen uitvoeren door assistenten in opleiding (AIO's) in plaats van door volwaardige onderzoekers. Het college beriep zich op de noodzaak om iets te doen ten behoeve van jonge aankomende onderzoekers, die immers tot 'lost generation' dreigden te worden. De tegenstanders van deze maatregel echter beschuldigden het college ervan dat het hiermee op slinkse wijze een ordinaire bezuinigingsoperatie wilde doorvoeren - AIO's zijn aanmerkelijk goedkoper dan volwaardige onderzoekers - en wezen erop dat de kwaliteit van het onderzoek en de reputatie van de LU als onderzoeksinstelling hierdoor ernstige schade zouden ondervinden.[32] Intussen raakte het VF-systeem ingeburgerd en in 1992 werd begonnen met de voorbereidingen voor de derde ronde, lopend over de jaren 1994-1998.

De Assistent In Opleiding (AIO)

In 1982 was voor de universitaire studie de zogenaamde tweefasenstructuur ingevoerd, waarbij de vierjarige eerste fase werd afgesloten met het doctoraal examen. Oorspronkelijk lag het in de bedoeling om een deel van de afgestudeerden in aanmerking te laten komen voor een tweede fase in de vorm van een beroepsopleiding, een lerarenopleiding dan wel een onderzoekersopleiding.[33] Het pakte echter heel anders uit. In plaats van de student die een postdoctorale onderzoekersopleiding volgt, kwam er het personeelslid met een tijdelijk aanstelling voor vier jaar en de verplichting om te promoveren: de assistent in opleiding, afgekort AIO. Daarmee gooide de regering de zoveelste knuppel in het academische hoenderhok.

Sigaar uit eigen doos

Terwijl het er aanvankelijk op leek dat de overheid extra geld zou geven voor het aanstellen van de AIO's, bleek al spoedig dat men te maken had met 'een sigaar uit eigen doos'. Het kwam er namelijk op neer dat het aantal docenten moest worden verminderd om de AIO's te kunnen betalen. Voor de LU bracht dat met zich mee dat er rond 100 docenten moesten verdwijnen, wilde men binnen de gestelde termijn van vier jaar het voorgeschreven aantal van 300 AIO's halen.[34] Of dat aantal overigens wel te realiseren viel, was nog maar de vraag. De salariëring was laag en dat maakte, vooral bij vakken met een onder hoogspanning staande arbeidsmarkt, zoals bedrijfskunde, biotechnologie en informatica, de positie van AIO niet zeer aantrekkelijk. AIO's moesten nagenoeg hetzelfde werk doen als de reeds bestaande onder-

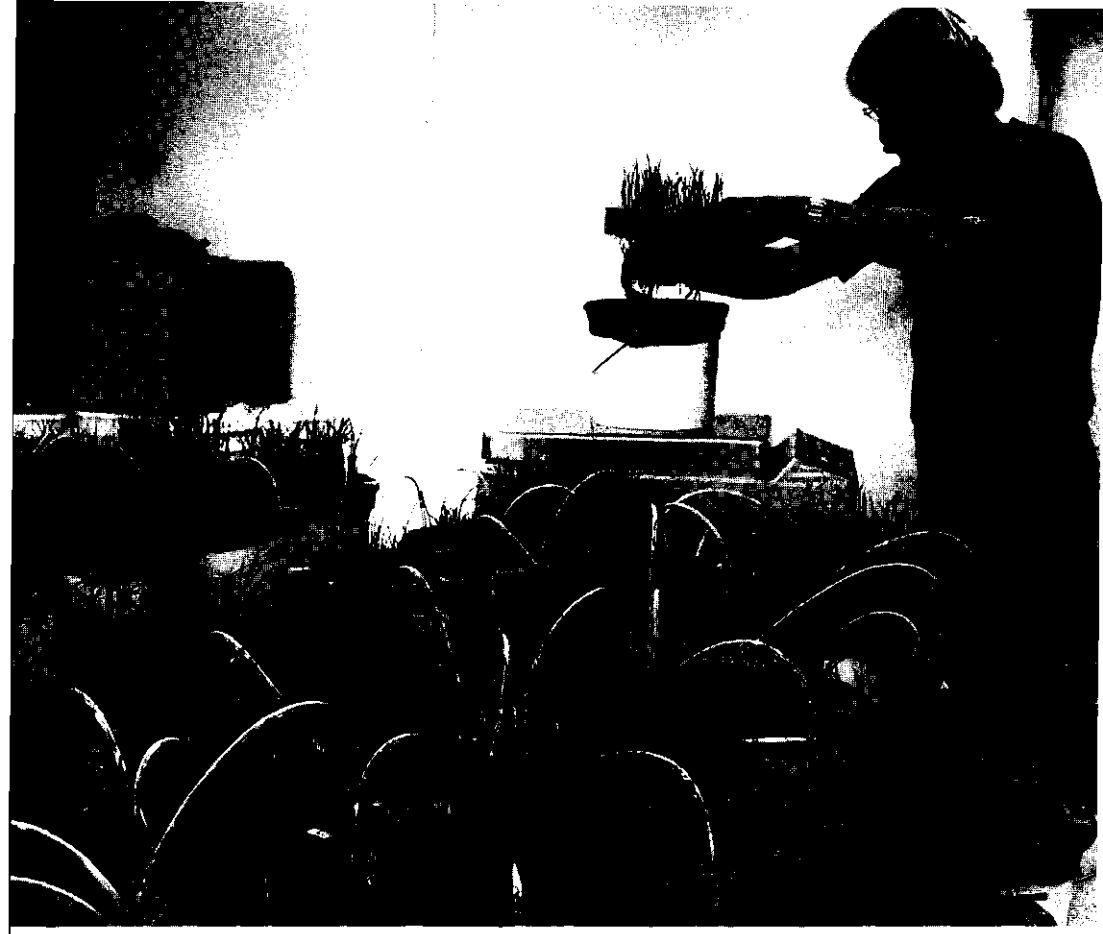

18 Proef met gras op vloeibaar voedingsmedium in klimaatkamer. Vakgroep Landbouwplantenteelt; 1985

zoeksassistenten, maar dan voor veel minder geld. Een verschil was er in zoverre, dat de AIO's een deel van hun tijd aan onderwijs moesten besteden: 10% voor het volgen en 15% voor het geven van onderwijs. Een hoger salaris mocht niet worden geboden en ook mochten AIO's niet in deeltijd werken. De onaantrekkelijkheid van de positie deed vrezen dat de voor het onderzoek meest begaafden het zouden laten afweten. Dit feit, tezamen met de vervanging van vast aangestelde ervaren docenten door tijdelijk aangestelde aankomende jonge wetenschapsbeoefenaren, werd bedreigend geacht voor de kwaliteit van het onderzoek aan de LU.[35] Bovendien leverde de financiering van de benodigde werkruimte voor de 300 AIO's en van de vereiste hulpmiddelen voor hun onderzoek, zoals boeken, apparatuur, dure chemicaliën en dergelijke, problemen op. De commissie 'ruimtelijke planning en bouwaangelegenheden' van de Universiteitsraad berekende in 1986 dat voor de huisvesting van alle 300 toekomstige AIO's een investering in gebouwen nodig was van 15 à 20 miljoen gulden.[36] 'Degene die dat aio-plan bedacht heeft is niet goed snik. Het is een politieke beslissing geweest, waarvan de consequenties niet zijn voorzien. Après nous le déluge, dat is politiek.', aldus het commentaar van J. Kunst van de afdeling Financiële en Economische Zaken.[37] Toch was de komst van de AIO's niet meer te keren en in 1986 wees de faculteit 56 AIO-plaatsen toe aan vakgroepen. In 1987 kwamen er 75 bij en in 1988 werd het totale aantal op 185 gebracht, waarvan 126 bij de eerste

geldstroom, 32 bij de tweede en 27 bij de derde. Hierbij moet overigens worden opgemerkt dat de degenen die uit de tweede geldstroom werden betaald, OIO's (onderzoeker in opleiding) werden genoemd.[38]

Een bron van meningsverschil vormde de vraag: waar moeten de AIO's worden geplaatst? Bij die vakgroepen die te weinig personeel hebben, zo vonden Faculteitsraad en Universiteitsraad en men noemde het 'capaciteitsgebonden toewijzing'. Neen, bij die vakgroepen waar kwalitatief hoogwaardig onderzoek wordt gedaan, aldus de Vaste Commissie voor de Wetenschapsbeoefening en het College van Bestuur, want daar is de kans het grootst dat de aankomende onderzoeker een goede opleiding krijgt.[39] Uiteindelijk kwam er een soort gemengd systeem uit de bus.

Het AIO-stelsel is dus niet met gejuich begroet en de invoering ging ook geenszins van een leien dakje, maar het werd nu eenmaal opgelegd aan de universitaire wereld en het was dan ook raadzaam er van te maken wat er van te maken viel. Daar werd inderdaad naar gestreefd. Er werden interuniversitaire 'netwerken' opgericht, waarin AIO's, die op eenzelfde wetenschapsgebied werkten maar aan verschillende universiteiten waren verbonden, konden communiceren over hun onderzoek en gezamenlijk onderwijs konden krijgen van ervaren onderzoekers.[40] Daarnaast kwam er voor de belangenbehartiging een Landelijk AIO-Overleg (LAIOO). Onder de AIO's heerste onbehagen, niet alleen over hun lage salarisniveau, maar ook over het ontbreken van op hun behoeften afgestemd onderwijs. Bovendien was voor velen van hen de toekomst in duisternis gehuld. Het Wageningse universiteitsblad schreef daarover: '(...)het leven na de promotie is onzeker. Aan de universiteit zijn weinig vaste banen te vinden, de Landbouwuniversiteit zet in principe alle vacatures voor wetenschappelijk medewerkers om in aio-plaatsen(...) Er komen dus steeds meer aio's, maar voor gepromoveerden is er weinig werk.' [41]

Aan de LU werd een Wagenings AIO-Overleg (WAIOO) opgericht met de bedoeling de positie van de groep en zijn leden te verdedigen en te verstevigen.[42] Al spoedig was meer dan de helft van de AIO's aan de LU lid van deze organisatie, die bij de bestuurderen hun problemen en grieven kenbaar maakte.[43] Toch was deze belangenvereniging geen lang leven beschoren; in december 1990 kwam een einde aan haar bestaan.[44]

ONDERZOEKSSCHOLEN

Toen in de tweede helft van de jaren tachtig de oprichting van AIO-netwerken werd gestimuleerd met startsubsidies van de overheid, was daarbij reeds sprake geweest van de mogelijkheid, deze netwerken op den duur uit te breiden tot centres of excellence of graduate schools.[45] De stoot tot verwerkelijking van deze ideeën kwam in de lente van 1990 met een nota van minister Ritzen van Onderwijs en Wetenschappen, waarin de komst van zogenaamde onderzoekscholen werd aangekondigd. Het zouden aan universiteiten verbonden instituten voor bepaalde wetenschapsgebieden worden waarin zowel de onderzoekersopleidingen voor AIO's, als hoogwaardig onderzoek verricht door universitaire wetenschapsbeoefenaren, zouden worden ondergebracht.[46] Een landelijke commissie, waarin de Wageningse emeritus-hoogleraar C.T. de Wit zitting had, werd met de concrete uitwerking van

de plannen belast, maar ook vele anderen lieten daarover hun gedachten gaan en deden daarover hun zegje. Volgens Rector Magnificus Van der Plas van de LU ontstond 'er zo langzamerhand een chaotische, onoverzichtelijke toestand in het Nederlandse onderzoeksland. Elke week worden er plannen geopperd voor de vormgeving van onderzoekscholen.' [47]

Het rapport van de commissie, dat reeds in oktober 1990 verscheen, werd over het algemeen met instemming begroet en al voordat de minister had gezegd wat hij ging doen, ritselde het alom aan de universiteiten, ook aan de LU, van initiatieven voor de oprichting van onderzoekscholen.[48] De Wageningse clusterbesturen kwamen met voorstellen voor 12 onderzoekscholen en Rector Magnificus H.C. van der Plas vond dat de LU ernaar moest streven om één van de tien toponderzoekscholen binnen te halen.[49] Begin maart ging een 'taakgroep Onderzoekscholen' bij de clusters langs om gesprekken te voeren met initiatiefnemers voor onderzoekscholen en op deze manier een eerste inventarisatie te maken.[50] Al spoedig werd echter bekend dat het nog wel enige jaren zou duren eer het stelsel van onderzoekscholen definitief kon worden ingevoerd.[51] Toen bovendien interuniversitair werd afgesproken dat de LU slechts drie voorstellen voor onderzoekscholen zou indienen, gingen de initiatiefnemers over tot bundeling van krachten door samenvoeging van hun oorspronkelijke plannen. Daardoor kreeg het College van Bestuur vijf uitgewerkte voorstellen voorgelegd, waaruit het drie moest kiezen ter indiening bij de NWO. Het werden de voorstellen betreffende de onderzoekscholen voor 'Experimentele plantenwetenschappen', voor 'Moleculaire wetenschappen ten behoeve van landbouw, gezondheid en milieu' en voor 'Voeding, Levensmiddelentechnologie en gezondheidsaspecten'.[52] Nu was het nog afwachten welk voorstel daarvan door NWO zou worden uitverkoren en een miljoen startsubsidie zou ontvangen. De Vereniging van Samenwerkende Nederlandse Universiteiten (VSNU) trad als coördinator van de 102 door de universiteiten ingediende voorstellen op, maar de beoordeling geschiedde door de Koninklijke Nederlandse Academie van Wetenschappen (KNAW) en de Nederlandse organisatie voor Wetenschappelijk Onderzoek (NWO).[53] In november kwam het bericht dat geen van de drie Wageningse voorstellen de selectie was gepasseerd. Te weinig samenhang, zo luidde het oordeel.[54] Dat betekende opnieuw werken aan de opzet van onderzoekscholen, teneinde bij een volgende selectieronde beter beslagen ten ijs te komen.

1 'Met ons voorstel willen we weer een relatie aanbrengen tussen onderzoek en onderwijs. Die is in de tweefasenstructuur doorbroken. Voor een hogere beroepsopleiding is dat niet erg, maar je kunt geen universiteit hebben zonder die duidelijke relatie.' Aldus C.T.de Wit, lid adviescommissie Onderzoekscholen, in WUB 041090,1,2

2 WUB 280291,20; 070391,6

3 Arch.Fac.-54.2 Commissie Onderzoeksaangelegenheden. Vaste cie. voor de wetenschapsbeoefening 1972/'73; Het studiejaar 1972-1973. Rede RM, p.35; Belh 020273,1; 090373,5; 230373, 2; LHB 070373,5

4 LHB 180270,3

5 Arch.Fac.-54.2 Cie. Onderzoeksaangelegenheden. Vaste cie. voor de wetenschapsbeoefening 1972/'73: 4e Voortgangsnota; arch.Senaat.04.2 Cie. Onderzoeksaangelegenheden 1969 t/m september '71; id. oktober '71 t/m mei '72

6 Arch.Fac., VCW, jaarversl. 1974/'75

7 WHB 090279,6; 230279,8

8 Arch.Fac., VCW, jaarverslagen 1987 en 1988

9 VCW jaarverslag 010879-010181

10 LHB 240474,1

11 Het studiejaar 1972-1973, pp. 34-38

12 Het studiejaar 1973-1974. Redes voorzitter CvB, voorzitter HR en decaan Faculteit, p.28

13 Jaarverslag LH 1978/'79,31

14 Arch.Fac. -54.2 VCW jaarverslagen

15 Jaarverslag VCW 1985; WHB 31 01 86,5

16 Zie voor het aantal formatieplaatsen p. 92

17 WHB 080278,7

18 In mei 1980 is in gestencilde vorm verschenen 'Publikaties in de studiejaren 71/72, 72/73, 74/75, 75/76 van de medewerkers en gastmedewerkers van de Landbouwhogeschool'. Volgens deze in de universiteitsbibliotheek bewaarde bundel - 117001 NKB Bibliografie - bedroeg het aantal publikaties in de studiejaren 1971/'72 tot en met 1975/'76 respectievelijk 768, 513, 560, 434 en 521. Onderregistratie en wisselende criteria voor het opnemen in de lijst hebben hier blijkbaar tot wel zeer absurde uitkomsten geleid. Die vormen dan ook geen bruikbare informatie over de produktiviteitsgroei. R. Maris heeft in een artikel in het hogeschoolblad wel een poging gedaan om, met behulp van gegevens over het aantal publikaties uit de tweede helft van de jaren zeventig, uitspraken te doen over de produktiviteit, niet alleen van de LU als geheel, maar ook van afzonderlijke wetenschapsgebieden en zelfs van individuele onderzoekers. WHB 120980,6,7

19 Jaarverslag LH 1975/'76,111

20 Jaarverslag LH 1978/'79,101

21 Jaarverslag LH 1980,27

22 Wetenschappelijk Jaarverslag 1986,5

23 De uitdrukking 'ceterum censeo' houdt in dat er voortdurend op gehamerd werd. De woorden staan aan het begin van de zin 'ceterum censeo Carthaginem esse delendam' - overigens ben ik van mening dat Carthago moet worden verwoest - waarmee Cato senior in de Senaat van Rome elke redevoering, over welk onderwerp dan ook, zou hebben beëindigd.

24 Wetenschappelijk verslag LH 1984,106-108

25 VSNU

26 WUB 110986,1; 180986,3; 250986,7; 091086,4; 301086,15

27 WUB 131186,5

28 WUB 181286,5; 150390,3

29 WUB 180687,1; 030987,1,2
30 WUB 080988,9; 101188,8
31 WUB 081288,7; 260189,9; 150390,10
32 WUB 020289,1,2,6; 160289,4
33 Zie voor de tweefasenstructuur hoofdstuk IV, pp. 140-142
34 WUB 231086,3
35 WHB 050586,7
36 WUB 040986,5
37 WUB 231086,3
38 Wetenschappelijk jaarverslag LU 1986,7; 1987,6; 1988,39
39 WUB 210587,1,2; 221087,4,5; 191187,4; 261187,5; 150188,6
40 WUB 220488,1; 080988,11
41 WUB 030590,2
42 WUB 200588,4
43 WUB 030688,8
44 WUB 210391,5
45 WUB 220488,1
46 WUB 220390,4
47 WUB 170590,9
48 WUB 041090,1,2; 111090,4,5; 011190,16; 131290,8; 100191,9
49 WUB 170191,7; 240191,8; 070291,10
50 WUB 070391,8; 210391,8
51 WUB 110491,11
52 WUB 270691,5; 080891,8
53 WUB 190991,9; 051291,9
54 WUB 071191,6

hoofdstuk IV

Het onderwijs

DE VASTE COMMISSIE VOOR HET ONDERWIJS (VCO)

Op 13 maart 1973 werd door faculteitsdecaan Zadoks de Vaste Commissie voor het Onderwijs geïnstalleerd. Dit door de WUB 1970 voorgeschreven orgaan kwam aan de LU in de plaats van de Commissie Studieprogramma (CSP). Laatstgenoemde commissie was in 1970 van start gegaan als begeleidingscommissie voor de afdeling Onderwijs van het Bureau Bestuur; daarnaast adviseerde zij het College van Rector en Assessoren en de Faculteit. In de loop van haar 2½-jarig bestaan kreeg de CSP steeds meer het karakter van een adviescollege voor de Faculteit, successievelijk de Faculteitsraad, en daarmee van een voorloper van de VCO.

De VCO bestond conform de WUB in meerderheid uit leden van het wetenschappelijk corps. Zij namen zes zetels in, naast drie studenten en twee leden van het technisch en administratief personeel. Bovendien woonden functionarissen van het Bureau Onderzoek van Onderwijs, het Planningsecretariaat en het Faculteitsbureau als adviserende leden de vergaderingen bij. De commissie had tot taak, desgevraagd of uit eigen beweging de Faculteitsraad en het Faculteitsbestuur te adviseren over organisatie en coördinatie van het onderwijs. Ook kon de commissie bepaalde bevoegdheden van de Faculteitsraad uitoefenen, wanneer die aan haar werden gedelegeerd.[1]

Vergaderen, hoe vaak en waarover

Er was vanaf het begin een overstelpende hoeveelheid werk aan de winkel. Vooral de herstructurering en herprogrammering van het onderwijs aan de LU vroeg de aandacht. De Rector Magnificus deelde in zijn rectoraatsrede van september 1973

Tabel 18. Vergaderfrequentie VCO

verslagjaar	aantal vergaderingen	totaal aantal mensuren
1971/'72	5	
1972/'73	7	
1973/'74	18	
1974/'75	14	
1975/'76	13	430
1976/'77	16	670
1977/'78	11	350
1978/'79	10	330
1979/'80*	18	350
1981	12	460
1982	16	770
1983	8	300
1984	12	430**
1985	11	460**
1986	12	500**
1987	12	500**
1988	8	340**
1989		
1990	8	290**
1991	9	

* dit verslag beslaat de periode 010879 t/m 311280

** berekend door te onderstellen dat het gemiddeld aantal leden en adviseurs per vergadering, evenals in de jaren 1982 en 1983 waarvoor het is opgegeven, 12 bedroeg

Tabel 19. Vergaderfrequentie dagelijks bestuur VCO

jaarverslag:	
1973/74	voorz. en secr. tenminste 1 x per week
010879-311280	dag.best. 500 werkuren
1981	voorz. en secr. bovendien ca. 600 uur extra per persoon (sic!); (dit slaat kennelijk op de totale bestuurswerkzaamheden, dus incl. 'huiswerk')
1982	voorz. en secr. extra;
1983	
1984	dag.best. 40 x gem. 2 u.
1985	dag.best. 35 x gem. 2 u.
1986	dag.best. 35 x gem. 3 u.
1987	dag.best. 39 x gem. 4,5 u.
1988	dag.best. 48 x gem. 4,5 u.
1990	dag.best. 30 x gem. 4 u.
1991	dag.best. 40

mee dat de CSP in de periode van september 1970 tot begin 1973 in totaal 222 stukken had geproduceerd, waaronder verscheidene belangrijke nota's, terwijl de VCO sinds maart 1973 al negen keer had vergaderd, 'telkenmale over een forse hoeveelheid papier'.[2] Deeltaken werden opgedragen aan permanente en ad-hoc subcommissies en werkgroepen. Een belangrijke subcommissie was de Commissie voor Projectonderwijs, terwijl eveneens een gewichtige taak was weggelegd voor de Werkgroep Herprogrammering, namelijk de coördinatie van de dagelijkse herprogrammeringsarbeid en de voorbereiding van de behandeling van de herprogrammeringsadviezen van de VCO aan de Faculteitsraad.[3]

De jaarverslagen van de VCO geven een indruk van de veelheid van zaken waarover de commissie adviezen moest uitbrengen, nota's, discussiestukken of commentaren produceren, dan wel op zijn minst haar gedachten moest laten gaan. Een aantal van die zaken komen nagenoeg elk jaar terug. Het zijn bijvoorbeeld: studieregeling, studieduur, studiebelasting, studieprogramma's, studievoortgang, inschrijvingsduur, studiecoördinator, studieadvisering, propaedeuseaangelegenheden, examenregelingen, vaststelling van cijfers, toelatingseisen, colloquium doctum, herprogrammering, projectonderwijs. Daarnaast werd geadviseerd over afzonderlijke studierichtingen, vakken, oriëntaties, specialisaties en onderwijselementen en gediscussieerd over onderwerpen als invoering van een trimestersysteem. In de jaren tachtig kwamen er zaken bij zoals AIO's, tweefasenstructuur, onderwijsvernieuwing, modulen, deeltijdsonderwijs, dossierdiploma's, doorstroomregelingen, computergebruik, informatica, internationalisering, onderwijsbelasting, Selectieve Krimp en Groei, kwaliteitsbewaking, evaluatie, visitatie en studierendement. Geen wonder dat er veel tijd in het werk van deze commissie ging zitten.

Botsingen met Faculteitsraad

Dat het samenspel tussen VCO en Faculteitsraad niet altijd soepel verliep blijkt uit de moeite die het Faculteitsbestuur in 1975 had om een nieuwe voorzitter VCO te vinden als opvolger van Meulenberg. Decaan Zadoks schreef de geringe animo toe aan de wijze waarop de Faculteitsraad zijn adviseurs bejegende. Hij vond dat de raad meer vertrouwen in die adviseurs moest hebben en zich niet teveel met details moest inlaten.[4] Uiteindelijk is een opvolger gevonden in de persoon van Bulder, maar al spoedig ontstonden er spanningen met de Faculteitsraad over de wijze waarop de VCO de herprogrammering aanpakte. Vooral de studentenorganisatie WSO was boos omdat naar haar mening de VCO zich onvoldoende gelegen had laten liggen aan de herprogrammeringsvoorstellen van het richtingsonderwijscommissies. De WSO-kritiek werd neergelegd in een 'zwartboek', dat in november 1976 verscheen.[5] In het bijzonder door de herprogrammeringsperikelen was de relatie van de VCO met de Faculteitsraad in december daarop dusdanig verstoord dat voorzitter Bulder en secretaris De Kort hun functie in het bestuur van de commissie neerlegden. Beide waren van mening dat Faculteitsraad en Faculteitsbestuur zich niet bereid hadden getoond, dat minimum aan vertrouwen jegens hen op te brengen, dat nodig was om hun taak met betrekking tot de herprogrammering naar behoren te kunnen uitoefenen.[6] Opnieuw moest een voorzitter worden gezocht. Het werd Van der Molen, terwijl F.J. Breteler de secretarisfunctie op zich nam.

Tweefasenstructuur

Weer liep het uit op een conflict met Faculteitsraad en Faculteitsbestuur. Ditmaal ging het om een zeer heet hangijzer, te weten de regeringsnota Hoger Onderwijs Voor Velen (HOVV) en de daarin voorgestelde tweefasenstructuur voor het wetenschappelijk onderwijs. In de eerste fase zou door middel van een vierjarige cursus de opleiding tot het doctoraal examen plaats hebben. Een meerderheid van de VCO zag wel wat in die tweefasenstructuur en verwachtte dat die snel zou worden

19 De herprogrammering heeft een papierlawine voortgebracht; november 1976

ingevoerd. In elk geval wilde zij beslagen ten ijs komen bij een spoedige invoering ervan en daarom vond zij het gewenst, zich er alvast op voor te bereiden. Bij Faculteitsraad en Faculteitsbestuur daarentegen overheerste de mening - of was het 'wishful thinking'? - dat de invoering nog zeker vijf jaar op zich zou laten wachten. Zij wilden derhalve streven naar de invoering van een geherprogrammeerde vijfjarige cursus per september 1979. Wellicht speelde op de achtergrond de hoop mee dat de dreigende realisering van de tweefasenstructuur nog kon worden afgewend. Het verschil van inzicht over deze zaken bleek niet te overbruggen en in december 1978 trad de VCO af.[7]

Er trad onder voorzitterschap van Luning een nieuw bemande VCO aan, die ook weer heel wat werk te verzetten kreeg. Zoals tabel 18 laat zien meldde het jaarverslag 1978/'79 dat er in dat jaar 10 keer vergaderd was; in totaal had dat rond 30 uur gevergd. Dat betekende dat de vergaderingen ongeveer 330 mensuren van leden en adviseurs in beslag hadden genomen. Daarnaast nam het bestuurswerk nog honderden werkuren zowel van voorzitter als van secretaris in beslag. De meeste tijd ging weer zitten in de herprogrammeringsactiviteiten. Een andere belangrijke activiteit volgde op het verschijnen van het voorontwerp van de wet op de tweefasenstructuur. De Faculteitsraad gaf begin 1979 aan de VCO de opdracht om aan de LU een brede en fundamentele discussie te organiseren over doel, inhoud en vorm van het onderwijs.

Zoals te verwachten was, werkte ook die tweefasenstructuur weer als splijtzwam. Een aantal leden van de VCO vonden dat de commissie haar werkzaamheden teveel versmalde tot het invullen van de tweefasenstructuur, zodat van een werkelijk brede discussie niets terecht kwam. Deze kritiek kwam ook naar voren in artikelen in het universiteitsblad en werd in de Faculteitsraad vertolkt door de PSF, maar kreeg daar niet voldoende steun.[8] In de VCO liep het meningsverschil zo hoog op, dat in november 1979 vier leden, behorende tot de fracties PP en PSF, de commissie verlieten. Ongeveer te zelfder tijd kondigde de WSO aan, een zwartboek over de handel en wandel van de commissie te zullen samenstellen en eventueel een schaduw-VCO in het leven te zullen roepen voor het voeren van een 'progressieve' onderwijsdiscussie.[9] Het 'zwart-witboek' werd in februari 1980 aangeboden aan het Faculteitsbestuur.[10] De WSO gaf daarin uiting aan haar bezwaren tegen de wijze waarop tot dan toe de Brede Onderwijs Discussie (BOD) was gevoerd en formuleerde een reeks 'zwarte' en 'witte' eisen.[11] De 'zwarte eisen' hielden onder meer in: '(...) het onderwijs aan de LH moet werkelijk demokraties vastgesteld worden (...) de brede onderwijsdiskussie moet teruggebracht worden bij haar oorspronkelijke uitgangspunten: een fundamentele en brede discussie over doel, inhoud en vorm van het onderwijs aan de LH (...) de brede onderwijsdiskussie mag geen instrument zijn voor de invulling van de tweefasenstruktuur aan de LH (...) de BOD zal ook een politieke diskussie over het onderwijs moeten zijn (...) de VCO moet een afspiegeling zijn van de verschillende meningen aan de LH (...) de huidige VCO moet weg (...)'. De 'witte eisen' waren onder meer: '(...) de externe demokratisering moet verder doorgezet worden (...) geen selektiedrempels in het onderwijs (...) geen selektieve, maar een oriënterende en motiverende propaedeuse (...) meer mogelijkheden voor projektonderwijs (...) meer ruimte voor onderwijs-eksperimenten (...) meer keuzevrijheid in de kandidaatsfase (...)'[12]

Toen de LU-bestuurders naar de smaak van de WSO niet adequaat reageerden op het zwart-witboek, kwam het tot acties, die gericht waren tegen de plannen voor de tweefasenstructuur. Deze acties, waaraan een kleine duizend studenten deelnamen en waarbij de emoties vaak hoog oplaaiden, culmineerden op 5 maart 1980 in een bezetting van het Hoofdgebouw.[13] De bezetting eindigde pas op de ochtend van 1 april, toen de komst van ongeveer 80 leden van de Mobiele Eenheid de bezetters ertoe bracht, het gebouw zonder tegenstand te verlaten.[14] In het vuur van deze spectaculaire gebeurtenissen was de BOD ten onder gegaan, maar uit de as verrees iets nog mooiers, namelijk de FOD. Deze 'fundamentele onderwijs discussie' werd in april 1980 op touw gezet en leverde de zogenaamde 'FOD-kaders' op. Daarin werden de door studenten, docenten en bestuurders gemaakte afspraken over de opzet van het onderwijs vastgelegd. Zij hielden onder meer in dat alle studenten op zijn minst 1700 uur aan vrij gekozen vakken zouden mogen besteden, dat er 'probleemgerichte' vakken in de programma's moesten zitten, dat stages en afstudeervakken aan bepaalde eisen moesten voldoen en dat in de studie aandacht moest worden besteed aan het verzamelen en verwerken van informatie.[15]

In de loop van de jaren tachtig kwamen deze in de sfeer van polarisatie tot stand gekomen FOD-kaders steeds meer onder druk te staan en mede daardoor was er aan het eind van het decennium behoefte aan herbezinning over deze zaken. Dit leidde in 1991 tot een herleving van het verschijnsel Brede Onderwijs Discussie. Eind augustus van dat jaar richtte het College van Bestuur zich tot clusterbesturen, richtingsonderwijscommissies (ROC's), vakgroepen en studiecoördinatoren met de mededeling dat in het voorjaar 1991 met een werkgroep van studenten was afgesproken om in de periode oktober 1991 - februari 1992 weer een brede onderwijsdiscussie te organiseren. 'Het doel van de BOD is te komen tot een duidelijke visie over hoe het LU-onderwijs er uit moet zien, uitgaande van een brede visie op de relatie LU - Samenleving. Het is nadrukkelijk de bedoeling dat alle betrokkenen (studenten èn medewerkers) aan deze discussie deelnemen'. Alle medewerkers en studenten zouden persoonlijk worden uitgenodigd voor de discussie-bijeenkomsten; achtergrondmateriaal zou hun worden toegezonden. Bovendien werd er op aangedrongen om op de discussiemiddagen geen onderwijs te geven, opdat studenten en medewerkers in de gelegenheid zouden zijn, de bijeenkomsten bij te wonen.[16] De sfeer, waarin ditmaal de discussie over het onderwijs plaats had, verschilde grondig van die in 1980. 'Over een traditionele polarisatie tussen studenten en het bestuur, hoeft de universitaire bevolking zich volgens de studenten niet meer druk te maken.' Aldus berichtte het universiteitsblad. Van het conflictmodel was blijkbaar - wellicht node? - afscheid genomen; het harmoniemodel was weer van stal gehaald.

HET STUDIEPROGRAMMA

Per 1 september 1970 werden aan de LU geheel vernieuwde studieprogramma's ingevoerd, waarvan de tijdsindeling er als volgt uitzag:

propaedeuse	1 jaar
kandidaats	2 jaar (soms 2 jr. en 4 mnd.)
praktijktijd	1/2 jaar
doctoraal (voorheen: ingenieurs)	1 1/2 jaar
totaal	5 jaar (soms 5 jr. en 4 mnd.)

Er kwamen drie verschillende programma's voor de eenjarige propaedeuse. Daarvan omvatte de natuurwetenschappelijke of N-propaedeuse de volgende vakken: wiskunde, natuurkunde, fysische scheikunde, organische chemie, biologie en staathuishoudkunde. In de 'natuur-maatschappijwetenschappelijke' of NM-propaedeuse zaten de vakken: wiskunde, inleiding natuurwetenschappen, biologie, staathuishoudkunde, inleiding sociale wetenschappen, inleiding tot het recht en een keuze uit bedrijfseconomie, psychologie en ontwerpleer. De B-propaedeuse voor de studierichting Biologie behelsde: wiskunde, natuurkunde, fysische scheikunde, organische chemie en biologie.

Na de N-propaedeuse moest de student kiezen uit vier programma's voor het eerste semester (september-december) van de kandidaatsfase, de zogenaamde KA-1 periode. Van die vier programma's gaf het N1-programma in het tweede semester (de KA-2 periode: januari-juli) toegang tot de plantenteeltkundige studierichtingen:

landbouwplantenteelt, tropische plantenteelt, tuinbouwplantenteelt, plantenveredeling, planteziektenkunde en bosbouw. Het N2-programma gaf toegang tot de studierichting zoötechniek (veeteelt), het N3-programma tot de technische en bodemkundige richtingen: cultuurtechniek-B, tropische cultuurtechniek, landbouwtechniek, alsmede de richting bodemkunde en bemestingsleer. Via het N4-programma kon men terecht bij de chemische en technologische richtingen: levensmiddelentechnologie (met inbegrip van zuivelbereiding), voeding, milieuhygiëne en moleculaire wetenschappen.

Ook na de NM-propaedeuse moest worden gekozen uit vier programma's voor het eerste semester in de kandidaatsfase. Het waren NM1 voor de richting economie, NM2 voor de richtingen landschapsarchitectuur en cultuurtechniek-A, NM3 voor de sociologische richtingen - sociologie van de westerse gebieden en agrarische sociologie van de niet-westerse gebieden -, terwijl NM4 toegang gaf tot de richting huishoudwetenschappen.

Wanneer men de B-propaedeuse had gekozen, dan kon men de studie uitsluitend voortzetten bij de studierichting Biologie. In totaal waren er dus 22 richtingen, waarin kon worden afgestudeerd. Tabel 20 geeft de in het vorenstaande geschetste opbouw van het studieprogramma systematisch weer.

Binnen de studierichtingen kon tijdens de kandidaats B-periode - het derde studiejaar ofwel het tweede jaar van de kandidaatsfase - nog weer worden gekozen uit een aantal specialisaties, ook wel subspecialisaties, differentiaties, vakkencombinaties, oriëntaties of subrichtingen genaamd. Zo bood bijvoorbeeld de studierichting Landbouwplantenteelt KB-programma's aan voor vijf subrichtingen, te weten: A. de teelt van akkerbouwgewassen, B. de graslandcultuur en de teelt van voedergewassen, C. de gewasbiologie, D. de graslandoecologie en -vegetatiekunde, en E. de onkruidkunde en -bestrijding.

Na een praktijktijd van een half jaar volgde de doctorale fase van anderhalf jaar, waarin naar keuze werd afgestudeerd in twee, drie of vier vakken. Over het algemeen waren het drie vakken, maar men kon zich op een bepaald gebied specialiseren door de doctorale studie geheel te wijden aan slechts twee vakken. Daarnaast was er de mogelijkheid om als 'generalist' af te studeren; in dat geval moesten er vier vakken worden gekozen.

Het in 1970 ingevoerde studieprogramma met de 22 studierichtingen is in gebruik gebleven tot 1980. Met ingang van dat jaar is de opzet flink gewijzigd, doordat het tijdstip, waarop moest worden gekozen, een half jaar werd vervroegd. De doorstroming naar de groepen van studierichtingen had nu dus plaats aan het begin van het tweede semester van de propaedeuse en niet meer pas aan het begin van de kandidaatsfase. Dat begin van de kandidaatsfase werd in de nieuwe opzet het moment waarop definitief de afstudeerrichting moest worden gekozen. Behalve deze algemene veranderingen in de tijdsindeling, werden voor een aantal richtingen, te weten Landbouwtechniek, Voeding en Cultuurtechniek-A, aparte N- c.q. NM-programma's voor het tweede semester van de propaedeuse ingevoerd. Ook dit hield dus een vervroeging in van de keuze van de afstudeerrichting.[17]

Tabel 20. Schematische voorstelling van het studieprogramma vanaf 1970

Propaedeuses	Programma's voor het eerste semester van de kandidaats-A studie	Studierichtingen
N-propaedeuse (natuurwetenschappelijk), geeft toelating tot examens N-richtingen	N-1 Plantenteeltkundige richtingen	N-10 Landbouwplantenteelt
		N-11 Tropische plantenteelt
		N-12 Tuinbouwplantenteelt
		N-13 Plantenveredeling
		N-14 Planteziektenkunde
		N-15 Bosbouw
	N-2 Zoötechnische richting	N-20 Zoötechniek (veeteelt)
	N-3 Technische en bodemkundige richtingen	N-30 Cultuurtechniek-B
		N-31 Tropische cultuurtechniek
		N-32 Landbouwtechniek
		N-33 Bodemkunde en bemestingsleer
	N-4 Chemische en technologische richtingen	N-40 Levensmiddelentechnologie
		N-41 Voeding
		N-42 Milieuhygiëne
		N-43 Moleculaire wetenschappen
NM-propaedeuse (natuur-maatschappijwetenschappelijk), geeft toegang tot examens NM-richtingen	NM-1 Economische richting	NM-10 Economie
	NM-2 Richtingen landschapsarchitectuur en cultuurtechniek-A	NM-20 Landschapsarchitectuur
		NM-21 Cultuurtechniek-A
	NM-3 Sociologische richtingen	NM-30 Sociologie v d. westerse gebieden
		NM-31 Agrarische sociologie van de niet-westerse gebieden
	NM-4 Richting huishoudwetenschappen	NM-40 Huishoudwetenschappen
B-propaedeuse (biologie), geeft toegang tot examens richting Biologie	B Biologie	B Biologie

Bron: LH-gids 1971/'72, pp. 111-113.

Onder de tweefasenstructuur

Zeer ingrijpende veranderingen in de opbouw van de studie kwamen er in 1982 ten gevolge van de invoering van de wet Twee-fasenstructuur. De cursusduur tot aan het doctoraal examen moest van vijf jaar worden gebracht naar vier jaar, waarvan één jaar voor de propaedeuse en drie jaar voor de doctoraalstudie. Deze vierjarige 'eerste fase opleiding' zou volwaardige afgestudeerden met de titel 'ingenieur' afleveren. Daar bovenop zou er voor een deel van de afgestudeerden een vervolgopleiding komen in de 'tweede fase'. Gedacht werd aan een onderzoekersopleiding, een lerarenopleiding en overige beroepsopleidingen.

Binnen het studiejaar zouden niet meer twee semesters worden onderscheiden, maar drie 'trimesters' van respectievelijk 12, 12 en 9 weken, elk gevolgd door een examenperiode van enige weken. De keuze uit de groepen van studierichtingen zou in de nieuwe opzet reeds aan het begin van het tweede trimester van de propaedeuse moeten worden gedaan en de keuze van de uiteindelijke afstudeerrichting aan het begin van het derde trimester van de propaedeuse. De verkorting van de studieduur ging dus gepaard met een verdere vervroeging van de keuzemomenten.

Tabel 21 laat zien, hoe het studieprogramma er in de nieuwe opzet uitzag.

Tabel 21. Schematische voorstelling van het studieprogramma na invoering van de tweefasenstructuur in 1982

	propaedeuse 1e semester	propaedeuse 2e semester	propaedeuse 3e trimester en doctoraalstudie
Teeltkundige en technologische richtingen	T	T-1	T-10 Landbouwplantenteelt
			T-11 Tropische plantenteelt
			T-12 Tuinbouw
			T-13 Plantenveredeling
			T-14 Planteziektenkunde
		T-2	T-20 Zoötechniek
		T-3	T-30 Levensmiddelentechnologie
			T-31 Voeding van de mens
			T-32 Milieuhygiëne
			T-33 Moleculaire wetenschappen
Landgebruik-richtingen	L	L	L-10 Bosbouw
			L-11 Landschapsarchitectuur
			L-12 Cultuurtechniek
			L-13 Tropische cultuurtechniek
			L-14 Landbouwtechniek
			L-15 Bodemkunde
Maatschappij-wetenschappelijke richtingen	M	M-1	M-10 Economie
		M-2	M-20 Sociologie van de westerse gebieden
			M-21 Agrarische sociologie van de niet-westerse gebieden
		M-3	M-30 Huishoudwetenschappen
Biologie	B	B	Biologie

Bron: LH-gids 1982/'83, pp. 97-98.

Uit de tabel valt op te maken dat het assortiment van afstudeerrichtingen nauwelijks gewijzigd was. De enige verandering op dit punt was de vervanging van de twee richtingen Cultuurtechniek door één. Daardoor bedroeg het aantal richtingen in de nieuwe situatie 21.

De doctoraalfase in de nieuwe opzet werd gekenmerkt door een grote mate van vrijheid voor de student om zijn studiepakket samen te stellen. Ook nu weer kon bij elke studierichting worden gekozen uit een aantal oriëntaties, terwijl binnen de oriëntaties nog weer bepaalde vakkencombinaties, de zogenaamde studieprofielen, werden aangeboden. Bovendien werd een aanmerkelijk deel van het doctoraalprogramma - nooit minder dan een derde - bestemd tot 'vrij keuzegedeelte', waarvoor in principe uit alle beschikbare examenvakken mocht worden gekozen. Deze buitengewoon grote differentiatie van het onderwijsaanbod is een Wageningse specialiteit, waarvan de realisering vergemakkelijkt wordt door de aanwezigheid van één faculteit. Het overstelpende aantal keuzemogelijkheden - in 1983 waren er binnen de 20 studierichtingen 94 oriëntaties en circa 300 studieprofielen[18] - kon door de student licht als embarras de choix, zo niet als mer à boire, worden ervaren. Om nu de student te helpen bij het kiezen van zijn afstudeerpakket, was er de verstrekking van studievoorlichting en studieadviezen door de studiecoördinatoren. De doctoraalbul zou voortaan vergezeld gaan van een dossier met gegevens als: naam van studierichting,

20 Practicum Landbouwplantenteelt; 1985

oriëntatie, examenvakken, de praktijktijden, het aantal studiebelastingsuren en de behaalde cijfers. Het 'dossierdiploma' had dus zijn intrede gedaan.

Na deze ingrijpende herprogrammering bij de invoering van de tweefasenstructuur bleef jarenlang de algemene structuur van de studie dezelfde. Wel was er enige neiging om de ver doorgevoerde en daardoor kostbare verbijzondering van het onderwijsaanbod ietwat terug te draaien. Maar ook om andere redenen hebben er menigmaal meer of minder belangrijke aanpassingen plaats gehad. Zo werd in 1983 de naam van studierichting M-10 veranderd van Economie in Agrarische Economie, waarmee kennelijk werd ingespeeld op de toen heersende tendentie om het groene karakter van de LU te accentueren.[19] Hetzelfde jaar zag de samenvoeging van de twee richtingen Sociologie, M-20 en M-21, tot één richting M-20 Toegepaste Sociologie, waarvan vervolgens in 1985 de naam weer werd gewijzigd in Rurale Sociologie. In 1988 werd in het tweede trimester van de propaedeuse het programma L-2 toegevoegd, met daarop aansluitend de geheel nieuwe studierichting L-20 Agrosysteemkunde. Een forse ingreep bij de L-vakken had plaats in 1989, doordat de programma's L-1 en L-2 werden vervangen door L-10, L-20, L-30, L-40, L-50 en L-60, hetgeen impliceerde dat de definitieve keuze voor deze richtingen voortaan niet meer aan het begin van het derde trimester, maar al aan het begin van het tweede moest geschieden. In hetzelfde jaar verdwenen T-11 Tropische plantenteelt en M-20

Rurale sociologie van het studierichtingentoneel, terwijl de nieuwe richting M-21 Rurale ontwikkelingsstudiën daarop verscheen. Ook in 1990 is er een nieuwe studierichting bijgekomen, namelijk T-34 Bioprocestechnologie; zoals het nummer aangeeft, sloot zij aan op het T-3-programma. Het aantal programma's voor het eerste trimester van de propaedeuse werd in 1991 uitgebreid met O: Ontwikkelings- en tropische studies. Daarop zouden in het tweede en derde trimester de reeds bestaande richtingen L-40 Tropisch landgebruik en M-21 Rurale ontwikkelingsstudies aansluiten met als nieuwe nummering respectievelijk O-10 en O-20. Ook hier moest dus de richtingkeuze voortaan in een vroegere fase van de studie plaats hebben.

Twee decennia programmahistorie

Wanneer we de lotgevallen van het studieprogramma over de afgelopen decennia nog eens de revue laten passeren, dan zijn daarin de volgende hoofdlijnen te ontwaren:

- het aantal richtingen, waarin men kon afstuderen, is nagenoeg gelijk gebleven;
- het assortiment aan richtingen heeft niet veel veranderingen ondergaan; namen zijn wel eens veranderd en een heel enkele keer verdween er een richting, werden richtingen samengevoegd of kwamen er nieuwe richtingen bij;
- een ingrijpende verandering is geweest: de verkorting van de studieduur tot vier jaar door de invoering van de tweefasenstructuur;
- die studieduurverkorting ging gepaard met een aanmerkelijke vernieuwing, namelijk de vergroting van de vrijheid van de student om zelf zijn studiepakket samen te stellen;
- de met de voortgaande specialisatie van de wetenschappen samenhangende neiging tot vervroeging van het tijdstip, waarop de studierichting moest worden gekozen, is met de invoering van de tweefasenstructuur versterkt als gevolg van de verkorting van de studieduur tot vier jaren.

Bedacht moet worden dat het bovenstaande betrekking heeft op de algemene structuur van de studie. In de diverse programma's werden veelvuldig veranderingen aangebracht, zowel ten aanzien van het aandeel dat de verschillende vakken daarin hadden als van de inhoud en omvang van die vakken. Over de programma's van de afzonderlijke studierichtingen werd overleg gepleegd in de richtingsonderwijscommissies (ROC's). Onderwijskundige advisering en begeleiding op het gebied van studieprogramma's en herprogrammering werd verzorgd door het Bureau Onderzoek van Onderwijs (BOO). De herprogrammering was voorts onderwerp van nagenoeg vaste rubrieken in de jaarverslagen van de VCO, van uitgebreide discussies in bestuursorganen als de Faculteitsraad en van allerlei protestacties van studentenzijde. Veranderingen in de programma's voltrokken zich namelijk menigmaal verre van geruisloos.

Nationale herprogrammeringsperikelen

Zo ontstond er in de jaren zeventig op landelijke schaal grote onrust als gevolg van door de regering gelanceerde herprogrammeringsideeën. Die waren geïnspireerd op de van 1968 daterende voorstellen van regeringscommissaris Posthumus

21 Practicum Landschapsarchitectuur; 1975

en hielden o.a. in dat in principe de studieduur voor elke universitaire studie tot vier jaar zou worden beperkt, met de mogelijkheid van vijfjarige cursussen, wanneer daarvoor overtuigende argumenten konden worden aangevoerd. Als reactie daarop is in de jaren zeventig aan universiteiten en hogescholen koortsachtig gewerkt aan het opstellen van programma's voor vijfjarige cursussen, alsmede aan het formuleren van desbetreffende argumenten. Raden, commissies en secties van de Academische Raad hebben er zich vol toewijding over gebogen. Men koesterde toen nog de illusie, de regering te kunnen overtuigen van de noodzaak dat terwille van de kwaliteit van de opleiding de cursusduur op ten minste vijf jaar moest worden gesteld. Helaas bleek echter de universitaire wereld ook op dit punt niet in staat, een gesloten front tegenover de regering te vormen. Vooral van studentenzijde werd elke beperking van de studieduur beschouwd als aantasting van zowel de studievrijheid als de kwaliteit van de opleiding. Van die kant kwam dan ook geen steun voor de pogingen om uit de worsteling met de regering althans een vijfjarige cursus binnen te halen, 'voor de poort van de hel weg te slepen', zoals in Wageningen VCO-voorzitter Bulder het uitdrukte.[20] Integendeel, de studentenagitatie richtte zich evenzeer tegen die pogingen als tegen de regeringsplannen voor een vierjarige cursus. Verzwakt als het was door zijn onderlinge verdeeldheid, kreeg het universitaire onderwijs op den duur door de regering toch datgene opgelegd, waartegen het zich teweer had willen stellen, na-

melijk de vierjarige cursusduur. Weliswaar leek de nota Hoger Onderwijs Voor Velen (HOVV), door onderwijsminister Pais en landbouwminister Van der Stee uitgebracht in 1978, de bittere pil van de vierjarige cursusduur enigszins te vergulden door introductie van de zogenaamde tweefasenstructuur. Daarin zou voor een deel van de studenten de mogelijkheid worden geopend om, na de eerste fase van vier jaar tot aan het doctoraal, in een tweede fase een beroepsopleiding, onderzoekersopleiding en dergelijke te volgen. De regeringsplannen voor de tweefasenstructuur zijn evenals elders ook in Wageningen op veel protest en verzet gestuit, maar uiteindelijk moesten zij, zoals in het vorenstaande reeds werd vermeld, in 1982 toch ten uitvoer worden gebracht. Voordat het zover was, was er ook hier veel tijd, energie en creativiteit gestoken in pogingen om het onheil af te wenden.

Vechten voor een minimum van vijf jaar

Het in 1970 ingevoerde nieuwe studieprogramma voor de LU was nog maar nauwelijks in gebruik, of de noodzaak ontstond om opnieuw aan de slag te gaan met een grootscheepse aan alle Nederlandse universiteiten en hogescholen in te voeren herprogrammering volgens de principes van de nota's Posthumus. Reeds in juni 1972 werd ten behoeve van de uit studenten en docenten samengestelde onderwijscommissies aan het onderwerp een hele studiedag gewijd. Tijdens die bijeenkomst lieten onderwijsdeskundigen hun licht schijnen over de plannen tot hervorming van het universitaire onderwijs en konden de deelnemers zich in groepsbesprekingen en discussies op die hervormingen voorbereiden.[21]

In 1973 verscheen de Memorie van Antwoord van de ministers van Onderwijs en Wetenschappen en van Landbouw en Visserij, met betrekking tot het wetsontwerp Herstructurering wetenschappelijk onderwijs. Een werkgroep aan de LU, onder leiding van Meulenberg, gaf er commentaar op in de vorm van een nota, die in januari 1974 aan de orde kwam in een hoorzitting van het College van Bestuur en in een vergadering van de Hogeschoolraad. Een belangrijke conclusie van de nota was dat een verkorting van de Wageningse studie tot vier jaar onherroepelijk zou leiden tot een mindere kwaliteit van de afgestudeerden.[22] De nota kreeg ruime instemming van Hogeschoolraad en Faculteitsraad, terwijl het College van Bestuur haar als bijlage toevoegde aan een brief, die het stuurde aan de vaste commissie Onderwijs van de Tweede Kamer. In die brief stond onder meer: 'Wij onderstrepen dat een cursusduur van 4 jaar voor de doctorale opleiding van onze studierichtingen niet mogelijk is, ook niet binnen de door de bewindslieden gestelde doelstelling van de doctorale opleiding.' Ook wees het college erop dat de in 1970 te Wageningen ingevoerde nieuwe programma's 'gebaseerd waren op een grondige en zorgvuldige herstructurering, welke goeddeels op dezelfde grondslagen berustte als thans in de Memorie van Antwoord aangegeven. Daarbij is, voor een aantal studierichtingen met veel moeite, de cursusduur tot 5 jaar ingeperkt.'[23]

Ondanks alle tegenzin, moest de LU toch opnieuw aan een herprogrammering beginnen; er was niet onder uit te komen. Wel probeerde men zoveel mogelijk aan te sluiten bij de bestaande situatie en vooral zou men alles op alles zetten om onder de beperking van de studieduur tot vier jaar uit te komen. Daartoe moesten in

de zomer van 1974 de richtingonderwijscommissies onverwijld herziene programma's met een vijfjarige cursusduur indienen bij de VCO. Na behandeling in Faculteitsraad en Hogeschoolraad zouden de programma's dan via de Academische Raad naar de minister gaan, die de aanvragen voor een langere cursusduur dan 4 jaar vóór 1 november van dat jaar binnen wilde hebben.[24] Al spoedig bleek het allemaal bij lange na niet zo vlug te kunnen. Daarom moest de uiterste termijn van indiening meermalen worden opgeschoven, eerst naar 1 januari 1975 en daarna nog verder.[25] Uiteindelijk ging pas begin 1977 het voorstel tot herprogrammering van het onderwijs aan de LU, met een omvang van 356 bladzijden, naar de Academische Raad, waar het spoedig goedkeuring verkreeg van de Dagelijkse Raad.[26] Het behelsde een vijfjarige cursusduur voor alle 22 LU-studierichtingen en het sloot dermate aan bij de bestaande programma's, dat er zelfs gesproken werd van 'oude wijn in nieuwe zakken'.[27] Overigens waren de ervaringen met die bestaande programma's niet onverdeeld gunstig, zoals een onderzoek door een werkgroep 'onderwijsevaluatie' van de VCO liet zien. Vóór de herprogrammering van 1970 had 45% van de studenten na 12 maanden het kandidaats-A gehaald, na die herprogrammering nog maar 32%.[28] De kandidaatsstudenten van de jaargangen 1972-1974 hadden gemiddeld vier maanden langer nodig om hun kandidaats-A te halen dan de studenten die in de jaren 1965-1969 waren begonnen.[29]

Rumoer rond de herprogrammering

Jarenlang waren er zeeën van tijd en massa's energie gaan zitten in het lezen, schrijven, praten en vergaderen over de herprogrammering. Bovendien was door het regeringsbeleid, dat orde op zaken wilde stellen maar dikwijls paniek aan de universiteiten veroorzaakte, alsmede door de meningsverschillen over de vraag hoe men daarop moest reageren, de spanning nu en dan zo hoog opgelopen dat daaruit openlijke conflicten waren ontstaan. Vooral in studentenkringen laaide het vuur van protest menigmaal op. Zo liep in december 1975 de PSF-er Gildemacher, die deel uitmaakte van het Faculteitsbestuur, boos uit de Faculteitsraadsvergadering weg. De PSF was namelijk zeer verbolgen over het feit, dat de raad op voorstel van CL-lid Veeger had besloten om in de richtlijnen voor de herprogrammering voorshands het onderwijselement 'wetenschap en samenleving' niet op te nemen, zolang niet duidelijk was, wat daarvan de inhoud zou zijn.[30] In oktober 1976 werd de vergadering van de VCO geschorst, toen een vijftigtal studenten demonstreerde tegen de naar zijn mening ondemocratische behandeling door de VCO van de door de richtingsonderwijscommissies (ROC's) ingediende herprogrammeringsvoorstellen.[31] Ook het spoedig daarna verschenen 'zwartboek VCO' van de WSO richtte zich o.a. tegen de wijze waarop het VCO met de ROC-voorstellen omging.[32] Eenzelfde geest ademde de handtekeningenactie, die in december huis aan huis op de studentenflats werd gehouden ter gelegenheid van de marathonvergadering van de Faculteitsraad, waarin de behandeling plaats had van de herprogrammeringsvoorstellen van de VCO. Zevenhonderd studenten hadden hun handtekening geplaatst.[33] De onder schot genomen commissie was overigens niet erg onder de indruk van de gemaakte verwijten. De VCO in het LHB: 'Laten we voorop stellen dat niet noodzakelijkerwijs alle stu-

denten ons dit verwijten. Tegenover de actievoerende studenten is het vrijwel verspilde moeite om een poging te ondernemen ze de andere kant van de medaille te laten zien. Ze gaan van een heel ander principe uit. Een van hun doeleinden is vrijwel zeker dat ze gewoon de hele herprogrammering willen laten mislukken, misschien niet eens zozeer omdat ze tegen de herprogrammering zijn, maar meer omdat ze tegen allerlei regeringszaken zijn.'[34] Ook tussen VCO aan de ene kant en Faculteitsbestuur en Faculteitsraad aan de andere staken spanningen de kop op. Die waren in december 1976, zoals in de paragraaf over de VCO reeds werd gemeld, voor voorzitter en secretaris van die commissie aanleiding om het bijltje erbij neer te leggen.

De tweefasenstructuur, zoveelste knuppel in academisch hoenderhok

Ondanks het feit dat de nieuwe programma's in het voorjaar van 1977 door de Dagelijkse Raad van de Academische Raad waren goedgekeurd - en bovendien een kamermeerderheid zich had uitgesproken voor een vijfjarige cursusduur - liet de invoering op zich wachten. 'Den Haag' broedde namelijk al weer op nieuwe plannen voor het universitaire onderwijs, omdat men daar vreesde dat de programma's met vijfjarige cursusduur niet de gewenste bezuinigingen zouden opleveren. De nieuwe plannen vonden hun neerslag in de nota Hoger Onderwijs Voor Velen (HOVV), die de ministers Pais van Onderwijs en Wetenschappen en Van der Stee van Landbouw en Visserij in mei 1978 bij de Tweede Kamer indienden. Zij introduceerden daarmee de 'tweefasenstructuur', met een vierjarige fase tot het doctoraal examen en daarna voor een deel van de afgestudeerden een postdoctorale fase van ten hoogste twee jaar, waarin specifieke opleidingen tot arts, leraar, wetenschappelijk onderzoeker en dergelijke plaats zouden hebben. De regering hoopte met deze nieuwe opzet van de studie de kosten van het universitaire bedrijf in de hand te kunnen houden, zonder de toestroming van studenten te hoeven afremmen. Het hoger onderwijs moest er wel 'voor velen' zijn, maar de kosten voor de overheid moesten binnen de perken blijven. Met het lanceren van deze nota werd de knuppel pas goed in het academische hoenderhok gegooid! In Wageningen voorspelde de voorzitter van het College van Bestuur Ritzema van Ikema: 'Als de nota in de Tweede Kamer goed wordt ontvangen, zal dat binnen de universiteiten en hogescholen het begin zijn van een turbulente tijd.'[35]

Die turbulente tijd is er inderdaad gekomen, ook in Wageningen. De WSO reageerde sterk afwijzend en ook de Faculteitsraad, de studentendecanen en de Hogeschoolraad spraken zich in meer of mindere mate uit tegen de nota.[36] In december 1978 kwam het tot een 'prikactie': ongeveer tweehonderd studenten trokken op naar het hoofdgebouw voor een korte bezetting als protest tegen het beleid van Pais. Aansluitend daarop bezetten een kleine honderd studenten het faculteitsbureau. Zij eisten een snelle invoering van de in de voorgaande jaren door herprogrammering tot stand gekomen programma's met een vijfjarige cursusduur en gaven uitdrukking aan hun ongenoegen over het feit dat de VCO zich al ging voorbereiden op een herprogrammering overeenkomstig de tweefasenstructuur.[37] Toen ook de Faculteitsraad de plannen voor vijfjarige programma's wilde doorzetten, leidde dat, zoals in de paragraaf over de VCO is uiteengezet, tot een conflict met de VCO, die een re-

22 Aanbieding van het zwart-witboek in februari 1980. Het is alsof de schaduw van de komende grote bezetting al over deze bijeenkomst valt

alistische gedragslijn wilde volgen, zeker nu een Kamermeerderheid zich achter de regeringsvoornemens had geschaard en minister Pais had aangekondigd, al per september 1980 de tweefasenstructuur te willen invoeren. Zo'n vaart zou het overigens niet lopen. Er zou nog heel wat afgetobd en gebakkeleid worden, voordat de universitaire wereld aan het idee van de twee fasen begon te wennen. In Wageningen werden hoorzittingen, discussiedagen, seminars en dergelijke gehouden en naarmate de tijd voortschreed leek bij het wetenschappelijk personeel de bereidheid, om met de nieuwe structuur in zee te gaan, toe te nemen, maar dan wel onder de uitdrukkelijke voorwaarde dat er een ruim toegankelijke en goed van middelen voorziene tweede fase zou komen. Ook de universitaire bestuurders begonnen zich meer en meer in te stellen op of neer te leggen bij de komst van die nieuwe structuur. Onder het actievoerende deel van de studenten echter raakten de gemoederen steeds meer verhit.[38] Weliswaar wees de Academische Raad de tweefasenstructuur van de hand, maar minister Pais hield voet bij stuk.[39]

1980, jaar van grote onrust

In februari 1980 trokken in Wageningen actievoerende studenten van het WSO-gebouw naar het faculteitsgebouw, om dat gedurende korte tijd te bezetten en

de vergadering van het Faculteitsbestuur te verstoren.[40] Zoals reeds in de paragraaf over de VCO is gemeld, presenteerde omstreeks diezelfde tijd de WSO haar 'zwart-witboek' over de VCO en kwam het begin maart 1980 tot de roemruchte langdurige bezetting van het Hoofdgebouw, waaraan op 1 april door de komst van 80 man Mobiele Eenheid een einde werd gemaakt.[41] Hoewel 'Den Haag' door de 'Wageningse lente' geenszins geïmponeerd bleek te zijn, verstomde het protest tegen de tweefasenstructuur nog niet meteen. Op 18 november 1980 woonden circa 700 'stakende' studenten een demonstratie voor het Hoofdgebouw bij en twee dagen later betoogden enige honderden studenten bij de Hogeschoolraadsvergadering tegen de tweefasenstructuur. Toch was het getij niet meer te keren.[42] De regering zette door en ook aan de LU traden vanaf september 1982 de doctoraalprogramma's volgens de tweefasenstructuur in werking.[43] Eind februari 1984 hield het Faculteitsbestuur ter officiële afronding van de herprogrammering, voor allen die daar aan hadden meegewerkt, een receptie. Daar werden woorden van grote tevredenheid gesproken over de degelijke aanpak van de herprogrammering en over het uitstekende resultaat ervan. 'In binnen- en buitenland wordt dit ten voorbeeld gesteld', zei Beltman, die sprak namens de Directie Landbouwonderwijs van het ministerie van Landbouw en Visserij. Daarnaast waren er echter uitingen van ongerustheid over wat er zou gebeuren met de tweede fase, die immers als een soort pleister op de wonde van de studieduurverkorting moest fungeren. Duidelijk was wel reeds dat van de oorspronkelijke plannen voor die tweede fase niet veel meer over was. Dat gold in het bijzonder voor het aantal afgestudeerden dat naar de tweede fase zou mogen doorstromen. Een ter receptie aanwezige docent drukte zijn teleurstelling hierover als volgt uit: 'We zijn aan de invulling van de eerste fase begonnen met het idee, dat 30% zou doorstromen naar de tweede fase. We zijn verneukt!'[44]

De tweede fase zou inderdaad een heel andere gedaante krijgen dan oorspronkelijk was aangekondigd. In een gesprek dat het College van Bestuur in maart 1984 met de toenmalige landbouwminister Braks had, noemde deze een doorstroompercentage van 15%. Voorts toonde hij zich uiterst terughoudend ten aanzien van tweede fase beroepsopleidingen - de LU had dergelijke opleidingen aangevraagd voor toxicologie, voor beheer en inrichting van de landelijke gebieden en voor ontwikkelingsdeskundige - maar hij liet zich wel positief uit over die vorm van tweede fase, waarin de 'assistent-in-opleiding' (AIO) tot onderzoeker zou worden gevormd.[45] Die terughoudendheid met betrekking tot de beroepsopleidingen kwam hem te staan op een waarschuwing van twee organisaties, die zich altijd sterk bij de LU betrokken voelden, namelijk het Nederlands Instituut van Landbouwkundig Ingenieurs (NILI) en het Koninklijk Genootschap voor Landbouwwetenschap (KGvL). In een telegram aan de minister wezen zij op 'ernstige gevolgen voor de Wageningse opleidingen'.[46] Spoedig daarna werd echter bekend, dat in elk geval de twee eerstgenoemden van de aangevraagde beroepsopleidingen niet door zouden gaan, terwijl over de opleiding tot ontwikkelingsdeskundige de beslissing werd uitgesteld.[47] Uiteindelijk zou het vierjarige doctoraalprogramma, met een maximale inschrijvingsduur van zes jaar, de standaardopleiding aan de Nederlandse universitei-

EH voor de
BIEZEN
EZEN
2 FASEN
ONDERWIJS!
TRYDEN

ten worden. Slechts een klein deel van de afgestudeerden kon daarna als AIO doorstromen naar een postdoctorale onderzoeksopleiding. Bepaald aantrekkelijk werd de positie van AIO overigens niet gemaakt, gezien de slechte salariëring en de onzekere carrièreperspectieven.

HET PROJECTONDERWIJS

Aan het eind van de jaren zestig klonk alom vanuit de studentenbeweging, in het kader van de eis tot democratisering van universiteit en hogeschool, de roep om projectonderwijs. Bij dit type onderwijs zouden de deelnemende studenten in principe zelf de problemen bepalen waarvoor door bestudering en onderzoek oplossingen moesten worden gezocht. Men verwachtte hiervan een betere motivatie van de studenten voor de wetenschapsbeoefening en vooral ook een sterkere gerichtheid van die wetenschapsbeoefening op het maatschappelijk nut; 'maatschappelijke relevantie' was in die dagen een veel gehoord modewoord. Ook in Wageningen werd het projectonderwijs een actueel onderwerp, waarover voor- en tegenstanders de degens kruisten in de publiciteitsorganen van de LU, in vergaderingen en conferenties. Vooral van linkse studentenzijde werd bij voortduring gehamerd op de wenselijkheid van het voor student en samenleving zo heilzaam geachte projectonderwijs. Maar ook een breed samengesteld gremium als de Commissie Breedspoor had in haar rapport van 1969 zich reeds positief over projectonderwijs uitgelaten: 'Waar dit maar enigszins mogelijk is, moet naar teamwork en projektonderwijs in enigerlei vorm worden gestreefd'. Uitgebreide discussies over dit type onderwijs hadden plaats in het begin van 1970 in een drietal vergaderingen van de Studieraad; dat was destijds een overlegorgaan van vijf docenten en vijf door studentenorganisaties aangewezen studenten, onder voorzitterschap van de Rector Magnificus.[48] Zij resulteerden in het verzoek aan de Faculteit om een werkgroep in te stellen die onder meer informatie over de onderwijstechnische aspecten van projectonderwijs moest inwinnen.[49] De Wastra-leden in de Studieraad vonden dit resultaat veel te mager. In een brief aan de Faculteit kondigden zij aan, hun werkzaamheden in de Studieraad te zullen staken, zolang zij van de Faculteit geen voor hen bevredigend antwoord hadden gekregen op een aantal vragen, waaronder vragen over het projectonderwijs.[50] Toen aan het eind van 1970 een interview met de nieuwe Wastra-voorzitter Wassenberg werd gepubliceerd, werden daarin ook weer de hoge verwachtingen, die men koesterde van projectonderwijs, niet onder stoelen en banken gestoken: 'In dit kader wil ik nog graag opmerken, dat de Wastra zeker veel ziet in op de maatschappij gericht en daarvoor relevant projectonderwijs.'[51] Twee jaar later had de PSF in haar programma voor de verkiezing van de Faculteitsraad niet alleen de invoering van projectonderwijs opgenomen, maar tevens de vorming van een 'projektraad'.[52] Ook een groepering als Studenten Overleg '73, die het veeleer zocht in het harmoniemodel dan in het conflictmodel, had in haar programma staan: 'Wij streven naar het bevorderen van projektonderwijs.'[53]

23 De roemruchte langdurige bezetting van het hoofdgebouw in maart 1980

Intussen werd er in het Studium Generale reeds geëxperimenteerd met onderwijsprojecten, maar die maakten geen deel uit van het officiële onderwijsprogramma van de LU.[54] Voor de verwezenlijking van officieel projectonderwijs was al wel het startsein gegeven, doordat de faculteitsvergadering daarover in januari 1972 een nota van de Studieraad had aangenomen.[55] Weer een stap verder op weg naar officiële erkenning werd gezet in mei 1973, met de instelling door de Faculteitsraad van een Commissie voor Projectonderwijs (CvP) als permanente subcommissie van de VCO. In deze CvP zaten twee leden van het wetenschappelijk corps, een lid van het technisch en administratief personeel en een student, terwijl een vertegenwoordiger van het Bureau Onderzoek van Onderwijs als adviseur optrad.[56] De taak van de CvP omvatte het bevorderen en coördineren van initiatieven en activiteiten op het gebied van projectonderwijs, het bemiddelen bij conflicten en het geven van adviezen aan het College van Bestuur over de financiële aspecten van het projectonderwijs. Er was namelijk een projectonderwijsfonds, waaruit bijdragen in de kosten van door de commissie goedgekeurde projecten konden worden verstrekt. Het ging daarbij overigens niet om grote bedragen. In de jaren 1981, 1982 en 1983 werd aan subsidies achtereenvolgens 42.000, 59.000 en 38.000 gulden uitgekeerd.[57] Voor 1986 was er een bedrag van *f* 70.000 begroot, maar de totale uitgaven bleven daar met *f* 45.000 ver onder.[58]

Projectonderwijs in de praktijk

Het jaarverslag van de CvP over 1977/'78 bevatte een overzicht van de projectgroepen, die van 1972/'73 tot en met 1977/'78 aan de LU hebben gewerkt. Het blijken er in die zes jaar in totaal 35 te zijn geweest. Zij hielden zich bezig met zeer uiteenlopende onderwerpen, zoals bijvoorbeeld: milieuvoorlichting, Friese Waddeneilanden, herbebossing Vietnam, werkloosheid, snijbloemen, bufferzones en consumptieaardappelen.[59] In totaal hadden 286 studenten deelgenomen. Het aantal deelnemers per projectgroep varieerde tussen de vier en de 30, met een gemiddelde van acht. Het aantal betrokken vakgroepen bedroeg 27. De vakgroep Planologie bleek zeer actief te zijn in het projectonderwijs. In 15 van de 35 gevallen berustte de hoofdbegeleiding van het project bij haar. Ook leverde zij verreweg de meeste studenten, namelijk 95. Andere vakgroepen waarvan relatief veel studenten meededen aan de projecten, waren Cultuurtechniek met 40, Sociologie-Westers met 29, Natuurbeheer met 28 en Landschapsarchitectuur met 23. Dit betekent dat met elkaar 215 - dat is ruim 75% - van de 286 studenten die aan het projectonderwijs hadden deelgenomen, afkomstig waren uit slechts vijf vakgroepen. Deze eenzijdigheid is later wel enigszins doorbroken. In de studiejaren 1978/'79, 1979/'80 en 1980/'81 zijn in totaal 34 projectgroepen met hun werkzaamheden begonnen. Er deden 216 studenten mee, afkomstig uit 29 vakgroepen. Weer was Planologie, met 45 studenten, de vakgroep waaruit de meeste deelnemers voortkwamen. Daarop volgden echter nu de vakgroepen Landbouwplantenteelt met 33 en Tuinbouwplantenteelt met 29 studenten.[60]

24 Projectgroep aan het werk bij Planologie

Toch blijkt uit dit alles wel duidelijk, dat over de gehele LU gezien het projectonderwijs slechts een zeer ondergeschikte plaats innam. CvP-voorzitter Rabbinge typeerde in 1977 de positie van deze vorm van onderwijs als volgt: 'Het wordt getolereerd, als een soort sausje, versiering, waar je eigenlijk ook buiten kunt.' En hij drukte daarover zijn misnoegen uit met deze woorden: 'Ik ervaar het als een ernstige discrepantie dat er binnen de LH waar men toch altijd zegt een pragmatische inslag te hebben, zo weinig gevoel voor projectonderwijs bestaat.'[61] De bescheiden plaats van het projectonderwijs was vooral ook de PSF een doorn in het oog. Zij was het die de Faculteitsraad ertoe bracht, in haar vergadering van 20 november 1979 de volgende besluiten te nemen ter bevordering van het projectonderwijs: 'De Faculteitsraad, van mening zijnde dat deelname aan projectonderwijs in iedere studierichting voor elke student mogelijk moet zijn in KB- en doctoraalfase, besluit de ROC's van die richtingen, waar het projectonderwijs nog niet zodanig tot ontwikkeling is gekomen, te verzoeken met ondersteuning van VCO/CvP en in overleg met de richtingseigen vakgroep(en) plannen uit te werken voor de invoering van KB- en doctoraalprojectonderwijs, en deze plannen in te dienen bij het Faculteitsbestuur, zodat deze zo spoedig mogelijk doch uiterlijk in het studiejaar 1980/'81 operationeel zijn.' en 'De Faculteitsraad besluit het Faculteitsbestuur op te dragen te stimuleren dat ROC's en PC voorstellen doen voor invoering van nieuwe onderwijselementen of voor de aan-

passing van bestaande onderwijselementen, waarin kennis en vaardigheden, benodigd voor een effectieve deelname aan projectonderwijs, verkregen worden. De VCO dient verzocht te worden de kaderstelling hiervoor uit te werken.'[62]

Dat de toeloop naar het projectonderwijs niet zo groot was als sommigen wel hadden gewild, had ongetwijfeld voor een deel te maken met de hoge eisen die aan de deelnemers werden gesteld. Toen de LH-gids 1973/'74 voor het eerst projectonderwijs aangekondigde, wijdde zij daar de volgende uiteenzetting aan:

'Wanneer men als student of als docent wil starten met projectonderwijs, zal men in het algemeen als volgt te werk kunnen gaan:

1. Vorming van een groep van studenten van in de aanvang tenminste vier personen, die geïnteresseerd zijn om een bepaald probleem te bestuderen door middel van projectonderwijs.
2. Deze groep zal moeten komen tot een aantal gemeenschappelijke doelstellingen, welke men met elkaar wil realiseren. Deze fase is erg belangrijk, omdat ieder groepslid de doelstellingen moet kunnen onderschrijven. Daarna zal men van hieruit moeten komen tot een bepaald onderzoeksthema en een onderzoeksopzet. Vervolgens gaat het er om tot afspraken te komen met betrekking tot de interne structuur van de groep (taakverdeling, leiding, rol van de docent of begeleider) en overeenstemming over de beoordelings- en evaluatieprocedure. Dit vergt zeer intensief overleg, wat bijvoorbeeld gegoten kan worden in de vorm van een seminar van meerdere dagen, bijvoorbeeld een weekend. Met name tijdens deze startfase, maar ook later bij evaluaties, kan de hulp van het Bureau Onderzoek van Onderwijs worden ingeroepen voor onderwijskundig advies.
3. Na deze startfase komt de invulling van het aanvraagformulier aan de orde. Is het tot nu toe een studenteninitiatief geweest, dan dient men vóór de invulling docenten te benaderen met het verzoek de groep te begeleiden. Met de geïnteresseerde docent/begeleider zal het onder 2 genoemde proces geheel of gedeeltelijk opnieuw worden doorgemaakt, hetgeen resulteert in de gezamenlijke invulling van het aanvraagformulier.
4. Aan de hand van het ingevulde formulier worden tussen projectgroep en betrokken vakgroepen (v.v.) verdere zaken geregeld, zoals: voor welk onderdeel van het studieprogramma aan het project wordt deelgenomen, welke faciliteiten op financieel gebied kunnen worden verstrekt, hoe de beoordelingsprocedure zal plaatsvinden, e.d.'

Om deze hoge drempel te overschrijden, was er wel een zeer groot enthousiasme nodig voor het verschijnsel projectonderwijs. Overigens ontbrak het niet aan door de betrokken commissie ontplooide activiteiten ter bevordering van dit onderwijs. Reeds in het begin van haar bestaan had zij een uitgebreid informatiebulletin aan vakgroepen en richtingsonderwijscommissies toegezonden.[63] In haar jaarverslag over 1978/'79 berichtte zij, dat er studiebezoeken waren georganiseerd naar de Medische Faculteit van de Rijksuniversiteit Limburg te Maastricht, waar een 'probleemgericht' onderwijssysteem werd toegepast, alsmede naar de afdeling Civiele Techniek van de Technische Hogeschool te Delft, om aldaar het eerstejaars-projectonderwijs te bestuderen. De commissie beschikte over een bibliotheek met littera-

tuur op het gebied van projectonderwijs en verslagen van projectgroepen.[64] Er werden werkconferenties voor begeleiders van projectgroepen georganiseerd, er stonden projectonderwijsdagen op het programma en er werd deelgenomen aan onder auspiciën van de Academische Raad staande werkgroepen over projectonderwijs.[65] De commissie kreeg hulp van een werkstudent[66] en van een projectonderwijs-functionaris[67], die op den duur tezamen het Bureau Projectonderwijs vormden, waaraan in 1987 nog een tweede werkstudent werd toegevoegd.[68] In het universiteitsblad werden regelmatig oproepen geplaatst om voorstellen in te dienen, onderwerpen in te zenden en de wens tot deelneming kenbaar te maken. Ook publiceerde het blad menigmaal beschrijvingen van aangemelde en goedgekeurde projecten en besteedde aandacht aan door projectgroepen behaalde onderzoeksresultaten. Bovendien liet de commissie periodiek een informatiebulletin verschijnen en werden jaarlijkse 'projectenmarkten' georganiseerd, waar vraag en aanbod naar en van projecten elkaar konden ontmoeten.[69] Ondanks deze overvloed aan publiciteit, om niet te zeggen propaganda, wilde het projectonderwijs maar niet een naar omvang imponerende tak van het onderwijsbedrijf aan de LU worden. Zo hadden zich in het studiejaar 1979/'80 10 projectgroepen aangemeld, met in totaal 72 deelnemers, dat was ongeveer 9% van de jaarlijkse studentendoorstroom.[70] Een door de CvP georganiseerde studiedag in september 1977 had slechts een 150 à 200 deelnemers getrokken, waarvan bovendien een groot deel van buiten de LU kwam. Vooral van de kant van docenten was er weinig belangstelling geweest.[71]

De geringe interesse die de docenten in het algemeen voor het projectonderwijs aan de dag legden, was onder meer een gevolg van het feit dat doorgaans studenten, die een politiek-ideologisch karakter aan de projecten wilden geven, het initiatief namen bij opzet en uitvoering.[72] Ook veel studenten werden daardoor van deelneming weerhouden. Een evaluatienota uit 1982 zei daarover het volgende: 'De sterk linkse politieke kleuring en pretenties maken het voor beleidsvoerders moeilijk deze onderwijsvorm te stimuleren, en voor veel studenten en nog meer docenten onmogelijk om eraan deel te nemen (...) De politiek ideologische pretenties van projektonderwijs, en de eisen die dit stelt aan de deelnemers, zijn zó hoog dat alleen een heel selekte groep studenten de uitdaging aanvaardt.'[73]

Het moet anders, maar hoe?

De Vaste Commissie Onderwijs wilde uit deze evaluatie de consequentie trekken om opzet en uitvoering van projecten in handen van vakgroepen en richtingsonderwijscommissies te leggen en de eenzijdige politiek-ideologische oriëntering plaats te doen maken voor een onderwijskundige, waardoor het projectonderwijs meer het karakter zou krijgen van hetgeen men aan de LU 'probleemgericht onderwijs' was gaan noemen. Bij dat probleemgericht onderwijs lag de nadruk op onderwijskundige doeleinden en niet op maatschappelijke relevantie, emancipatie van gedepriveerde groepen enzovoorts. Deze voornemens tot verandering van het projectonderwijs stuitten echter op protest uit de gelederen van de WSO. Zij wilden juist de verantwoordelijkheid en zelfwerkzaamheid van studenten in stand houden en vooral ook de politiek-ideologische lading van projecten gehandhaafd zien,

omdat die naar hun mening essentieel was voor hetgeen zij 'kritische wetenschapsbeoefening' noemden. In hun ogen moest het projectonderwijs ertoe bijdragen om de politieke verhoudingen binnen en buiten de universiteit drastisch om te buigen.[74] Zij kregen in zoverre de Faculteitsraad mee, dat die een voorstel van het Faculteitsbestuur, overeenkomend met de opvatting van de Vaste Commissie Onderwijs, met een ruime meerderheid verwierp.[75]

Het jaarverslag van de CvP over 1983 meldde dat het aantal deelnemers aan projectonderwijs nog altijd gering was.[76] In mei 1984 verscheen er een gedegen rapport van de 'werkgroep geïntegreerd beleid projectonderwijs', die het jaar daarvoor door de Vaste Commissie Onderwijs was ingesteld. Het rapport, dat eindigde met een zevental aanbevelingen ter bevordering van het projectonderwijs, werd weliswaar goed ontvangen door Faculteitsbestuur en Faculteitsraad en de bereidheid om de aanbevelingen op te volgen was ook wel aanwezig, maar de voor de nieuwe aanpak nodig geachte 0,6 formatieplaats kon wegens de bezuinigingen niet worden toegewezen.[77]

Het PO floreert niet

In 1986 moest worden geconstateerd dat de ontwikkeling van projectonderwijs (PO) en probleemgericht onderwijs (PGO) aan de LU stagneerde. Als oorzaken werden toen genoemd:

> Het feit dat de faculteit naar disciplines was ingedeeld in vakgroepen, terwijl de PO en PGO-groepen per definitie interdisciplinair werkten.
> De lange tijd van voorbereiding bij het opzetten van een project: het vinden van een geschikt onderwerp, het maken van een probleemstelling waarmee te werken valt, het zoeken van deelnemende studenten en begeleiders, het leggen van contacten met betrokken belangengroepen; het waren allemaal activiteiten die veel tijd kosten, doch waarvoor de studenten geen compensatie kregen bij het vaststellen van de studiebelasting.
> De kwaliteit van het projectonderwijs: er werd onvoldoende aandacht besteed aan de methodische kant van het onderzoek; zowel docenten als studenten misten de kennis die nodig is voor een effectieve aanpak van de ingewikkelde maatschappelijke vraagstukken, waarop het projectonderwijs zich veelal richtte.
> De begeleiding van PO- en PGO-groepen door docenten liet te wensen over.[78]

De Vaste Commissie Onderwijs had in 1984 al eens geadviseerd om de Commissie voor Projectonderwijs op te heffen. Een deel van de taken van de op te heffen commissie kon dan door de Vaste Commissie Onderwijs zelf worden overgenomen en een deel door de functionaris voor projectonderwijs bij het Bureau voor Onderwijsontwikkeling en Onderwijsresearch.[79] Die opheffing was toen niet doorgegaan. In haar jaarverslag over 1987 sprak de Commissie voor Projectonderwijs wel over de voortdurende onzekerheid aangaande haar voortbestaan. Zij had bovendien de indruk dat het klimaat voor projectonderwijs ongunstiger was geworden als gevolg van de toenemende werkdruk bij docenten en de grotere studiedruk bij studenten. Laatstgenoemden durfden steeds minder het risico van studievertraging te nemen en kozen daarom liever een invulling van hun doctoraalprogramma, die wat

tijdsduur betreft meer zekerheid bood. Er waren in 1987 zeven nieuwe projectgroepen aan het werk gegaan. Over het aantal deelnemende studenten, docenten en vakgroepen rept dit jaarverslag overigens niet.[80] Uiteindelijk werd de Commissie voor Projectonderwijs toch opgeheven, en wel in februari 1990. Dat betekende echter niet tevens het einde van het projectonderwijs. Het kwam voortaan rechtstreeks onder verantwoordelijkheid van de Vaste Commissie Onderwijs, terwijl de taken van het bureau Projectonderwijs werden ondergebracht bij de vakgroep Agrarische Onderwijskunde.[81]

De commissie voor projectonderwijs (CvP) vermeldt in enige jaarverslagen het aantal keren dat zij vergaderd heeft. Het blijkt te variëren tussen 10 en 14 keer:

1974/'75	12 x
1975/'76	10 x
1976/'77	14 x
1977/'78	13 x
1986	12 x

HET STUDIUM GENERALE

Evenals aan andere universiteiten en hogescholen had ook in Wageningen het Studium Generale oorspronkelijk tot taak om aan studenten de gelegenheid te bieden, een blik te werpen buiten de grenzen van hun eigen vak en zo hun academische vorming te verbreden en te verdiepen. Er werden colleges en lezingen georganiseerd over filosofie, litteratuur, geestelijke stromingen en dergelijke, onderwerpen dus die in de Wageningse studieprogramma's niet of nauwelijks voorkwamen. De verzorging van het Studium Generale was opgedragen aan een commissie van de Senaat. Zij nam initiatieven, bepaalde wat er zou worden geboden en zorgde voor uitvoering van de plannen.

Professionalisering

Vanaf het einde van de jaren zestig hebben zich ook hierin veranderingen met een grote reikwijdte voorgedaan. Met de benoeming van Van den Hoofdakker tot vormingsadviseur en secretaris van de Commissie voor het Studium Generale werd de professionalisering ingeluid. De vormingsadviseur kreeg er al spoedig personeel bij en zo ontstond het bureau Studium Generale/Vormingswerk, dat vanaf 1973 zetelde in het voormalige hotel 'De Wereld'. Tot de taak van het bureau behoorden, zoals de naam al zegt, behalve de activiteiten van het Studium Generale ook die van de werkgroep Vormingswerk. Deze werkgroep verzorgde zowel het binnen- als het buiten-universitaire vormingswerk en was officieel verantwoording verschuldigd aan de Wageningse gemeenteraad. Omdat de werkterreinen van het Studium Generale en het plaatselijke vormingswerk in de loop der jaren uit elkaar groeiden, werd de koppeling tussen de beide categorieën van activiteiten in 1977 opgeheven. Er kwam toen voor het plaatselijke vormingswerk een aparte stichting en het Studium Generale ging zich geheel concentreren op de activiteiten ten behoeve

25 Op 13 oktober 1971 hield de schrijver Harry Mulisch een lezing in het kader van het Studium Generale

van studie en studenten, met inbegrip dus van de universitaire kant van het vormingswerk.[82]

In de tweede helft van de jaren tachtig leek het erop dat de positie van het Studium Generale zeer ingrijpende veranderingen zou ondergaan. In 1987/'88 werd namelijk in het kader van de operatie Selectieve Krimp en Groei voorgesteld om het Studium Generale over te hevelen naar de faculteit en dan samen met de vakgroep Wijsbegeerte te fuseren met de vakgroep Algemene en Regionale Landbouwkunde. De Universiteitsraad keerde zich echter tegen dit plan en het Studium Generale bleef dus als zelfstandig orgaan fungeren. Wel had er in dat jaar een wijziging van veel minder ingrijpende aard plaats: door de opheffing van de faculteit werd de commissie voor het Studium Generale van facultaire commissie tot 'lichte' universiteitsraadscommissie. Een dergelijke doorgeefoperatie had zich ook al eens voorgedaan aan het begin van de jaren zeventig, toen met de opheffing van de Senaat als gevolg van de invoering van de WUB 1970 de commissie van Senaats- tot facultaire commissie was geworden.

Activiteiten

De activiteiten die in het kader van het Studium Generale werden ontplooid, hebben in de laatste decennia ook grote veranderingen te zien gegeven, zowel naar

omvang als naar samenstelling. Daarbij golden als uitgangspunten de derde en vierde doelstelling van de Wet op het Wetenschappelijk Onderwijs (WWO), te weten 'de bevordering van het inzicht in de samenhang der wetenschappen' en 'de bevordering van het maatschappelijk verantwoordelijkheidsbesef'. Hoe de Commissie en het Bureau Studium Generale zich tot taak stelden deze doeleinden na te streven, moge enigszins blijken uit de volgende aanhalingen uit een nota van het jaar 1979:

> 'dat het de student mogelijk maakt, geargumenteerd stelling te nemen in politieke vraagstukken'
> 'Het gaat om het kunnen en willen stelling nemen vanuit bepaalde posities.'
> 'stimuleren hun eigen situatie en opvattingen critisch te bezien.'
> 'maatschappij-analyse en maatschappijcritiek'
> 'leren ontdekken van verband tussen de eigen situatie en de politieke en maatschappelijke structuren in brede zin'
> 'Zo wordt geprobeerd, kunst geen vrijblijvend 'elitair' verschijnsel te laten zijn.'
> 'relativering van de bestaande muziekpractijk'
> ''t Hemeltje probeert meer te brengen dan amusement alleen.'[83]

Vanaf 1970/'71 hanteerde het Studium Generale de volgende indeling van zijn activiteiten: 1. activiteiten waartoe de commissie voor het Studium Generale het initiatief nam en die door het bureau Studium Generale werden verzorgd; 2. activiteiten waartoe derden het initiatief namen en die door het bureau Studium Generale werden verzorgd; 3. activiteiten waartoe derden het initiatief namen, die door hen ook werden voorbereid en georganiseerd en door het bureau Studium Generale werden begeleid.[84] De eerste categorie, die aansloot op het traditionele arbeidsterrein van het Studium Generale, bleef de jaren door een prominente plaats innemen onder de activiteiten, maar de andere twee categorieën, aan de organisatie waarvan veel studenten meewerkten, vertoonden de sterkste groei. Het jaarverslag van het Studium Generale over 1974/'75 meldde zelfs dat die groei een bedreiging vormde voor categorie één.[85]

Groei in jaren zeventig

Over het geheel genomen stonden trouwens de jaren zeventig voor het Studium Generale in het teken van groei. Vooral ook het aantal bijkomende activiteiten breidde zich sterk uit. Zo werden er geregeld tentoonstellingen over allerlei onderwerpen gehouden. Vanaf 1972/'73 nam de toen opgerichte projectgroep 'De Wereld' de organisatie van culturele evenementen voor haar rekening. In 1975 werd het filmhuis 'Movie-W' opgericht. Het had zich aangesloten bij 'Het Vrije Circuit', een landelijke vereniging van filmhuizen die films uitbrengt op niet-commerciële basis en 'gericht op het bevorderen van maatschappelijke emancipatie en kritische bewustwording'.[86] In het theater ''t Hemeltje' kwamen veelvuldig toneelstukken, ook dikwijls met een experimenteel karakter, op de planken. De muziekcultuur werd niet vergeten. Onder auspiciën van 'Opmaat' werden concerten georganiseerd, waarbij men er eveneens naar streefde, niet de platgetreden paden te bewandelen.

Veel van de onderwerpen, waarop in deze jaren de activiteiten van het Studium Generale waren gericht, hadden het karakter van 'hete hangijzers'. Bij de

colleges en lezingencycli kregen vakken als politicologie, polemologie en politieke economie, alsmede politieke stromingen als marxisme en anarchisme een plaats. De vele door studenten opgezette groepen en 'secties' hielden zich bezig met zaken als: alternatieve landbouw, kernbewapening, ontwikkelingshulp, Israël en de Palestijnen, milieuproblematiek, Charta'77, Berufsverbote, het 'militair-industrieel complex', Vietnam, apartheid, het ANC. Vanaf 1978/'79 bestond er een 'Vrouwenoverleg' en kwam ook onder de activiteiten van het Studium Generale het onderwerp vrouwenemancipatie sterk naar voren. Mede hierdoor is er in 1982 aan de LU een officiële Emancipatiecommissie van start gegaan. Een andere groeiende activiteit was die van het 'Vredesoverleg', dat de deelneming aan demonstraties, manifestaties en dergelijke organiseerde en ook veel werk maakte van het Wageningse 'vredespartnerschap' met de Duitse plaats Mörfelden-Walldorf. Onder de secties nam in die jaren de ANC-steungroep een belangrijke plaats in.

Consolidatie in jaren tachtig

In de jaren tachtig bleven zaken als wijsbegeerte, politicologie en polemologie, met daarnaast een welhaast onafzienbare menigte activiteiten van zeer diverse aard, een vooraanstaande plaats in het Studium Generale innemen. Nog steeds hadden veel van die activiteiten een linkse signatuur en werden zij georganiseerd in samenwerking met organisaties en groepen zoals de WSO, het Imperialisme Kollektief en de Boerengroep. Toch gingen de tekenen des tijds niet geheel ongemerkt aan het Studium Generale voorbij. Zo wordt in het jaarverslag van 1985/'86 gewag gemaakt van bezuinigingen, in het programma van 1986/'87 duikt het postmodernisme op als onderwerp van lezingen en in de herfst van 1987 was er een reeks voordrachten over 'Glasnost, Russische lente?'. Een duidelijke weerklank van de algemene déconfiture van het communisme in Oosteuropa aan het eind van de jaren tachtig en in het begin van de jaren negentig zoekt men echter tevergeefs onder de onderwerpen van het Studium Generale.

Over de belangstelling voor de activiteiten van het Studium Generale zijn slechts voor enkele jaren globale cijfers bekend. Zij hebben betrekking op het totale aantal bezoekerseenheden per verslagjaar en zien er als volgt uit:

jaar	bezoekerseenheden
1971/'72	16.000
1972/'73	20.000
1973/'74	21.350
1974/'75	20.000

Bron: Jaarverslagen SG 1971/'72-1974/'75

Na 1974/'75 ontbreken dergelijke totaalcijfers in de jaarverslagen. Wel wordt van een deel van de afzonderlijke evenementen opgegeven, hoeveel toehoorders dan wel deelnemers daarbij aanwezig zijn geweest en bovendien zijn er nu en dan louter verbale mededelingen over de belangstelling voor bepaalde onderdelen van het programma. Zo was er in 1973/'74 weinig belangstelling voor onderdelen

van de vrijdagserie. In 1981/'82 werden, behalve de lunchpauzeprogramma's, alle andere activiteiten goed tot zeer goed bezocht en een congres en een cursus waren zelfs overtekend. De belangstelling voor de vrijdagcolleges bleek in 1983/'84 ten opzichte van vorige jaren te zijn verminderd, hetgeen werd toegeschreven aan de herprogrammering van het onderwijs, en bij de lunchprogramma's was er alleen voldoende belangstelling voor de onderdelen kunst. Het jaarverslag 1984/'85 bericht weer over een groeiend aantal bezoekers, behalve bij de eerstejaarscolleges.

1 Arch.VCO. 02.4.07.11 Instelling en samenstelling 1972-1979: installatierede decaan Zadoks
2 Rede 1972/'73, 28
3 Arch.VCO, jaarversl. 1973/'74
4 LHB 120275,5
5 Arch. Fac. 07.513 FR, 80e verg. 76-11-30: Zwartboek VCO, samengesteld door het WSO herprokommitee, nov.'76
6 LHB 151276,1
7 WHB 031178,3; 120179,1,3,4,6; 190179,1,4; arch.Fac.VCO.02. Jaarverslagen en werkprogramma's 1976-1979
8 Arch.Fac.VCO.02. Jaarverslagen en werkprogramma's 1976-1979; WHB 051079,2; 191079,7
9 WHB 250180,1
10 WHB 220280,1
11 WHB 220280,1
12 Zwart-Wit boek, uitgebracht door de WSO in februari 1980. In doos 'Broei' UB nr. NN kw 18830
13 WHB 070380
14 WHB 040480,1
15 WHB 230580,8; WUB 101091,2
16 Brief CvB 91/1409-5 d.d. 290891
17 LH-gids 1980/'81, pp. 88-90
18 WHB 300383,8
19 Zie hiervoor hfdst. I
20 LHB 241176,7
21 LHB 240572,5
22 LHB 230174
23 LHB 060374,1
24 LHB 030474,3. De Academische Raad was een officieel orgaan, samengesteld uit afgevaardigden van alle universiteiten en hogescholen. Hij adviseerde niet alleen de regering, maar ook de universiteiten en hogescholen zelf, over universitaire aangelegenheden. Voor de afzonderlijke wetenschapsgebieden had het beraad plaats in zogenaamde secties. De Dagelijkse Raad had tot taak de voorbereiding van de werkzaamheden en de uitvoering van de besluiten van de Academische Raad
25 LHB 061174,1; 290175,7
26 LHB 090277,1; 270477,1
27 LHB 081276,5; 151276,3
28 Na 17 maanden bedroegen de percentages 64 en 51, na 21 maanden 81 en 64 en na twee jaar 86 en 75
29 LHB 020377,5
30 LHB 140176,3; Belh 260276,5
31 LHB 271076,1
32 LHB 241176,3
33 LHB 081276,5
34 LHB 241176,7
35 WHB 240578,1,2
36 WHB 250878,1,4,10; 010978,1,2; 011278,3
37 WHB 151278,1,3
38 WHB 221278,1; 120179,7; 150679,3; 220679, 6,7; 051079,3; 010280,3; 150280,3
39 WHB 310879,1; 140979,4; 051079,4; 301179,1
40 WHB 220280,1
41 WHB 070380,1; 140380,1,3; 210380,1,2,3,4,9; 280380,1,3,8; 040480,1,2; zie voor details en apologie ook de WSO-publikatie 'Oh, Salverdaplein; poging tot een analyserend verslag van de acties rondom de bezetting van het hoofdgebouw in het voorjaar van 1980' (1980)
42 WHB 180480,3,5,7; 050980,3; 311080,5; 071180,1; 211180,1; 281180,1; 051280,1,2; 200381,3; 270381,1
43 WHB 120282,1; 030982,3
44 WHB 020384,2
45 WHB 230384,1
46 WHB 300384,1
47 WHB 170484,1
48 LHB 080470,2; J.Coopmans & Q.v.d.Meer,

Projektonderwijs onderweg, BOO april 1972, 16-17

49 LHB 080470,2

50 Belh 240670,5

51 Belh 181270,7

52 Belh 160272,3

53 Belh 32373,2

54 LHB 060973,6

55 LHB 240572,2,3

56 VCO-arch.: jaarverslag VCO 72/73,2,3; arch.Fac.03.46 CvP Instelling en benoemingen 1973-1979

57 Arch. LU.03.46 I b- Projectonderwijs/ probleemgericht onderwijs 1980-: 'Overzicht van de ontwikkelingen van door de CvP gesubsidieerd projectonderwijs vanaf 1981'. De bedragen zijn door mij op 1000-tallen afgerond.JAF

58 Arch. VCO: Jaarverslag CvP 1986

59 Arch. VCO: jaarverslag CvP 1977/'78

60 Arch. VCO: jaarverslag CvP 1979/'80

61 WHB 210977,8

62 Arch.VCO.02. Jaarverslagen en werkprogramma's 1976-1979

63 Arch.Fac..03.46 Informatiebulletin CvP 1974-1977

64 LH-gids 1976/'77, 77

65 Arch. CVO: jaarverslag CvP 1978/'79; WHB 310877,7; 070977,5

66 LH-gids 1977/'78, 83

67 LH-gids 1978/'79, 83

68 LH-gids 1985/'86, 38; 1987/'88,38

69 WHB 271078.11

70 Arch. VCO: jaarverslag CvP 1979/'80

71 WHB 190478,11

72 WHB 300383,10

73 H.J.Pierik, Evaluatie van projektonderwijs. Diskussienota over de invoeringsproblematiek van projektonderwijs, BOO febr.1982, 24, 25

74 WHB 210183,5; arch.LU.03.46 I b project-onderwijs/ probleemgericht onderwijs 1980-: verslag gesprek FB-delegatie verontruste studenten 040183 en andere stukken

75 WHB 180383,2

76 WHB 160384,5

77 Arch.LU.03.46 I b-Projectonderwijs/ probleemgericht onderwijs 1980-: 'Naar een geïntegreerd beleid t.a.v. probleemgericht en projectonderwijs' en andere stukken

78 Arch. VCO: jaarverslag CvP 1986

79 WHB 280984,4

80 Arch. VCO: jaarverslag CvP 1987

81 Arch. VCO:jaarversl. VCO l990

82 Arch. Fac.02.455.IIdf-Commissie Studium Generale 1973/1980/1985: nota van de Commissie en Bureau Studium Generale/Universitair Vormingswerk (d.d.071179)

83 Deze nota draagt, met een knipoog naar Nietzsche, de volgende titel: 'Van 'Fröhliche Wissenschaft' naar Universitair Vormingswerk' en bevindt zich in het archief van de Faculteit sub .02.455.IIdf-Commissie Studium Generale 1973/1980/1985; zie voorts het interview met Van den Hoofdakker in Belh 150171,10

84 Arch.Fac.02.455.1 Studium Generale 1971/1975: jaaroverzicht 1971/'72

85 Jaarverslag SG 1974/'75,4

86 Jaarverslag SG 1975/'76,4

hoofdstuk V

De studenten

TAL EN LAST

'Wij groeien vast in tal en last' (Joost van den Vondel, gedeelte van opschrift Burgerweeshuispoort, Kalverstraat Amsterdam)

In de jaren vijftig en zestig werd de steeds sterker wordende groei van de studentenpopulatie in Nederland doorgaans nog met gejuich begroet. In vergelijking met andere westerse landen, vooral met Amerika waaraan men zich toenmaals gaarne spiegelde, was in ons land het percentage van de bevolking dat een academische opleiding had, nog altijd laag. Verhoging van dat percentage werd om meer dan één reden wenselijk geacht. Voor de economie leek het gunstig om de in de bevolking aanwezige intelligentie optimaal te benutten door het zo hoog mogelijk opvoeren van het scholingsniveau. Daarnaast was er het met de groeiende welvaart sterker en succesvoller wordende streven naar sociale rechtvaardigheid. Eén van de doeleinden van dat streven was het toegankelijk maken van de universitaire opleiding voor brede lagen van de bevolking - de zogenaamde externe democratisering - door het verstrekken van studietoelagen door de overheid.

Numerus fixus, ja of neen?

Toen dit groeiproces eenmaal goed op gang was, bleek de daarmee gepaard gaande groei van de overheidsuitgaven veel sterker te zijn dan ooit was bevroed. Bovendien was men bang, en dat geldt vooral voor bepaalde beroepsopleidingen zoals de medische, dat binnen afzienbare tijd het aantal afgestudeerden ver zou uitstijgen boven de behoefte van de maatschappij aan afgestudeerden. Het gevolg van deze feiten en angsten was dat er van regeringswege werd gezocht naar mogelijkheden om op de rem te trappen. Teneinde het uit de hand lopen van de kosten te be-

zweren werd o.a. gedacht aan een ingrijpende maatregel als studentenstop of numerus fixus. In januari 1972 berichtte het universiteitsblad dat minister De Brauw, van wetenschapsbeleid en wetenschappelijk onderwijs, de bevoegdheid trachtte te krijgen om dergelijke maatregelen nemen.[1] Onmiddellijk verschenen in de kolommen van de Belhamel de eerste tekenen van ongenoegen over de ministeriële voornemens.[2] De WSO riep in een open brief het College van Bestuur op, niet mee te doen aan een door de minister gevraagde berekening van de onderwijscapaciteit, omdat daardoor naar haar mening de weg werd vrij gemaakt voor een numerus fixus aan de LU. Zij achtte zo'n numerus fixus uit den boze, aangezien de externe democratisering erdoor zou worden aangetast. Dan nog liever inperking van de onderwijsprogramma's en invoering van minder intensieve onderwijsmethoden, zelfs al zou dat ten koste gaan van de kwaliteit van onderwijs en onderzoek.[3] In dezelfde geest uitte de PSF zich in haar programma: 'principieel wijzen we de studentenstop af, desnoods wordt op korte termijn genoegen genomen met minder intensief onderwijs.'[4]

Eind februari 1972 kwam in de Hogeschoolraad een voorstel van het College van Bestuur aan de orde, om voor het studiejaar 1972/'73 het maximum aantal eerstejaars vast te stellen op 850. Dit voorstel werd weliswaar afgestemd, maar tegelijkertijd werd bepaald dat het College wel de toegang mocht weigeren aan mensen die bij andere universiteiten waren afgewezen. Tegen zulk een 'overflow' mocht men zich dus eventueel afschermen.[5]

Intussen leek de numerus fixus voor het wetenschappelijk onderwijs in Nederland niet meer tegen te houden. Op landelijk niveau was overgegaan tot een systeem van centrale aanmelding en plaatsing.[6] Daarbij moest de aspirant-eerstejaarsstudent zich aanmelden bij de daartoe in het leven geroepen landelijke instantie, die vervolgens na eventuele selectie op grond van behaalde eindexamencijfers en/of loting de universiteit of hogeschool aanwees waar hij of zij kon worden toegelaten.[7]

In augustus 1973 moest worden geconstateerd dat er zich voor de studie aan de LU al het onverwacht hoge aantal van 700 eerstejaars had aangemeld. In de begroting voor 1974 was nog slechts op 600 gerekend.[8] De Hogeschoolraad bleef echter huiverig voor studentenstops. In oktober 1973 werd een ministerieel voorstel tot verlenging van de wet die studentenstops mogelijk maakte, in de raad besproken. De helft van de raad was faliekant tegen elke inbreuk op de vrijheid van studiekeuze.[9] De andere helft was van mening dat het principe van vrijheid van studiekeuze en het fundamentele recht op het volgen van onderwijs weliswaar genuanceerd moesten worden geïnterpreteerd, maar dat eventuele beperkingen slechts met grote zorgvuldigheid en terughoudendheid mochten worden opgelegd.[10] Begin mei 1974 kwam het bericht dat de Academische Raad de regering adviseerde om voor tien studierichtingen de toelating van eerstejaars te beperken. Slechts één daarvan regardeerde de LU, namelijk de studierichting Biologie. Niettemin sprak de voorzitter van de Wageningse Hogeschoolraad, tevens afgevaardigde naar de Academische Raad, van 'een drama, een zwarte bladzijde in de universitaire geschiedenis'.[11]

Selectie of loting

Het verschijnsel studentenstop zou voorshands een heet hangijzer blijven in de academische wereld. Ook in Wageningen kruisten voor- en tegenstanders de degens en onder de voorstanders botsten de meningen over de middelen om het aantal studenten te beperken: moest er worden geselecteerd op grond van eindexamencijfers of door loting, dan wel met behulp van een combinatie van die twee? De WSO was principieel gekant tegen elke vorm van numerus fixus, maar als er toch moest worden beperkt dan gaf zij de voorkeur aan het egalitaire systeem van algemene loting boven het elitaire middel van cijfervergelijking.[12] Die algemene loting kon echter geen genade vinden bij een meerderheid van het wetenschappelijk corps, zoals bleek uit de antwoorden op een van Rector Magnificus Leniger uitgaande enquête.[13] De voorstanders van selectie met behulp van de eindexamencijfers wezen op de positieve correlatie tussen die cijfers en universitaire studieresultaten.[14] Inmiddels werd op landelijk niveau bij wijze van compromis een mengvorm van loting plus gemiddeld eindexamencijfer toegepast. Niet alle voorstanders van zulk een compromis waren echter gelukkig met de gekozen mengvorm en er kwamen voorstellen voor meer verfijnde systemen, zoals de 'gewogen' loting.[15]

Numerus fixus niet langer tegen te houden

In het academisch jaar 1975/'76 liep - mede door de overflow uit andere natuurwetenschappelijke faculteiten waar reeds een stop was ingevoerd - de spanning aan de LU tussen het aantal toestromende studenten en de beschikbare opnamecapaciteit zo hoog op, dat een numerus fixus niet langer vermijdbaar leek.[16] Het opinieblad De Belhamel reageerde op het dreigende spookbeeld met een themanummer, dat speciaal aan het verschijnsel studentenstop was gewijd. Daarin ging de WSO voor de zoveelste keer frontaal in de aanval tegen elke vorm van numerus fixus. De oplossing van het capaciteitsprobleem moest volgens haar worden gezocht in het stellen van de volgende eisen aan 'Den Haag': 'Geen bezuinigingen op het onderwijs; geen studentenstop; geen aantasting van het onderwijs en onderzoek op de LH; geen verslechtering van de werkomstandigheden van studenten en personeel; maximale ontplooiingskansen voor alle jongeren.' Anderen stelden zich genuanceerder en pragmatischer op. Zo schreef SO'73: 'Er is een grens waar voorbij we ons onderwijs en onderzoek niet mogen laten verwateren. Is die grens bereikt dan helpt niets anders meer dan een numerus fixus. Maar we zijn er nog niet van overtuigd dat alles al geprobeerd is, en we de grens gepasseerd zijn.'[17] Toen op 16 december 1975 en 20 januari 1976 in de Faculteitsraad uitgebreid werd gediscussieerd over de invoering van een studentenstop, bleek uiteindelijk een meerderheid, gevormd door CL en TAP, daar voor te zijn, terwijl de drie studentenfracties PSF, SO'73 en CSF tegen stemden. Besloten werd om het College van Bestuur te berichten dat tot de N-propaedeuse maximaal 895 en tot de B-propaedeuse maximaal 65 gegadigden konden worden toegelaten, terwijl de toelating tot de NM-propaedeuse niet behoefde te worden beperkt.[18] Dat was beduidend meer dan de in totaal 600 eerstejaars die de LU kon opnemen volgens een in maart 1975 uitgebracht rapport van een door het College van Bestuur ingestelde werkgroep.[19] De Hogeschoolraad ging echter nog verder en be-

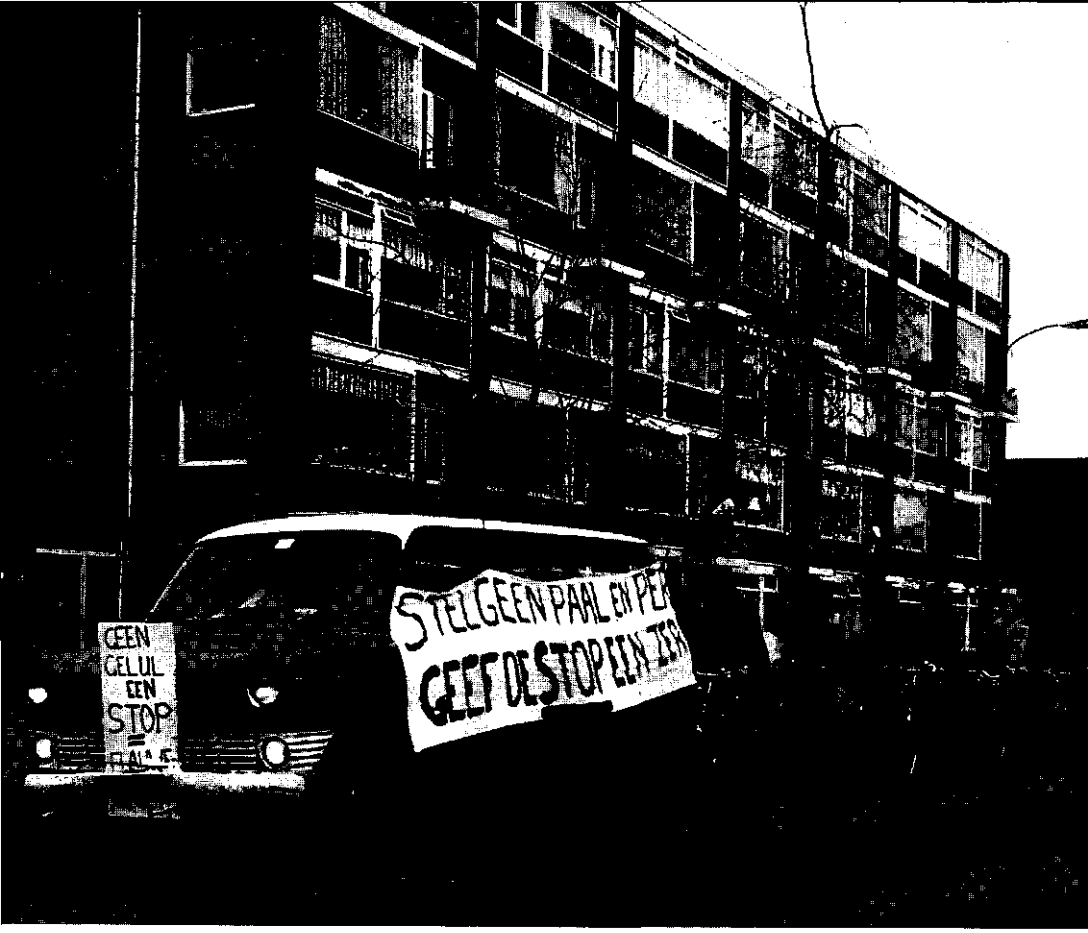

26 Anti-stop-demonstratie in januari 1978

sliste dat voor de N-propaedeuse geen stop moest worden ingesteld, terwijl voor de B-propaedeuse het maximum werd verhoogd tot 85.[20] Even leek het er op dat zelfs van deze laatste beperking niets terecht zou komen, omdat de Academische Raad in eerste instantie voor het studiejaar 1976/'77 geen numerus fixus voor biologie aan de regering wilde voorstellen.[21] Een herbezinning van de Academische Raad leidde er echter toe dat toch een studiestop voor biologie werd aangevraagd, waarbij voor de LU een maximum van 72 eerstejaars werd vastgesteld.[22]

De rek is eruit

De opnamecapaciteit bleef een onderwerp van aanhoudende zorg en bezorgdheid, gezien de groeiende toeloop van studenten, gecombineerd met een voelbare druk op de beschikbare middelen. Het lid van het College van Bestuur Van Bragt luidde in zijn rede ter opening van het academisch jaar 1976/'77 de noodklok met de volgende woorden: 'De rek is eruit, vakgroepen raken overbelast met onderwijs, het bureau kan zijn verzorgende taken voor de Landbouwhogeschool nauwelijks aan en er worden zware wissels getrokken op de flexibiliteit van de organisatie als geheel.' Hij deelde mee dat er een commissie was ingesteld, die moest onderzoeken hoe de opnamecapaciteit van de LU kon worden vergroot.[23]

Met de toeloop viel het overigens in 1976 nogal mee. Per 1 oktober waren er 1040 nieuwe studenten ingeschreven, waarmee de prognoses, die aanvankelijk op 1100 en later op 1080 stonden, niet waren gehaald.[24] De opnamecapaciteit kon volgens de zojuist genoemde commissie op korte termijn worden verhoogd tot 1108 eerstejaars, dat wil zeggen mits het mogelijk zou zijn om bepaalde veranderingen aan te brengen in de opzet van het onderwijs - bijvoorbeeld: colleges vervangen door handboeken, practica vervangen door colleges - zowel als in de berekening van de tijd die het onderwijs vergde, de zogenaamde normering.[25] Een meerderheid van de Faculteitsraad stemde in met de uitgangspunten van het rapport Verhoging Opnamecapaciteit LU en was van mening dat niet meer was te ontkomen aan vaststelling van een maximum aantal voor het studiejaar 1977/'78 op te nemen eerstejaars. Die vaststelling kwam er dan ook: voor de N-richtingen konden maximaal 730 en voor de Biologie 70 worden opgenomen, maar voor de NM-richtingen hoefde geen maximum te worden vastgesteld. De noodzaak van deze numerus fixus werd door het raadslid Janse van de geleding Wetenschappelijk Personeel als volgt verwoord: 'Waar niets is verliest de keizer z'n recht. We moeten niet praten over recht op onderwijs, dat staat wel vast. Het gaat er nu om hoeveel mensen we zinvol op kunnen nemen en op juiste wijze van informatie kunnen voorzien. De kwaliteit van het onderwijs en onderzoek aan de LH loopt sterk terug. Ik wil hier benadrukken dat we zeer hard achteruit boeren. Om dat te stoppen is het vaststellen van een maximale opnamecapaciteit onontbeerlijk. Wie nu tegen een stop stemt, trekt de boom om die nu al scheef staat.'

Deze bloemrijke waarschuwing ten spijt stemden zowel de PSF als een meerderheid van de fractie Technisch en Administratief Personeel tegen. Het PSF-raadslid Van der Meer drukte zijn afschuw aldus uit: 'Een stop aan de LH tast het recht op onderwijs zeer zwaar aan. Het is schandalig dat er met dat recht wordt gesold. Indien de kwaliteit van het onderwijs en onderzoek zonder stop in gevaar komt dan zal de LH zich hard moeten maken en contact met het ministerie moeten opnemen. Het verlies van die slag moet men niet bij voorbaat afwentelen op aankomende eerstejaars.'[26] Vooral ook in kringen van het Technisch en Administratief Personeel had het rapport over de opnamecapaciteit veel ongenoegen gewekt. De TAP-raad sprak van gegoochel met cijfers en de TAP-fractie in de HR was van mening dat de bijdrage van het TAP aan onderwijs en onderzoek in het rapport onvoldoende uit de verf kwam.[27]

Anti-stop-beweging

De WSO zette haar agitatie tegen de numerus fixus onverminderd voort. Voor het begin van de faculteitsraadsvergadering waarin de beperking van de toelating zou worden behandeld, demonstreerden enkele tientallen studenten van het anti-stop-comité van de WSO. Zij waren voorzien van spandoeken en sandwichborden met anti-stop-leuzen.[28] In januari 1977 voerde de WSO een 'brede anti-stopaksie', met een manifestatie in de Leeuwenborch en een actie waarbij ieder lid van de hogeschoolgemeenschap werd gevraagd om aan de leden van de Hogeschoolraad briefkaarten te versturen, waarin die leden werden opgeroepen om een afwijzend standpunt tegenover studentenstops in te nemen.[29] Toen de Hogeschoolraad in zijn

vergadering van eind januari over de omstreden maatregelen zou beraadslagen en stemmen, hadden zich voor en in de Leeuwenborch honderden studenten verzameld, die door middel van spandoeken, toespraken en spreekkoren opriepen om niet mee te werken aan studentenstops. Aan die oproep gaf evenwel de meerderheid der raadsleden geen gehoor. Wel werd het maximum voor de N-richtingen omhoog gebracht van 730 naar 830.[30] Toen het College van Bestuur met deze verhoging instemde en dienovereenkomstig de Academische Raad informeerde, zonder daarbij melding te maken van het standpunt van de Faculteitsraad, veroorzaakte dat zo'n grote verontwaardiging bij het Faculteitsbestuur, dat dit zelfs dreigde op te stappen.[31] De WSO was ook verontwaardigd - uiteraard om tegengestelde redenen - en richtte een brief aan de Academische Raad in de hoop, de leden van dat hoge landelijke bestuurslichaam ervan te kunnen overtuigen dat een stop voor de LU ongewenst was.[32]

Toelatingsmaxima vastgesteld

Noch het protest van het Faculteitsbestuur noch dat van de WSO hielp. De Academische Raad adviseerde de minister en de minister nam een besluit, in beide gevallen overeenkomstig het advies van de Hogeschoolraad, hetgeen dus betekende dat het maximum voor de N-propaedeuse op 830 en dat voor de B-propaedeuse op 70 werd vastgesteld.[33] Samen met de naar schatting te verwachten 200 eerstejaars voor de NM-propaedeuse, moest dus voor 1977/'78 op een totaal van 1100 eerstejaars worden gerekend. Om dat aantal te kunnen opnemen bij de bestaande personeelsformatie, moest de gemiddelde onderwijsinspanning per student drastisch omlaag, althans wanneer men minimaal 45% van de werktijd voor onderzoek en 1% voor maatschappelijke dienstverlening beschikbaar wilde houden. Er zou zo'n 22% extensivering van het onderwijs plaats moeten hebben. De maatregelen die daarvoor nodig waren, werden door een werkgroep van het bureau van de LU voorgesteld in de nota 'Operatie maximum' van augustus 1977. Zij behelsden vermindering van de voor jaarlijks terugkerende colleges uitgetrokken voorbereidingstijd, vergroting van het aantal deelnemers aan practica, veranderingen in de organisatie van practica en van het leeronderzoek, het aanmerken van de promotiebegeleiding als onderzoeksactiviteit van de promotor en niet als onderwijsbelasting, alsmede vermindering van tijd uitgetrokken voor onderwijselementen waaraan weinig studenten deelnamen.[34] De Faculteitsraad ging op voorstel van het Faculteitsbestuur akkoord met een aantal van deze maatregelen, weliswaar zonder enthousiasme en met vraagtekens.[35] Zo merkte PSF-lid Rocchi op: 'Als een extensivering van 22% mogelijk is, moet men zich afvragen of nu het onderwijs dan niet bijzonder knullig wordt verzorgd.'[36] Ook de Hogeschoolraad zag de noodzaak in van extensivering van het onderwijs, maar drong tevens aan op andere maatregelen, zoals het beperken van de beheers- en bestuurswerkzaamheden.[37]

Numerus fixus aanvaard door FR, afgewezen door HR

In december 1977 moesten er weer getallen op tafel komen, ditmaal voor het studiejaar 1978/'79. Op aanbeveling van het bureau van de LU stelde het

Faculteitsbestuur de volgende toelatingsmaxima voor aan de Faculteitsraad: 825 eerstejaars voor de N- en 70 voor de B-propaedeuse. Daarnaast werd gerekend op een toeloop van circa 190 voor de NM-richting, zodat het totale aantal eerstejaars dat in september 1978 kon worden verwacht ongeveer 1085 zou bedragen.[38] De Faculteitsraad ging akkoord met dit voorstel, maar niet zonder slag of stoot. Weer waren er studentendemonstraties bij de raadsvergadering en stemden PSF, SO'73 en sommige TAP-leden tegen.[39] Weer ageerde de WSO, onder meer met een brochure en met artikelen in het universiteitsblad, tegen elke vorm van studentenstop en bleef zij hameren op de noodzaak om bij Den Haag aan te dringen op het verstrekken van voldoende personele en materiële middelen om alle zich aanmeldende studenten te kunnen opvangen. 'Het wordt hoog tijd dat we Den Haag eens duidelijk maken dat de LH geen willoos hondje is dat zonder tegensputteren meeloopt aan de bezuinigingsleiband. Voor goed en toegankelijk onderwijs: Stop de stop.' Aldus de secretaris onderwijs WSO Paula Koedijk in het universiteitsblad.[40] Na de Faculteitsraad kwam het voorstel tot instelling van de numerus fixus in de Hogeschoolraad. Ook hier werd de behandeling omlijst met de gebruikelijke demonstraties van protesterende studenten. Die hadden deze keer meer succes: de Hogeschoolraad wees, na deels zakelijke deels emotionele betogen van voor- en tegenstanders, door middel van een motie de studentenstop af met een meerderheid van 17 tegen 11 stemmen. Deze meerderheid vond dat de bestaande opnamecapaciteit nog wel kon worden verhoogd, bijvoorbeeld door maatregelen zoals voorgesteld in het kader van de 'operatie maximum'.[41]

Bestuurders wanhopig

Het gevolg van de afwijzing door de Hogeschoolraad was, dat de LU geen aanvraag voor een numerus fixus kon indienen.[42] De bestuurderen van de LU waren perplex. Rector Magnificus Van der Plas verwachtte een significante extensivering van het onderwijs en een onvermijdelijke aantasting van de onderzoekscapaciteit. Hij slaakte de volgende verzuchting: 'Te zeggen, dat de toeloop wel zal meevallen, is bestuurlijk hopeloos. Het besluit om aan de opname geen limiet te stellen heeft het college alle bestuurlijke wapens uit de hand geslagen om verantwoord te kunnen opereren.'[43] Maris, de secretaris van de LU, waarschuwde in een nota het College van Bestuur voor de ernst van de situatie. Als er in totaal 1400 eerstejaars zouden komen, dan zouden de problemen vrijwel onoverkomelijk zijn.[44] Een ambtelijke Werkgroep Opvang Studenten 1978 (WOS 78) onder voorzitterschap van Maris probeerde de gevolgen te overzien van een ongebreidelde toeloop van studenten. Berekend werd dat er ruwweg 100.000 onderwijsuren extra benodigd zouden zijn, dat was rond 20% van de bestaande onderwijslast. Bovendien zou de ruimte in gebouwen tekort gaan schieten en zou de voor onderzoek en maatschappelijke dienstverlening beschikbare tijd ernstig in het gedrang komen.[45] In de Faculteitsraad hadden CL-woordvoerder Bijsterbosch zowel als decaan Van Dusseldorp geen goed woord over voor de afwijzing van de numerus fixus door de Hogeschoolraad. De Faculteitsraad nam daarop met 17 tegen 12 stemmen een in felle bewoordingen gestelde motie aan, waarin de 'scherpst mogelijke afkeuring' werd uitgesproken over de 'niet ter

zake doende, onlogische en procedureel onjuiste wijze waarop de meerderheid van de HR het betreffende agendapunt heeft behandeld. De HR heeft daarmee blijk gegeven, niet in staat te zijn, de hogeschool op verantwoorde wijze te besturen. De FR constateert, dat het onmogelijk is gemaakt het onderwijs op verantwoorde wijze te verzorgen.' [46] De indiener van de omstreden hogeschoolraadsmotie, Douma van de WESP-fractie, bleef van mening dat de toelating van meer eerstejaars wel degelijk haalbaar was door het vergroten van de inspanning. Zijn conclusie over de motie van de Faculteitsraad luidde als volgt: 'Kennelijk hebben alleen de belangen van de docenten een rol gespeeld, want waaruit spreekt nu de bezorgdheid voor de toekomstige studenten?' [47]

Numerus fixus blijft bron van opwinding

De opnamecapaciteit zowel als de te verwachten toeloop van studenten bleven onderwerpen van discussies, berekeningen, bespiegelingen en berichten, zowel alarmerende als geruststellende.[48] De numerus fixus bleef aanleiding geven tot botsingen tussen de bestuursorganen en binnen de bestuursorganen. Toen de Academische Raad op landelijk niveau de numerus fixus voor biologie voor het jaar 1978/'79 moest vaststellen, baarde de Wageningse delegatie opzien door een verdeelde opstelling. Rector Magnificus Van der Plas en lid van het College van Bestuur Van Bragt noemden het getal 70, studentenvertegenwoordiger Van der Meer hield het op 81, het aantal dat de Hogeschoolraad in zijn laatste vergadering had vastgesteld.[49]

Toen het instellen van studentenstops aan de LU steeds weer een moeilijke zo niet onmogelijke zaak bleek, dreigde er van hogerhand te worden ingegrepen. In de zomer van 1978 kwam het bericht dat het ministerie van Landbouw en Visserij de groei van de LU in de eerstkomende jaren wilde beperken. Het totale aantal onderwijsvragende studenten zou in 1983 hooguit 5260 mogen bedragen, terwijl de toen bestaande prognoses nog steeds uitgingen van 5800 in genoemd jaar. Het ministerie achtte studentenstops dan ook onvermijdelijk. Als de LU zelf daartoe niet kon besluiten, zou het ministerie bij de toewijzing van financiële middelen doen alsof studentenstops bestonden.[50]

Het verzet brokkelt af

Overigens kwam er allengs hier en daar een kleine bres in de muur van verzet tegen studentenstops. Eind 1978 legde de Hogeschoolraad nog weer eens belijdenis af van zijn algemene en ongetwijfelde afkeer van toelatingsbeperkingen, maar hij voegde daar nu aan toe dat een numerus clausus als noodmaatregel aanvaardbaar was, echter alleen als de selectie door ongewogen loting geschiedde.[51] Het begon er destijds trouwens even op te lijken dat de toeloop van studenten niet meer zo sterk zou zijn dat studentenstops totaal onvermijdelijk waren.[52] Biologie vormde weliswaar een uitzondering. Het ministerie wilde daarvoor het maximum toe te laten eerstejaars handhaven op 70; een verhoging tot 80 zat er volgens hem niet in.[53] Een jaar later was de situatie weer zo nijpend, dat op initiatief van de Hogeschoolraad een delegatie van de LU bij de minister ging vragen om extra middelen voor personeel en

27 In 1979 werd de 20.000 ste student sinds 1918 ingeschreven: Han Eybers uit Eindhoven. Rector Magnificus H.C. van der Plas overhandigt de collegekaart

ruimten, teneinde in 1980/'81 een vrije instroom van studenten te kunnen realiseren. Zij kreeg nul op het rekest. De LU moest zelf maar beslissen in hoeverre bij de gegeven middelen een vrije instroom mogelijk was zonder aantasting van de kwaliteit van het onderwijs en zonder vermindering van voor onderzoek en maatschappelijke dienstverlening beschikbare tijd.[54] Die beslissing bleek moeilijk te nemen. Het Faculteitsbestuur kon althans geen eensluidend advies geven over een numerus fixus voor de N-richtingen; drie leden waren voor, twee tegen.[55] De Faculteitsraad waarschuwde het College van Bestuur ervoor, dat in 1980/'81 de grens van de beschikbare opnamecapaciteit in de N-richtingen dreigde te worden overschreden. In feite betekende dat een pleidooi voor de invoering van een numerus fixus voor die richtingen.[56] Deze keer ging ook de Hogeschoolraad - hoewel met een kleine meerderheid van 17 tegen 14 stemmen - mee met de vaststelling van maxima voor de toelating: voor de N-richtingen werd de bovengrens op 900 eerstejaars gesteld en voor de Biologie op 80. Voor de NM-richtingen was wederom een numerus fixus niet nodig. De minister ging met de voorgestelde aantallen accoord.[57] Overeenkomstig de meerjarenafspraak, die de LU met het ministerie had gesloten, zouden Faculteitsraad en Hogeschoolraad het aantal eerstejaars voor Biologie ook in de volgende jaren op 80 fixeren. Toch kondigde zich reeds een kentering aan, doordat een numerus fixus

voor de N-richtingen met ingang van het academisch jaar 1981/'82 niet meer nodig werd geacht.[58] De daling van het aantal eerstejaars studenten zal hierbij ongetwijfeld van invloed zijn geweest. In het studiejaar 1979/'80 waren er nog 1214 aangekomen; voor 1980/'81 hadden zich maar 1125 aangemeld.[59]

De druk op de ketel neemt af

Een geheel nieuw geluid werd vernomen, toen in januari 1983 de voorzitter van het College van Bestuur Van der Schans zijn nieuwjaarsrede uitsprak. In het universiteitsblad stond boven het verslag van die rede: 'Meer studenten aantrekken is onze eerste zorg!' Het aantal eerstejaars was dat jaar tien procent bij de prognoses ten achter gebleven.[60] Deze vermindering van de totale druk hield overigens niet in dat knelpunten voorgoed tot het verleden behoorden. Zij bleven zich voordoen bij die onderdelen van het onderwijsapparaat, waar de toeloop van studenten extra sterk groeide. Bij het practicum Informatica was het de stormachtige groei van de modieuze belangstelling voor dit nieuwe vakgebied die tot overbezetting leidde. In september 1983 werd geklaagd over het feit dat studenten die aan dat practicum wilden deelnemen, een jaar op de wachtlijst moesten staan.[61] Een jaar later kwam het bericht dat de enorme stijging van het aantal studenten dat informatica in het studiepakket nam, desastreuze gevolgen had voor de kwaliteit van het onderwijs. De vakgroep Informatica kon niet meer aan de vraag voldoen. Het aantal aanmeldingen voor het inleidend practicum was in twee jaar tijds opgelopen van 450 naar 1800. Bij de vakgroep had niemand meer tijd voor onderzoek; het stagneerde al twee jaar lang.[62] Ook bij andere studierichtingen met een grote toeloop van studenten, zoals bedrijfskunde en moleculaire wetenschappen, ontstonden capaciteitsproblemen. Studenten begonnen te mopperen en docenten riepen om effectieve maatregelen. De vakgroep Biochemie had in 1985/'86 25% meer studenten dan in het jaar daarvoor. De hoogleraar Veeger van de vakgroep was verbolgen over het naar zijn mening te weinig doortastende beleid van de bestuursorganen. Volgens hem was krachtdadig ingrijpen nodig. 'De studenten houden op dit moment te veel hun mond. De studentenfracties moeten de faculteitsraad bewerken en klagende studenten kunnen bij de rechter een uitspraak afdwingen over hun recht op onderwijs. Dan kan eindelijk het mes in de LU. Zolang vakgroepen met een overschot aan capaciteit op rozen zitten komen we niet verder. Er moet gereorganiseerd worden, dat betekent gedwongen ontslagen.' Ook de vakgroep Industriële Bedrijfskunde had te kampen met een stormachtige toeloop van studenten en besloot daarom de toelating te 'temporiseren'. Vakgroepslid Zuurbier zei daarover: 'Dat is een ander woord voor numerus fixus, maar dat woord mag wettelijk niet; dan krijgen we problemen met de minister. De term temporiseren is geaccepteerd door het faculteitsbestuur.'[63]

Ondanks deze spanningen in onderdelen van de LU was de tijd van de spectaculaire groei van het totale studentenaantal voorbij. Bij de 'klassiek groene' richtingen werd in 1990 zelfs een alarmerende vermindering van de toeloop gesignaleerd, een vermindering die werd toegeschreven aan het slechter wordende imago van de landbouw.[64]

De zorgen over uit de hand gelopen groei, die jarenlang als een zware last op de LU hadden gedrukt, waren sinds het midden van de jaren tachtig geweken voor heel andere benauwenissen, zoals die voortvloeiende uit de operatie Taakverdeling en Concentratie, de Selectieve Krimp en Groei en de Voorwaardelijke Financiering.

Tabel 22. Ingeschrevenen, 1970-1991

studiejaar	mannen		vrouwen		totaal
	abs.	%	abs.	%	
1970/'71	2399	81	548	19	2947
1971/'72	2606	79	676	21	3282
1972/'73	2473	79	638	21	3111
1973/'74	2630	78	752	22	3382
1974/'75	2892	76	909	24	3801
1975/'76	3379	76	1074	24	4453
1976/'77	3556	75	1203	25	4759
1977/'78	3886	74	1377	26	5263
1978/'79	4285	74	1538	26	5823
1979/'80	4559	73	1688	27	6247
1980/'81	4832	72	1873	28	6705
1981/'82	4479	71	1822	29	6301
1982/'83	4537	70	1937	30	6474
1983/'84	4665	68	2161	32	6826
1984/'85	4713	66	2375	34	7088
1985/'86	4736	65	2555	35	7291
1986/'87	4788	63	2759	37	7547
1987/'88	4685	62	2917	38	7602
1988/'89	3920	60	2630	40	6550
1989/'90	3749	59	2624	41	6373
1990/'91	3837	57	2856	43	6693

Bron: De gegevens over het aantal ingeschreven studenten heb ik ontvangen van de heer Elia van de afdeling Planning.

Tabel 22 toont aan dat er van 1970/'71 tot 1987/'88 een vrijwel continue groei van het aantal ingeschreven studenten heeft plaats gehad. Wel was er een kleine achteruitgang in 1972/'73 en een wat gevoeliger inzinking in 1981/'82 en 1982/'83. Na 1987/'88 maakt het cijfer echter een duik naar beneden. Dat is toe te schrijven aan het feit dat 1987/'88 het laatste jaar was waarin het doctoraal examen 'oude stijl' kon worden afgelegd. Velen maakten van die gelegenheid gebruik en een ware uittocht van studenten oude stijl greep plaats. Voortaan zou alleen op het vierjarige programma van de tweefasenstructuur kunnen worden afgestudeerd.

De vrouwen in opmars

Heel duidelijk laat de tabel zien hoe sterk het aantal vrouwelijke studenten is vermeerderd. Hun absolute aantal is in de achter ons liggende twee decennia ruwweg vervijfvoudigd. Van de totale groei met ruim 3700 nemen zij 2300 voor hun rekening. Hun aandeel in de totale studentenpopulatie is gestaag toegenomen van nog geen 20 % in 1970/'71 tot 43 % in 1990/'91.

Pa betaalt

Tot ver in onze eeuw was de financiering van een universitaire studie een particuliere aangelegenheid. Het stereotype beeld was dat van de papa die zoonlief-studerende dochters drongen slechts langzaam door in het stereotype beeld - een toelage gaf en/of zich de 'beren' liet toesturen om ze zelf te betalen en daardoor meteen de mogelijkheid van enige censuur open te houden. Wel waren er ook altijd wat fondsen of fondsjes geweest, waaruit uitkeringen voor studiedoeleinden werden gedaan. Sommige hadden ten doel om aan minder draagkrachtigen het studeren mogelijk te maken, andere bijvoorbeeld om het aanbod van predikanten te verhogen of om meisjes en vrouwen tot studeren aan te zetten.

Vadertje staat betaalt

Pas in onze eeuw is het stelsel van door de overheid gefinancierde studiebeurzen tot volle wasdom gekomen. Daarbij heeft altijd, meer of minder op de achtergrond, de overtuiging een rol gespeeld dat de samenleving er zelf belang bij had om de ontplooiing van aanwezig talent te bevorderen. Vooral na Wereldoorlog II heeft deze pragmatische factor bijgedragen tot de uitbouw van het beurzenstelsel, alsmede tot de ontwikkeling van andere middelen om het studeren financieel te vergemakkelijken, zoals de kinderbijslag voor studerenden en de fiscale kinderaftrek. De naoorlogse wederopbouw en vooral ook de van regeringswege gestimuleerde industrialisering deed de behoefte aan hoog gekwalificeerde arbeid sterk toenemen. Allengs heeft echter ook een andere factor een belangrijke plaats gekregen in de gedachtenvorming over en het beleid ten aanzien van de studiefinanciering. Het is de zogenaamde externe democratisering, het om der wille van sociale rechtvaardigheid scheppen van gelijke kansen op deelneming aan het onderwijs in overeenstemming met belangstelling en capaciteiten.[65] Deze externe democratisering mag dan in toenemende mate het stelsel van studiefinanciering hebben bepaald, tot de invoering van een volledig 'studieloon' is het niet gekomen. Het pleidooi voor studieloon kwam vooral van de linkse studentenbeweging. Het ging uit van de opvatting dat studeren gelijk staat aan werken voor de samenleving - weliswaar met uitgesteld resultaat - en dat daarom de samenleving ervoor behoort te betalen. Bovendien vond men dat studenten als volwassen mensen niet afhankelijk van hun ouders moeten zijn. Tenslotte werd van de invoering van studieloon ook nog een heilzaam geachte inkomensnivellering verwacht.[66]

Rust op het studiefinancieringsfront

Het lijkt alsof de studiefinanciering in Wageningen in de jaren zeventig nog geen 'hot issue' is geweest. In het universiteitsblad LH-Berichten en de opvolgers daarvan werden wel geregeld mededelingen opgenomen van de studentendecanen over de studiefinanciering; het ging daarbij om informatie over studienormen en financiële normen voor de rijksstudietoelagen. Toen Utrechtse studentendecanen in een nota van 1972 de staf braken over het stelsel van rijksstudietoelagen, verklaarde

de Wageningse studentendecaan J. van der Haar dat hij het eens was met zijn Utrechtse collegae (studentendecaan mevrouw Mulder kon niet gehoord worden wegens ziekte). In de nota werd onder meer gewezen op het feit dat wel eens misbruik van het systeem werd gemaakt, doordat men met het fingeren van een conflict tussen studenten en ouders probeerde voor een studietoelage in aanmerking te komen.[67] Voorts was in de Belhamel wel eens een artikel verschenen waarin van WSO-zijde kritiek werd geleverd op het studiefinancieringsstelsel en tenslotte was er een niet al te enthousiaste Wageningse bijdrage geweest tot een landelijke actie in 1976 voor een betere inkomenspositie van studenten, maar voor het overige heerste er jarenlang stilte aan dit front.[68]

De onrust begint

Pas in juni 1980 werd door de secretaris sociaal van de WSO weer eens de noodklok geluid over de slechter wordende materiële positie van de student.[69] Ruim een jaar later was het wederom de WSO die de trom roerde over de studiefinanciering.[70] Ook de DSL blijkt zich met deze aangelegenheid te hebben bezig gehouden en wel in de vorm van een werkgroep 'studiefinanciering'.[71] Vervolgens was de WSO weer aan de beurt om over studiefinanciering haar zegje te doen; vooral de rentedragende leningen, die later moesten worden terugbetaald, wekten haar misnoegen.[72] Het onderwerp kwam sindsdien met een zekere regelmaat in het universiteitsblad ter sprake. Zo werden het stelsel van studiefinanciering en de bezuinigingen op studietoelagen besproken door het 'inkomenskomitee' van de WSO.[73] In juni 1983 organiseerde de FNV in Utrecht een grote landelijke protestactie tegen de aangekondigde bezuinigingen van 53 miljoen op de studietoelagen. De WSO maakte bekend, daaraan mee te zullen doen onder het meevoeren van de leuze: 'een goed inkomen voor studenten/s'.[74] Concrete informatie over de hoogte van de studietoelagen vinden we in een universiteitsbladnummer uit 1983. Daarin werd bericht dat de maximale studietoelage voor studenten van 21 jaar en ouder zou worden bevroren op 11.230 gulden (uitwonend) en 7.479 gulden (thuiswonend).[75]

Het WSO-inkomenscomité bleef actief in deze tijd. Zo pleitte het in het begin van 1984 voor een door de LU te betalen éénmalige extra uitkering aan studenten van 400 gulden, om daarmee onder meer de toenmalige collegegeldverhoging te compenseren.[76] Het comité moest echter in maart constateren dat van die eenmalige uitkering niets terecht was gekomen.[77] De bezuinigingen sloegen intussen verder toe. In mei kwam het bericht dat de studietoelagen met 3 % werden verlaagd, hetgeen leidde tot een aantal boze stukken in het universiteitsblad.[78] Toch was die boosheid blijkbaar niet algemeen, immers de uitslag van een enquête toonde aan dat de LU-studenten tevreden waren met hun inkomen.[79] Wellicht kwam het door die tevredenheid dat er ruim een jaar lang in het universiteitsblad niets werd geschreven over de studiefinanciering. Dat evenwel die tevredenheid toch ook weer niet voor iedereen gold, bleek spoedig daarna.

28 Toen de OV-jaarkaart nog niet bestond. Liftende studenten aan de Mansholtlaan te Wageningen; augustus 1977

Oplaaiend protest

Op 16 en 20 januari 1986 bezetten respectievelijk circa 150 en ruim 200 studenten het faculteitsgebouw ('de pedel'), om te protesteren tegen het nieuwe studiefinancieringsstelsel, dat toen zou worden ingevoerd en dat een combinatie behelsde van een 'ouderonafhankelijke' basisbeurs met een 'ouderafhankelijke' aanvullende studiefinanciering. De verbolgenheid van de protesterende studenten gold vooral de verwachte denivellerende effecten, die het stelsel zou hebben voor de inkomensverdeling. De politie moest eraan te pas komen om het faculteitsgebouw te ontruimen.[80] Het onderwerp studiefinanciering duikt vervolgens pas in juni 1987 weer op in het universiteitsblad, wanneer dat een gesprek weergeeft met Liesbeth de Vries, de informatrice voor studiefinanciering.[81] Een minder fraai aspect komt aan de orde in een artikel van Ruding, de toenmalige minister van financiën, over het 'illegaal gebruik van studiefinanciering'.[82]

Beroering rond de OV-jaarkaart

Vanaf 1988 gaat de jaarkaart voor het openbaar vervoer, die de studenten zouden krijgen ter compensatie van een op handen zijnde korting op de studiefinanciering, een belangrijke plaats bekleden in de discussie over de studiefinanciering.[83] De Universiteitsraad wees deze met bestedingsdwang gepaard gaande subsidie aan

studenten af en ook het WSO-standpunt ten aanzien van de verplichte invoering van de OV-jaarkaart was zeer negatief.[84] In de zomer van 1988 liep de spanning op. Het universiteitsblad liet een artikel over de studiefinanciering vergezeld gaan van een foto van demonstrerende studenten voor het gebouw van de Postbank te Wageningen. Er is een groot spandoek te zien met daarop de volgende lyrische ontboezeming: 'Deet plukt de laatste veren uit onze reet'.[85] In dezelfde tijd werden er in Den Haag demonstraties gehouden tegen de plannen van de regering ten aanzien van de studiefinanciering. Uit Wageningen zijn bij die gelegenheid 300 demonstranten per trein naar Den Haag getogen. Zij deden dat zwartrijdend, om de aandacht te vestigen op de kwestie van de OV-jaarkaart. In Den Haag waren veel Wageningers aanwezig. Onder de demonstranten bevonden zich ook voorzitter van het College van Bestuur De Zeeuw en Secretaris LU Van den Hoofdakker. Overigens ondervond de invoering van de OV-jaarkaart wederom vertraging.[86]

In de maand november 1988 was de studiefinanciering weer het belangrijkste onderwerp van een landelijk door de landelijke studentenvakbeweging LSVB georganiseerde actieweek 'Hete Herfst', waaraan de WSO ook meedeed, maar het enthousiasme onder de studenten viel tegen.[87] De OV-jaarkaart bleef de gemoederen wel bezig houden. Het universiteitsblad kwam nu veelvuldig met berichten erover, zoals: er bestaat onduidelijkheid over; studenten in meerderheid willen hem niet; hij is voorlopig van de baan; hij is wederom van de baan.[88] Uiteindelijk is de verplichte OV-jaarkaart toch ingevoerd en wel met ingang van 1 januari 1991. De invoering ging gepaard met een korting op de studiebeurzen van 62 gulden per maand voor uitwonenden en 42 voor thuiswonenden.[89] Ook op ander manieren trachtte de overheid te bezuinigen op de studiefinanciering. Zo was er sprake van dat studenten voortaan nog maar vijf jaar recht op studiefinanciering zouden hebben en dat de studieleningen zouden worden geprivatiseerd.[90]

HET COLLEGEGELD

Eind januari 1972 maakte de regering haar voornemen bekend om het collegegeld te verhogen van 200 tot 1000 gulden per jaar en het inschrijvingsgeld van 10 tot 100 gulden.[91] Al spoedig bleek dat zij daarmee een gevoelige snaar had geraakt en gerede aanleiding had gegeven tot protest, dat voorshands niet zou verstommen. De Wageningse hogeschoolraad sprak zich op 11 februari in een motie uit tegen deze verhogingen, de onderwijsraad ondersteunde de motie 'met klem', de Wastra organiseerde een informatieve avond, in de Belhamel verschenen in het voorjaar artikelen, waarin werd opgeroepen tot acties, zoals deelneming aan een eind mei in Den Haag te houden demonstratie.[92]

Collegegeldboycot en andere acties

Toen de collegegeldverhoging toch werd ingevoerd, brak de storm van protest pas goed los. Aan de oproep van de landelijke studentenbeweging om betaling van het verhoogde collegegeld te weigeren, werd door velen gehoor gegeven, ook in Wageningen. Wel wees Rector Magnificus Polak er in zijn toespraak tot aankomende studenten op dat wetten behoren te worden nageleefd en dat dus ook de maatregel

tot verhoging van het collegegeld ten uitvoer moest worden gebracht. Bovendien maakte het College van Bestuur het volgende bekend in het universiteitsblad: 'Het College van Bestuur van de Landbouwhogeschool wijst er op dat de studenten bij het gebruik maken van onderwijsvoorzieningen zoals colleges, practica en werkgroepen steeds de geldige collegekaart bij zich dienen te dragen. Het College van Bestuur wijst erop dat inschrijving, welke niet kan plaatsvinden alvorens het collegegeld is voldaan, een noodzakelijke voorwaarde is voor het gebruik maken van deze onderwijsvoorzieningen.'[93]

Op 29 augustus 1972, 's avonds om elf uur, bezetten protesterende studenten het hoofdgebouw; volgens het LHB ging het om een 100-tal, de Belhamel gewaagde van 200 deelnemers en voegde daaraan toe dat tot bezetting was besloten in een actievergadering van ruim 700 studenten.[94] Het College van Bestuur reageerde met een nota, waarin erop werd gewezen dat wetten nu eenmaal moeten worden nagekomen en uitgevoerd, ook door een College van Bestuur. Wel knoopte het daaraan de belofte vast dat geen middel onbeproefd zou worden gelaten om binnen het raam van de wet ongewenste gevolgen zoveel mogelijk te voorkomen. Toen Hogeschoolraadsvoorzitter L. van der Plas op de avond van 310872 met de nota naar de bezetters ging en het stuk daar werd voorgelezen, bespeurden de bezetters daarin enkele lichtpuntjes en viel het besluit om de bezetting op te heffen. Daarmee was de contestatie echter geenszins ten einde. Evenals elders in het land, bleef de protestbeweging doorgaan. Van studentenzijde werd opgeroepen, de college- en inschrijvingsgelden nog steeds niet te betalen en werden verdere acties aangekondigd.[95] De Belhamel publiceerde een bericht van het College van Bestuur aan de Hogeschoolraad, waarin werd meegedeeld dat wie niet college- en inschrijvingsgeld betaalde en toch het onderwijs volgde, in strijd met de wet handelde; slechts zij die als student waren ingeschreven hadden recht op onderwijs, huisvesting, studietoelagen enzovoorts.[96] Het bericht dat betaling in twee termijnen werd toegestaan - 500 gulden aan het begin van het collegejaar en 500 gulden in de toekomst, waarvoor dan een schuldbekentenis moest worden getekend - zorgde niet of nauwelijks voor olie op de golven.[97] Trouwens, behalve deze kleine concessie en de intrekking van het plan om ook de examengelden te verhogen, wist de toenmalige regering van geen wijken. Zij probeerde de boycot te breken door de boycottende studenten uit te sluiten van onderwijs- en andere voorzieningen. Toen het College van Bestuur te Wageningen de desbetreffende directieven van de regering trachtte uit te voeren, stuitte dat onder de docenten op een weigering tot medewerken. Zij wensten niet belast te worden met controlewerkzaamheden die bedoeld waren om de toegang tot onderwijs en examens te beperken tot studenten met geldige inschrijvingsbewijzen, collegekaarten en dergelijke. De Faculteitsraad nam een dienovereenkomstige motie aan.[98]

De WSO op de barricaden

De WSO/Wastra bleef gedurende het studiejaar 1972/'73 een reeks van activiteiten ontplooien rond de collegegeldaffaire. Zij lanceerde verscheidene boycotbrochures en dito pamfletten, hield een boycot-meeting en organiseerde in maart 1973 een bustocht naar Den Haag, waar een landelijke demonstratie tegen de colle-

gegeldverhoging werd gehouden.[99] In de Belhamel verschenen met enige regelmaat artikelen die het vuur brandende trachtten te houden; in mei werd gemeld dat er in Wageningen 600 boycottende studenten waren.[100] Uit het feit dat in het collegejaar 1972/'73 ruim 3000 studenten zich wel hadden laten inschrijven, [101] kan worden opgemaakt dat de boycotters een kleine minderheid vormden. Degenen, die wel aan hun wettelijke verplichting tot betaling van inschrijvings- en collegegeld hadden voldaan, mogen overigens niet zonder meer als voorstanders van de verhoging worden beschouwd. Zo stond in het programma voor de hogeschoolraadsverkiezingen van de studentengroepering SO'73, dat men weliswaar tegenstander was van de verhogingen, maar dat toch de duizend-gulden-wet, zolang die niet door de volksvertegenwoordiging werd verworpen, moest worden uitgevoerd.[102] Het SO'73-lid Van den Berg van Saparoea betoogde in een Belhamel-artikel dat de boycot ondemocratisch was. Wetten die door een democratische volksvertegenwoordiging zijn aangenomen, behoren te worden nageleefd, ook als men het met de inhoud niet eens is. Protest is goed, boycot fout.[103]

Bezetting en ontzet van Wiskunde

Dat vonden ook de studenten die in de herfst van 1973 een eind maakten aan de bezetting door boycotters van het Wiskundegebouw. Die bezetting was op 25 oktober door de 'aktiegroep Wiskunde' begonnen, als protest tegen het feit dat de vakgroep Wiskunde, overeenkomstig de directieven van het College van Bestuur, weigerde om aan studenten die geen collegegeld hadden betaald en dus officieel niet waren ingeschreven, bepaalde diensten op het gebied van onderwijs te verlenen.[104] De 'ontzetters', die zich beschouwden als vertegenwoordigers van de zwijgende meerderheid, wilden ongestoord wiskundeonderwijs kunnen volgen en waren geïrriteerd door de voortdurende acties van 'linkse pluizebollen'. In de nacht van 30 op 31 oktober werden de bezetters door de ontzetters het wiskundegebouw uitgesleept. De aanwezigheid van politie, van de secretaris van de universiteit De Visser en van het lid van het College van Bestuur Bulder, die allen door de ontzetters zelf van hun plannen op de hoogte waren gebracht, kon de actie niet verhinderen.[105] De beschuldiging dat ze dat ook niet wilden, geuit door de aktiegroep Wiskunde, kan geacht worden te behoren tot de allerindividueelste expressies van de allerindividueelste emoties.[106] Uiteraard was dit niet de enige reactie. Het College van Bestuur publiceerde zijn eigen lezing van de ongeregeldheden. Ook de politiek mengde zich in de affaire. Een soort progressief front, bestaande uit de Wageningse afdelingen van PPR, PvdA, PSP, CPN, D'66 en BWA, alsmede de Werkgroep Vormingswerk, FJG, SSV, NCSV, Cineclub, Staf Jokari en LOG protesteerde tegen de ontruiming door wat zij rechtse studenten noemden. Ook in de pers werden de ontzetters afgeschilderd als 'rechtse elementen', 'rechtse knokploegen', 'rechtse corpsstudenten', ja zelfs als 'fascistische jongeren'. De senaat van Ceres, geschrokken van het feit dat er in de berichtgeving hier en daar sprake was van deelneming door corpsleden aan de ontzetting, haastte zich te verklaren dat de studentenvereniging Ceres met de actie niets te maken had gehad. De Hogeschoolraad bemoeide zich eveneens met de zaak en daaraan was te danken dat eind november de Wiskunde-affaire kon worden afgesloten

met wat het universiteitsblad een 'vreedzaam besluit' noemde. Het behelsde onder meer 'de aanbeveling overlegstructuren tot ontwikkeling te brengen waarin toekomstige conflicten kunnen worden opgevangen of voorkomen. Het gebruik van geweld keurt de raad in zijn algemeenheid af.' [107] Hiermee was de rust weergekeerd, althans tijdelijk. Ook in de jaren die volgden bleef het collegegeld een bron van onrust, temeer omdat de overheid steeds weer nieuwe verhogingen invoerde, die telkenmale als een vlam in de pan sloegen en de in haar materiële belangen bedreigde studentenwereld in hevige beroering brachten.

Toen in mei 1973 het zich als progressief presenterende nieuwe kabinet-Den Uyl het collegegeld op 500 gulden bracht, hield de WSO vast aan haar verwerping van elke verhoging en handhaafde zij haar oproep tot boycot.[108] Boycot bleef, naast andere vormen van protest, ook na 1973 een geliefd wapen in de strijd tegen inschrijvings- en collegegeldverhogingen, maar het kon niet verhinderen dat de verhogingen toch ten uitvoer werden gebracht.[109] In 1980 werd de bepaling, dat men maximaal slechts vijf jaar collegegeld hoefde te betalen, afgeschaft; voortaan moesten ouderejaars ook elk jaar betalen.[110]

Collegegeld omhoog ondanks boycotrumoer

In 1981 ging, begeleid door veel boycotrumoer, het collegegeld omhoog naar 750 gulden, in 1983 naar 888, in 1984 naar 1026 en in 1986 zelfs naar 1750 gulden.[111] Steeds weer nam de WSO stelling tegen de verhogingen en soms vond zij de Hogeschoolraad als bondgenoot aan haar zijde.[112] Zo besloot de raad in 1985 de collegegeldverhoging ongedaan te maken door aan de studenten compensatie te geven uit de eigen LU-middelen.[113] Door de minister werd echter door het opleggen van een verbod een halt toegeroepen aan deze ontsnappingsmanoeuvre.[114]

STUDENTENHUISVESTING

Wageningen is een betrekkelijk kleine stad met een relatief grote studentenpopulatie. Dat levert specifieke problemen op bij de voorziening in de behoefte aan studentenkamers. Die behoefte is bovendien onderhevig aan sterke schommelingen. Vooral aan het begin van het studiejaar, wanneer de massa van eerstejaars zich als vragers op de kamermarkt stort, pleegt de spanning op die markt hoog op te lopen.

Om de kamermarkt te verruimen, was aan het einde van de jaren vijftig onder auspiciën van de toen opgerichte Stichting Studentenhuisvesting Landbouwhogeschool (SSH) al een studentenflat verrezen aan de Nobelweg. Dat was nog een gebouw van bescheiden omvang: het bevatte rond 80 wooneenheden, verdeeld over drie woonlagen. Het volgende project, een drietal flats aan de Walstraat met in totaal 129 wooneenheden, kwam gereed in 1965.[115] De snelle groei van de studentenpopulatie in de jaren zestig - van 1130 in 1960/'61 tot 2848 in 1970/'71 - veroorzaakte een sterke behoefte aan vergroting van de huisvestingsmogelijkheden. Daarin werd vanaf eind jaren zestig voorzien door de bouw van boven alle Wageningse bebouwing uittorenende sterflats. De eerste werd opgeleverd in 1969 aan het Asserpark en in 1970 kwam er nog een bij aan de Hoevesteinseweg. Samen kostten deze flats 12 miljoen gulden en zij boden plaats aan 768 studenten.[116] Deze aanmerkelijke verrui-

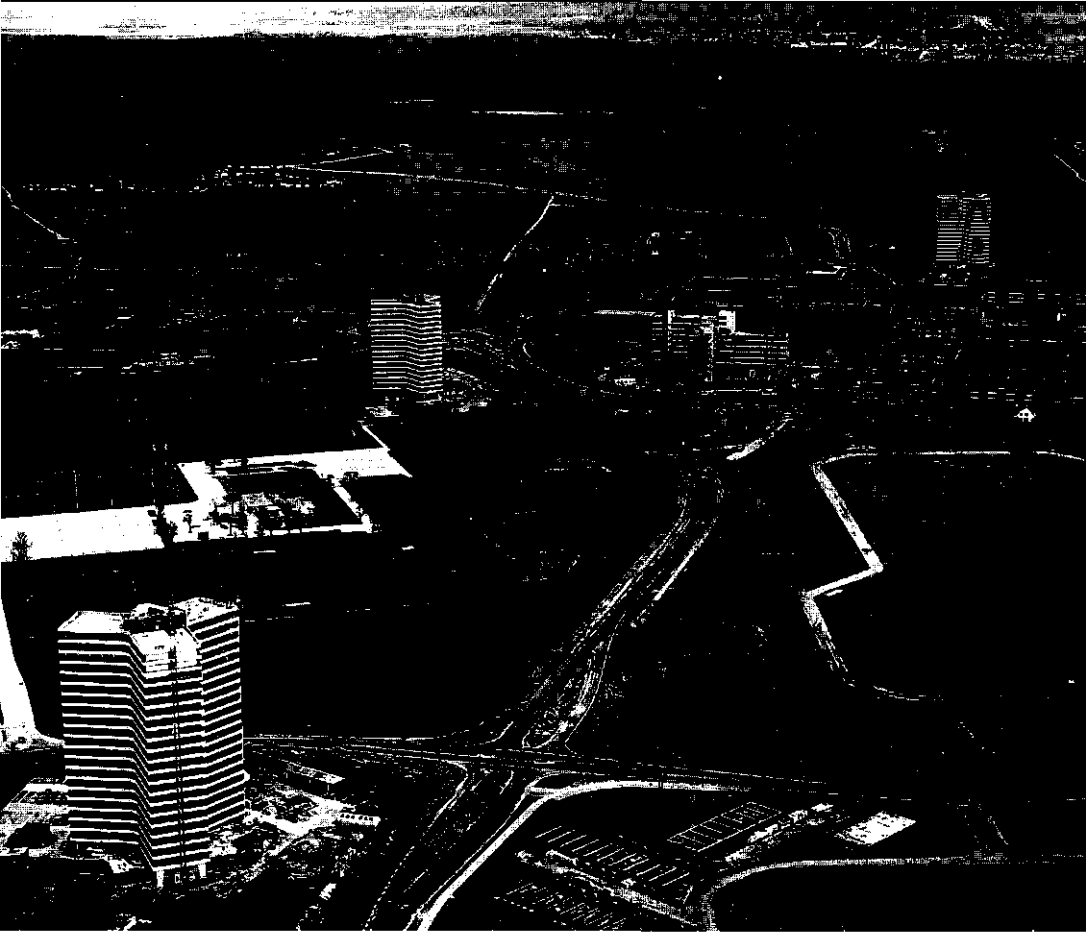

29 Drie sterflats gezien vanuit de lucht; ca. 1974

ming van het kameraanbod werd echter al spoedig ingehaald door de nog sterkere groei van het aantal studenten. In 1971 openbaarde zich dan ook alweer een nijpend gebrek aan kamers voor de verwachte 600 aankomende eerstejaars studenten en werd er een beroep op de burgerij gedaan, om kamers beschikbaar te stellen.[117]

Nijpende kamernood

De jaren zeventig stonden bij voortduring in het teken van de kamernood. De groei van het aantal studenten bleef een explosief karakter houden: van 2848 in 1970/'71 tot 5971 in 1980/'81. De bouw van studentenflats ging intussen door. Er kwamen nog drie hoge gebouwen bij: Bornsesteeg (1973), Dijkgraaf (1977) en Rijnsteeg (1978). Daardoor was het totale aantal wooneenheden van de SSH gegroeid tot ruim 2900.[118] Dat betekent dat er rond 1980 voor bijna de helft van de totale studentenpopulatie woonruimte beschikbaar was in de flats van de SSH. De zojuist genoemde getallen doen reeds bevroeden dat er in de jaren zeventig op de kamermarkt permanent een grote spanning tussen vraag en aanbod heerste. Er is inderdaad in de publiciteitsorganen van de universiteit de jaren door veelvuldig sprake van de aanhoudende kamernood. De spanningen hierover liepen enige malen zo hoog op, dat zij omsloegen in openlijke conflicten. Nadat in augustus 1976 een handtekeningenactie was gevoerd, werd in september onder auspiciën van de WSO

het hoofdgebouw van de LU door studenten bezet en met een knipoog naar de voorzitter van het College van Bestuur, Ritzema van Ikema, omgedoopt in 'Hotel Ritz'. De actievoerders vonden dat het LU-bestuur en de SSH niet voldoende deden voor leniging van de kamernood. Zij wilden dat er barakken als tijdelijke onderkomens zouden worden gebouwd, maar het College van Bestuur en de SSH voelden daar voorshands niet voor.[119] De Hogeschoolraad stemde echter in met het studentenstandpunt en eiste de bouw van barakken. Intussen had het College van Bestuur niet stil gezeten. Het had begin 1975 het voormalige Pieter Pauw Ziekenhuis aangekocht met de bedoeling het althans voorlopig beschikbaar te stellen voor studentenhuisvesting. Ondanks de kamernood stroomde dit gebouw echter niet snel vol. In oktober 1976, dus een maand na de bezetting van het hoofdgebouw, berichtte het universiteitsblad dat het oude ziekenhuis nog lang niet vol was.[120] Dit maakt een merkwaardige indruk, maar het is in overeenstemming met hetgeen het blad reeds in september 1975 had geconstateerd, namelijk dat de huisvestingssituatie nogal onoverzichtelijk was.[121] Om nu de zaak wat overzichtelijker te maken, gaf het College van Bestuur in de herfst van 1976 aan het enquêtebureau Indumar de opdracht om de huisvestingssituatie te onderzoeken. Dat onderzoek was gauw verricht en in november 1976 werden de resultaten gepubliceerd. Daaruit bleek dat zelfs bij zeer laag gestelde eisen, waarbij men een kamer van 6 vierkante meter nog acceptabel achtte en het wonen in Ede eveneens, toch nog voor ruim 250 eerstejaars een andere huisvesting nodig was; in 140 gevallen was die noodzaak zelfs 'tamelijk urgent'.[122]

Vooral vanuit de Hogeschoolraad en de WSO bleef het geroep om het op korte termijn treffen van noodvoorzieningen aanhouden. Die noodvoorzieningen kwamen er nu ook en wel in de vorm van barakken aan de Droevendaalsesteeg en op Duivendaal. In de herfst van 1977 konden de eerste in gebruik worden genomen, maar ook in dit geval bleek het aantal liefhebbers minder groot dan was verwacht. In december werd gemeld dat naar verwachting op 1 januari 1978 van de in totaal 190 kamers aan de Droevendaalsesteeg, er slechts zo'n 130 verhuurd zouden zijn.[123] Overigens was reeds eerder gebleken dat, ondanks behoeftepeilingen door middel van enquêtes en dergelijke, de ondoorzichtigheid van de kamermarkt bleef voortduren. Zo had de Hogeschoolraad in de zomer van 1977 besloten dat er extra tijdelijke voorzieningen moesten komen in de vorm van verrijdbare barakken of caravans. Het College van Bestuur toonde daarop met cijfers aan dat er geen behoefte aan deze extra voorzieningen was en kondigde aan, het 'caravanbesluit' van de Hogeschoolraad ter vernietiging te zullen voordragen bij de Kroon. Zover is het niet gekomen, want de Hogeschoolraad zelf vroeg in september het College van Bestuur, het caravanbesluit niet uit te voeren, aangezien was gebleken dat er voldoende huisvesting voor studenten aanwezig was.[124]

De roep om integratie klinkt

Intussen doemden er nieuwe problemen op aan het huisvestingsfront, namelijk het vraagstuk van de 'integratie' en het verschijnsel 'kraken'. Reeds meermalen was er vanuit de WSO op gewezen dat er behalve LU-studenten in Wageningen ook HBO-studenten (Diedenoort en Stova) waren, die eveneens huisvesting behoef-

den en dus eigenlijk meegeteld moesten worden bij het bepalen van de omvang van de kamernood. Bovendien brak de opvatting zich baan dat, net zo goed als studenten, ook werkende jongeren recht hadden op huisvesting. De bevoorrechte positie van de studenten zou plaats moeten maken voor gelijkschakeling en integratie met hun niet-studerende leeftijdsgenoten. Toen in 1978 de financiering van de studentenhuisvesting werd overgeheveld van de ministeries van onderwijs en van landbouw naar het ministerie van volkshuisvesting, had dat ook te maken met de gedachte dat voorkeursbehandeling van studenten uit de tijd was. Daar kwam nog bij dat in ons land het wederrechtelijk in gebruik nemen van woonruimte - het zogenaamde kraken - inmiddels volop in zwang was geraakt. Al deze verschijnselen nu hebben sinds eind jaren zeventig het beeld van de huisvestingssituatie in Wageningen mede bepaald. De integratie van studenten en werkende jongeren werd lang niet alom als vanzelfsprekend aanvaard en dat geldt waarschijnlijk nog sterker voor het kraken. Toen in februari 1978 een vijftal kamers van de studentenflat Hoevestein door actievoerders werd gekraakt, liet Ritzema van Ikema als voorzitter van het SSH-bestuur weten dat hij integratie afwees. Hij attendeerde daarbij op het feit dat elders in den lande proefnemingen met integratie waren mislukt.[125] Bovendien zou een verruiming van het toewijzingsbeleid de ambtenarenstatus en daardoor de pensioenen van de SSH-medewerkers in gevaar brengen. Ook Thurlings, jarenlang penningmeester van de SSH, verklaarde in een interview met het universiteitsblad, waarin een terugblik werd geworpen op 20 jaar SSH, geen voorstander te zijn van integratie. 'Het leefpatroon van werkende jongeren en studenten verschilt enorm. Om vijf uur 's middags is de jongere klaar met zijn werk en gaat bijvoorbeeld op zijn drumstel zitten oefenen, terwijl een student nog de hele avond moet studeren. Aan de andere kant zou het nachtleven van sommige studenten de werkende jongere wel eens uit zijn slaap kunnen houden.' [126] En huismeester Van Dorland sprak uit ervaring: 'Veel werkende jongeren passen in de studentengemeenschap, sommigen echter niet. Die hebben geen werk, slapen overdag en hebben 's nachts muziek aan staan; nemen dan gasten mee naar huis met veel lawaai.' [127]

De voorstanders van integratie lieten zich echter door deze bezwaren niet afschrikken. De gemeenteraad van Wageningen nam een door de PSP ingediende motie aan ten gunste van de gelijke behandeling van alle jongeren op het gebied van de huisvesting. Veel studenten stemden trouwens in met de opheffing van hun uitzonderingspositie. Van de rond 2100 bewoners van SSH-flats verklaarde bijna de helft zich door het plaatsen van een handtekening solidair met de kraakactie ten behoeve van niet-studenten.[128] Ook de Hogeschoolraad sprak zich - weliswaar met een krappe meerderheid :14 stemmen vóór, 9 tegen en 8 onthoudingen - in principe uit voor het openstellen van studentenflats voor anderen dan LU-studenten.[129] De SSH bleef zich echter verzetten tegen de integratie. De zaak werd acuut toen op 14 januari 1979 door niet-studenten twee leegstaande kamers in de Asserparkflat werden gekraakt.[130] Toen daar in de volgende maand nog meer kamers hetzelfde lot ondergingen, dreigde de SSH met maatregelen tegen de krakers.[131] Het dreigement van de gemeenteraad, dat er geen toestemming voor het bouwen van een nieuwe flat zou

30 Ter leniging van de kamernood moesten noodvoorzieningen worden getroffen. Barakken op Duivendaal; 1977

worden gegeven, wanneer die uitsluitend voor studenten zou worden bestemd, bracht de SSH niet meteen tot andere gedachten.

Toch bleek het getij niet meer te keren. Om de voorgenomen bouw van 315 wooneenheden aan de Marijkeweg niet te frustreren - de gemeente moest daarvoor de gronden beschikbaar stellen - ging de SSH door de knieën voor de druk van de gemeenteraad en stemde in met een integratie-experiment. Afgesproken werd dat daarvoor 100 kamers zouden worden gereserveerd in de komende nieuwbouw aan de Marijkeweg, zodra die gereed zou zijn. Mocht er voordien in de reeds bestaande flats blijvende leegstand ontstaan, dan zou die ook worden gebruikt voor het integratie-experiment.[132] Op die leegstand was trouwens weinig kans, gezien het feit dat er voor ruim 1200 aankomende eerstejaars kamers nodig waren.[133] Die waren natuurlijk niet zomaar gevonden en eind augustus werd dan ook weer de noodklok geluid over het aantal dakloze studenten, dat groter dan ooit zou zijn.[134] Uiteindelijk bleek het nogal mee te vallen. De LU verschafte aan 22 eerstejaars tijdelijk onderdak, o.a. in de vorm van stacaravans. Begin september kon de SSH melden dat in de voorafgaande weken weliswaar 80 mensen zich hadden laten inschrijven voor noodvoorzieningen, maar dat intussen 47 daarvan zelf al iets hadden gevonden. Voor 17 personen moest nog een oplossing worden gezocht. Daarmee was de kamernood nagenoeg verdwenen, althans kwantitatief gezien. De WSO wees erop dat de kwalitatieve ka-

mernood, dat wil zeggen de behoefte aan betere en dichter bij Wageningen gelegen kamers, sterk was toegenomen.[135]

Het bleef dan ook tobben. Een werkgroep van gemeente en LU bracht begin 1980 een rapport uit. Daarin werd berekend dat in september van dat jaar voor ruim 900 studenten geen kamer beschikbaar zou zijn, wanneer er geen extra voorzieningen werden getroffen.[136] Naar oplossingen werd intussen naarstig gezocht. Zo kwam bijvoorbeeld de gedachte op aan de bouw van extra barakken aan de Droevendaalsesteeg, maar de bewoners van de daar al staande barakken hadden daar grote bezwaren tegen en wisten de uitvoering van het plan tegen te houden door middel van bezwaarschriften en dergelijke. Ook werden er plannen gemaakt om op verscheidene lokaties stacaravans en/of 'Pipowagens' te plaatsen.[137]

'Ik kwam hier wonen in de stad
en vroeg wie er een kamer had.
Ik zocht en zocht, maar vond geen biet
en nu zing ik mijn kamerlied.
Nog nooit was er iets zo groot
als de Wageningse kamernood.
Nog nooit was er iets zo duur
als de Wageningse kamerhuur.'

(Lied, gezongen tijdens een kamernoodmanifestatie op het Salverdaplein op vrijdag 15 augustus 1980.)[138]

Lange wachtlijsten

De situatie bleef zorgwekkend. In september 1980 werd gemeld dat er rond 1200 studenten ingeschreven stonden op de wachtlijsten van de SSH.[139] Daarmee nogal in strijd lijkt een mededeling van eind oktober, dat het plan om 'Pipowagens' aan te schaffen was opgegeven wegens gebrek aan belangstelling.[140] Desondanks bleef de berichtgeving over grote kamernood nog een tijdlang aanhouden.[141] Aan het begin van het nieuwe studiejaar 1981/'82 zag het er evenwel iets gunstiger uit, mede dank zij het feit dat het gebouw aan de Marijkeweg met 326 kamers intussen gereed was gekomen. Van de 1026 in augustus tijdens de introductiedagen door de WSO geënquêteerden bleken meer dan 900 al een kamer te hebben, waarvan weliswaar ruim een derde slechts tijdelijk.[142] Toch was de druk ietwat van de ketel. In oktober stond nog altijd de helft van de noodvoorzieningen leeg. De verminderende woningnood onder studenten werd voor een deel toegeschreven aan een ruimer aanbod op de particuliere kamermarkt.[143] De schaarste aan kamers leek definitief van de baan, toen in de loop van 1982 en 1983 het uit drie gebouwen met ruim 1000 kamers bestaande Haarwegcomplex werd gerealiseerd. Nadat in december 1983 het complex officieel was geopend, meende men de woningnood onder Wageningse studenten te hebben overwonnen.[144] Het aantal bij de SSH in beheer zijnde wooneenheden bedroeg nu ruim 4700: behalve de ruim 4300 in de flats (zie tabel 23), waren er bijna 400 in de barakken aan de Droevendaalsesteeg en op Duivendaal. De

Tabel 23. Studentenflats met jaar van voltooiing en stichtingskosten, in gld., 1958-1983

Jaar van voltooiing	Naam	Oorspronkelijke stichtingskosten x 1 miljoen	Aantal woon-eenheden	Stichtingsk. per eenheid x 1
1958	Nobelweg	0,7	89	8.045
1965	Walstraat	1,8	129,5	13.900
1969	Asserpark	12,0	394,5	15.209
1970	Hoevestein		394,5	
1973	Bornsesteeg	13,7	665	20.602
1977	Dijkgraaf	17,9	619,5	28.894
1978	Rijnsteeg	19,1	619,5	30.831
1981	Marijkeweg	15,3	326,5	46.861
1982/'83	Haarweg	52,9	1036,5	50.458
1983	Oude Eekmolenweg	2,1*	40	52.500

*raming

Opm.: Behalve deze complexen zijn er tijdelijke en semi-permanente voorzieningen getroffen, o.a. de barakken op Duivendaal en aan de Droevendaalsesteeg met rond de 400 wooneenheden. De stichtingskosten hiervan waren beduidend geringer: van de barakken Droevendaalsesteeg (1983;90 wooneenheden): 24.444 gulden per wooneenheid.

Bron: 25 jaar SSH, 53, 55.

huur aan de Haarweg, het in 1982/'83 in gebruik genomen complex, lag op een gemiddelde van rond 240 gulden per maand, inclusief servicekosten. Het Rijk gaf per kamer rond 375 gulden per maand subsidie. Met het gereedkomen van 40 wooneenheden aan de Oude Eekmolenweg in het begin van 1984 was voorlopig het laatste project van de SSH voltooid.

Ondanks deze aanzienlijke vergroting van het kameraanbod, bleef het onder dak brengen van eerstejaars bij voortduring zorgen baren. Zo werd in augustus 1984 al weer gemeld dat 300 eerstejaars nog geen kamer hadden. Als belangrijke oorzaak werd genoemd het feit dat de particuliere kamermarkt zou zijn 'ingezakt'.[145] Om de nood enigszins te lenigen, huurde de LU in september het voormalige hotel Neder-Veluwe te Bennekom. Dat was ook al eens eerder gebeurd, namelijk van augustus 1981 tot september 1983.

Nadat gedurende enige jaren de huisvestingssituatie zich vrij gunstig had laten aanzien, was er in maart 1986 weer sprake van groeiende kamernood.[146] Als één van de oorzaken werd ditmaal de omstandigheid genoemd dat veel afgestudeerden niet meteen een baan hadden en dientengevolge in Wageningen op hun studentenkamer bleven wonen. In een artikel uit 1986 worden cijfers gegeven over de studentenhuisvesting vanaf 1970. Daar zijn tabel 24 en grafiek 3 op gebaseerd. Zij tonen aan dat het aantal kamers van de SSH in 15 jaar tijds meer dan verviervoudigd was. Daarmee was de mate, waarin de SSH voorzag in de totale behoefte, gestegen van een

Tabel 24. Aantal studentenkamers, naar categorie, 1970-1985

Jaar	SSH	Particulieren Wageningen en regio*	Particulieren ver weg**	Totaal
1970	977 (34%)	1673 (59%)	206 (7%)	2856
1975	1580 (37%)	2170 (51%)	512 (12%)	4262
1980	2931 (48%)	2322 (38%)	843 (14%)	6096
1985	4025 (51%)	2741 (35%)	1077 (14%)	7843

*Helaas wordt in het artikel niet duidelijk aangegeven wat onder 'regio' moet worden verstaan; waarschijnlijk is bedoeld: Bennekom, Renkum, Ede, Rhenen, de Betuwe, Veenendaal.
**'Verder weg dan Arnhem, Lunteren of de Betuwe'.
Bron: WHB 280886,2.

grafiek 4. Aantal studentenkamers, naar categorie, 1970-1985

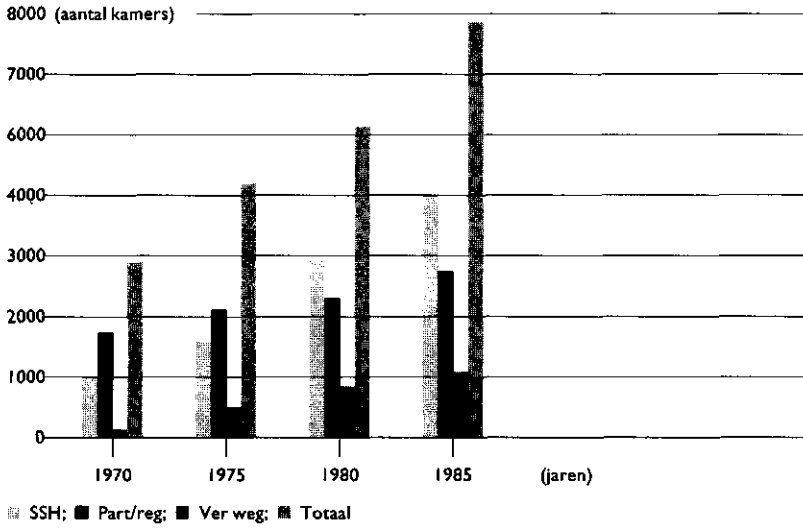

derde naar de helft. Het aantal kamers in de particuliere sector was ook wel toegenomen, maar het procentuele aandeel in het totaal was gezakt van 59 % naar 35 %. Opvallend is voorts de sterke vermeerdering van de op verre afstand van Wageningen woonachtige studenten. Dat aantal was opgelopen tot meer dan 1000 in het jaar 1985. Het artikel, waaraan bovenstaande gegevens zijn ontleend, eindigt dan ook met de opmerking; 'Nog altijd zitten vele honderden studenten op een onaangenaam grote afstand van de collegezalen.' [147]

De SSH kreeg in 1988 voor het eerst te maken met een exploitatietekort, en wel ter grootte van 2,6 miljoen. De oorzaak daarvan lag bij de renovatie van de Asserparkflat en het groot onderhoud aan diverse complexen. Gelukkig kon de stichting een stootje verdragen, gezien de reserve van 12 miljoen, die speciaal voor onderhoud en renovatie was aangelegd.[148]

De wachtlijsten bleven ook in deze jaren van een formidabele lengte. In december 1987 prijkten daarop niet minder dan rond 2100 kamerzoekenden.[149] In mei 1988 was het getal nog verder opgelopen, namelijk tot 2665. In september kon echter worden gemeld dat de acute kamernood onder eerstejaars ongeveer dezelfde om-

31 Studenten 'wonen' op camping De Eng

vang had als in het voorgaande jaar: 200 van hen waren nog zoekende. In augustus 1989 heette het dat 300 eerstejaars een kamer zochten en dat er op de wachtlijst van de stichting terzelfder tijd 2500 studenten stonden ingeschreven. Toch gloorde er weer licht aan de horizon: een jaar later werd geconstateerd dat het tekort aan kamers voor eerstejaars toen minder dan 200 bedroeg.[150] Bij de vermelde duizendtallen ingeschrevenen moet overigens worden bedacht dat ingeschreven staan op de wachtlijst geenszins betekent dat men geen kamer had. Het gaat hier veeleer om een aanwijzing van het aantal personen dat eventueel gegadigd was of ooit gegadigd was geweest. Hierop duidt onder meer het feit dat in 1990 in ruim 27% van de gevallen een aangeboden kamer werd geweigerd dan wel op het aanbod niet werd gereageerd. Overigens stonden er ook dat jaar weer velen op de wachtlijst: waren het er begin april nog circa 1700, door de inschrijving van eerstejaars, die in deze maand plaats had, liep het aantal op tot 2850 per 1 mei. Aan het eind van het jaar kon worden geconstateerd dat van de 1100 eerstejaars die zich in april hadden aangemeld, er nog 626 stonden ingeschreven. Van hen wenste echter slechts iets meer dan de helft zo spoedig mogelijk voor een kamer in aanmerking te komen. Het jaarverslag van de SSHW concludeert uit deze gegevens dat er nog maar in beperkte mate sprake was van werkelijke kamernood en dat de bestaande vraag overwegend van kwalitatieve

aard was, hetgeen betekent dat men een betere kamer of een kamer dichter bij Wageningen zocht.[151]

Inmiddels hadden zich in de jaren tachtig ook heel andere spanningen voorgedaan op het gebied van de huisvesting. Op 1 juli 1981 was er een huurverhoging van 6% van kracht geworden. Daar werd van studentenzijde landelijk actie tegen gevoerd in de vorm van een boycot.[152] Ook in Wageningen klonk de oproep tot zulk een huurverhogingsboycot en wel door het 'Flatoverleg', een orgaan ten behoeve van de communicatie tussen het bestuur van de stichting en de flatbewoners. Dergelijke schermutselingen vielen overigens in het niet bij hetgeen in die tijd tot een geruchtmakend landelijk verschijnsel is geworden, namelijk het kraken.

De kraakbeweging

In het voorgaande werd reeds gewag gemaakt van een kraakactie in 1978. Vanaf 1980 lijkt dan in Wageningen het kraken niet meer van de lucht. Uit de berichtgeving wordt niet altijd duidelijk of het bij de kraakacties om studenten gaat. Zeker is wel dat de kraakbeweging veelal een 'gemengd bedrijf' is geweest in die zin dat studenten en niet-studenten er in samenwerkten. In de herfst van 1980 is het gebouw De Tien Zilverlingen in het centrum van Wageningen gekraakt en het is rond vier jaar in krakershanden gebleven. In augustus 1981 werd één van de toen nog steeds niet verkochte flats aan het Plantsoen gekraakt en op oudejaarsdag van dat jaar een boerderijtje aan de Veerweg. Dit laatste was in eigendom bij de LU en stond op de nominatie om te worden afgebroken.[153] In de jaren daarop werden, behalve woningen in Rhenen, in Wageningen gekraakt: boerderij Wanders aan de Marijkeweg, de voormalige sigarenfabriek aan de Stationsstraat, flats aan de Gerdesstraat, de voormalige PUDOC-barakken aan de Marijkeweg, het pand Hoogstaat 42 en de dienstwoning van het ITV aan de Bornsesteeg.[154]

Hoewel het kraken langzamerhand een geïnstitutionaliseerd verschijnsel leek te worden, werden kraakacties geenszins zonder meer geaccepteerd. Steeds weer werden pogingen ondernomen om de krakers uit de door hen bezette panden te verwijderen. Wanneer dat goedschiks niet lukte, dan gebeurde het kwaadschiks. Zo ontruimde de Mobiele Eenheid in januari 1984 negen gekraakte woningen aan de Cuneralaan te Rhenen. Of er onder de krakers ook Wageningse studenten waren, is niet na te gaan. Wel is zeker dat ze in groten getale aanwezig waren onder de sympathisanten. Het voorval werd dan ook een bericht in het universiteitsblad waardig gekeurd.[155] In juni 1984 werd de voormalige sigarenfabriek aan de Stationsstraat te Wageningen, die begin van de maand door ruim 60 jongeren was gekraakt, ontruimd. Op 2 augustus volgde de boerderij Wanders, die aan de Internationale Club was toegezegd.[156] Bij deze ontruiming werden 60 politieagenten ingezet, maar de krakers verlieten het pand zonder tegenstand te bieden.[157]

Een andere spectaculaire ontruiming was die van De Tien Zilverlingen in januari 1985. Dit pand was aangekocht - volgens de krakers door 'speculanten' - met de bedoeling om het te laten verbouwen tot bedrijfs- en wooneenheden. Na meer dan vier jaar gekraakt te zijn geweest en na veel onderhandelen en enig procederen, kwam de ontruiming van het inmiddels gebarricadeerde pand niet geheel onver-

wachts.[158] Zij verliep ook zonder noemenswaardig geweld. Alleen na afloop, tijdens de demonstratieve tocht door de stad, liep de zaak nog uit de hand. Er vielen klappen, verfbommen werden gegooid en een aantal demonstranten werd gearresteerd.[159]

Eind 1987 meldde het universiteitsblad dat de kraakbeweging in Wageningen niet bepaald floreerde. Vijf jaar tevoren waren er nog 10 gekraakte huizen, nu waren het er nog maar een paar. Verscheidene panden waren inmiddels ontruimd, nieuwe kraakacties werden door de politie in de kiem gesmoord. De weerstand onder de krakers was verminderd. Velen van hen hadden zich intussen op een baan of op de studie toegelegd. Bovendien was de hele kraakbeweging in diskrediet gebracht door het optreden van de zogeheten 'autonomen', dragers van allerlei harde en provocerende, tegen het gezag gerichte acties. Een onderhuurder aan de Droevedaalsesteeg luidde met de volgende woorden de doodsklok over de kraakbeweging: 'De boel ligt op zijn gat, het kraken is afgelopen. Dat is jammer maar het is zo.'[160]

STUDENTENVOORZIENINGEN

Sinds Wereldoorlog II zijn er aan universiteiten en hogescholen van overheidswege diverse voorzieningen gecreëerd ten behoeve van het lichamelijke en mentale welzijn van de studenten. Ook in Wageningen waren er, naast de in het voorgaande behandelde studentenhuisvesting, verscheidene studentenvoorzieningen. In 1970 zag de situatie op dit gebied er als volgt uit. Twee studentendecanen stonden studenten die daarom vroegen, met raad en daad terzijde inzake studieproblemen, financiële problemen, kwesties rond de militaire dienstplicht, moeilijkheden van persoonlijke aard enzovoorts. Vijf studentenpastores - een rooms-katholieke, een hervormde, een gereformeerde, een doopsgezinde en een remonstrantse - en een humanistisch raadsman waakten over het geestelijke welzijn van de leden der universiteitsgemeenschap in het algemeen en van de studenten in het bijzonder. Ondanks het feit dat studenten geacht werden, zich voor curatieve zorg tot een huisarts te wenden, was er voor de studentenarts nog een uitgebreide taak weggelegd. Hij hield dagelijks spreekuur, waar studenten terecht konden met uit hun specifieke leef- en leersituatie voortvloeiende klachten, zoals slapeloosheid, lusteloosheid, prikkelbaarheid, moeheid, gebrek aan concentratie, hoofdpijn, hartkloppingen, maagpijnen en sportblessures. Ook was aan hem de preventieve gezondheidszorg toevertrouwd. Daaronder vielen zaken als algemeen lichamelijk onderzoek, praktijkkeuringen, sportkeuringen, anti-conceptie, vaccinaties, medisch-hygiënisch toezicht op de studenteneettafels of mensae, medische sportbegeleiding, sociaal-hygiënische adviezen voor de studentenhuisvesting, medisch-hygiënisch toezicht op laboratoria en collegezalen. Bij de Stichting Studenten Gezondheids Zorg (S.S.G.Z.) konden studenten tegen een lage premie een ziektekostenverzekering afsluiten. Studentenarts Godkewitsch deelde in 1982 mee dat er gemiddeld per jaar een kleine duizend studenten bij hem kwamen.[161] Het is duidelijk dat deze vorm van medische zorg in een behoefte voorzag. Over de kosten van deze voorziening vermeldde de Rekenkamer in een rapport van mei 1982 enige gegevens. Het landelijk gemiddelde bedroeg 431 gulden per jaar. De *LU* zat daar met 543 gulden flink boven, maar haalde niet bij de

TH Twente met 2179 gulden per student per jaar.[162] Voor het lichamelijk welzijn van de student waren er ook de door de overheid gesubsidieerde eettafels op de sociëteiten van de gezelligheidsverenigingen Ceres, KSV, SSR en Unitas.

Groei van de voorzieningen

In 1975 werden de studentenvoorzieningen uitgebreid door de aanstelling van een studentenpsycholoog, die zich meer in het bijzonder zou bezighouden met persoonlijke moeilijkheden van studenten. Hij gaf adviezen en eventueel psychotherapeutische begeleiding bij problemen op het gebied van relaties, studiemotivatie, studieconcentratie, studiekeuze, studieplanning, studeermethodiek en dergelijke. Samen met studentendecanen en studentenarts zou hij voortaan een samenwerkingsverband vormen, dat werd ondergebracht in een Bureau Studentenwelzijnszorg, waarin ook de beide secretaresses van de studentendecanen een plaats kregen en waaraan nu bovendien een beleidsmedewerker voor studentenvoorzieningen werd verbonden.[163] Daarmee was de groei van deze voorziening nog niet ten einde: in 1976 kwam er een secretaresse bij, in 1980 een studentendecaan, in 1982 en 1983 twee medewerksters 'Informatheek', in 1984 nogmaals een secretaresse, in 1985 een part-time psychologe, in 1986 wederom een secretaresse en in 1990 een psychologisch assistente.[164] Die informatheek verstrekte inlichtingen over opleidingen aan universiteiten en in het hoger beroepsonderwijs en was bijvoorbeeld van belang voor studenten die van studierichting wilden of moesten veranderen. In 1989 kreeg de informatheek de nieuwe fantasienaam 'Studie-Infotheek' en werd met twee andere onderdelen van het bureau Studentenwelzijnszorg, te weten Steunpunt Studiefinanciering en Algemene studie-informatie, samengevoegd tot het Studenten Info-Centrum (SIC). Studentendecaan Tineke de Boer vervulde tevens de functie van vertrouwensvrouw voor studenten. (zie hiervoor p.102)

De behoefte aan voorzieningen is in de loop van de laatste decennia niet alleen toegenomen door de groei van het aantal studenten, maar ook - en dat geldt dan in het bijzonder voor de jaren tachtig - door de vermeerdering van problemen die de studieduurverkorting met zich mee heeft gebracht.[165] Over de financiering van al deze activiteiten informeert ons een bericht in het universiteitsblad uit 1982. In het jaar 1981 hadden aan de LU de integrale kosten van de studentenvoorzieningen, inclusief vermogenskosten als afschrijving en rente, ruim 5,5 miljoen gulden bedragen. Gerekend naar een totaal van 6267 ingeschreven studenten, was dat gemiddeld 930 gulden per student. Het ministerie gaf een bijdrage in de kosten van ruim 2,5 miljoen, dat is gemiddeld 411 gulden per student. De overige 3 miljoen betaalde de LU uit de algemene middelen.[166]

Een heel belangrijke voorziening was die op het gebied van de sportbeoefening. Aangezien sportbeoefening onontbeerlijk werd geacht voor een harmonische ontwikkeling en ontplooiing van de persoonlijkheid, was in 1955 aan de LU de Sportstichting Landbouwhogeschool Wageningen (SLW) opgericht. Die stelde de studenten in de gelegenheid om tegen geringe betaling verscheidene takken van sport te beoefenen. De LH-gids van 1970/'71 noemt de volgende 14: athletiek, bad-

32 Er was gelegenheid om allerlei takken van sport te beoefenen

minton, basketbal, boksen, conditietraining, gymnastiek, honkbal, judo, schermen, softbal(dames), tafeltennis, tennis, volleybal en zwemmen.

Ook op het gebied van de studentenvoorzieningen heeft in de afgelopen decennia de tijd niet stilgestaan. Schaalvergrotingen en structuurveranderingen hebben, evenals elders in de universitaire wereld, hier hun sporen nagelaten. Aan het Bureau van de LU werd een Bureau voor Lichamelijke Vorming en Sport (LV & S) verbonden voor de behartiging van sporttechnische zaken en het beheer van de sportvoorzieningen zoals het Sportcomplex. De schaalvergroting komt onder meer tot uitdrukking in de volgende gegevens. In 1970 waren er vijf sportleiders aan deze voorziening verbonden. De LH-gids 1986/'87, de laatste waarin deze gegevens zijn opgenomen, vermeldt 12 sportleraren, 1 hoofd, 2 conciërges, 1 secretaresse, 1 administrateur, 1 terreinmeester en 1 botenbaas ARGO, in totaal 19 personen. Uit deze opgaaf valt niet op te maken, in hoeverre het hierbij gaat om personen met een deeltijdfunctie. Niettemin is het duidelijk dat deze tak van dienst een niet geringe expansie heeft doorgemaakt. Was er in 1972/'73 nog sprake van naar schatting 45 % sportbeoefenaars onder de Wageningse studenten,[167] in 1991 weet de SLW te melden dat circa 65% van de studenten houder of houdster van een sportkaart is (voor 70 gulden per jaar). Het in 1978 gereed gekomen sportcomplex 'De Bongerd'[168] omvatte diverse sportvelden, vijf tennisbanen, een grote sporthal met krachtcentrum

en sinds 1989 een kleine zaal en een nieuwe kantine. Nu zijn het 30 sporten die kunnen worden beoefend: athletiek, badminton, basketbal, bergsport, bewegen op muziek, boksen, conditietraining, frisbee, handbal, hockey, judo, korfbal, krachttraining, paardrijden, roeien, rugby, schaatsen, schermen, ski-gym, softbal, tafeltennis, tennis, triathlon-training, turnen, vechtsporten, voetbal, volleybal, zelfverdediging, zwemmen en waterpolo. Bij de SLW aangesloten studentensportverenigingen kunnen gratis gebruik maken van de accommodatie en daardoor de contributie laag houden.[169] Het totale bedrag, door de LU besteed aan de sportvoorzieningen, werd in 1978 berekend op 1,3 miljoen gulden.[170]

Geen integratie, geen verzelfstandiging

Evenals dat het geval was met de studentenhuisvesting [171], drong zich ook ten aanzien van de sportbeoefening in de loop van de jaren zeventig steeds sterker de vraag op, of het wel verantwoord was, zulk een gesubsidieerde voorziening uitsluitend open te stellen voor studenten. Reeds in een nota van de SLW uit het jaar 1974 werd een op integratie gebaseerd sportbeleid aan de orde gesteld.[172] Vooral aan het einde van het decennium echter kwam de discussie over 'integratie, ja of nee en zo ja, in hoeverre' in een acuut stadium. Weliswaar wees de personeelsvereniging O & O een volledige integratie van personeelssport en studentensport af, maar zij verlangde wel dat de beschikbare faciliteiten zoals sportaccommodaties ook ten dienste van het personeel zouden komen.[173] Veel verder strekkende voorstellen kwamen in 1980 van de commissie Sportbeleid, die op initiatief van de Hogeschoolraad was samengesteld uit vertegenwoordigers van het College van Bestuur, de Hogeschoolraad, de sportraad van O & O, de SLW en de gemeente Wageningen. De commissie was van mening dat studenten en personeel van de LU in principe voor hun sportbeoefening gebruik moesten maken van de algemene voorzieningen, dat zijn voorzieningen waarop iedere burger zonder meer aanspraak kan maken.[174] Zij gaf dan ook het advies om de uitsluitend voor studenten bestemde sportvoorzieningen in de loop van vijf jaar geleidelijk te beëindigen.[175]

Het leek er dus op dat ook in de sportbeoefening de bevoorrechte positie van studenten nu definitief zou verdwijnen. Zo'n vaart zou het echter niet lopen. P. de Visser, die naast zijn lidmaatschap van de Hogeschoolraad ook de functie vervulde van voorzitter van de sportraad van de gemeente Wageningen, uitte grote twijfels ten aanzien van de uitvoerbaarheid van de integratievoorstellen. Hij wees erop dat men niet kon verwachten dat de gemeente zonder meer bereid en in staat zou zijn, deze studentenvoorziening voortaan voor haar rekening te nemen. Wel zouden bepaalde vormen van samenwerking kunnen worden nagestreefd, bijvoorbeeld door de in Wageningen aanwezige sportaccommodatie in een pool onder te brengen, waardoor er een efficiënter gebruik van kon worden gemaakt.[176] In de Hogeschoolraad stuitte de nota van de commissie sportbeleid ook op heel wat weerstand, maar uiteindelijk werd toch met een krappe meerderheid en onder veel voorbehoud ingestemd met het streven naar integratie.[177] Dat betekende echter niet dat de band tussen LU en studentensport ook werkelijk zou worden doorgesneden, ook al werd in de loop der tijd steeds meer gesproken van verzelfstandiging in plaats van integratie. In mei 1985 be-

33 Het informeel geklede bestuur van Unitas recipieert ter gelegenheid van het 40-jarig bestaan in 1975. HR-voorzitter Ten Zeldam-Hartelust en CvB-voorzitter Ritsema van Ikema bieden gelukwensen aan

richtte het universiteitsblad: 'Na jaren vergaderen, rapporten schrijven en onderhandelen zijn het College van Bestuur en de hogeschoolraad het beu: geen verzelfstandiging van de studentensportverenigingen.' De studentensport zou, op een enkel onderdeel na, onder de paraplu van de LU blijven.[178]

DE GEZELLIGHEIDSVERENIGINGEN

'...op Ceres vind je corporale ballen, op Unitas vrijblijvend links grut, op KSV katholieke zuiplappen en op SSR protestante padvinders.' (door universiteitsbladredacteur Leo Klep in de mond van een ouderejaars gelegd, in WHB 061181,3)

Ook aan de traditionele gezelligheidsverenigingen zijn de ingrijpende veranderingen in de universitaire wereld van de afgelopen decennia niet ongemerkt voorbijgegaan. Naast aanpassingen aan die veranderingen vertoonden de bestaande verenigingen echter in menig opzicht een niet te miskennen continuïteit, zowel naar vorm als naar inhoud. Waren de eerste decennia na de tweede wereldoorlog voor het studentenleven, evenals voor de samenleving in haar geheel, een periode geweest waarin restauratieve krachten de boventoon voerden, in de jaren zestig openbaarde zich een steeds sterker wordend streven naar de verwezenlijking van hervormingsgezinde, soms welhaast revolutionaire denkbeelden.

Laat ze verdwijnen!

In de eerste jaargang van het Wageningse opinieblad De Belhamel verschenen een aantal stukken met kritiek op de gezelligheidsverenigingen. Dezelfde A. Wever die voor afschaffing van de academische titels had gepleit, meende ook dat de gezelligheidsverenigingen moesten worden opgeheven, omdat ze elitair waren, vernieuwingen in de weg stonden, de democratisering bemoeilijkten en de burgerij buitensloten. Voor een ieder openstaande studentencafés verdienden volgens hem verreweg de voorkeur.[179] Ook de toenmalige hoogleraar sociale psychologie Van Leent was ervan overtuigd dat de gezelligheidsverenigingen hun tijd hadden gehad. Aan het slot van een desbetreffend artikel schreef hij: 'Nu het maatschappelijk isolement van de student doorbroken is, verliezen de gezelligheidsverenigingen hun bestaansgrond. Het waren eilandjes van zelfgenoegzaamheid die al half overspoeld zijn. Door een zee, een wereldzee, die dagelijks door de deur golft. En het zou wel eens kunnen zijn dat je daar met strik en lint prachtig in verdrinkt, terwijl de naakten hun kop boven water houden.'[180] Bij weer een andere auteur moesten vooral het corps en de Wageningse Vrouwelijke Studenten Vereniging WVSV het ontgelden. Bij het corps hebben ze overdag wel de mond vol over democratie, maar 's nachts worden er onzalige rituelen opgevoerd, al of niet met eerstejaars. En bij de WVSV probeert men systematisch de meisjes in corpshanden te spelen. Verder wordt de aanwezigheid van kneuterige spreuken gesignaleerd bij WVSV, SSR (Societas Studiosorum Reformatorum) en Unitas (Unitas Studiosorum Vadae). Weliswaar doet de Katholieke Studenten Vereniging KSV het beter, maar daar hebben ze een ernstige misstap begaan door een werkkamp te organiseren op militair oefenterrein![181]

Ze blijven bestaan en passen zich aan

Intussen signaleerde het universiteitsblad, dat er bij de eerstejaars studenten een groeiende belangstelling voor de gezelligheidsverenigingen bestond. Begin september hadden van de in totaal 470 eerstejaars zich 414 ofwel 88% bij zulk een vereniging laten inschrijven; het jaar tevoren waren het er 417 van de 505 geweest, dat is 83%.[182] Een belangrijke modernisering van het plaatselijke studentenleven had plaats in 1970, toen het Wagenings Studenten Corps en de Wageningse Vrouwelijke Studenten Vereniging een fusie aangingen, waardoor de Wageningse Studenten Vereniging 'Ceres' ontstond.[183] Toen deze WSV in 1973 lustrum vierde, werd iedereen uitgenodigd om mee te doen aan de vier dagen durende activiteiten rond het thema 'intermenselijke relaties' en stond er onder meer een spreekbeurt op het programma van Roel van Duyn, bekend van de 'kabouterbeweging' uit de jaren zestig.[184]

Unitas ging in 1970 op het pad van de hervormingen nog een stap verder dan het corps, door zich van studentenvereniging om te vormen tot 'jongerenvereniging'. De lustrumviering ter gelegenheid van het veertigjarig bestaan in 1975 was ook toegankelijk voor iedereen. Aan het progressieve imago werd gewerkt door, naast 'onschuldige' zaken als volksdansen, cabaret en modeshow, een forumdiscussie over de landbouwpolitiek in het programma op te nemen, alsmede een door het

34 Ceres hield vast aan kledingmores. Galabal in 1978

gezelschap 'Proloog' gespeeld toneelstuk, waarin de grootwinkelbedrijven aan de kaak werden gesteld.[185] Twee jaar later speelde Unitas in op de actualiteit door het organiseren van een 'drugsweek'.[186]

De moderniseringsgolf liet ook de confessionele verenigingen, SSR en KSV, niet onberoerd. Hun protestants-christelijke respectievelijk rooms-katholieke karakter verbleekte zienderogen en bovendien werd SSR in 1977 van studentenvereniging tot jongerenvereniging, doordat zij de beperking van het lidmaatschap tot uitsluitend studenten ophief.[187] [188] Een congres ter gelegenheid van het SSR-lustrum in 1976 had als thema: 'Werken in de toekomst?' en speelde in op de toenmaals modieuze problematiek rond 'wetenschap en samenleving'.[189]

Niet iedereen was gelukkig met de richting waarin SSR zich transformeerde. Zij die de veranderingen als onacceptabele verwatering beschouwden zijn dan ook overgegaan tot oprichting van nieuwe studentenverenigingen, die bewust wilden vasthouden aan de orthodox-protestantse identiteit. Weliswaar ging het hier primair om studieverenigingen, maar het gezelligheidsaspect ontbrak geenszins. Zo was er een Vereniging van Gereformeerde Studenten te Wageningen (VGSW), waarvan de leden behoorden tot de Gereformeerde Kerken (vrijgemaakt). Daarnaast werd in 1972 in Wageningen het dispuut 'Dei Gratia' van de landelijke Civitas Studiosorum in Fundamento Reformatorum (CSFR) opgericht. De meeste leden van deze Civitas

35 In mei 1980 ging een groot deel van Ceres in vlammen op. Hier de brandende eetzaal

waren afkomstig uit de Nederlandse Hervormde Kerk, de Gereformeerde Gemeenten, de Christelijk Gereformeerde Kerken, de Oudgereformeerde Gemeenten en de Gereformeerde Gemeenten in Nederland.[190] Dat er behoefte was aan deze christelijke groeperingen, blijkt uit de groei die zij vertoonden in een periode waarin de overige gezelligheidsvereniging veeleer hun ledental zagen dalen. Tabel 25 op bladzijde 202 laat zien dat VGSW en CSFR rond 1990 samen meer dan 100 leden hadden.

Bestaan in de schaduw

Overigens kregen de gezelligheidsverenigingen in de jaren zeventig - behoudens zoiets als een artikel over het 100-jarig bestaan van Ceres in 1978 - opvallend weinig publiciteit.[191] Wel waren zij nog steeds aanwezig, maar minder extrovert en meer naar binnen gekeerd. Dat betekent niet dat zij als verlepte bloemen voortkwijnden. Het ontbrak ook intern niet aan aanpassingen. Sommige mores werden in ere gehouden, andere afgeschaft. Groentijden waren vervangen door kennismakings- of introductietijden en bij academische plechtigheden werden de in jacquet geklede en met linten getooide bestuurderen steeds minder gezien. Het geklepper van paardehoeven en geratel van rijtuigen, van waaruit onder hoge hoeden schuilgaande heren studenten of met baretten gedekte dames studentes neerkeken op de Wageningse burgers, werd steeds minder gehoord. Wel haalden sensationele gebeurtenissen nu en dan nog de pers. Daartoe behoorden zeker de twee grote

branden, waarvan de ene in 1972 de sociëteit Sela van de SSR, gevestigd in het eeuwenoude huize Torck, in de as legde[192] en de andere in 1980 het grootste deel van de sociëteit Ceres verwoestte.[193]

Vergeleken met andere universiteitssteden, was in Wageningen nog altijd een aanzienlijk percentage van de totale studentenpopulatie lid van een gezelligheidsvereniging. Van de prominente plaats die de verenigingen eertijds innamen op het schouwtoneel der universitaire gemeenschap, waren zij echter praktisch verdwenen. En wanneer nog eens een enkele keer de schijnwerpers der publiciteit op de wereld van de gezelligheidsverenigingen werden gericht, dan droeg dat niet altijd bij tot verfraaiing van hun imago.

Rel rond Transvaal

Een cause célèbre op dit punt was de rel rond de Studenten Schiet Vereniging Transvaal. Deze ondervereniging van Ceres had begin 1980 bij wijze van lustrumstunt in de tuin van Ceres vier losse flodders laten afschieten door militairen van het corps Gele Rijders. De flodders waren dan wel los, maar de explosies zo krachtig dat er in de omgeving ruiten sneuvelden. Bovendien drong de echo ervan door tot in de gemeenteraad van Wageningen en tot in de Tweede Kamer. De gemeenteraadsfracties van de PvdA en de PSP/PPR waren verontrust over de contacten die Transvaal, in de vorm van schietoefeningen, onderhield met de plaatselijke politie. Het PvdA-kamerlid Van den Anker stelde vragen aan de minister van defensie over de medewerking van de Gele Rijders aan het knalfestijn.[194] Transvaal mag dan al met grof geschut hebben gewerkt, de reacties erop muntten ook niet altijd uit door fijnzinnigheid. Zo typeerde PvdA-gemeenteraadslid Rinus Tazelaar de vereniging als een 'sluimerend fascistoïde organisatie',[195] kruidde universiteitsbladredacteur Arie de Groot zijn commentaar op 'de gebeurtenis van het jaar' met gepeperde uitdrukkingen als: 'botte manifestatie van militarisme', 'corporaal gespuis', 'een extreem rechts clubje corpsstudenten', 'een stelletje leeghoofdige bierschuimers'.[196] Na nog wat informatieve artikelen en ingezonden stukken, een reprimande voor Transvaal van de ledenvergadering van Ceres en tot tevredenheid stemmende schadevergoedingen, bloemen, chocola en roomsoezen voor de gedupeerde en geschrokken omwonenden, [197] luwde de storm, maar twee jaar later rommelde het nog even na. Toen werden namelijk op een tentoonstelling in het kader van een anti-fascisme-week enkele foto's van Transvaal uitgestald. De senaat van Ceres zag hierin een lasterlijke aantijging en reageerde met een ingezonden stuk in het universiteitsblad.[198]

Tegen de stroom oproeien

Behalve deze negatieve publiciteit, merken we in die jaren weinig van de gezelligheidsverenigingen. In het speciaal voor eerstejaars bedoelde introductienummer van het universiteitsblad uit augustus 1980 schitterden zij door nagenoeg complete afwezigheid. Alleen in het interview met een studentendecaan werden er enige algemene opmerkingen over hen gemaakt. In de loop van de jaren tachtig komt ook hierin verandering. De gezelligheidsverenigingen, en dan vooral de Wageningse studentenvereniging 'Ceres', opvolgster van het corps en de WVSV, komen weer iets

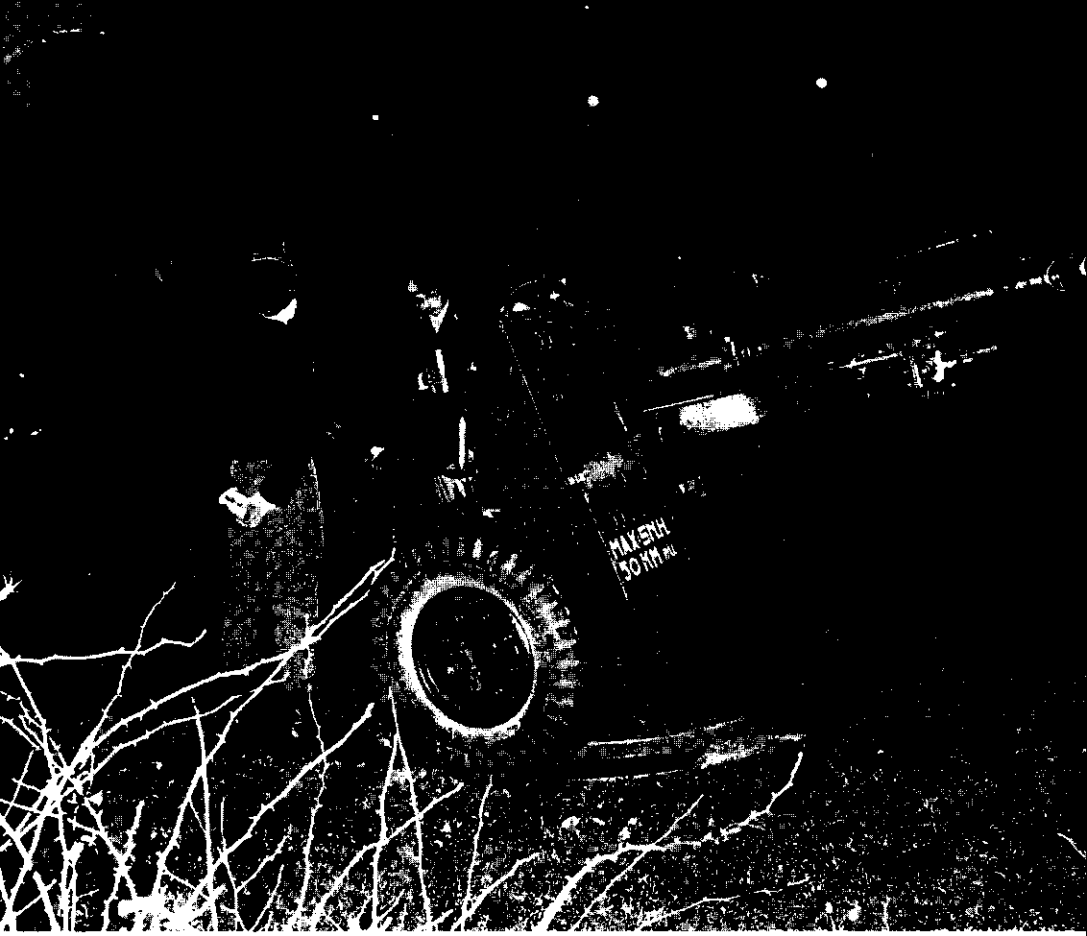

36 Transvaal vierde in 1980 lustrum met geknal dat schade veroorzaakte en verontwaardigde reacties uitlokte

vaker voor het voetlicht van de publiciteit.[199] Het imago van de gezelligheidsverenigingen onderging bovendien een welkome schoonheidsbehandeling door het onderzoek dat Muggen van het Bureau Onderzoek van Onderwijs had gedaan naar de studieresultaten van eerstejaars. Daaruit bleek dat de verenigingsleden geenszins slechtere resultaten bij de studie boekten dan de 'nihilisten'.[200] Weliswaar kregen de gezelligheidsverenigingen in een artikel uit 1987 over tien jaar universiteitsblad, waarin velerlei aspecten van de geschiedenis van de LU in de periode 1977-1987 de revue passeerden, nog geen vermelding,[201] maar in 1990 draafden ze wel op in een verslag van de introductiedagen, die de universiteit telken jare organiseerde ten behoeve van de aankomende eerstejaars.[202]

De intussen ingevoerde tweefasenstructuur werd door de gezelligheidsverenigingen als ernstige spelbreker ervaren. Immers, de beperking van de studieduur knaagde aan de voor het verenigingsleven beschikbare tijd. Het werd vooral moeilijker, leden te vinden die zich voor de vaak tijdrovende bestuursfuncties beschikbaar konden en wilden stellen.

Gegevens, voorzover te achterhalen, betreffende het aantal leden van de gezelligheidsverenigingen zijn neergelegd in tabel 25. Daaruit blijkt dat zich in het ledental van de afzonderlijke verenigingen aanzienlijke fluctuaties hebben voorgedaan. Het totale aantal leden van de gezamenlijke gezelligheidsverenigingen lijkt echter, over het hele tijdvak bekeken, nauwelijks of geen groei te hebben vertoond. Gezien

Tabel 25. Aantal leden gezelligheidsverenigingen, 1971-1991

jaar	Ceres	Unitas	KSV	SSR	VGSW	CSFR	totaal	totaal ingeschr. stud.
1971	720							3300
72	760	550	500	450		20	2280	3100
73								3400
74	700	510	530	430		20	2190	3800
75	680		550	550				4500
76	660			750				4800
77	630							5300
78		550	600	35	35			5800
79	640							6200
80	620		550	35	45			6700
81	630		600					6300
82				550	45			6500
83	800							6800
84	860			400	45	40		7100
85	830		450	400	55	40		7300
86	800							7500
87	800			400	55	50		7600
88	900							6600
89	700			400	60	50		6400
90	750							6700
91	700			500	60	50		

Opmerking: De cijfers over het totaal aantal ingeschreven studenten zijn door mij afgerond op honderdtallen. De oorspronkelijke cijfers zijn de officiële die naar het CBS gaan; ze zijn mij verstrekt door de heer Elia.
Bron: WSO-gidsen; verenigingsalmanakken; WHB 061181,3.

de groei van het totale aantal aan de LU ingeschreven studenten tot meer dan het dubbele, moet dan ook worden geconstateerd dat in de twee achter ons liggende decennia de relatieve betekenis van de traditionele gezelligheidsverenigingen significant is verminderd. Niettemin zijn zij tot op heden nog steeds niet ten onder gegaan in de wereldzee van Van Leent.

DE WASTRA EN DE WSO

De na Wereldoorlog II gevormde Wageningse Studentenraad (Wastra) was oorspronkelijk een samenwerkingsverband van de vijf gezelligheidsverenigingen WSC, WVSV, USV, SSR en KSV. Hij fungeerde als representant van de Wageningse studentengemeenschap, bijvoorbeeld door als zodanig contacten te onderhouden met het Bestuur van de LH en door zich te doen vertegenwoordigen in de Nederlandse Studentenraad (NSR), het landelijke overlegorgaan van de studenten. Het bestuur van de Wastra bestond uit de presidenten, praesides dan wel voorzitters van die verenigingen. Na 1965 was in deze situatie een radicale verandering gekomen. Toen had de Wastra namelijk het karakter gekregen van een algemeen studentenparlement, dat 20 zetels telde en jaarlijks werd gekozen uit de gelederen van de Wageningse Studenten Organisatie (WSO), op basis van kiesrecht voor alle Wageningse studenten. De Wastra/WSO kon in 1969 zijn intrek nemen in het door het Bestuur van de LH gratis ter beschikking gestelde gebouw Arion in de Dr.

37 Anti-stop-meeting van de WSO in scheikundecomplex op De Dreijen in januari 1976

Niemeyerstraat.[203] In 1970 had er opnieuw een wijziging van de organisatie plaats.[204] De Wastra werd nu een WSO-beleidsraad, waarnaar studenten werden afgevaardigd vanuit de diverse studierichtingen, op basis van actief en passief kiesrecht voor WSO-leden.[205]

In de greep van links

Tegelijk met de vanaf 1965 ingevoerde structuurveranderingen werden de activiteiten veranderd en uitgebreid. De oude Wastra was een tamelijk onopvallend overlegorgaan geweest, dat op rustige en bescheiden wijze aan de behartiging van studentenbelangen werkte: zo liepen de aanvragen voor door de LU verstrekte subsidies via de Wastra. De nieuwe Wastra, en de WSO in het algemeen, raakte al spoedig in de greep van een kleine groep zeer actieve leden van de linkse studentenvakbond SVB. Deze 'gideonsbende' zorgde ervoor dat de Wastra/WSO veel meer een vakbonds- en links georiënteerd politiek karakter kreeg. Vooral in het begin fungeerden daarbij woordgebruik en spelling als sjibbolet: demokraties, krities, aksie, diskussie, kommitee, kollektief, dosenten, eksperimenten, politieke stellingname, maatschappelijk engagement enzovoorts. Weliswaar zeiden de leden van de gideonsbende na een paar jaar reeds hun bestuursfuncties in de Wastra/WSO vaarwel, om zich ten volle te kunnen wijden aan zaken, waarmee naar hun mening meer maatschappijkri-

38 Voor de gezelligheidsverenigingen werd het allengs moeilijker gegadigden voor de tijdrovende bestuursfuncties te vinden. Unitas kampte al in 1981 met dat probleem (foto januari 1981)

tische eer te behalen viel, zoals het jongerencafé Troost, de Wereldwinkel, de Boerengroep en het Imperialisme Kollektief.[206] Toch is hun invloed in de WSO nog lang blijven nawerken en is de echo ervan nooit geheel verklonken.

De autoriteiten gaven de indruk, de Wastra au sérieux te nemen. Dat blijkt niet alleen uit de kennismakings- en afscheidsbezoeken die Wastrabesturen aan het Bestuur van de LH brachten, maar tevens uit het feit dat in februari 1970 de minister van landbouw, behalve representanten van Stafconvent en TAP, ook een viertal Wastrabestuurders ontving. Zij kwamen spreken over de voordracht van de toekomstige Rector Magnificus, de experimentele Hogeschoolraad en de integratie van studenten en werkende jeugd op het gebied van de voorzieningen.[207] Dat betekent overigens niet dat het door hen voorgestelde, zoals rechtstreekse verkiezing van de Rector Magnificus door de gehele LU-gemeenschap, ook werd overgenomen. De teleurstelling daarover gaf reeds binnen een week na het bezoek aan de minister aanleiding tot de volgende motie: 'De Wastra protesteert met klem tegen de door de cie. Hofstee gevolgde prosedure bij de voordracht van de nieuwe rektor magnifikus. Bij bovengenoemde prosedure is het standpunt van de Wastra volkomen genegeerd. Met name dat nadat bleek, dat de cie. af zou wijken van de ideeën van de Wastra er geen enkel kontakt opgenomen is met de Wastra, getuigt wel van een weinig demokratiese instelling.' [208] De maand daarop verscheen er in het opinieblad Belhamel een arti-

kel van Wastra-president W. Hamel waarin hij de staf brak over de onwil van de autoriteiten om de 'demokratisering' - dat wil zeggen de democratisering volgens het evangelie van Hamel - door te voeren.[209] De Wastra organiseerde in die tijd een 'Lenteakademie' over alternatieve maatschappijvormen en de democratisering aan de LU.[210] De werkers aan de Lenteakademie verklaarden de heilige oorlog aan alle 'herstructureerders', in het bijzonder aan de ministers Veringa en Lardinois. Zij pleitten voor een 'mensgesentreerde' in plaats van een 'industriegesentreerde' wetenschap.[211] De agitatie tégen de overheden en vóór ingrijpende vernieuwingen werd over een breed front voortgezet. Eind juni 1970 schreef de Wastra aan de faculteit, dat de Wastraleden in de Studieraad hun werkzaamheden voorlopig zouden staken. Zij wilden, behalve projectonderwijs, onder meer een radensysteem, waarin 'de basis de top dikteert' en stonden afwijzend tegenover de wet-Veringa, de voorstellen van Posthumus en de voorstellen van de commissie-Bolt voor de herprogrammering in Wageningen.[212]

Na deze uitbarsting van activiteit in voorjaar en zomer van 1970 bevatte de Belhamel van eind oktober de opmerking dat de Wastra wel uitgeblust leek; er heerste apathie.[213] Dat nam niet weg dat in hetzelfde nummer een scholingscursus Leninistisch-Marxisme werd aangekondigd. Karl Harmsen, genoemd naar Karl Marx[214] en secretaris 'scholing' van de Wastra, gaf de volgende toelichting: de studentenoppositie is vastgelopen; bestudering van het marxisme-leninisme is de enige reële basis om tot fundamentele maatschappelijke kritiek en dus tot plaatsbepaling van de studentenoppositie te komen. Er zouden lezingen komen van de Kommunistische Eenheidsbeweging Nederland en litteratuur was verkrijgbaar bij de Wereldwinkel.[215]

Het marxisme zou in deze jaren als een koekoek één zang de toon blijven aangeven in de kring van WSO-prominenten. Toen eind 1970 de nieuwe Wastra-voorzitter Wassenberg een interview gaf, deelde hij mee dat hij een cursus Marxisme-Leninisme volgde en dat volgens hem de Wageningse studenten moesten worden gevormd tot kritisch in de maatschappij arbeidende ingenieurs.[216] In de herfst van 1971 werd er weer een cursus Marxisme-Leninisme aangekondigd, ditmaal georganiseerd door de Kommunistische Partij Nederland (Marxistisch-Leninistisch) en te houden in het gebouw Arion; er werden geschriften gebruikt van Stalin en van Mao Tse Toeng.[217] Ook de Universitaire Socialisten Unie (USU) organiseerde in die tijd cursussen en een thema-avond.[218] De nieuwe Wastra-voorzitter - nu niet meer 'president' genoemd - A. Olde Daalhuis wist te melden dat de USU 70 leden had, die zich als 'socialisties' beschouwden; de WSO had echter 1871 leden met zeer verschillende politieke visies.[219]

Ondanks die politieke veelkleurigheid van het ledenbestand werd WSO/Wastra door velen, ook in de studentenwereld, bij voortduring beschouwd als organisatie, die een uitgesproken linkse oriëntatie had en die derhalve ten onrechte pretendeerde, de gehele Wageningse studentenwereld te representeren. Aan deze mening zullen de pogingen van de WSO om dit imago van al te linkse eenzijdigheid te ontzenuwen, door middel van voorlichting en door bijdragen aan de periodiek oplaaiende discussie over haar doen en laten, wel niet veel hebben veranderd.[220]

Gezien de in het voorgaande reeds genoemde feiten, zoals het opzetten van WSO-cursussen over marxisme, is dat ook niet geheel te verwonderen. Daar kwam nog bij dat er een speciaal nummer van het Wastrabulletin werd gewijd aan het historisch materialisme,[221] dat menig Wastra-prominent, zoals de bekende president uit het eind van de jaren zestig, Willem Hamel, tevens actief was in de USU,[222] dat in Hogeschoolraad en Faculteitsraad de progressieve studentenfractie PSF het WSO-standpunt vertegenwoordigde en dat het Wastra-bestuur de studenten opwekte om bij verkiezingen voor beide raden hun stem uit te brengen op PSF-kandidaten.[223] Bestuursleden van de Wastra, waaronder voorzitter Olde Daalhuis, waren reeds bij de Faculteitsraadsverkiezingen in 1972 kandidaat voor de PSF.[224] Dezelfde Olde Daalhuis kondigde in 1975 in de Belhamel namens het CPN-bestuur, afdeling Wageningen, een 1 mei bijeenkomst aan.[225] In 1974 zaten in het WSO-bestuur onder meer Kees Strijker, die we in 1972 tegenkomen als bestuurslid van de USU, en Klaas Wits, die in de Belhamel van dat jaar namens de USU aandrong op onderzoek van contractresearch.[226] Bovendien noemde de WSO zich heel nadrukkelijk 'politieke vakbond' en stond zij via het Landelijk Overleg Grondraden (LOG) in contact met de andere studentenvakbonden. Ook onderhield zij hechte banden met de 'linkse boekhandel-wereldwinkel-uitgeverij De Uitbuyt', alsmede met actiegroepen zoals het Imperialisme Kollektief, dat zichzelf als volgt afficheerde: 'Het Imperialisme Kollektief is een anti-imperialistische aktiegroep in Wageningen, die zich bezighoudt met de rol van het Westerse bedrijfsleven in de Derde Wereld en de situatie van permanente uitbuiting die daardoor ontstaan is.' [227] De relatie van de WSO met de PSF was een zeer nauwe; deze progressieve studentenfractie fungeerde als spreekbuis van de WSO in Hogeschoolraad en Faculteitsraad. Met de USU waren de banden zo sterk dat in 1973 kon worden besloten, haar op te heffen en de in haar gebundelde activiteiten binnen de WSO voort te zetten.[228]

Behalve het periodiek 'Arion' publiceerde de WSO in de jaren zeventig ook nog de reeks 'Broei'. Daarin verschenen onder meer bundels stukken voor congressen en seminars van de WSO, alsmede speciale nummers over onderwerpen als studentenstops, vrouwen aan de LU, studiefinanciering, het landelijk debat over de ultra-centrifuge.[229] Ook hier was volop gelegenheid, de linkse trom te roeren. Zo bevat het zevende nummer van de derde jaargang, van 10 februari 1977, een gedeelte uit een ASVA-manifest van het jaar 1972, getiteld: 'De vakbond van studenten in de strijd tegen het kapitaal' en in het ongedateerde nummer 'WSO in beweging' wordt uit dat 'vakgroepsconcept' van de ASVA geciteerd: '(...) Daarbij is het noodzakelijk dat groepjes die niet behoren tot het proletariaat, maar wel anti-kapitalistische belangen hebben zich verbinden met de strijd van de arbeidersklasse. Studenten kunnen als een dergelijke groep beschouwd worden (...)'

Overigens was zelfs binnen de kringen van WSO-bestuursleden lang niet iedereen verrukt van het karakter en imago van rode vakbond. In een terugblik op het jaar 1976/'77, waarin hij penningmeester van de WSO was, zei Robert Jan Croonen in 1987: 'Wij wilden af komen van het al te enge vakbondsdenken. Dat was intern een aardige knokpartij. Met name de CPN'ers in de WSO zaten op een hardere vakbondsachtige lijn. Daar zijn wij niet in die mate in meegegaan.' [230]

Behartigster van studentenbelangen

Intussen bleef de WSO ook de behartiging van algemene studentenbelangen in het oog houden. Het Wastrabulletin - en vanaf 1974 het blad 'Arion' [231] - behandelde, naast politieke onderwerpen als Vietnam, Chili, Angola, Oost-Timor, ANC, El Salvador, Nicaragua, kernenergie, kraakbeweging en dergelijke, zaken als herprogrammering van het onderwijs, projectonderwijs, studentenstops, tweefasenstructuur, collegegeld, huisvesting, studiefinanciering enzovoorts. In een WSO-brochure van april 1977, getiteld 'Bouwstenen voor een beleid', wordt het beleid van Hogeschoolraad en College van Bestuur ten aanzien van studentenhuisvesting, centrale bibliotheek, personeelsaangelegenheden en herprogrammering aan de kaak gesteld. Het stuk eindigt met de volgende eisen: 'Ten eerste dient het College van Bestuur volledige opening van zaken te geven van alle gegevens en besluiten, zodat de beslissingsbevoegdheid daadwerkelijk bij de Hogeschoolraad kan liggen ten aanzien van het bouwbeleid. Ten tweede dient er in '78 voor 400 nieuwe kamers gezorgd te worden, dit betekent, indien er nieuwbouw gepleegd wordt, op jaarbasis 4 ton extra. Daar moeten dan in '80 nog weer eens 450 extra-kamers beschikbaar zijn, dus 450.000 gulden extra. Ten derde dient er voor de bibliotheek 5 miljoen méér beschikbaar te komen om het huidige noodplan om te zetten in een definitieve oplossing. Voor T & L is er 4,3 miljoen extra nodig. Deze bedragen lijken misschien hoog, maar als we bedenken dat de, gekortwiekte, begroting voor '77 168 miljoen gulden bedroeg en de uitgaven voor T & L en de bibliotheek niet in één jaar gedaan hoeven te worden, betekent dit een verhoging van minder dan 6%. Ten vierde dient er op korte termijn een plan te zijn voor de spoedige uitbreiding van de praktikumruimtes. Ten vijfde, een forse uitbreiding van het aantal formatieplaatsen is nodig. Dus: *geen bezuinigingen op de LH, maar genoeg geld voor onderwijs en onderzoek voor een goed en toegankelijk onderwijs.*' [232]

De praktische behartiging van materiële belangen vormde een voornaam onderdeel van de WSO-activiteiten. Zo werd er aan arbeidsbemiddeling en kamerbemiddeling gedaan, was er een babyzitcentrale en een 'Infodienst', waar alle studenten terecht konden voor de aanschaf van brochures en collegedictaten. Het WSO-reductiebureau, dat allerlei artikelen tegen gereduceerde prijzen aanbood, leverde daarentegen uitsluitend aan WSO-leden. Deze beperking veroorzaakte nogal eens irritatie bij niet-leden, maar het WSO-bestuur wees erop dat de WSO er heel wat geld in stak; in 1975/'76 ging het om rond 1500 gulden per maand.[233]

WSO aan de subsidiekraan

Een andere steen des aanstoots was de wijze waarop de toekenning van subsidies van de LU aan de studentenwereld plaats had. Die subsidies waren bedoeld om vormende activiteiten, toegankelijk voor alle Wageningse studenten, financieel mogelijk te maken. De aanvragen liepen via de Commissie Subsidie Aanvragen (CSA) en die ressorteerde rechtstreeks onder de WSO. Aan deze toestand kwam officieel een eind in 1978, toen de CSA, op aandrang van de studentengroeperingen SO'73 en CSF, onder de vleugels van de WSO werd weggehaald en tot Hogeschoolraadscommissie werd omgevormd. Dat betekende evenwel niet dat de WSO-invloed in de

commissie verdween. Weliswaar werden voortaan de leden van de CSA benoemd door de Hogeschoolraad, maar dat geschiedde wel op voordracht van de WSO, die daardoor een flinke vinger in de subsidiepap hield.[234] In 1982 werd door een studentlid van de commissie - kennelijk zelf geen WSO-er - geklaagd over het feit dat er te gemakkelijk subsidies werden toegekend aan linkse politieke activiteiten en aan de WSO zelf.

Over de verdeling van de subsidies kunnen de jaarverslagen van de CSA ons inlichten. In het navolgende worden twee jaren op dit punt met elkaar vergeleken, en wel één uit de tijd vóór de overgang van de commissie naar de Hogeschoolraad en één uit de tijd daarna. In 1976 bedroeg het totaal aan uitgekeerde subsidies 84.000 gulden. Daarvan ging 15.500 of 18% naar de WSO zelf. Het overgrote deel daarvan, namelijk 12.000, werd gebruikt voor de jaarlijks verschijnende algemene informatiegids, alsmede de lijst met adressen van alle LU-studenten; beide publikaties dienden duidelijk een algemeen studentenbelang. De studieverenigingen, algemene verenigingen van studenten die in dezelfde studierichting studeren, kregen 8.000 (10%). Naar culturele activiteiten - muziek en toneel - ging 12.500 (15%), naar de gezamenlijke gezelligheidsverenigingen 15.000 (18%). Voor vormingswerk werd in totaal 33.000 (39%) gegeven. De verdeling over de diverse groeperingen geschiedde in beginsel naar rato van de omvang van de door hen ontplooide activiteiten. Van het totaalbedrag kreeg: Boerengroep 3.500 (4,2%), Nieuwsbrief van Boerengroep 1.750 (2,1%), niet nader gespecificeerd 'vormingswerk' 18.000 (21%), Angola Komité Wageningen 700 (0,8%), Indonesië Komité 1000 (1,2%). Naast deze min of meer links getinte groeperingen werden ook andere wel onder de rubriek vormingswerk met subsidies bedeeld: LSVN 25, CSFR 150, Vrouwenoverleg 127, Brabants Studenten Gilde 200, West Friezenclub 150.[235]

Over de periode 1 maart 1987 tot en met 29 februari 1988 is in totaal bijna 141.000 gulden aan subsidies toegekend. Ditmaal was 18.000 (13%) bestemd voor de WSO; 15.000 (11%) voor de studieverenigingen; 16.000 (11%) voor cultuur; 21.000 (15%) voor 'Jongeren- en Studentenverenigingen'. Van de in totaal voor vormingswerk beschikbare 69.000 (49%) was 7.000 (5,0%) toegewezen aan de Boerengroep; 25.000 aan 't Kofschip (18%); 3.000 (2,1%) aan de ANC-steungroep; 1.500 (1,1%) aan een WSO-kongres.[236]

De cijfers geven niet de indruk, dat bij toekenning van de subsidies politieke vooringenomenheid voorop heeft gestaan. Hoogstens zou men kunnen concluderen dat blijkbaar in de linkse hoek relatief veel voor alle studenten toegankelijke vormende activiteiten werden ontplooid. Ook getuigen de cijfers niet van ingrijpende veranderingen in de verdeling van de subsidie. Wel is het percentage dat naar de WSO ging, in 1987 lager dan in 1976, maar dat geldt ook voor de toewijzingen aan 'cultuur' en aan de gezelligheidsverenigingen. De bijdrage voor vormingswerk was in 1987 significant hoger dan in 1976, nl. 49% tegenover 39%. Bij dat vormingswerk was in 1976 de 'vorming', waarvan de geraadpleegde bronnen niet vermelden wat zij inhield, een belangrijke subsidieontvanger. In 1987 ging 't Kofschip rijk beladen onder zeil.

Wanneer de studenten zich in hun materiële belangen ernstig bedreigd achtten, was er bij de leiding van de WSO veelal de neiging om tot actie op te roepen en polarisatie tussen studentenwereld en overheden te bevorderen. Vooral regeringsplannen tot verhoging van het collegegeld, die vanaf 1972 periodiek de kop opstaken, waren een gerede aanleiding voor de WSO om ook in Wageningen het studentenverzet daartegen te mobiliseren en aan te wakkeren. Velerlei geschut werd dan in stelling gebracht, zoals actievergaderingen, voorlichtingsavonden, bezettingen, pamfletten, brochures en oproepen tot meedoen aan landelijke collegegeldboycots. De paragraaf over het collegegeld geeft hierover nadere bijzonderheden.[237]

Aan het eind van de jaren zeventig heerste bij de WSO blijkbaar een zekere windstilte - zo was de animo gering, om zitting te nemen in het bestuur - maar er hingen wel veranderingen in de lucht. Er waren namelijk tekenen, die erop wijzen dat een ietwat pragmatischer koers werd ingeslagen. Het verslag in het universiteitsblad van een interview, dat de nieuwe WSO-voorzitter Robert Esser in de herfst van 1978 gaf, had als opschrift: 'Afnemende betrokkenheid studenten dwingt WSO tot keuze nieuwe koers' en bevatte de volgende passages: 'Het zuivere oppositie voeren, het wachten op Den Haag, is er niet meer bij. Robert Esser acht het beter op de verwachte maatregelen vooruit te lopen dan onhaalbare eisen proberen te stellen. (...) Behalve het feit dat de WSO de laatste tijd weinig aan de weg timmert, hoort men ook weinig van hun ideeën over bijvoorbeeld studiefinanciering. (...) het voeren van een actie om verhoging kan beter achterwege gelaten worden.' In hetzelfde nummer van het WHB wordt van het WSO-discussieblad Broei gezegd: 'Positief valt te noemen dat het kreterige CPN-woordgebruik is verlaten. Maar dat is uiteraard te danken aan het feit dat het kader plaats heeft gemaakt voor een meer reëel soort WSO-ers.' [238] Men wilde zich weer meer op de onderwijsproblematiek richten en in verband daarmee de in zogenaamde richtingsgroepen georganiseerde studenten bij de studierichtingen activeren.[239] Er werden onderwijsweken georganiseerd en grootscheepse acties op touw gezet tegen de nota van minister Pais, waarin de tweefasenstructuur werd aangekondigd, de nota Hoger Onderwijs Voor Velen. Bovendien wilde men de LU-bestuurders, die naar de mening van de WSO te weinig verzet boden tegen de plannen van de minister, onder druk zetten.[240]

Depressie

In de herfst van 1980 was er van de opwinding, die haar hoogtepunt had bereikt in de roemruchte bezetting van het hoofdgebouw in maart van dat jaar, niet veel meer over. Evenals dat in andere universiteitssteden het geval was, bevond zich de Wageningse studentenbeweging in een periode van depressie. Het driedaagse WSO-seminar dat eind september werd gehouden, werd slecht bezocht en leverde weinig concreets op voor een standpuntbepaling ten aanzien van de ingewikkelde onderwijsproblematiek.[241] Het jaar daarop was de malaise nog groter. Op het in november 1981 gehouden seminar waren slechts 15 personen aanwezig en de eindconclusie was dat men beter uit het officiële onderwijsoverleg kon stappen, aangezien er toch niets wezenlijks te bereiken viel.[242] In het verslag van een interview met

WSO-bestuurders lezen we : 'Massale acties hebben niet zo erg geholpen, de fundamentele onderwijsdiscussie is en blijft een compromis en tot overmaat van ramp is van een landelijke studentenbeweging al helemaal geen sprake meer.' [243] Dat alles betekent overigens niet, dat de leiding van de WSO bij de pakken neer ging zitten. Men bleef pleiten voor zaken als project- en probleemgericht onderwijs en er werden pogingen gedaan om het imago, dat door de in 1980 gevoerde agitatie nogal beschadigd was, weer wat op te poetsen. WSO-onderwijssecretaris Bert Mens probeerde de lezers van het universiteitsblad ervan te overtuigen dat de aanwezigheid van een orgaan als de WSO grote voordelen had voor de LU. Immers, de WSO functioneerde als buffer tegen al te ongecontroleerde acties, kanaliseerde als het ware die acties, terwijl zij bovendien de LU heel wat werk uit handen nam op het gebied van de studentenvoorzieningen, zoals studentenverzekeringen, voorlichting over studiefinanciering, beschikbaarstelling van type- en stencilfaciliteiten, alsmede hulp van de 'kamerbalie' bij het zoeken van huisvesting.[244]

Al deze reddingspogingen, zowel als de in september 1982 georganiseerde vakbondsweek met het doel de WSO weer nieuw leven in te blazen, konden het verval niet keren.[245] Eind september werd gemeld dat de poorten van Arion, het fort van de Wageningse studentenorganisatie WSO, waren gesloten. De directe aanleiding daarvoor was het feit dat er geen nieuw bestuur bij elkaar te krijgen was. Slechts één persoon was bereid gevonden, in het dagelijks bestuur zitting te nemen. Over de oorzaak van de crisis liepen de meningen uiteen. Sommigen vonden dat er te hoge eisen werden gesteld aan degenen die zich bereid toonden wel eens iets voor de organisatie te willen doen. Anderen waren van opinie dat de afstand tussen de bestuurders aan de top - de 'bonzen' - en de leden aan de basis te groot was geworden. Daarnaast was er de mening dat de WSO mensen afstootte door zich te veel te gedragen als politieke partij, die haar opvattingen verkondigde over allerlei zaken zoals kernwapens, het regeringsbeleid en dergelijke. Ook werd wel gewezen op de algemene matheid, die in het hele land op de studentenbeweging was neergedaald als gevolg van de geringe resultaten die de vele acties hadden opgeleverd.[246]

Het gestrande schip weer vlot

De sluiting van Arion, die als shocktherapie moest werken, had inderdaad het gewenste effect. Een week later konden de deuren weer worden geopend, want er was een nieuw bestuur, dat het gestrande schip weer vlot wilde trekken.[247] Dat hield overigens niet in dat de koers ingrijpend zou veranderen. Het linkse politieke engagement bleef bestaan,[248] hoewel het accent van de activiteiten iets lijkt te zijn verschoven in de richting van de belangenbehartiging. Aan de in mei 1983 opgerichte Landelijke Studenten Vakbond (LSVB) wilde men voorlopig niet meedoen, uit angst om de eigen autonomie te zullen verliezen.[249] Op het gebied van de zorg voor de materiële studentenbelangen vroeg in de eerste helft van de jaren tachtig vooral het onderwerp studiefinanciering veel aandacht. Het 'WSO-inkomenskomitee' voelde zich geroepen, de geldbuidel van de student te verdedigen tegen de aanvallen van regeringszijde in de vorm van bezuinigingsplannen.[250] Zo sloot de WSO zich in juni 1983 aan bij een grote, door het FNV tegen het regeringsbeleid gerichte, landelijke

protestactie te Utrecht. In september van hetzelfde jaar riep de WSO ertoe op, om op Prinsjesdag te zamen met de linkse partijen, vakbonden en andere organisaties te protesteren tegen het bezuinigingsbeleid van de overheid. De studenten zouden dat moeten doen door middel van een collegeboycot en het bijwonen van alternatieve, door de WSO georganiseerde colleges.[251]

Crisis en herstel

De tweede helft van de jaren tachtig was weer een periode van luwte voor de WSO. Aan de in 1988 onder de benaming 'hete herfst' gevoerde acties tegen de plannen van minister Deetman lijkt de WSO als zodanig nauwelijks of geen bijdrage te hebben geleverd en toen zij in mei 1989 een onderwijsdag georganiseerd had, werd daarover bericht dat er amper een 30-tal studenten en geen enkele docent aanwezig was.[252] In het begin van 1990 was er sprake van crisis; verscheidene leden waren uit het 'bestuurskollektief' gestapt. In het blad 'Arion' werd geroepen dat, nu in Oost-Europa de dictators verdwenen, ook bij de WSO de oude garde maar eens moest ophoepelen.[253] De heersende malaise werd aan de volgende oorzaken toegeschreven: 'De WSO is te theoretisch bezig en staat te ver af van de onderwijspraktijk aan de Landbouwuniversiteit; de Arion, het blad van de WSO, is onleesbaar en kraakt initiatieven van leden te snel af; de mensen die bezig zijn met het formuleren van 'het gedachtengoed van de WSO', spelen een te dominante rol; door de ellenlange interne discussies vinden er te weinig acties plaats; het contact met de richtingsgroepen en de studentleden van de richtingsonderwijscommissies is helemaal verdwenen en daardoor is de WSO geen platform meer voor Wageningse studenten die het onderwijs aan de LU willen verbeteren. Bovendien is de sfeer op Arion niet goed, bestaan er strijdende kampen en ontbreekt het aan onderlinge solidariteit.'[254] Het zag er dus nogal somber uit, maar een maand later scheen er weer enig licht in de duisternis. Toen werd namelijk gemeld dat de crisis in de WSO voorbij leek te zijn, dat een interim-bestuurskollektief orde op zaken zou stellen en dat er een nieuw bestuurskollektief zou worden gevormd.[255] De activiteiten werden nu in grote mate gericht op het onderwijs. In juni 1990 viel in een algemene WSO-vergadering, waarop bijna 50 vertegenwoordigers van richtingsgroepen en richtingsonderwijscommissies (ROC's) aanwezig waren, het besluit om een grote onderwijsevaluatie te organiseren, als alternatief voor de evaluaties door visitatiecommissies, die de Vereniging van Samenwerkende Nederlandse Universiteiten had ingesteld. De eigen onderwijsevaluatie, waarbij de studenten zelf de kwaliteit van het onderwijs zouden beoordelen, had ten doel, die kwaliteit te verhogen, docenten onder druk te zetten en studenten over het onderwijs te laten meedenken.[256]

Ondanks alle veranderingen in samenleving en universiteit hield de WSO met onverwoestbare trouw vast aan haar eigen identiteit en bleef ook het huwelijk met de PSF in stand. In de WSO-gids van 1991 staat te lezen: 'De PSF maakt onderdeel uit van de Wageningse Studenten Organisatie (WSO). De WSO is een politieke studentenvakbond, met een duidelijke mening over de rol die de universiteit zou moeten spelen in de maatschappij. Volgens de WSO is de belangrijkste taak van de LU het leveren van een bijdrage aan het opheffen van de ongelijke verdeling van kennis en

macht in de samenleving. De ideeën van de WSO beperken zich echter niet tot het universitaire wereldje. De WSO houdt zich ook bezig met ideeën over hoe de maatschappij in het ideale geval zou moeten functioneren. Het standpunt van de PSF in de universiteitsraad wordt bepaald door overleg binnen de WSO. Daarnaast vormen ideeën van kritische groepen, Richtings Onderwijs Commissies (ROC's) een belangrijke basis voor de meningsvorming binnen de PSF.' [257]

OVERIGE STUDENTENORGANISATIES

Behalve de gezelligheidsverenigingen bestonden er in de studentenwereld een groot aantal verenigingen, bonden, groepen en ander organisaties, met uiteenlopende doeleinden en activiteiten. Overeenkomstig de heersende trend hadden de reeds lang bestaande verenigingen van christelijke studenten, Nederlandse Christen Studenten Vereniging NCSV en Vrijzinnig Christelijke Studenten Bond VCSB, zich in de tweede helft van de jaren zestig in het toen zo modieuze progressieve gewaad gehuld. Rond 1970 werden op de bijeenkomsten van hun Wageningse afdelingen onderwerpen behandeld als: biologisch-chemische oorlogsvoering, theologie der revolutie, New Left maatschappijkritiek, enzovoorts. Er werd een reis georganiseerd naar de Evangelische Studentengemeinde te Leipzig in de toenmalige DDR en in 1972 werkte de NCSV met de Universitaire Socialisten Unie (USU) samen in een Oost-Europa-project.[258] Die USU was vooral aan het begin van de jaren zeventig zeer actief. Zij presenteerde zich als 'de socialistiese oppositie aan de Landbouwhogeschool' en organiseerde cursussen, 'thema-avonden' en 'scholingsavonden' over zaken als marxisme-leninisme, imperialisme, woningnood, de situatie van de Nederlandse boeren (samen met de Boerengroep), Palestina, Latijns-Amerika, Rusland (samen met het Studium Generale).[259]

Partijen en fracties

Met de invoering van de nieuwe bestuursstructuur ingevolge de WUB 1970 dienden de studentenpartijen en studentenfracties in Hogeschoolraad en Faculteitsraad zich aan. Daarvan zou vooral de met de Wastra/WSO verbonden progressieve studentenfractie PSF zich door de jaren heen in de raden duchtig roeren. Het ging daarbij niet alleen om de behartiging van studentenbelangen, het opkomen voor democratisering en het kritisch volgen van herstructurering en herprogrammering, maar ook werden de warm gekoesterde progressieve politieke ideeën menigmaal met zendingsijver uitgedragen en toegepast op de LU zowel als op de samenleving in het algemeen. In het programma van de PSF voor de Faculteitsraadsverkiezingen van 1972 stonden de volgende punten: 'stimuleren en bevorderen van ruime mogelijkheden voor (maatschappij-)krities onderzoek; elimineren van kontraktonderzoek voor het 'militair-industrieel kompleks'; stimuleren van onderzoek ten dienste van maatschappelijk zwakkeren; (...) vervlakking van het onderwijs is voor ons onaanvaardbaar, de vorming van kritiese en maatschappelijk bewuste wetenschappelijke arbeiders staat voor ons primair; doorvoering en stimulering van (...) projektonderwijs; instelling van een projektraad.' [260] Met dit programma werd voor lange tijd de toon gezet. In de jaren die volgden lanceerde de PSF bijvoorbeeld anti-Spanje-moties

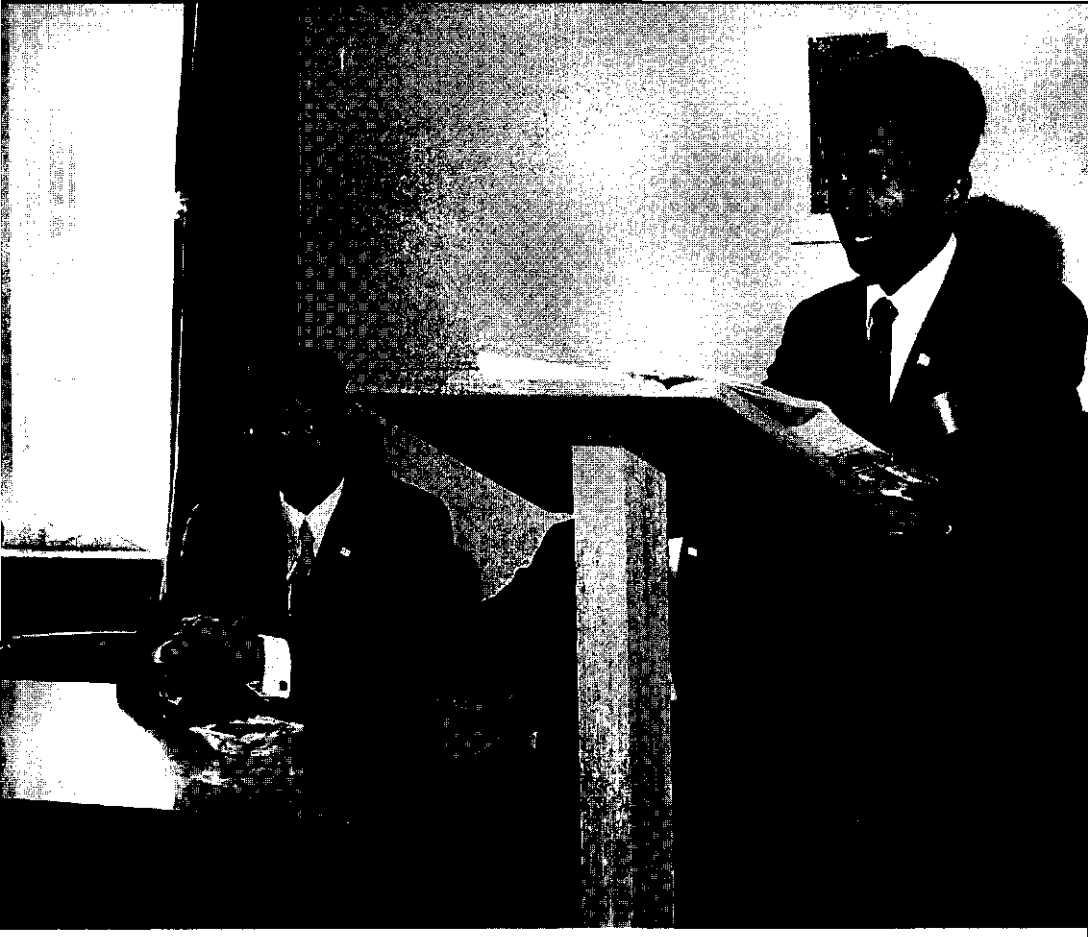

39 In 1968 was de Surinaamse Studentensociëteit 'Redi Doti' geopend. Zij is jarenlang een tehuis voor de in Wageningen studerende Surinamers geweest

in de HR, waar ze overigens werden verworpen omdat een meerderheid vond dat dergelijke politieke kwesties niet thuis hoorden in de raad. De oprichting van een LH-Vietnamcommissie, eveneens door de PSF geëntameerd, werd echter wel gerealiseerd.[261] De neiging tot antagonisme uitte zich bij de PSF soms ook in het bij wijze van protest opstappen uit vergaderingen van Hogeschoolraad en Faculteitsraad.[262]

Het betrekken door de PSF van politieke aangelegenheden in het universitaire beraad, alsmede haar neiging om het conflictmodel te prefereren boven het harmoniemodel, heeft ertoe geleid dat er ook andere studentengroeperingen aan de verkiezingen voor Hogeschoolraad en Faculteitsraad gingen deelnemen. In 1973 debuteerde SO'73 (Studentenoverleg 1973) op het verkiezingstoneel met programmatische uitspraken als deze: 'S.O.'73 is een groepering studenten, die van mening is, dat de studentenbelangen het best gediend zijn door een loyale opstelling t.a.v. de bestaande bestuursorganen en de hiermee samenhangende wetten. (...) S.O.'73 tracht haar doel te bereiken door overleg, waarbij zij een konstruktieve bijdrage zal leveren aan het studenten-belang.' Over de toenmaals sterk omstreden verhoging van het collegegeld tot 1000 gulden werd het volgende opgemerkt: 'In principe zijn wij tegen de f 1000,- wet, zolang deze niet samengaat met een goed studiefinancieringssysteem, dat de afhankelijkheid van de student opheft. Het was dan ook het ver-

standigst van de minister geweest als hij deze wet had teruggenomen. Zolang echter de f 1000,- wet niet door de volksvertegenwoordiging verworpen wordt, blijft hij wetsgeldig en dient daarom uitgevoerd te worden. Dit neemt niet weg dat wij voortdurend bij de minister op de kwalijke kanten van de wet moeten blijven hameren.'[263] SO'73 nam op landelijk niveau deel aan het Interuniversitair Studenten Overleg (ISO), de federatie van gematigde studentenorganisaties. Over veel belangrijke aangelegenheden, zoals studiefinanciering, cursusduur, studentenvoorzieningen en dergelijke, week het standpunt van SO'73 niet essentieel af van dat van de PSF.[264] Het was meer een verschil in stijl, waardoor de twee groeperingen zich van elkaar onderscheidden. De PSF kan als volgt worden gekarakteriseerd: onderhoudt hechte band met WSO, vertoont bewuste linkse politieke opstelling, schuwt het conflictmodel niet, koestert principieel wantrouwen tegenover autoriteiten. Voor SO'73 geldt daarentegen: stelt zich pragmatisch op, prefereert het harmoniemodel, koestert positieve verwachtingen ten aanzien van overleg met anderen, ook met autoriteiten.

Het aantal groeperingen van studenten dat deelnam aan het spel in de arena's van de raden, bleef niet beperkt tot deze twee. In 1975 presenteerde zich de christelijke studentenfractie CSF met een verkiezingsprogramma voor Hogeschoolraad en Faculteitsraad. De volgende citaten daaruit typeren de aard en opstelling van deze groepering: 'Op basis van ons uitgangspunt en onderling vertrouwen willen wij een positieve bijdrage leveren aan het bestuur van de LH. Ons uitgangspunt is dat de levend drieënige God, Vader, Zoon en Heilige Geest, Zich in de Bijbel aan de mensen openbaart. Hij vraagt van alle mensen dat zij hun denken en handelen normeren aan Zijn Woord. (...) De geldende wetten en voorschriften betreffende de LH of haar bevolking dienen loyaal te worden gehonoreerd en uitgevoerd. Dit laatste houdt in dat de CSF zich principieel uitspreekt tegen elke boycot en bezetting. In alle gevallen dient de weg van het overleg te worden gevolgd.' [265] Karakteristiek was dus in dit geval: is principieel christelijk, is gehoorzaam aan wetten en voorschriften, wijst het conflictmodel resoluut af.

SO'73 en CSF rebelleren tegen WSO

Een bron van latente spanning tussen eensdeels PSF en anderdeels SO'73 en CSF werd gevormd door de hechte band tussen PSF en WSO. Die spanning werd acuut in 1975. SO'73 begon toen openlijk verzet aan te tekenen tegen de bestaande situatie. In de paragraaf over de WSO is reeds het een en ander over die situatie gezegd. Zij hield in dat de WSO pretendeerde alle Wageningse studenten te representeren, dat zij materiële steun van de LU ontving in de vorm van beschikbaarstelling van het gebouw Arion, dat zij als enig orgaan alle studenten vertegenwoordigde in het overleg met het College van Bestuur, waar dan bovendien nog bij kwam dat zij de commissie voor de subsidieaanvragen CSA onder haar vleugels had.[266] En dat alles terwijl slechts een gedeelte van de studenten lid van de WSO was en die WSO volgens SO'73 een uitgesproken linkse politieke koers voer. SO'73 vond dat er een werkelijk algemene, niet-politieke studentenorganisatie behoorde te zijn, waarin alle studenten, ongeacht hun politieke opvattingen, zich thuis konden voelen en waaraan zij hun belangenbehartiging en hun vertegenwoordiging in het overleg met het College

van Bestuur konden toevertrouwen. Aangezien SO'73 van de WSO een transformatie in die richting niet verwachtte, wierp het zich zelf op als alternatieve belangenbehartigingsorganisatie en verlangde van de LU faciliteiten zoals werk- en vergaderruimte.[267] Aan dit verlangen werd in het begin van 1976 tegemoet gekomen door toewijzing van een kamer in de Leeuwenborch.[268] In het streven naar erkenning als belangenbehartigingsorganisatie vond SO'73 een medestandster in de CSF. Beide vroegen in april 1976 toelating tot het overleg met het College van Bestuur en zij kregen dat ook, mede dankzij de steun die zij hiervoor van de Hogeschoolraad hadden ontvangen.[269]

Ondergang van SO'73, opkomst en ondergang van DSL

Er waren toen dus drie groeperingen die zich bezig hielden met het behartigen van de belangen van studenten. Die situatie zou evenwel niet lang voortduren. De eindelijk verkregen erkenning heeft voor SO'73 een spoedige ondergang niet kunnen voorkomen. In 1977 boekte het verlies bij de Hogeschoolraadsverkiezingen, waardoor het terugviel van drie naar twee zetels, terwijl de PSF winst boekte en zes zetels veroverde. In februari 1978 werd meegedeeld dat SO'73 zou verdwijnen, een maand daarna dat het zou blijven bestaan, maar geen kandidaten zou stellen voor de Hogeschoolraadsverkiezingen en nog weer een maand later dat het met een afscheidsborrel definitief een punt achter zijn bestaan zou zetten. Als oorzaak van de ondergang van SO'73 werd gewezen op het feit dat er niet voldoende kandidaten te vinden waren voor de raadsverkiezingen. Een andere verklaring luidde dat de verschillen tussen SO'73 en PSF zo gering waren geworden, dat zij het in stand houden van een aparte fractie niet meer rechtvaardigden. Dat zou vooral liggen aan het feit dat in Wageningen de progressieve fractie minder radicaal was dan elders.[270] Hoe het ook zij, voorshands waren er aan de LU twee groeperingen van studenten, die belangenbehartiging bedreven en fracties hadden in Hogeschoolraad en Faculteitsraad.

Die toestand duurde echter niet lang, want in het najaar van 1980 kondigde zich een nieuwe groepering aan, te weten de Democratische Studenten Lijst DSL. Haar denkbeelden droegen een pragmatisch stempel en impliceerden een voorkeur voor het harmoniemodel. Eén van de oprichters drukte het in het kort zo uit: '...dat de DSL vanuit een bereidheid tot redelijk onderhandelen een meer realistisch en haalbaar beleid nastreeft.' Was hier het enige jaren tevoren ter ziele gegane SO'73 herrezen? Dat werd door DSL uitdrukkelijk ontkend. Men wenste zich niet beschouwd te zien als opvolgster van SO'73, maar wilde iets heel nieuws zijn met een heel eigen identiteit.[271] Blijkbaar was er wel behoefte aan een groepering die zich als realistisch en ondogmatisch presenteerde en die afstand nam van zowel de links-politieke signatuur van de PSF als van de confessionele van de CSF. Bij de verkiezingen in het voorjaar van 1981 kreeg DSL 30% van de studentenstemmen en veroverde daarmee drie van de negen studentenzetels in de Hogeschoolraad en twee van de acht in de Faculteitsraad.[272] Zij blies jarenlang haar partij mee in de raden en het leek erop dat haar een langer leven beschoren zou zijn dan indertijd SO'73. Dat was uiteindelijk maar ternauwernood het geval, want begin 1988 kwam, min of meer als een donderslag bij heldere hemel, het bericht dat DSL zich per 1 september 1988 zou ophef-

fen.[273] In haar 'politiek testament' werden als oorzaken genoemd: de toegenomen studiedruk als gevolg van de beperking van de inschrijvingsduur, de verminderde invloed van de studenten door de invoering van de nieuwe wet op het wetenschappelijk onderwijs WWO 1986, alsmede het gebrek aan motivatie, om niet te zeggen de apathie, die bij de studenten was ontstaan ten aanzien van het werk in de bestuursorganen. 'De overtuiging heerst dat 'het toch allemaal niets uitmaakt' en dat de invloed te gering is.'[274] Een woordvoerder van de PSF merkte op dat zijn groepering evenals de CSF weliswaar met vergelijkbare problemen kampte, maar dat er in het geval van DSL nog een factor bij kwam, namelijk dat 'het geen politieke idealen en werving-skracht heeft.'[275]

1 LHB 120172,3; 140672,2
2 Belh 270172,6; 230372,2
3 Belh 090272,8
4 Belh 180272, 3
5 Belh 230372,2
6 LHB 100173,3
7 LHB 021074,2
8 LHB 290873,1
9 LHB 241073,1
10 Id.;071173,2
11 LHB 080574,2
12 Belh 141174,8; 121274,4; 181275,3; LHB 181274,1
13 LHB 181274,1
14 Belh 021074,3; 301274,2,4
15 LHB 181274,2; Belh 060375,5
16 LHB 101275,1,3
17 Belh 150176,3,4,5,7
18 LHB 140176,7; 210176,1; 280176,1,3; Belh 290176,7
19 LHB 050375,3; 090475,5
20 LHB 040276,1,3
21 LHB 070476,1
22 LHB 190576,1
23 LHB 080976,3
24 LHB 1310 76,1
25 LHB 101176, 1; 171176,4
26 LHB 151276,5; 190177,1,3
27 LHB 081276,4; 120177,4
28 LHB 190177,1
29 LHB 260177,1; Belh 270177,3; 100277,4
30 LHB 020277,1,3
31 LHB 230277,1; arch.Fac. Opnamecapaciteit L.H..02.1 Operatie Maximum 1977/'78: brief van CvB aan FB d.d. 170277
32 LHB 230277,2
33 Jaarverslag LH 1976/'77, 11-12
34 WHB 070977,5
35 WHB 161177,11
36 Arch.Fac. Opnamecapaciteit L.H..02.1 Operatie Maximum 1977/'78: Behandeling concept-nota Operatie Maximum in FR dd. 1977-08-23; idem 1977-11-08
37 Id.: Behandeling rapport in HR 77-09-29 en 77-10-20
38 WHB 071277,1
39 WHB 211277,1,8
40 WHB 071277,3,9; 180178,3; 250178,6,7
41 WHB 010278,1,11,12
42 Jaarverslag LH 1977/'78,11
43 WHB 010278,11
44 WHB 150278,1
45 WHB 010378,3
46 WHB 010378,1,2
47 WHB 010378,3
48 WHB 080378,1,2,8; 080378,1,2,8; 150378,1
49 WHB 050478,1,4
50 WHB 260778,1; 250878,1,10
51 WHB 011278,7
52 WHB 081278,1
53 WHB 120179,1
54 WHB 110180, 1,3
55 WHB 180180,1
56 WHB 250180,1
57 Jaarverslag LH 1980,8-9; WHB 080280,1,2
58 Jaarverslag 1981,51; WHB 300181,1; 060281,3
59 Jaarverslag LH 1981,7
60 WHB 140183,1
61 WHB 160983,1
62 WHB 210984,1,2
63 WHB 250486,13
64 WUB 061290,1,2; 131290,7
65 Studiefinanciering. Lasten voor gemeenschap en student. Rapport van de Commissie Studiefinanciering Wetenschappelijk Onderwijs, juli 1971
66 Studieloon. Aspecten van de studiefinancieringsstelsels. Gronstra uitgave, mei 1971
67 Belh 270172,1,2

68 Belh 140274,3,4; LHB 240376,1,10
69 WHB 060680,2
70 WHB 301081,10
71 WHB 041281,8
72 WHB 181281,8
73 WHB 120382,1; 211282,10; 180383,11; 200583,11
74 WHB 100683,4
75 WHB 020783,4
76 WHB 240284,13
77 WHB 160384,11
78 WHB 070984,9; 301184,11
79 WHB 141284,4; zie ook WHB 170186,4
80 WHB 240186,1,3
81 WUB 180687,9
82 WUB 040388,1,2
83 WUB 180388;
84 WUB 250388,8; 01 04 88,10
85 WUB 240688,3
86 WUB 240688,11
87 WUB 101188,4
88 WUB 160389,8; 060489,9; 200489,1,2; 110589,8; 150689,6
89 WUB 150290,8
90 WUB 140690,11; 200990,3,8
91 LHB 260172,6
92 LHB 160272,6; 010372,4; Belh 080372,4; 23 03 72,1; 190572,3
93 LHB 300872,1
94 LHB 060972,1; Belh 070972,2
95 Belh 070972,1,2
96 Belh 070972,2,6
97 LHB 200972,5
98 Belh 130473,5
99 LHB 011172,4; 221172,3; 061272,4; 131272,4; 210273,3; 070373,6
100 Belh 210273,1; 130473,4,5,6; 040573,3
101 Zie hfdst. II tabel 13
102 Belh 230373,2
103 Belh 011073,8
104 LHB 311073,2
105 Belh 051173,1
106 Belh 051173,2
107 Belh 051173,3,6; LHB 071173,4; 281173,2; Hekaton, 1878-1978; honderd jaar gedurfd leven, p.278
108 Belh 290673,4; LHB 230174,1
109 Belh 290574,8; LHB 110974,6; 301074,5
110 WHB 080880,1; 290880,3; 050980,8
111 WHB 220581,1; 260681,10; 280881,3; 040981,1; 180981,6; 250981,1; 030683,1; 230983,1; 211083,1; 181183,1; WUB 240688,11
112 WHB 270184,1; 080285,4
113 WHB 270985,5
114 WHB 100186,5
115 P.de Visser, A.Bakker en T.A.N. Saleming (red.), 25 jaar Stichting Studentenhuisvesting Landbouwhogeschool Wageningen (1983)31, 33, 53
116 LHB 11 09 68,1; 25 jaar SSH,37,53,55
117 LHB 160671,4
118 25 jaar SSH,53
119 LHB 080976,1; Hekaton, 1878-1978; honderd jaar gedurfd leven, 249
120 LHB 061076,1
121 LHB 100975,1
122 LHB 241176,1
123 LHB 141277,1
124 LHB 310877,1; 070977,1; 280977,1
125 LHB 010378,1,5
126 WHB 180180,5
127 WHB 231081,11
128 LHB 080378,5
129 LHB 050478,1
130 WHB 260179,1,3
131 WHB 020279,3; 160279,5
132 WHB 220679,1; 140979,3; 25 jaar SSH,13,14
133 WHB 220679,3
134 WHB 240879,1,3,5
135 WHB 070979,3
136 WHB 150280,2
137 WHB 060680,1,5; 080880,1; 290880,1
138 WUB 290990,4
139 WHB 120980,3
140 WHB 311080,1
141 WHB 010581,1; 1250581,1; 190681,5

142 WHB 280881,1,10,11
143 WHB 161081,1
144 WHB 180383,4; 021283,4,8,9
145 WHB 140884,5
146 WHB 140386,4,5
147 WHB 280886,2
148 WUB 290188,11
149 WUB 050288,1,2
150 WUB 300890,18
151 Concept-jaarverslag SSHW 1990, tabellen met toelichtingen
152 WHB 040981,4
153 WHB 220182,5
154 WHB 191182,7; 201283,1; 150684,7; 200784,3; 150884,4; 261084,2; WUB 271186,1; 041286,1
155 WHB 130184,5
156 De Internationale Club was een gezelligheidsvereniging waarvan zowel buitenlanders die tijdelijk in Wageningen verbleven voor wetenschapsbeoefening, als Nederlandse leden van de universitaire gemeenschap lid konden zijn
157 WHB 150684,7
158 WHB 051084,13
159 WHB 010285,2,3
160 WUB 291087,7
161 WHB 130882,9
162 WHB 240982,7
163 LH-gids 1975/'76, 54
164 LH-gidsen
165 WUB 090890,5
166 WHB 011082,4
167 Arch.HR.09.841 Lichamelijke vorming en sport studenten. Algemeen. 1974-1979: brief van SLW en hfd. Bur. Lich. Vorming en Sport aan CvB 141273
168 WHB 26 04 78,6
169 LU-gids 1991/'92, p.980,981
170 Arch.HR.09.841 Lichamelijk vorming & sport aan de LH: nota van de CSV van de HR, jan. 1979, p.22
171 Zie daarvoor de desbetreffende paragraaf
172 Arch.HR.09.841 Lichamelijke vorming en sport studenten. Algemeen. 1974-1979: Sportnota SLW, november 1974, p.14
173 WHB 160379,7
174 WHB 190980,3
175 WHB 260980,3
176 WHB 211180,3
177 WHB 281180,3
178 WHB 240585,1,2
179 Belh '69,139
180 Belh '69, 152
181 Belh '69, 153
182 LHB 170969,3
183 Hekaton, 1878-1978; honderd jaar gedurfd leven, 261, 302; LHB 160970,5
184 LHB 160573,5; 120973
185 LHB 190275,5
186 LHB 090377,8
187 WHB 061181,3
188 De kok van SSR in 1986 bij zijn 25-jarig jubileum: '...ze lezen niet meer uit de bijbel voordat ze gaan eten. Dat werd vroeger wel gedaan, om zes uur 's avonds.' WUB 231086,9
189 Belh 141076,1; LHB 031176,3
190 WSO-informatie '72-'73, p. 32-33
191 WHB 150978,6,7; 220978,9
192 Almanak ter gelegenheid van het negende lustrum van SSR-Wageningen (1976) 46
193 WHB 230580,5
194 WHB 080280,1,5
195 WHB 080280,1
196 WHB 080280,9
197 WHB 150280,2,8; 290280,2,3
198 WHB 140582,8
199 WHB 120382,3; 100982,5; 020983,4; WUB 300890,2,3
200 WHB 170284,1
201 WUB 101287,5-11
202 WUB 300890,2,3
203 LHB 220169,1
204 LHB 280170,2
205 LHB 210569,2; 280170,2; WSO-gidsje 1974/'75,10; LHB 211173,5
206 Interview met Niek Koning in Arion 14-2-

29 10 84, p. 13

207 LHB 180270,2

208 LHB 250270,2

209 Belh 130370, 3

210 LHB 180370,2; 080470,3; 220470,3

211 Belh 100470,2; 150570, 6

212 Belh 240670,5

213 Belh 301070,1

214 Vriendelijke mededeling van drs. J. van der Haar

215 Belh 301070,1,10; LHB 301170, 3

216 Belh 181270, 7

217 Belh 141071,10

218 LHB 031171,4; 101171,3

220 219 Belh 251171,1

220 Belh 011272,4; 230175,7; 131175,1,3; 300976,3; 231276,3; 240377,3

221 Wastrabulletin nr. 2, 280972

222 Belh 141271

223 LHB 280373,5

224 Belh 160272,5

225 Belh 010575,2

226 Belh 080372,3; LHB 111072,4; WSO-gidsje 1974/'75,6

227 WSO-gidsje 1974/'75, 50

228 Oh, Salverdaplein; poging tot een analyserend verslag van de acties rondom de bezetting van het hoofdgebouw in het voorjaar van 1980 (1980) p.20

229 Broei; nr. NNkw 18830 in U.B.

230 WUB 301287,11

231 UB open mag. NNkw 14796

232 Historische verzameling LU nr. F-8-52

233 Belh 230175,7; 030475,1,2; 13 11 75,1,3; 300976,3; LHB 241176,9

234 Arch.HR.09.88 Commissie subsidie aanvragen. Instelling en benoemingen. 1972-1979; WHB 260478,6

235 Jaarverslag Commissie Subsidie Aanvragen WSO 1976, in Historische Verzameling LU nr. F-8-52

236 Arch.FEZ.09.8 III g- Commissie Subsidie-aanvragen. Financiële bijdrage en verantwoording 1990-. De stichting 't Kofschip was een overkoepelend orgaan voor administratieve en organisatorische ondersteuning aan een groot aantal groeperingen, actief op het gebied van vormingswerk, zoals Amnesty International, Homogroep, Anti Fascisme Komitee, Chili Werkgroep. Vanaf 1992 heet de stichting Educatief Centrum.

237 LHB 060972,1,2; 010372,4; 030572,4; 011172,4; 221172,3; 061272,4; 131272,4; 210273,3; Belh 290673

238 WHB 131078,1,3

239 WHB 171178,5

240 WHB 171178,5; 190179,4; 160279,2; 231179,3; 290280,3

241 WHB 031080,3

242 WHB 201181,1

243 WHB 260382,3

244 WHB 030982,12

245 WHB 100982,5

246 WHB 240982,3

247 Arion 300982; WHB 291082,6

248 WHB 211282,10

249 WHB 170683,5

250 WHB 180383,11; 200583,11; 160384,11; 301184,11

251 WHB 160983,1,5

252 WUB 250589,3

253 Arion 210190

254 WUB 010290,7

255 WUB 010390,6; Arion 040390

256 WUB 140690,13; 081190,1,2

257 Zie voor de PSF ook de paragraaf 'overige studentenorganisaties'

258 LHB 260269,3; 160469,3; 081069,2; 180370,2; 240272,14

259 LHB 031171,4; 101171,3; Belh 270172,7; 230872,3,4; LHB 270972,6; 111072,4; 151172,4; 310173,5

260 Belh 160272,3

261 Belh 180376, verkiezingsbijlage, p. 7

262 WHB 040579,3; 010679,9; 211282,4; 210183,6; 210386,4; 280386,4,8

263 Belh 230373,2

264 Zie bijvoorbeeld Belh 220374,7

265 Belh 200375,4

266 Belh 131175,1,3

267 LHB 261175,1

268 LHB 110276,3

269 Belh 290476,6; 120576,4; 160976,2; LHB 011276,1; 230277,4

270 LHB 04 05 77,1; WHB 150278,1,5; 150378,2; 220378,5; 260478,11; 030578,1

271 WHB 260980,1

272 WHB 010581,1,3

273 WUB 290188,12; 050288,4; 260288,12

274 WUB 190288,12

275 WUB 050288,4

pomilstek

VI

Externe relaties

INLEIDING

Hoewel de universiteiten en hogescholen altijd een meer of mindere mate van autonomie hebben gekend, zijn zij toch tegelijkertijd met ontelbare banden, officiële en officieuze, institutionele en persoonlijke, met de buitenwereld verbonden geweest. In de afgelopen decennia zijn sommige van die banden losser geworden of teloor gegaan en andere versterkt of nieuw aangeknoopt. Over het geheel genomen is het contact met de buitenwereld aanmerkelijk geïntensiveerd. De deuren en ramen zijn wijd opengezet, deels vrijwillig, deels door druk van binnenuit of van buitenaf. Daardoor is weliswaar het gevaar van hautaine zelfgenoegzaamheid verminderd, maar tevens is de vrijheid en onafhankelijkheid, waarin de wetenschap het best gedijt, onder druk komen te staan.

In het voorgaande is bij de behandeling van verscheidene aspecten van de LU-geschiedenis vastgesteld dat de invoering van de WUB 1970 vèrstrekkende veranderingen heeft teweeg gebracht. Dat geldt ook voor de aard en mate van verbondenheid van de LU met de buitenwereld. Vóór 1972 kwam die verbondenheid officieel vooral tot uiting in het feit dat een aantal buitenstaanders zitting had in het hoogste bestuurscollege: eertijds het College van Curatoren, doch vanaf 1957 het Bestuur van de LH. Die buitenstaanders waren: de Commissaris der Koningin in de provincie Gelderland, de Burgemeester van de gemeente Wageningen, een vertegenwoordiger van de minister van Landbouw, alsmede deskundigen uit de werelden van landbouw, ontwikkelingssamenwerking en agrarische industrie. In de nieuwe, door de WUB 1970 geïntroduceerde, structuur zou het drie personen tellende College van Bestuur geen buitenstaanders meer omvatten. Wel werden zes van de 33

zetels van de Hogeschoolraad, het nieuwe hoogste bestuursorgaan, gereserveerd voor zogenaamde buitenuniversitaire leden, die benoemd werden door de minister van Landbouw, deels op aanbeveling van de raad zelf.

MET 'DEN HAAG'

'Tegen de ijver van Den Haag is niemand opgewassen' (Hogeschoolraadsvoorzitter J.W.Kroon tijdens een interview in WHB 071083,3).

Van de contacten met bestuurlijke instanties zijn uiteraard die met de regering, speciaal met het ministerie van Landbouw, altijd van groot belang geweest. Immers, van Den Haag gaan wetten en bestuursmaatregelen uit, die - nu eens in hoofdlijnen, dan weer in details - de kaders aangeven waarbinnen de LU haar activiteiten ontplooit. Van Den Haag komen ook de geldmiddelen, die in belangrijke mate de omvang van die activiteiten bepalen.

LU onder 'Landbouw'

Dat daarbij de LU ressorteert onder het ministerie van Landbouw, is niet zo vanzelfsprekend als het, oppervlakkig gezien en door gewenning bevorderd, wel lijkt. Tenslotte valt de opleiding van economisten ook niet onder het ministerie van Economische Zaken en de opleiding van juristen niet onder dat van Justitie. Als regel ressorteert alle onderwijs onder het ministerie van Onderwijs. De uitzonderingspositie van de LU, die trouwens voor het hele landbouwonderwijs geldt, heeft haar wortels in de grote landbouwcrisis van de jaren tachtig van de vorige eeuw. In ons land is toen besloten, de malaise niet te lijf te gaan met protectionistische maatregelen, maar de positie van de agrarische sector doelgericht te versterken door het van regeringswege systematisch bevorderen van landbouwkundig onderzoek, landbouwonderwijs en landbouwvoorlichting. Het feit dat de uitzonderingspositie van de LU historisch verklaarbaar is, neemt evenwel niet weg dat periodiek de vraag opkomt of zij gehandhaafd moet blijven. Die vraag werd in het verleden nogal eens ontkennend beantwoord, vooral wanneer in het kader van op handen zijnde kabinetsformaties de verdeling van taken over de departementen aan herzieningen werd onderworpen. Zulks geschiedde bijvoorbeeld in 1971, toen een commissie interdepartementale taakverdeling en coördinatie adviseerde om bij de komende kabinetsformatie de LU over te brengen naar het ministerie van Onderwijs en Wetenschappen.[1] Het advies werd wel niet opgevolgd, maar de vanzelfsprekendheid van de bestaande situatie zou nog menigmaal in twijfel worden getrokken.

In kringen van de LU zelf werd veelal de nauwe band met het ministerie van Landbouw hoogst aantrekkelijk geacht, vooral ook om redenen van materiële aard. Men bleef veel liever het eniggeboren troetelkind van dat ministerie, dan dat men één van de vele onder het ministerie van Onderwijs ressorterende universitaire instellingen zou worden. Een nota uit 1974, door de vakgroep Agrarische Sociologie van de Niet-westerse Gebieden aangeboden aan de commissie 'LH-waarheen?', noemde een aantal nadelen van een omzetting van de LU in een universiteit, waarin de landbouw niet meer centraal zou staan. Eén van die nadelen werd als volgt onder woorden gebracht: 'De LH zal van het ministerie van landbouw naar het ministerie

40 Dr. G. Klein, staatssecretaris O. en W., derde van links, op werkbezoek bij de LU; oktober 1976

van onderwijs moeten verhuizen, hetgeen een belangrijke achteruitgang in de materiële voorzieningen met zich mede zal brengen.'[2]

Intussen was reeds de wettelijke basis gelegd voor integratie van het landbouwonderwijs in het geheel van de onderwijsvoorzieningen. Er was een wet gekomen voor het hele voortgezette onderwijs, de zogenaamde Mammoetwet, en de Wet op het hoger landbouwonderwijs was opgenomen in de Wet op het wetenschappelijk onderwijs.[3] Ook onderhielden de beide betrokken ministeries in groeiende mate contacten over het onderwijs en streefden zij ernaar, zoveel mogelijk één lijn te trekken.[4] Toen staatssecretaris Klein van Onderwijs en Wetenschappen begin 1975 de LU bezocht, wees hij op de enge samenwerking tussen het ministerie van Onderwijs en Wetenschappen en de directeur van het landbouwonderwijs, Van der Schans. Die samenwerking zorgde ervoor 'dat de LH wellicht een kortere lijn met O en W heeft dan de andere universiteiten, die rechtstreeks onder dat ministerie ressorteren.' Aldus de staatssecretaris.[5]

De band met het ministerie van Landbouw mag dan als een kostbaar goed door de LU gekoesterd zijn, toch was daarmee ook een bron van spanningen gegeven. Dat geldt trouwens voor de verhouding tot de regering in het algemeen. Gemakkelijk kon het gevoel ontstaan dat de autonomie van de LU op het gebied van onderzoek en onderwijs door 'Den Haag' werd aangetast.[6] Binnen de LU kon dat dan

41 Dr. R. in 't Veld, directeur-generaal O. en W., derde van links, bezoekt de LU; augustus 1984

weer leiden tot verscherping van de tegenstellingen. Vooral de linkse studentenbeweging had de neiging om, wanneer haar eisen niet werden ingewilligd, de verbolgenheid daarover om te zetten in de beschuldiging dat de LU-bestuurderen te veel 'aan het handje van Den Haag' liepen.[7] Maar ook bij andere geledingen kwam het ongenoegen nu en dan tot uitbarsting. In het midden van de jaren tachtig daverden de regeringsplannen tot stimulering van de informatica door de universitaire wereld. De Wageningse hoogleraar in de informatica Elzas bracht zijn afkeer van die plannen als volgt onder woorden: 'Die hele informatica-stimulering, daar zit geen echte beleidsvisie achter; het is een (...) lappendeken; enorme plannen allemaal, die je ten slotte niet waar zult kunnen maken zonder elders op een enorme manier te gaan snijden. De LH moet daar niet zomaar invliegen (...) Er is een eigen visie nodig. En die visie moet gebaseerd zijn op deskundigheid en know how in plaats van op de ideetjes van Haagse ambtenaren (...) De grote fout is dat iedereen maar naar Den Haag blijft luisteren in plaats van zelf een lange-termijn plan te maken. In Den Haag zitten ambtenaren, die zelf ooit gestudeerd hebben, en dùs ideeën hebben over onderwijs. Er zitten zelfs heel veel ambtenaren, en dus komen er heel veel ideeën. Die zetten ze op papier, en de universiteiten maken dan weer antwoorden die op papier komen (...) Het is één grote papier-ping pong. Dat leidt nergens toe (...) Laten we maar eens het

lef hebben om al het Haagse papier een tijdje terzijde te leggen en zelf te gaan werken aan een grote lijn.' [8]

Niet alleen in Wageningen, maar bij de universiteiten in het algemeen, wekte het als bemoeizucht gevoelde ingrijpen van de regering in de universitaire aangelegenheden, menigmaal irritaties op. Zo valt in een brief van 6 oktober 1986 van de VSNU aan de minister van Onderwijs en Wetenschappen in reactie op de SKG-plannen te lezen: 'Waarom grijpt U zo diep in de universitaire organisatie in dat aanvullende wetgeving nodig is op de juist dezer dagen van kracht geworden nieuwe wet op het wetenschappelijk onderwijs (...)'. Een concept van een eveneens aan de minister gerichte brief van 20 oktober 1986 bevat de opmerking dat de Colleges van Bestuur 'de aard van vele door u genoemde hergroeperingsmaatregelen onaanvaardbaar vinden zowel vanuit het oogpunt van te gedetailleerde bemoeienis met het beleid van iedere universiteit als met betrekking tot de zorgvuldigheid waarmee dergelijke beslissingen zouden moeten worden genomen en dienen te worden geïmplementeerd.' Een passage uit een stuk, dat aanvullende informatie bevat van de voorzitter van de VSNU-delegatie aan de leden van de Vaste Commissie voor onderwijs en wetenschappen bij de hoorzitting van 5 november 1986 over de SKG luidt als volgt: '(...) intern (wordt) alle bestuurlijke aandacht opgeëist door eerdere beleidsinitiatieven van de overheid, die de universiteiten confronteren met jarenlange invoeringstrajecten gedurende welke de overheid zelf al lang weer overgeschakeld is tot het afgeven van nieuwe beleidsimpulsen. De invulling van de tweede fase is daar een treffend voorbeeld van; al voordat de tijd van de feitelijke uitvoering was aangebroken, zijn de beleidsdoelstellingen en de financieringswijze drastisch veranderd (...) Zo buitelen ook de nieuwe WWO, de Invoeringswet, de HOAK-nota en de aangekondigde wet op het hoger onderwijs over elkaar heen en worden de universiteiten in de sfeer van taakverdeling geconfronteerd met een regime op grond van de geldende WWO, een daarvan flink afwijkende Machtigingswet, die de bevoegdheden juist sterk bij de minister legt en een HOAK-nota die een zwaar beroep op zelfbestuur van de universiteiten doet.' [9]

Onvrede over de overheidsbemoeiing spreekt ook uit de volgende Amsterdamse tirade: 'Ik vind het erg brutaal om een tweefasensysteem in te voeren, de studieduur te bekorten, veel beperkingen in de studiefinanciering op te leggen en dan achteraf doen alsof de universiteiten het gedaan hebben.' Zo sprak in 1992 drs. J.K.M. Gevers, voorzitter van het College van Bestuur van de Universiteit van Amsterdam, tijdens een debat tussen minister Ritzen en studenten, waarbij PvdA-kamerlid Vermeend had gezegd dat 'de universiteiten amateuristisch worden bestuurd.' [10]

De bemoeizucht van de Tweede Kamer blijkt uit het debat over de onderzoekscholen op 22 april 1991. De kamer vond dat de overheid een zwaardere stem moest krijgen bij de keuze van soort en aantal onderzoekscholen. Minister Ritzen was te vrijblijvend. De kamerfracties hadden minder fiducie in de daadkracht van de universiteiten om tot keuzen te komen dan de minister. De overheid moest aangeven op welke terreinen 'vanwege maatschappelijke argumenten' de toponderzoekers moeten worden opgeleid, vonden PvdA en VVD.[11]

In de relatie tot de regering speelden uiteraard de financiën een belangrijke rol. Toen in de loop van de jaren zeventig de sterke groei van universiteiten en hogescholen een dienovereenkomstig sterke groei van de overheidsuitgaven te weeg bracht, ontstond aan regeringszijde het streven om die uitgavengroei te beteugelen door bezuinigingsmaatregelen. Teneinde de onzekerheid en onrust, die dat veroorzaakte, zoveel mogelijk in te perken, werd aan het eind van de jaren zeventig het beleidsinstrument van de 'meerjarenafspraak' tussen LU en minister geïntroduceerd. Daarbij legden partijen vast, hoe in de komende jaren de verhouding zou zijn tussen de personele middelen, de aantallen op te nemen eerstejaars en de hoeveelheid aan onderzoek te besteden manjaren.

De eerste meerjarenafspraak had betrekking op de periode 1979-1983 en bevatte de volgende kernpunten: het ministerie zou aan de LU zoveel personele middelen geven, dat er elk jaar 1120 eerstejaars konden worden opgenomen, dat er per jaar 223 manjaren (31% van het totaal) aan onderzoek kon worden besteed en dat voor de resterende taken, zoals bestuur, beheer en maatschappelijke dienstverlening, 16 % van de werktijd van het wetenschappelijk personeel beschikbaar bleef. Om dit te realiseren zou de personeelsformatie van de LU tot en met 1983 mogen groeien met 186 formatieplaatsen tot een totaal van 1916.[12] Dat het hier niet om een wet van Meden en Perzen ging, bleek overigens al spoedig. Immers, nog hetzelfde jaar werd er een nieuwe meerjarenafspraak gemaakt, geldend voor de periode 1980-1984.[13] Die hield in dat in de jaren 1980-1982 het aantal op te nemen eerstejaars op zijn minst 1130 zou zijn, het jaar daarop 1140 en in 1984: 1160. In 1979 werd het afgesproken aantal van 1120 overigens al met meer dan 10 % overschreden; het bedroeg toen namelijk 1267.[14]

De inhoud van zo'n meerjarenafspraak werd door onderhandeling tussen ministerie en College van Bestuur vastgesteld, waarna akkoordverklaring door Faculteitsraad en Hogeschoolraad moest volgen. Dat dit laatste niet altijd zonder slag of stoot verliep, zal geen verbazing wekken. Zelfs al kwam, vergeleken met de andere universiteiten en hogescholen, de LU er meestal gunstig af, toch werd doorgaans in de raden nog flink van leer getrokken tegen de bezuinigingen. Vooral op 'het knellend financieel corset', waarin men zich door de meerjarenafspraak geperst voelde, werden de pijlen der gramschap gericht.[15]

De gunstige uitzonderingspositie van de LU kwam overigens steeds meer op de tocht te staan. Wel moest het over één kam geschoren worden met de andere universiteiten nog wat wennen. Toen het College van Bestuur in 1990 zijn fiat wilde geven aan het zogenaamde hoofdlijnenakkoord, dat de gezamenlijke universiteiten, verenigd in de VSNU, met de minister van Onderwijs sloten, stuitte dat in Wageningen op grote weerstand van de Universiteitsraad en van actievoerende studenten. Het akkoord hield onder meer in dat de universiteiten zouden streven naar een verkorting van de werkelijke studieduur. De officiële cursusduur bedroeg weliswaar vier jaar, maar daar zat speling in doordat de mogelijkheid was gegeven dat de student maximaal zes jaar gesubsidieerd aan de universiteit mocht doorbrengen. Van die mogelijkheid om langer over de studie te doen werd zoveel gebruik gemaakt dat

de gemiddelde werkelijke studieduur aanmerkelijk boven de officiële vier jaar kwam te liggen. De minister wilde daar ter beteugeling van de overheidsuitgaven voor studiefinanciering paal en perk aan stellen en de universiteitsbesturen zagen zich genoodzaakt de ministeriële voorwaarden in het kader van het hoofdlijnenakkoord te accepteren. Een meerderheid van de raad stemde tegen het voornemen van het College van Bestuur om het akkoord te tekenen en van studentenzijde werd geprotesteerd. Toen het College toch tekende, nam de Universiteitsraad een 'motie van treurnis' aan en kwam het tot een korte bezetting van het bestuurscentrum door ruim 100 studenten en scholieren. Maar getekend was getekend en er werd dan ook niets teruggedraaid.[16] Overigens werkte het jaar daarop deze onwrikbaarheid ten aanzien van het eenmaal getekende akkoord in het voordeel van de LU. Immers, zoals in paragraaf 'Financiën' van hoofdstuk I werd meegedeeld, ging toen de dreigende bezuiniging van 6,4 miljoen per jaar niet door, aangezien de Tweede Kamer bepaalde dat de minister zich aan het hoofdlijnenakkoord moest houden.

MET DE DLO-INSTITUTEN

Een relatie die voor de LU ook altijd van betekenis is geweest, is die met de instituten voor landbouwkundig onderzoek, ressorterend onder de Directie Landbouwkundig Onderzoek (DLO) en grotendeels gevestigd te Wageningen. Gegevens en gedachten werden uitgewisseld en wederzijds werd steun aan onderzoeksprojecten gegeven. In de loop van de jaren zeventig ontstond er behoefte aan een zekere mate van institutionalisering van deze contacten.[17] Vooral ook vanuit het ministerie van Landbouw werd, terwille van vergroting van de overzichtelijkheid, bestuurbaarheid en controleerbaarheid van de steeds groter en duurder wordende instellingen, aangedrongen op samenwerking en coördinatie.

Om speciaal op het gebied van de informatieverzorging tot samenwerking en verbetering te komen, riepen de minister van Landbouw en Visserij en het College van Bestuur in 1974 de Commissie Wetenschappelijke informatieverzorging (COWI) in het leven, met leden uit de LU en de wereld van de instituten.[18] Nadat deze commissie eind 1976 advies had uitgebracht, kwam in april 1978 een samenwerkingsovereenkomst tot stand tussen de LU en een groot aantal instituten. Zij voorzag in een nauw samengaan van Pudoc en de Centrale Bibliotheek van de LU en had onder meer betrekking op het in voorbereiding zijnde wetenschappelijke informatiecentrum in Wageningen en het te vormen netwerk van bibliotheken.[19] Deze plannen zijn in grote lijnen gerealiseerd met de komst van het Jan-Kopshuis; daarin werden bibliotheek en Pudoc beide ondergebracht en onder één directie geplaatst.

Ook op samenwerking in het algemeen tussen LU en instituten bleef in de tweede helft van de jaren zeventig de aandacht gericht. Een door het NILI en het KGVL georganiseerde Landbouwdag-1977 was eraan gewijd[20] en in december van dat jaar werd een negen personen tellende gemengde commissie ingesteld, die moest adviseren over uitbreiding van bestaande en invoering van nieuwe samenwerkingsstructuren.[21] Die nieuwe structuren zouden een optimale aanwending van materiële en personele middelen, behoud en verbetering van de kwaliteit van onderzoek en onderwijs en eenheid van beleid en beheer mogelijk moeten maken, dat alles echter

42 Minister De Koning geflankeerd door Bibliothecaris Van Wijk en Pudoc-directeur Rutgers bij de opening van het Jan-Kopshuis in april 1982. Symbool van het samengaan onder één dak van CB en Pudoc

met behoud van eigen identiteit en autonomie van de samenwerkende instellingen.[22] Dat dit grote aantal doeleinden niet gemakkelijk met elkaar in harmonie te brengen was en moeilijk te realiseren viel, zal niemand verbazen. Wel kwam de commissie al in 1979 met een rapport, waarin de mogelijkheden van samenwerking werden beschreven, en werd door College van Bestuur, DLO-directie en Hogeschoolraad de noodzaak tot samenwerking met de mond beleden.[23] Desondanks moest in 1985 worden geconstateerd dat het bij voornemens was gebleven. 'Al jaren hebben de Landbouwhogeschool en de Directie Landbouwkundig Onderzoek (DLO) het voornemen om nauwer te gaan samenwerken. Er bestaat behoefte om de bestaande informele samenwerking - bijvoorbeeld vakgroep met instituut - nader te regelen; om te komen tot een aantal basisafspraken.' [24] Weer vijf jaar later was men nog niet veel verder. Wel was er intussen een golf van fusies, reorganisaties en opheffingen door de wereld der instituten gegaan.[25] In 1990 noopten echter de plannen voor concentratie van de DLO-instituten, in nieuwbouw op het Born-zuid complex, opnieuw tot bezinning op samenwerking met de LU. Van beide kanten werd de tot nu toe gerealiseerde samenwerking onvoldoende geacht. Algemeen directeur Heuver van DLO - inmiddels omgedoopt tot Dienst Landbouwkundig Onderzoek - meende dat de LU te weinig aandacht schonk aan die samenwerking en CvB-lid F.Kuipers vond 'dat er

hard moet worden gewerkt aan de samenwerking met DLO, ook al blijkt dat in de praktijk niet altijd mee te vallen.'[26]

MET DE GEMEENTE WAGENINGEN

'Eén op de drie inwoners van Wageningen heeft rechtstreeks te maken met de Landbouwuniversiteit. Dat is veel. Nergens in Nederland drukt een universiteit zo haar stempel op een stad, als hier, in Wageningen. Een provinciestadje aan de Rijn, doordrenkt van landbouwwetenschap, en volgepropt met studenten en ingenieurs.' (WUB 120899,1).

Vanaf het begin van haar bestaan is de aanwezigheid van de LU voor de gemeente Wageningen van wezenlijke betekenis geweest. Die aanwezigheid had gevolgen voor het aantal inwoners, de leeftijdsopbouw van de bevolking, de economische en sociale structuur, het culturele klimaat. Die aanwezigheid had bovendien directe gevolgen voor de gemeentefinanciën. Ter compensatie van de extra kosten, die de aanwezigheid van de LU voor de gemeente met zich meebracht, kreeg zij jaarlijks een extraatje van de regering. In 1976 bedroeg dat 3,5 miljoen gulden. Toen er sprake van was, dat deze subsidies wellicht op de tocht kwamen te staan, veroorzaakte dat ongerustheid bij het Wageningse college van Burgemeester en Wethouders, gezien het belangrijke aandeel dat de subsidie in de totale gemeentelijke inkomsten had.[27]

Met de invoering van de WUB 1970 was een einde gekomen aan het zitting hebben van de burgemeester van Wageningen in het bestuur van de LU. Sindsdien bestond er op het hoogste niveau geen geïnstitutionaliseerd contact meer tussen LU en gemeente. Wel waren er uiteraard veel gebieden, men denke slechts aan vraagstukken van ruimtelijke ordening en dergelijke, waarop de twee lichamen met elkaar in aanraking kwamen. In gezamenlijke commissies en werkgroepen, alsmede in briefwisselingen en besprekingen, werd min of meer regelmatig en ook op het niveau van het College van Bestuur en het College van Burgemeester en Wethouders, overleg gepleegd.[28] We zijn zulke contacten in het voorgaande meermalen tegengekomen, bijvoorbeeld daar waar het ging over de studentenhuisvesting en de sportbeoefening. Daarbij is gebleken dat het streven van de LU en dat van de gemeente niet altijd parallel liepen en dat er wel eens botsingen voorkwamen. Heel duidelijk was dat het geval, toen de gemeente dreigde geen bouwgrond te zullen afstaan voor nieuwe studentenflats, wanneer niet werd voldaan aan haar wens, dat daarin ook niet-studerende jongeren gehuisvest zouden worden.[29]

Het was ook over de studentenhuisvesting, dat de WSO zich boos maakte op de gemeente Wageningen. Zij vond dat de gemeente voor die huisvesting niets van structureel belang deed. In 1988 riep zij daarom de eerstejaars op, zich niet officieel als inwoner van Wageningen te laten inschrijven. De gemeente zou daardoor schade lijden ten aanzien van de haar toekomende bijdrage uit het gemeentefonds, welke bijdrage immers afhangt van het totale aantal inwoners. Op deze manier wilde men de gemeente onder druk te zetten.[30] In januari 1989 werd triomfantelijk gemeld dat de WSO-boycot was geslaagd: de gemeente kreeg 75.000 gulden minder uit het gemeentefonds.[31] Of ze daardoor ook haar fouten had leren inzien en zich op het punt van de studentenhuisvesting beter was gaan gedragen, vermeldt het verhaal niet(...)

Voor een universiteit als de Wageningse, die pretendeert dat haar wetenschapsbeoefening in sterke mate een probleemoplossend karakter heeft, is het contact met de praktijk, waarin de problemen zich voordoen en om een oplossing vragen, van wezenlijk belang. Contacten met het bedrijfsleven en het organisatiewezen zijn er dan ook altijd geweest. Leden van de universitaire gemeenschap, met de hoogleraren voorop, bekleedden bestuursfuncties in maatschappelijke organisaties en commissariaten in het bedrijfsleven, maakten deel uit van stichtingsbesturen en dergelijke. Afgestudeerden zwermden uit over binnen- en buitenland en vonden werkkringen bij overheden, organisaties en bedrijven. In 1975 werd een enquête gehouden onder alle Wageningse afgestudeerden; van de rond 4000 hadden er bijna 2700 gereageerd. Daarvan was 64% werkzaam bij overheidsinstellingen, 7% bij internationale organisaties of buitenlandse overheden en 29% bij het bedrijfsleven of andere particuliere organisaties.[32]

Het bedrijfsleven in een kwade reuk

In de jaren zeventig vertoonde de universitaire wereld een nogal ambivalente houding tegenover deze externe relaties. Vooral door de studentenbeweging werd toen luide geroepen om 'maatschappijrelevante' wetenschapsbeoefening. Dat betekent echter niet, dat alle contacten met de maatschappij werden toegejuicht. Alleen als zij emancipatoire doeleinden dienden, en dat hield in de praktijk veelal in dat zij moesten stroken met linkse politieke opvattingen, vonden zij genade in de met rode bril bedekte ogen. Wanneer dat echter niet het geval was, kon dat tot zeer gramstorige reacties leiden. Dat bleek in 1971, toen bekend werd dat de NATO voor circa 80 % had bijgedragen aan de financiering van een door de afdeling Fytopathologie georganiseerd congres over epidemiologie. In de Belhamel verschenen hartgrondig protesterende artikelen. Het Studium Generale organiseerde een reeks colleges gewijd aan het militarisme, de ideologie van het Westen, de geschiedenis van de koude oorlog, de rol van de NATO in Zuidelijk Afrika en een beschouwing over het 'Militair-Wetenschappelijk-Industrieel-Complex'.[33] Discussies werden op touw gezet van studenten met congresgangers. Voor de studenten die aan deze discussies wilden deelnemen, werd een informatiemapje samengesteld. Eén van de stukken daarin had betrekking op het militair-industrieel complex en sloeg danig de spijker op de ideologische kop, zoals blijkt uit de volgende slotpassage: 'De militarisering die de westerse samenleving te zien geeft, het economische imperialisme en het daarmee gepaard gaande militarisme, de Militair-Industrieel Complex vorming en de daaruit voortvloeiende agressieve bewapeningswedlopen, vloeien noodzakelijkerwijs voort uit de grondslag van het westerse economische stelsel: het privé-bezit van produktiemiddelen. De tegenstelling dat enerzijds de produktie *maatschappelijk* van karakter is, en anderzijds de produktie in *particuliere* handen is, brengt onvermijdelijk met zich mee dat enorme kapitalen geïnvesteerd worden in sectoren die geen maatschappelijke prioriteit hebben of zelfs je reinste verspilling zijn. Dit houdt in dat onder *kapitalistische* voorwaarden de militarisering niet of nauwelijks terug te draaien is.'[34]

Tot de deelnemers aan het congres werd een open brief gericht, ondertekend namens het VWO, de BWA, de Wastra en de Vereniging van Studenten in de Planteziektekunde, alsmede door de studentenvertegenwoordigers op de afdelingen Entomologie en Fytopathologie en door de Nato-werkgroep. Daarin werd krachtig stelling genomen tegen de bemoeienis van de NATO met de wetenschapsbeoefening. De bezwaren werden als volgt samengevat:

> '-Wij zijn het niet eens met de manier waarop de Nato gebruik maakt van de epidemiologie.
> -Iedere wetenschappelijke onderzoeker behoort zich ten nauwste betrokken te voelen bij de manier waarop zijn onderzoek gebruikt wordt.
> -Door mee te werken aan het onderhavige congres helpt u mee de Nato in al haar aspecten te versterken.
> -Wij achten de wijze waarop het onderhavige congres gefinancierd wordt hoogst ongelukkig.'[35]

Lang niet iedereen was het eens met de afkeurende geluiden.[36] Eén van de organisatoren, de Wageninger Zadoks, merkte in zijn reactie op: 'Vrijwel alle wetenschappen kunnen zowel ten goede als ten kwade benut worden.....Niet de wetenschappen maar de kwade intenties van de gebruikers van die wetenschappen moeten aan de kaak gesteld worden.'[37] Ook de deelnemers aan het congres waren niet erg onder de indruk van de vlammende protesten en haalden er meer of minder meewarig hun schouders over op. Op de bovengenoemde open brief was slechts één schamele doch vredelievend klinkende reactie binnengekomen: 'Ik hoop niet dat ik u kwets door toch te komen'.[38] De andere deelnemers reageerden niet op de brief; zij kwamen en het congres werd gehouden. Zoals in veel van dergelijke gevallen, gold ook nu weer: de honden blaften, maar de karavaan trok verder.

Overigens bleef in de jaren zeventig het bedrijfsleven, en dan vooral het verfoeide militair-industriële complex, in een kwade reuk staan bij de spraakmakende linkse groeperingen aan universiteiten en hogescholen. Het tegen betaling voor het bedrijfsleven verrichten van onderzoek werd met argusogen bekeken. In de Belhamel van 8 maart 1972 vroeg Klaas Wits van de USU aandacht voor dit zogenaamde contractresearch met onder meer de volgende woorden: 'We willen nu een onderzoek in stellen naar deze kontraktresearch, omdat er ons inziens nogal wat kwalijke kanten aan deze kontraktresearch zitten, zoals bv. het feit dat het mogelijk is dat het belang van het bedrijfsleven op een bepaalde afdeling gaat prevaleren boven het belang van het onderwijs, zodat bep. onderwerpen die vanuit de hogeschool belangrijk worden geacht om te bestuderen in het gedrang kunnen komen. Een ander voorbeeld is het feit dat er soms persoonlijke belangen gemoeid kunnen zijn met het aksepteren van een onderzoek voor een bepaald bedrijf.'[39] De PSF formuleerde kort en bondig in haar programma voor de Faculteitsraadsverkiezingen van dat jaar: 'elimineren van kontraktonderzoek voor het 'militair-industrieel kompleks''.[40]

'Studenten plakken zich weliswaar een proletarisch etiket op, maar als het er op aan komt, dan weten ze hun gang wel te vinden naar die duurbetaalde baan (...)' (interview van Folia Civitatis met FNV-voorzitter Wim Kok; WHB 210977,6)

Naast de bestaande aversie leefde ook het besef voort dat goede relaties met het bedrijfsleven wenselijk zo niet noodzakelijk waren, al was het alleen maar met het oog op de werkgelegenheid van de afgestudeerden. Over die werkgelegenheid begon men zich in de jaren zeventig serieus zorgen te maken. Zouden er voor het groeiende aantal Wageningse ingenieurs op den duur nog wel voldoende banen te vinden zijn? Dat was lang niet zeker. De vice-voorzitter van het NILI, dat al vanaf de oprichting in 1908 een plaatsingsbureau voor Wageningse afgestudeerden had, noemde op een in december 1972 gehouden voorlichtingsdag voor werkzoekende Wageningse ingenieurs de volgende cijfers. In de periode 1945 tot 1965 waren er per jaar rond 100 ingenieurs afgestudeerd en voor hen was er altijd meteen een plaats op de arbeidsmarkt te vinden geweest. Dat gold ook nog voor de jaarlijks ruim 150, die in de jaren 1965-1970 het diploma hadden gekregen. Toen echter in 1970 en 1971 het aantal afgestudeerden was gestegen tot respectievelijk circa 200 en 250, was de afzet een weinig gaan stagneren. Begin 1973 stonden er naar schatting rond de 150 Wageningse ingenieurs als werkzoekenden bij de arbeidsbureaus ingeschreven.[41] De vraagmarkt leek definitief te zijn omgeslagen in een aanbodsmarkt.

Niet alleen het NILI maakte zich zorgen. Toen in september 1972 aan de LU een recordaantal van 104 ingenieursdiploma's werd uitgereikt en een kleine enquête aantoonde dat rond 60 % van de pas afgestudeerden nog geen baan had gevonden, vroeg de toenmalige Rector Magnificus Leniger dringend aandacht voor het opdoemende werkloosheidsprobleem. Hij was pessimistisch over de plaatsingsmogelijkheden, reeds voor de nabije toekomst, en achtte het gewenst dat er snel en grondig studie zou worden gemaakt van aanvullende werkgelegenheid en van de maatschappelijke behoefte aan landbouwingenieurs, terwijl bovendien de voorlichting onder aspirant-studenten zou moeten worden geïntensiveerd.[42] Wat het laatste betreft, voegde Leniger al spoedig de daad bij het woord. Op de voorlichtingsdag voor aankomende studenten in december 1972 waarschuwde hij hen, zich goed te bezinnen op hetgeen zij wilden beginnen. Hij stelde vast: 'dat er geen evenwicht is tussen de vraag naar wetenschappelijk onderwijs en de behoefte van de maatschappij aan afgestudeerden van dat wetenschappelijk onderwijs. Dit is naar mijn mening een zeer ernstige situatie, waarvan men zich niet kan afmaken door te zeggen dat die academici dan maar genoegen moeten nemen met een eenvoudiger baantje en een lager salaris. De overproduktie zal aanleiding geven tot veel spanningen en tot veel menselijk leed. Er zijn voor jonge mensen weinig dingen erger dan dat zij na voltooiing van hun opleiding geen functie kunnen vinden, waarin zij de verworven kennis en inzichten ten volle kunnen gebruiken.'[43] Leniger tapte uit hetzelfde vaatje op de LH-dag, die in augustus 1973 werd gehouden in het kader van de Algemene Introductie Dagen, alsmede in zijn rede ter opening van het academisch jaar in de maand daarop. Bij laatstgenoemde gelegenheid deelde hij bovendien mee dat het NILI in samenwerking met de LU de 'Stichting Maatschappelijke Plaats Wageningse afgestudeerden'

(MPW) had opgericht, die ten doel had de doorstroming naar de arbeidsmarkt van afgestudeerden aan de LU te bevorderen.[44] Daarnaast stelde het College van Bestuur eind 1974 een 'Commissie voorlichting over afgestudeerden' in, die moest nagaan hoe de plaatsingsmogelijkheden indirect, door middel van voorlichting, konden worden bevorderd.[45] Overigens lieten de aspirant-studenten zich blijkbaar door de pessimistische toekomstvoorspellingen niet afschrikken. Er had zich in augustus reeds een record aantal van 700 aangemeld, en dat terwijl er in de begroting 1974 op 600 was gerekend.[46]

De sombere verwachtingen ten aanzien van de werkgelegenheid kwamen niet geheel uit, althans niet op korte termijn. Bij de officiële opening in februari 1979 van het informatiecentrum met vacaturebank van de MPW deelde de voorzitter van het College van Bestuur Van der Schans mee dat er van de in totaal 5000 afgestudeerde Wageningse ingenieurs een 200-tal of 4% werkloos was, een percentage dat niet verontrustend mocht worden genoemd. Hij merkte daarbij op: 'Twintig jaar geleden zei men al dat het spaak zou moeten lopen met de arbeidsmarkt voor Wageningers. De pessimisten hebben geen gelijk gekregen.'[47]

Toch bleef de plaatsingsmogelijkheid van haar afgestudeerden voor de LU een onderwerp van aanhoudende zorg. In 1983 werd de steun aan het MPW vergroot en was er sprake van voorbereidingen om de financiering ervan geheel of grotendeels op te nemen in de begroting van de LU. Bovendien werden nieuwe activiteiten ontplooid. Zo werd met steun van het Landbouwhogeschoolfonds een leergang arbeidsmarkt opgezet, om afstuderenden en afgestudeerden voor te bereiden op het betreden van de arbeidsmarkt.[48] Die aanhoudende zorg was ook wel nodig. Weliswaar kon de stichting MPW betreffende het jaar 1983 melden, dat 409 Wageningse afgestudeerden een baan hadden gevonden: een record-aantal. Desondanks steeg het percentage werkzoekenden met 37 % tot 676, als gevolg van het feit dat er zoveel mensen waren afgestudeerd.[49] Toen Van der Schans in 1983 sprak ter gelegenheid van de verhuizing van de MPW, toonde hij zich dan ook minder optimistisch over de werkgelegenheid dan vier jaar tevoren. Bij de vacaturebank van de MPW stonden in dat jaar 600 vacatures genoteerd, met daar tegenover 1200 werkzoekenden.[50] Dat er bij het groeiende aantal afgestudeerden in toenemende mate behoefte was aan een dienstverlenend orgaan als de MPW, is wel duidelijk. Uit tabel 26 blijkt dat in de tweede helft van de jaren tachtig doorgaans rond de helft van de solliciterende afgestudeerden een baan had op het moment van afstuderen. De lagere percentages in 1988 en 1989 zijn veroorzaakt door het gelijktijdig afstuderen van 'oudestijlers' en de eerste lichting 'nieuwestijlers', dat zijn degenen die zijn afgestudeerd onder vigeur van het tweefasensysteem met zijn vierjarige cursus tot het doctoraal.

De tabel laat zien dat over de jaren 1985-1990 gemiddeld bij meer dan de helft van de ingenieurs er na hun afstuderen kortere of langere tijd over heen ging, voordat zij een werkkring hadden gevonden. Soms kon dat heel lang duren. Het jaarverslag van de MPW over 1990 moest de droevige mededeling doen dat de groep langdurig werklozen (langer dan twee jaar) steeds groter werd en eind 1990 bestond uit ruim 200 LU-ingenieurs. Hetzelfde jaarverslag meldde echter ook dat het totale

Tabel 26. Ingenieurs die een baan hadden op het moment van afstuderen, vlgs. enquête RM, 1985-1990

jaar	respons	respondenten	solliciteert nog niet	baan bij afstuderen abs.	% *
1985	81%	561	53	263	52
1986	81%	586	53	283	54
1987	80%	727	85	319	50
1988	67%	1132	205	361	39
1989	67%	711	158	201	36
1990	74%	703	176	253	48

*in procenten van aantal op arbeidsmarkt (dat aantal = 'respondenten' minus 'solliciteert nog niet')
Bron: Jaarverslagen MPW, in: arch. LU.07.57 Maat g5 MPW Fin. bijdr. en verantwoordingen 1984-1989; arch. LU.07.57 Maat g5 MPW-Nili Fin. bijdr. en verantwoording 1990-

aantal LU-ingenieurs dat bij een Gewestelijk Arbeidsbureau stond ingeschreven, in de loop van 1990 flink was gedaald en wel van 1268 tot 1004. Het aantal plaatsingen was toegenomen van 1081 in 1989 tot 1207 in 1990.

Alle gegevens overziend en vooral ook rekening houdend met de grote aantallen afgeleverde ingenieurs - uit tabel 26 valt te berekenen dat het in de tweede helft van de jaren tachtig gemiddeld meer dan 1000 per jaar waren - kan worden vastgesteld dat de doorstroming naar de arbeidsmarkt over het geheel genomen aardig is gelukt.[51] Het verslag over 1990 wist ook nog te melden, dat een groeiend aantal ingenieurs een werkkring vond in de particuliere sector: industrie, handel, ingenieurs- en adviesbureaus, agrarische bedrijven en andere particuliere organisaties. In 1983 en 1990 kwamen daar respectievelijk 33% en 43% van de afgestudeerden in terecht. Hierboven is reeds meegedeeld dat in 1975 van alle Wageningse ingenieurs er 29% in de particuliere sector werkte. Die sector lijkt dus vooral in de jaren tachtig belangrijker te zijn geworden als arbeidsmarkt voor Wageningse afgestudeerden.[52]

Het contractonderzoek: van lelijke eend tot parel in de kroon

Zoals in het voorgaande werd opgemerkt, bestonden er aan het begin van de jaren zeventig nogal wat reserves en argwaan ten aanzien van onderzoek voor het bedrijfsleven. Hoewel het contractonderzoek merendeels niet voor het bedrijfsleven werd verricht, maar voor overheidsinstanties en andere niet-commerciële organisaties, werd het toch als geheel door het negatieve imago overstraald. Daarin is echter vooral in de jaren tachtig een radicale verandering gekomen. Hoe verder de overheid de geldkraan dichtdraaide, des te sterker wenkte het perspectief van de 'derde geldstroom'. Om het acquisitie- en transferbeleid te structureren, kwam er in 1981 aan de LU een transferfunctionaris. Daarmee was het zogenaamde transferpunt in het leven geroepen, dat zich al spoedig aansloot bij het bestaande landelijke netwerk.[53] Over het algemeen werd trouwens in het begin van de jaren tachtig meer en meer de behoefte aan 'promoting' gevoeld, niet alleen om onderzoeksopdrachten van derden te verwerven, maar ook om studenten te trekken, immers de hoogte van de rijksbijdrage hing af van het aantal studenten. Teneinde de activiteiten met betrekking tot de

buitenwereld te coördineren werd het Bestuurlijk Overleg Externe Relaties, ludiek afgekort tot BOER, ingesteld.[54]

Over de success story van het transferpunt - 'vliegwiel tussen vakgroepen en bedrijfsleven' - verschaffen de jaarverslagen van de LU informatie. Op grond daarvan is de volgende tabel samengesteld.

Tabel 27. Omvang derde geldstroom, 1982-1990

Jaar	projecten	omzet in miljoen gld.
1982	189	12
1983	250	15
1984	352	20
1985	440	25
1986	583	38
1987	818	41
1988	939	49
1989	1182	56
1990	1427	66

Bron: Jaarverslagen LU, algemeen; jaarverslag LU 1990 financiën, 13,15.

In 1983 en 1984 kon bovendien worden meegedeeld dat in samenwerking met de stichting MPW respectievelijk 20 en 39 werkloze Wageningse ingenieurs aan werk waren geholpen. Het ging weliswaar om tijdelijk werk, maar van de laatstgenoemde groep kreeg meer dan de helft definitief een arbeidsplaats in het bedrijfsleven.[55] In 1986 werd gemeld dat de administratieve ondersteuning van de projecten aan de hele LU een tiental mensen bezig hield.[56] Vakgroepen die door hun dienstverlening aan bedrijfsleven en instellingen extra inkomsten verwierven, mochten die grotendeels naar eigen inzicht besteden aan nieuwe activiteiten op het gebied van onderzoek. De rest kwam terecht in een algemeen onderzoeksfonds.

Het voor derden verrichte onderzoek was zeer divers van aard. Het bestreek onderwerpen als milieutechnologie, engineering, teeltkunde, biotechnologie, rurale ontwikkeling en heel veel andere. Een aanmerkelijk deel van de opdrachten kwam van de nationale overheid en van de EG. Het aantal hiervan was echter aan sterke schommelingen onderhevig. Zo was het EG-aandeel in 1984 fors gedaald als gevolg van financiële moeilijkheden in Brussel, maar gelukkig had de groeiende stroom van opdrachten uit het bedrijfsleven voor compensatie gezorgd.[57] Met het oog op de fel begeerde opdrachten van de EG werd in 1985 een begin gemaakt met persoonlijke benadering van Brusselse relaties, waardoor betere resultaten werden geboekt.[58] In 1990 was er zelfs sprake van dat het transferpunt een filiaal in Brussel wilde vestigen.

Zoals uit de gegevens van tabel 27 is op te maken, bleef het tegen betaling verrichte onderzoek, naar aantal projecten zowel als naar omgezette bedragen, in de jaren tachtig continu groeien. Het verwierf daarmee een prominente plaats binnen de LU. Om met de jaarverslagen van 1988 en 1989 te spreken: 'Derdegeldstroomactiviteiten zijn gemeengoed geworden bij de Landbouwuniversiteit.'[60] Daar werd overigens niet alleen maar over gejubeld. Ook schaduwkanten werden onderkend. Het wetenschappelijk jaarverslag over 1986 noemde onder meer de volgende: 'De

teneur bestaat om steeds meer - zeker op het gebied van geavanceerde apparatuur en infrastructuur - te gaan leunen op de opbrengsten van de derde geldstroom. Bij voorbeeld voor de aanschaf van nieuwe apparatuur kunnen de universiteiten nauwelijks voldoende reguliere middelen ter beschikking stellen. De onafhankelijke positie van het fundamentele onderzoek wordt daardoor zeker niet bevorderd.'[61] Voorts was men niet helemaal gelukkig met de nogal eenzijdige samenstelling van het bestand aan opdrachtgevers. In 1988 moest worden vastgesteld dat overheidsinstanties nog steeds voor 80% van het contractonderzoek zorgden en dat het aandeel van het bedrijfsleven slechts langzaam groeide.[62]

De aversie tegen het bedrijfsleven, die in de jaren zeventig aanwezig was, blijkt in de jaren tachtig in haar tegendeel te zijn verkeerd. Dat geldt overigens voor de hele universitaire wereld. Tijdens een overleg tussen onderwijsminister Deetman met de vaste kamercommissie voor onderwijs en wetenschappen liet de VVD'er Braams de volgende waarschuwing horen: 'De ideologische weerzin tegen het bedrijfsleven van tien jaar terug lijkt nu door te slaan naar de andere kant. Het zou echter niet goed zijn als de markt de nieuwe ideologie is.'[63]

Gratis onderzoek voor de zwakken

Tegelijk met de creatie van het voor kapitaalkrachtige instellingen en bedrijven bedoelde transferpunt was er een functionaris aangesteld voor de bevordering van onderzoek voor minder draagkrachtige organisaties. Deze functionaris ging samenwerken met het reeds bestaande en op vergelijkbare doeleinden gerichte Instituut voor Maatschappelijk Gericht Onderzoek in de landbouw, dat was voortgekomen uit een eind jaren zeventig opgerichte initiatiefgroep, waarin mensen zaten uit organisaties als Boerengroep, Themagroep Regionale Ontwikkeling, Wetenschap en Samenleving en de Stichting Onderzoek Multinationale Ondernemingen. Dit 'IMGO-landbouw' kreeg weliswaar subsidie van de LU, maar stond daar bestuurlijk los van.[64] Met de aanstelling van genoemde functionaris en de samenwerking met het IMGO werd vooruitgelopen op de creatie van een wetenschapswinkel, die per 1 januari 1985 tot stand kwam en waarin het IMGO-landbouw na veel wikken en wegen besloot op te gaan.[65]

Door de wetenschapswinkel werden vragen behandeld of doorverwezen over zeer uiteenlopende onderwerpen. Het wetenschappelijk verslag van de LU over 1985 noemt onder meer: vraag van Landelijk Boerinnen-Belangen over de AAW voor boerinnen; onderzoek naar mogelijkheden van contingentering in de graanteelt, in samenwerking met agrarische jongeren uit Groningen en Drente; vraag van de Voedingsbond FNV over de gevolgen van de verdere technologische ontwikkelingen in de land- en tuinbouw voor werknemers. In 1990 is bemiddeling verleend ten behoeve van onderzoek over de volgende onderwerpen: milieuvriendelijke en duurzame landbouw; problemen in landelijke gebieden die de bewoners, de bodem of de bestemming kunnen betreffen; anticipering of consequenties van milieu- of mestwetgeving; milieuzorgsystemen; vraagstukken over emancipatiebeleid van agrarische vrouwen; onderwijs met betrekking tot agrarische vrouwen.

Het gewenste onderzoek werd meestal uitgevoerd door doctoraal studenten en leidde soms tot publikaties; in andere gevallen werden de resultaten neergelegd in rapporten. In 1988 moest worden geconstateerd dat de belangstelling van studentenzijde voor het verrichten van onderzoek voor de wetenschapswinkel tanende was. De oorzaak daarvan werd gezocht in de verkorting van de studieduur en de beperking van de inschrijvingsduur. Wetenschapswinkelman Olde Daalhuis zei daarover: 'De huidige studenten hebben minder ruimte voor onderzoek in hun doctoraalprogramma's. Voor een onderzoek bij de Wetenschapswinkel moet je toch al snel zes tot negen maanden uittrekken. Dat is in de huidige programma's moeilijker dan vroeger.' [66] Hoewel de voorlichting en werving onder hen werd geïntensiveerd, werd het steeds moeilijker en tijdrovender om studenten aan te trekken.[67] Daar kwam in 1990 nog de klacht bij dat studenten die meededen aan projecten van de Wetenschapswinkel, te weinig kennis en vaardigheden bezaten om goed onderzoek te doen. Ze wisten te weinig van 'organiseren, begroten, vergaderen, conflicthantering en procesbegeleiding.' De medewerkers van de Wetenschapswinkel schreven dit toe aan een tekortschietende kwaliteit van het onderwijs aan de LU.[68] De in zijn beroepseer getaste docent Frouws kaatste de bal terug met de volgende woorden: 'Ik ben niet gauw geneigd podia in kranten of bladen te beklimmen, maar de door vertegenwoordigers van de Wetenschapswinkel geventileerde opeenstapeling van clichés en ongefundeerde kritiek op wat ik als een belangrijk deel van mijn werk beschouw, is meer dan bar (...) het lijkt me geen ramp dat studenten te weinig weten van 'organiseren, begroten, vergaderen, conflicthantering en procesbegeleiding', zoals door de winkelmedewerkers wordt gesteld. Me dunkt dat de Wetenschapswinkel die formeel-procedurele taken zelf moet aankunnen (...) Ik hoop overigens niet dat de wilde uitval van het winkelpersoneel naar de kwaliteit van het onderwijs dient om eigen tekortkomingen wat betreft inhoudelijke stimulering en beoordeling van dergelijk onderzoek te maskeren.'[69]

De wetenschapswinkel wilde bij de bemiddeling prioriteit verlenen aan twee 'clusters van klantengroeperingen', te weten: 1. georganiseerde boeren en werknemers in de landbouw en landbouwindustrie; 2. georganiseerde boerinnen en werkneemsters in de landbouw en landbouwindustrie. Zo stond het in het jaarverslag van de LU.[70] Het WHB formuleerde het wat eenvoudiger en onomwondener: 'De Wetenschapswinkel wil werken voor organisaties van boeren, landarbeiders en arbeiders in de agrarische industrie, die streven naar een rechtvaardige verdeling van inkomen, kennis en macht. Daarbij besteedt ze extra aandacht aan de positie van vrouwen in de landbouw.'[71]

Uit tabel 28 blijkt dat er in toenemende mate een beroep op de diensten van de wetenschapswinkel werd gedaan. In 1990 moest zelfs worden gemeld dat, gezien de beperkte capaciteit van de wetenschapswinkel, vijf stellers van vragen op een wachtlijst waren geplaatst.[72]

Tabel 28. Aantal bij wetenschapswinkel binnengekomen vragen, 1985-1990

1985	40
1986	42
1987	46
1988	57
1989	50
1990	81

Bron: Jaarverslagen LU algemeen.

Toen aan het begin van de jaren tachtig de eerste stappen werden gezet op de weg naar wetenschapswinkelachtige activiteiten, wensten andere organisaties zoals Boerengroep, Imperialisme Kollektief en Themagroep Landbouw-Milieu, die zich ook met op emancipatie van kansarme groepen gerichte activiteiten bezighielden, niet aan de officiële wetenschapswinkel mee te doen. Als produkten van de linkse studentenbeweging uit de jaren zestig en zeventig wilden zij 'kritische wetenschap' beoefenen. Zij hadden grote bezwaren tegen de heersende wetenschap en wensten dan ook niet ingekapseld te worden in het door hen bekritiseerde wetenschapsbedrijf van de LU.[73] Weliswaar hadden ze geen bezwaar tegen enige financiering door de overheid, zolang die naar hun gevoel maar niet hun onafhankelijkheid en kritische opstelling aantastte. Zo stelde de LU een aantal arbeidsplaatsen ter beschikking en kregen Boerengroep en Imperialisme Kollektief subsidies van de Nederlandse Commissie Ontwikkelingssamenwerking (NCO).[74] In hun afwijzende houding ten opzichte van samenwerking in LU-verband kwam in de loop van de tweede helft van de jaren tachtig verandering door de drang der omstandigheden. Het geld van de door de LU beschikbaar gestelde arbeidsplaatsen was namelijk afkomstig uit een speciaal overheidspotje voor vernieuwing van onderwijs en onderzoek en deze subsidiëring dreigde te worden stopgezet. De kritische groepen, die inmiddels een samenwerkingsverband vormden onder de naam Permagoon, dat is de afkorting van PERsoneelsstructuur MAatschappij Gericht Onderwijs en ONderzoek, probeerden nu een plaats te krijgen onder de vleugels van de faculteit. Daar zat men evenwel om zo'n adoptie niet te springen.[75] Toch zaten er organisatorische veranderingen in de lucht. Zo werd in 1988 bericht dat het College van Bestuur de Permagoongroepen, op voorstel van die groepen zelf, wilde onderbrengen in een stichting.[76] Het jaar daarop werd de Stichting Werkgroep Milieu- en Arbeidsomstandigheden (WEMAG) bij de wetenschapswinkel ondergebracht.[77]

Boerengroep en Boerentoneel: op de bres voor de boeren

Onder de kritische studentengroeperingen bekleedde de Boerengroep, die in 1971 was ontstaan naar aanleiding van een grote protestdemonstratie van boeren in Brussel, een vooraanstaande plaats. Zij hield zich bezig met problemen in de agrarische sector. Vooral in het begin van haar bestaan gebeurde dat vanuit een in politiek opzicht linkse invalshoek. De oorzaak van de problemen werd gezocht in de vigerende maatschappelijke structuur en dan vooral in de kapitalistische economie. Onderwijs en onderzoek aan de LU gingen te weinig uit van deze maatschappijkritische op-

tiek en daar wilde men verandering in aanbrengen. De Boerengroep presenteerde zich in de WSO-gids uit het begin van de jaren zeventig met onder meer de volgende woorden: '...de boeren worden steeds meer ondergeschikt gemaakt aan het bank- en industriekapitaal. Ze raken steeds verder in de schulden en worden steeds meer uitgebuit door Unilever, de grote zuivelindustrieën, de landbouwwerktuigenindustrie enz. enz. Door krachten vanuit de industrieën en het overheidsapparaat is de landbouwproduktie in het verleden steeds verder opgedreven. De boeren zitten nu met de gebakken peren: een overschot situatie met voortdurend dalende prijzen. Het prijsbeleid in Brussel verandert daar geen enen moer aan. (...) De landbouwhogeschool doet niets aan deze problemen van de boeren. (...) De boerengroep onderhoudt nauw kontakt met een aantal andere groepen en groeperingen, zoals de USU, de wereldwinkel, de anti-nato-groep, de milieu-groep, de zuidelijk-afrika-groep, de latijns-amerika-groep enz.' [78]

De Boerengroep ontplooide activiteiten over een breed front. Samen met de USU deed zij aan 'themascholing', samen met Studium Generale, WSO en Imperialisme Kollektief organiseerde zij lezingen en congressen.[79] Zij deed onderzoek op het gebied van ruilverkaveling en landinrichting, voorlichtingskunde, coöperatiewezen, ontwikkelingen in de agrarische industrieën en de gevolgen daarvan voor de positie van boeren en hun standsorganisaties. De resultaten van zulk onderzoek werden menigmaal gepubliceerd in brochurevorm. In de Belhamel verschenen artikelen met informatie over agrarische wantoestanden zoals bepaalde vormen van contractteelt, over gebeurtenissen zoals protestacties van boeren en de achtergronden daarvan, over landbouwpolitiek op nationaal en EEG-niveau en veel andere aangelegenheden. Ook in haar eigen maandblad, successievelijk Nieuwsbrief en Landbouwmaand genaamd, publiceerde de Boerengroep kritische artikelen over landbouw en landbouwpolitiek. Voorts werden lezingen gegeven op agrarische hogescholen, voor afdelingen van de standsorganisaties en plattelandsorganisaties. Maar het bleef niet bij vergaderen, praten, schrijven en aan de weg timmeren, men ging ook de boer op. Daar waar boeren in verzet waren gekomen tegen zaken als ruilverkaveling of hoge polderlasten, werd gesproken met actiecomités en zo mogelijk steun gegeven aan het verzet.[80] In de tweede helft van de jaren zeventig begon de Boerengroep zich ook toe te leggen op het doen van onderzoek in samenwerking met groepen boeren en tuinders. Zij evolueerde daardoor geleidelijk van vormingsinstituut naar onderzoeksinstituut. [81]

Aan de Boerengroep gelieerd was het Boerentoneel, dat aan de bewustwording van zowel boeren als studenten wilde werken door het brengen van politiek toneel. Zelfgemaakte toneelstukken werden gespeeld voor een publiek van boeren en na afloop werd er met hen over gediscussieerd.[82] Over de vraag, hoe boeiend en effectief dit politieke vormingstoneel was, konden de meningen verschillen. Een recensie uit 1985 is alles behalve vleiend: 'In het verleden is er altijd veel kritiek geweest op de acteerprestaties van het Boerentoneel. De teksten werden teveel opgezegd en het ontbrak in het spel aan beweging en mimiek. (...) de acteerprestaties liggen nog steeds niet op een bijzonder hoog niveau. Te vaak richten de spelers zich rechtstreeks tot het publiek om een situatie uit te leggen. Kennelijk kan dat niet

via spel uit de doeken worden gedaan. Maar ook in de dialogen zit te weinig interactie, de teksten zijn vaak mededelingen aan het publiek en er wordt weinig 'stil spel' neergezet. Het lijkt of de spelers bang zijn dat er een stilte valt. Alles richt zich op het overdragen van de boodschap.' [83] Deze tirade kwam de recensentes Van de Meent en Heuts te staan op schrobberingen van Boerengroeper van het eerste uur Niek Koning en Boerengroeper van de dag Peter Keet. Het kwam erop neer dat de recenserende dames volkomen ten onrechte de maatstaven van het burgerlijke toneel hadden aangelegd en niets hadden begrepen van de verheven bedoelingen van het politieke vormingstoneel.[84]

De Boerengroep richtte zich niet alleen op de agrarische problemen en het daarmee samenhangend onderwijs en onderzoek, maar hield zich ook kritisch bezig met het wetenschappelijk onderwijs in het algemeen. Zo verklaarde zij zich voorstandster van projectonderwijs en tegenstandster van de tweefasenstructuur.[85] Voor het ontplooien van de vele activiteiten waren veel mensen nodig. In juni 1979 werd gemeld dat de Boerengroep bestond uit zo'n 40 vrijwilligers en een 7-tal door subsidie van de Nationale Commissie Voorlichting en Bewustwording Ontwikkelingssamenwerking (NCO) betaalde krachten. Er werden nieuwe gemotiveerde vrijwilligers gezocht.[86] De subsidie van de NCO bedroeg in 1981 ruim 300.000 gulden. Daarmee was de Boerengroep Wagenings best gesubsidieerde actiegroep.[87] [88] Dat er belangstelling was voor de activiteiten van de Boerengroep, en vooral ook voor informatie uit die hoek, blijkt uit het aantal abonnementen op Landbouwmaand, dat in 1982 ruim 2500 bedroeg.[89]

Boven het glorieuze bestaan van de Boerengroep pakten zich donkere wolken samen, toen in 1986 de jaarlijkse subsidie van de NCO gehalveerd werd.[90] Een nieuwe klap was in hetzelfde jaar het bericht, dat de subsidie van de faculteit ook zou worden verminderd.[91]

Dat een zich politiek profilerend en kritisch opstellend gezelschap als de Boerengroep ook weerstanden heeft opgeroepen, zal niemand verbazen. In 1974 werd in een ingezonden artikel in de Belhamel gereageerd op de bijdrage van de Boerengroep aan een lezingencyclus van het Studium Generale. Vol afschuw werd gewezen op de 'eenzijdige politiek gekleurde informatie ten overstaan van studenten die voor het overgrote deel geen agrarische achtergrond hebben, vanwege de L.H. nauwelijks kennis nemen van meningen, ontwikkelingen en stromingen op het platteland en die vanuit een soort politiek hobbyisme de informatie en de gekleurde interpretatie maar al te graag absorberen.'[92] In de jaren tachtig, toen de zorg voor het milieu steeds meer aandacht vroeg, kwam uit milieubewuste kringen het verwijt, dat de Boerengroep zich tot dan toe te eenzijdig en enghartig had gericht op de economische en sociale positie van de boeren. Niet het belang van de totale agrarische sector, van de consument, van het milieu en van de Derde Wereld had in het centrum van de belangstelling gestaan, maar het was steeds de hoogte van het boereninkomen geweest waar alles om draaide, zo luidde de aanklacht.[93] De Boerengroep verdedigde zich weliswaar tegen de aantijgingen, maar had de kritiek blijkbaar toch in haar oren geknoopt, zoals op te maken valt uit de volgende passage in de WSO-gids van 1991: 'De Boerengroep streeft naar een landbouw die boer(inn)en een redelijk in-

komen garandeert, produkten van goede kwaliteit oplevert, bijdraagt aan het behoud van het milieu en recht doet aan de belangen van de Derde Wereld.'[94] Overigens kan worden geconstateerd dat al spoedig in de jaren zeventig het uitgesproken linkse jargon uit de presentatie van de Boerengroep in de WSO-gids was verdwenen. Ook Nieuwsbrief en Landbouwmaand stroomden daar niet van over.

MET HET BUITENLAND

Vanaf het begin van haar bestaan heeft de LU met haar onderzoek en onderwijs de grenzen van het eigen land overschreden. Daarbij was lange tijd de aandacht sterk gericht op de toenmalige overzeese gebiedsdelen. Aan deze speciale oriëntatie kwam weliswaar een einde door de naoorlogse dekolonisatie, maar dat betekende geenszins ook het einde van de gerichtheid op het buitenland. De nieuwe situatie bood juist ruime mogelijkheden om de vleugels wijder uit te slaan. Voortbouwend op de langdurige en rijke ervaring ten aanzien van de tropische landbouw, kon de LU nu met succes inspelen op de groeiende belangstelling voor ontwikkelingsvraagstukken in het algemeen. De wereld van hetgeen successievelijk achtergebleven gebieden, onderontwikkelde landen, ontwikkelingslanden en Derde Wereld werd genoemd, vormde een wijd en gevarieerd terrein voor het onderzoek, boeiende stof voor het onderwijs, een dankbaar doel van wetenschappelijke en technische hulpverlening en een gezocht object van moreel en politiek engagement. De aanwezigheid van een Vaste Commissie Buitenland en een Bureau Buitenland weerspiegelen de grote betekenis die de LU hechtte aan de contacten met het buitenland.

In 1970 werden de Commissie voor Buitenlandse Centra en Projecten (1964) en de Commissie voor de Tropen (1965), die beide als commissies van advies onder de Senaat ressorteerden, opgeheven. Er kwam één Vaste Commissie voor Tropenaangelegenheden (VCT) voor in de plaats. Die werd toen nog ingesteld door Bestuur LH en Faculteit gezamenlijk, maar in verband met de invoering van de WUB 1970 besliste de Hogeschoolraad in 1974 dat de VCT voortaan uitsluitend onder de Faculteitsraad zou ressorteren.[95] Was de senaatscommissie, zoals gebruikelijk, nog geheel samengesteld geweest uit hoogleraren, in de nieuwe VCT zaten ook stafleden en studenten.[96] In maart 1975 liet de Faculteitsraad met de komst van de nieuwe lente een nieuw geluid horen: besloten werd om de Vaste Commissie voor Tropenaangelegenheden te vervangen door een Vaste Commissie Buitenland (VCB). Daarmee werd duidelijk gemaakt dat de commissie niet uitsluitend een aangelegenheid was van vakgroepen met het epitheton 'tropisch' of 'niet-westers' in hun naam en zich ook met haar bemoeiingen niet zou beperken tot de tropen, maar in principe het gehele buitenland zou bestrijken.[97]

Het feit, dat de VCB een faculteitscommissie was, bleek op den duur voor de Hogeschoolraad niet goed verteerbaar: er zaten aan het buitenlandbeleid immers ook andere aspecten dan alleen die van onderzoek en onderwijs, zo redeneerde men. Pogingen om de VCB voor beide raden te laten werken liepen evenwel op niets uit en in 1983 stelde de Hogeschoolraad dan ook een eigen commissie voor het buitenlandbeleid in, de Commissie Buitenland van de Hogeschoolraad (CBHR).[98] Drie jaar later kwam het echter toch tot een fusie van de twee commissies en daardoor ont-

stond de Commissie Buitenland (CB), die Faculteitsraad zowel als Universiteitsraad zou adviseren.[99] Deze situatie veranderde al spoedig weer, want in september 1987 verdween de Faculteitsraad door het in werking treden van de WWO 1986 en voortaan was de CB een commissie van Universiteitsraad en College van Bestuur.[100]

Ter ondersteuning van haar werkzaamheden beschikte de VCT in het begin van de jaren zeventig over een administratief apparaat, het 'Secretariaat Tropen', waarvan het hoofd tevens fungeerde als secretaris van de commissie. Dit secretariaat zorgde voor de voorbereiding en verslaggeving van de vergaderingen van de commissie en voor de uitvoering van haar besluiten.[101] Het Secretariaat Tropen werd eind 1973 omgezet in een Bureau Buitenland (BB), dat kwam te ressorteren onder de Secretaris van de LU. Het hoofd van het Bureau Buitenland was uit hoofde van zijn functie tevens ambtelijk secretaris van de VCB. Het Bureau Buitenland heeft met zijn intensieve dienstverlening het voor de VCB mogelijk gemaakt, haar vele werk te verrichten. En er was veel werk aan de winkel! Uit het jaarverslag van 1972/'73 blijkt dat toen bij de commissie en haar subcommissies in totaal 55 personen, als lid of plaatsvervangend lid, waren betrokken.[102] Het ledental van de commissie zelf stond aan het begin van de jaren zeventig nog op 21, is een tijdlang 11 of 13 geweest - waarvan zes respectievelijk acht leden van het wetenschappelijk personeel, twee van het niet-wetenschappelijk personeel en drie studenten - en werd in 1987 teruggebracht tot vijf: drie van het wetenschappelijk personeel, een van het niet-wetenschappelijk personeel en een student.[103] Het aantal keren per jaar dat de commissie vergaderde, bedroeg in 1971/'72 slechts twee, maar varieerde in de periode 1975-1987 tussen de zeven en 15. In het begin van de jaren zeventig behandelde een klein comité uit de commissie, het zogenaamde Dagelijks Overleg, onder leiding van de voorzitter de lopende zaken.[104] Vanaf 1977 geschiedde dat door het Wekelijks Overleg, bestaande uit voorzitter, vice-voorzitter en secretaris van de commissie.[105] Dit Wekelijks Overleg vergaderde in de jaren tussen 1977 en 1987 27 à 42 maal per jaar.

De taak van de commissie was niet alleen groot naar omvang maar ook naar diversiteit. Zij gaf adviezen aan bestuursorganen van de LU over op ontwikkelingslanden gerichte onderwijs-, onderzoeks- en andere activiteiten, zoals de ontvangst van buitenlandse bezoekers, de internationale uitwisseling van studenten en de opvang van vluchteling-studenten. Zij was betrokken bij de voorbereiding, verzorging, begeleiding van en het toezicht op al die activiteiten. In haar jaarverslagen gaf de commissie een overzicht van de samenwerkingsprojecten waaraan vanuit de LU werd deelgenomen. In 1970/'71 ging het bijvoorbeeld om regionale planning in Maleisië, vleesproduktie in Columbia, bodemkartering in Turkije, kleine boeren in Maleisië en Senegal, voedselgewassen in Ethiopië, veevruchtbaarheid in Kenya, entomologisch onderzoek in Kenya, botanisch onderzoek in Kameroen, onderzoek van stikstofbinding in Indonesië, van rijstmechanisatie in Senegal, Nigeria, Indonesië en India. Verder was er sprake van bosbouwcolleges in Venezuela en Indonesië, een symposium over rijstmechanisatie in Suriname, de bouw van laboratoria voor het International Centre for Insect Physiology and Ecology in Kenya en het model van een landbouwkundige standaardbibliotheek voor Indonesië.

Verscheidene van deze projecten waren ondergebracht in het Programma voor Universitaire Ontwikkelingssamenwerking (PUO). Dat programma werd uitgevoerd door de Nederlandse universiteiten en hogescholen, onder auspiciën van de Stichting der Nederlandse Universiteiten en Hogescholen voor internationale Samenwerking (NUFFIC) en met financiering door de Nederlandse overheid. Vanaf 1977 werden in dit programma geen nieuwe losse projecten meer opgenomen. Voortaan moesten de activiteiten worden uitgevoerd binnen zogenaamde samenwerkingsverbanden, die in principe voor langere tijd werden aangegaan, veelal een multilateraal karakter hadden en verscheidene projecten behelsden.[106] Aangezien het PUO deel uitmaakte van het Nederlandse regeringsprogramma voor ontwikkelingssamenwerking, moesten de projecten aan bepaalde voorwaarden voldoen. Daarvan was de belangrijkste dat zij ten goede zouden komen aan de armste bevolkingsgroepen of landstreken en/of dat zij het betrokken land zouden leren op eigen benen te staan.[107] In 1978/'79 liepen er nog zeven 'projecten oude stijl', doch daarnaast was er sprake van participatie in de volgende vier samenwerkingsverbanden:

1. Met de Rijksuniversiteit Leiden, de Technische Hogeschool Delft en zeven instellingen van wetenschappelijk onderwijs in Vietnam. De inbreng van de LU betrof de projecten 'zoötechniek' en 'katteklei'.

43 Ontwikkelingshulp ten behoeve van de door droogte bedreigde Sahel. Helpers van het LH-Cabo-onderzoekteam in Niono (Mali) 'irrigeren' een stukje grond in de Sahel

2. Met de Vrije Universiteit te Amsterdam, de Rijksuniversiteit Utrecht en de Gadjah Mada Universiteit te Yogyakarta. Hier ging het voor de LU om een project op het gebied van bosbouw en natuurbeheer.

3. Met de Universitas Brawijaya te Malang: projecten 'bodemkunde' en 'zoötechniek'.

4. Met de Universiteit van Amsterdam, de Rijksuniversiteit Leiden, de Katholieke Hogeschool Tilburg, de Universiteit San Antonio Abad te Cusco en de Universiteit Tecnica de Altiplano te Puno, beide in Peru. In dit geval was de hulp van de LU gericht op landbouwkundige, biologische en voedingsvraagstukken.

Opleiding tot M.Sc.

Behalve met de op het buitenland gerichte onderzoeks- en onderwijsprojecten, had de VCB ook bemoeienis met andere zaken, zoals de zogenaamde steunpunten en andere dependances van de LU in het buitenland - zij komen verderop in dit hoofdstuk aan de orde - alsmede de voor buitenlanders bestemde opleiding tot Master of Science. De tweejarige M.Sc.-opleiding, 'Bodem en water' of 'Soil science and water management' geheten, werd op 22 september 1971 door de Rector Magnificus ten doop gehouden. Er waren deelnemers uit Argentinië, de Filippijnen, Ghana, Indonesië, Iran, Joegoslavië, Kenya, Mexico, Nigeria, Roemenië, Soedan, Somalië, Syrië, Thailand, Turkije en Zuid-Korea.[108] Een groot deel van de studenten kreeg een beurs van de Nederlandse regering. Enkele ontvingen een EEG- of een FAO-beurs. [109] In juli 1973 slaagden 18 deelnemers voor het diploma 'Master of science in Soil science and water management'. De belangstelling groeide snel. Voor de cursus 1973-'75 meldden zich 103 deelnemers aan. Daarvan werden 28 toegelaten, nadat ze met succes door een selectieprocedure waren gekomen; 22 van hen kregen een beurs van de Nederlandse regering.[110] In 1979 werd meegedeeld dat er ruim 300 belangstellenden waren. Daarvan legden 100 het toelatingsexamen af en werden uiteindelijk 25 deelnemers uit 16 landen toegelaten. Inmiddels was de cursus, die in augustus 1977 was begonnen met 25 deelnemers, in juli 1979 geëindigd; 23 deelnemers hadden het diploma verworven, waarvan 4 'with distinction'.[111] De toelatingseisen waren streng en de opleiding zelf heel zwaar - de studenten moesten officieel in anderhalf jaar tijds 2800 studie-uren halen - maar de M.Sc.-opleiding had dan ook over de hele wereld een goede naam, aldus cursusleider Slager.[112]

Nadat in 1987 de M.Sc.-cursus 'Bodem en Water' door een commissie van externe deskundigen was geëvalueerd en een goede beoordeling had gekregen, [113] besloot het College van Bestuur tot herprogrammering. De verantwoordelijkheid voor de M.Sc.-opleidingen werd van de Commissie Buitenland overgeheveld naar de nieuwe M.Sc.-Ph.D-commissie.[114] Er waren inmiddels plannen in de maak voor uitbreiding van het aantal M.Sc.-opleidingen. Op die uitbreiding was reeds in 1984 aangedrongen door de in 1983 door het College van Bestuur ingestelde 'Werkgroep Internationalisering LH-onderwijs' (WIL).[115] De voorzitter daarvan was de toenmalige Rector Magnificus Oosterlee, een groot voorstander van internationalisering. Die internationalisering zou onder meer tot uiting moeten komen in een Engelse naam voor de LU, engelstalige opleidingen en toekenning van Engelse academische ti-

tels.[116] Het College van Bestuur had, evenals VCB en VCO, in deze jaren het vaandel van de internationalisering hoog in top. Behalve de M.Sc.-cursussen zouden er ook Ph.D.-opleidingen moeten komen en er zou moeten worden gewerkt aan het geven van cursussen in de ontwikkelingslanden zelf, de zogenaamde tweede spoor internationalisering.[117] Ook de derde spoor internationalisering, het uitwisselen van studenten en docenten met het buitenland, moest worden bevorderd. Een advieswerkgroep derde spoor, bestaande uit prof.dr. C.C. Oosterlee als voorzitter, prof.dr. J. Lijklema, prof.dr.ir. H.N. van Lier, dr.ir. W.H. Douma, J. Houtsma en mw. J.D. Houwers als ambtelijk secretaris, bracht in juni haar eindrapport uit aan het College van Bestuur. Dat bevatte een overzicht van bestaande activiteiten op het gebied van studenten- en docentenuitwisseling met geïndustrialiseerde landen en aanbevelingen om die uitwisseling te verbeteren. Het College stelde dr.ir. W.H. Douma aan als coördinator 3e spoor. De internationale mobiliteit van studenten en docenten zou moeten worden bevorderd door maatregelen als: verhoging van het budget voor VCW-onderzoekersbeurzen voor buitenlanders, het stimuleren van deelneming aan congressen, het stimuleren van een buitenlands verblijf van pas gepromoveerden die bij de LU in dienst zijn, het stimuleren van studenten- en docentenuitwisseling door het opzetten van uitwisselingspogramma's.

In een nota uit 1989 stelde het College van Bestuur voor om in 1994 alle doctoraal onderwijs in het Engels te geven. Daardoor kon dan meteen het M.Sc.-onderwijs zo veel mogelijk worden geïntegreerd in het overige onderwijs en hoefde er geen dure uitbreiding van het aantal aparte M.Sc.-opleidingen plaats te hebben. De aparte opleidingen zouden juist vervangen moeten worden door een groot aantal onderdelen of 'modules'. De efficiëntie zou door dit alles toenemen. Teneinde de internationalisering werkelijk handen en voeten te geven, zou er bovendien naar moeten worden gestreefd om 500 buitenlandse studenten per jaar op te leiden.[118] Toen in 1990 bleek dat het aantal beurzen voor ontwikkelingslanden niet vergroot werd omdat minister Pronk van ontwikkelingssamenwerking vond dat het onderwijs in die landen zelf moest worden gegeven, verwachtte men daarvan een negatieve invloed op de deelneming aan de M.Sc.-cursussen. Ter compensatie werden toen pogingen in het werk gesteld om in Zuid-Europa deelnemers voor de M.Sc.-cursussen te werven.[119] Deze belangstelling voor Zuid-Europa kwam niet plotseling uit de lucht vallen, maar was al enige tijd in aantocht. In 1987 was namelijk door het College van Bestuur in het kader van de internationalisering van de LU de Stuurgroep en Projectgroep Zuid-Europa ingesteld. Deze stuurgroep kwam in 1988 met een rapport, dat zich positief uitliet over de noodzaak en mogelijkheden van samenwerking tussen de LU en Zuid-Europa, alsmede over de steun die van de EG voor zulk een samenwerking kon worden verwacht.[120]

Problemen der cursisten

De M.Sc.-opleiding mag dan een goede reputatie hebben gehad, voor de buitenlandse deelnemers was het niet alles goud wat er blonk. In een artikel in het universiteitsblad van 15 februari 1990 werden veel klachten geuit over hun leven in Wageningen. Zij verkeerden in een sociaal isolement door taalproblemen, culturele

verschillen en de zwaarte van de studie. Van de M.Sc.-cursisten kwam 30% met problemen bij de studentendecaan, tegenover 15 à 20% van de overige studenten aan de LU. Een cursiste uit de Soedan: 'Het probleem is dat je hier elke dag van half negen tot vijf, of zelfs tot half zes bezig bent. En dan moet je ook nog zelf boodschappen doen, eten koken en je kamer opruimen. In Karthoem werd dat allemaal voor ons gedaan.' Het wonen op de studentenflats gaf specifieke problemen. Studentendecaan Jeanine Hermans signaleerde verscheidene van die problemen, onder meer het volgende: 'Ik hoor ook veelvuldig klachten over het naakt rondlopen op afdelingen. Als een buitenlander 's morgens uit zijn kamer komt en een meisje met alleen een slipje aan door de gang ziet lopen, weet hij zich geen houding meer te geven. Voor vrouwen is zoiets in veel gevallen nog erger. Als die een naakte man zien, schamen ze zich verschrikkelijk.' Zo waren er veel meer fricties die met elkaar het verblijf in Wageningen voor de buitenlanders niet aangenaam maakten. Hermans conclusie luidde dan ook: 'De meeste MSc-studenten hebben hier gewoon twee jaar lang een rottijd. Ze bijten door omdat zo'n cursus ongelooflijk belangrijk is voor hun carrière. Bovendien, het is een enorm gezichtsverlies als ze teruggaan. Maar twee jaar lang een beroerde tijd, lijkt me geen goede reclame voor de universiteit.' [121]

44 Een vreugdevolle gebeurtenis: diplomauitreiking M.Sc.-cursus; 1977

Relatie met buitenland kost geld

Het collegegeld voor het MSc-programma bedroeg 5000 gulden per jaar. Dat lijkt veel, maar het was niet genoeg om de kosten van de LU te dekken.[122] Trouwens, de relatie met het buitenland in het algemeen was voor de LU een kostbare aangelegenheid, zoals alleen al blijkt uit het grote aantal personen dat op enigerlei wijze er bij betrokken was. Over de werkbelasting van de commissie en subcommissies is hierboven al het een en ander meegedeeld. Daarnaast waren echter ontelbare anderen actief op dit gebied. Het jaarverslag van de Commissie voor de Tropen over 1969/'70 meldt dat er in het verslagjaar 70 personen voor kortere of langere tijd naar ontwikkelingslanden zijn geweest. In totaal waren daar 32 mensjaren mee gemoeid. De helft daarvan kwam voor rekening van detacheringen bij het Celos in Suriname en het Centre Néerlandais in Ivoorkust, alsmede van de uitzending van een studieteam naar Serawak. Een nota uit begin 1987 geeft globale informatie over de middelen, besteed aan op het buitenland gerichte activiteiten. Daaruit blijkt dat 7% van de begroting van de LU speciaal voor ontwikkelingssamenwerking was bestemd. Het ging om 10,5 miljoen aan personele en 4,5 miljoen aan materiële middelen. Daarnaast was ook een deel van de reguliere onderwijs- en onderzoeksinspanning op de Derde Wereld gericht. Volgens een zeer ruwe schatting werd in totaal 20% van de middelen van de LU besteed aan de gezamenlijke op het buitenland gerichte activiteiten.[123]

Belangstelling van LU voor buitenland

Van de mate waarin verschillende landen in de loop van twintig jaar zich in de publicitaire belangstelling van de LU mochten verheugen, geeft onderstaande tabel een indruk. Daarin zijn die landen opgenomen, die op zijn minst in één van de genoemde jaren vijf of meer keren zijn vermeld in één van de persorganen van de LU. Die vermeldingen zijn van zeer uiteenlopende aard: het gaat om artikelen, aankondigingen van lezingen, verslagen van reizen, berichten van en over comités, actiegroepen, samenwerkingsovereenkomsten, enzovoorts. Het heterogene karakter van deze gegevens maakt dat er slechts globale conclusies uit kunnen worden getrokken. Voor een verfijnde analyse leent het materiaal zich niet. Wel is duidelijk dat op een aantal landen het zoeklicht van publieke belangstelling en officiële bemoeienis veelvuldig is gericht geweest. Eén van die landen was Vietnam.

VIETNAM

De welhaast tot een obsessie uitgroeiende verontwaardiging over het Amerikaanse optreden in Vietnam zou in de jaren zeventig ook aan de LU veel gemoederen in heftige beweging brengen en een golf van activiteiten in het leven roepen. In de jaren 1971-1973 verschenen in de Belhamel voortdurend artikelen over de Vietnamoorlog.[124] In 1972 organiseerde het Komitee Jongeren voor Vietnam een Vietnamweek en werd een collecte voor het zwaar gehavende land gehouden.[125] De Wastra gaf medewerking aan deze activiteiten.[126] De Amerikaanse kerstbombardementen in 1972 vormden de druppel die de emmer deed overlopen. Namens het landelijke Komitee Wetenschap en Techniek voor Vietnam, Laos en Cambodja (KWT) drongen

Tabel 29. Landen die op zijn minst in één jaar vijf of meer keren zijn vermeld in LHB, WHB, WUB of Belh; in artikelen, aankondigingen van lezingen, verslagen van reizen, berichten van en over comités, actiegroepen, samenwerkingsovereenkomsten enz. enz., 1971-1990

Jaar	Vietnam	Zuid-Afrika	Chili	Suriname	Mozambique	Angola	Indonesië	Nicaragua	El Salvador	Costa Rica
1973	3	1	-	-	-	-	-	-	-	-
1972	7	3	2	-	-	-	-	-	-	-
1973	13	-	-	-	-	-	-	-	-	-
1974	6	-	3	6	-	-	-	-	-	-
1975	19	2	5	9	2	1	2	-	-	-
1976	7	1	5	1	3	9	16	-	-	-
1977	10	4	8	-	2	-	12	-	-	-
1978	9	2	4	1	2	1	14	1	-	-
1979	8	5	-	3	-	-	-	5	-	-
1980	1	1	-	4	-	-	4	-	1	-
1981	1	1	1	4	-	-	3	1	2	-
1982	2	2	-	4	-	-	5	-	1	-
1983	6	1	-	7	3	-	6	4	6	-
1984	3	4	-	3	1	-	3	3	4	2
1985	-	3	-	2	5	-	6	3	-	4
1986	1	1	-	-	1	-	3	1	-	-
1987	1	3	-	1	1	-	1	1	-	1
1988	1	1	-	2	-	-	1	2	-	-
1989	2	15	-	2	-	-	8	-	3	2
1990	-	7	-	-	-	-	2	-	-	11
Totaal	100	57	28	49	20	11	86	21	17	20

de Wageningse leden Rabbinge en Vissia er bij de LU op aan om, in navolging van de universiteiten van Leiden en Amsterdam, wetenschappelijke en technische hulp te verlenen aan Noord-Vietnam en het Zuidvietnamese Bevrijdingsfront.[127]

Aan activiteiten geen gebrek

Een belangrijke impuls ontving de Vietnam-beweging aan de LU, toen zij in 1973 doordrong tot in de officiële bestuursorganen. Had aan het begin van dat jaar een door studenten bij de Hogeschoolraad ingediende motie over Vietnam het nog niet gehaald, in maart besloot de Faculteitsraad, een Vietnamcommissie in het leven te roepen als subcommissie van de Vaste Commissie voor de Tropen.[128] Die commissie, waarin een aantal leden van het KWT was opgenomen, zou in de komende jaren heel wat activiteiten ontplooien. In oktober/november ging de 'LH Vietnam-Actie' van start. Daarbij werd aan de vakgroepen van de LU een lijst van uit Vietnam afkomstige vragen voorgelegd over de landbouwproblemen in dat land. De beantwoording van die vragen zou moeten bijdragen tot het oplossen van bedoelde problemen. Voorts werden er Vietnam-avonden georganiseerd en had een giro-actie plaats ten behoeve van een tweetal projecten, te weten het opzetten van een landbouwscheikunde-laboratorium voor Hanoi en het verstrekken van een boekenfonds aan de landbouwfaculteit van Cantho in Zuid-Vietnam. In het Comité van Aanbeveling voor de LH Vietnam-actie zaten prominenten zoals de Rector Magnificus, de voorzitter van het College van Bestuur en de voorzitters van Hogeschoolraad, Faculteitsraad en WSO.[129] De Belhamel bracht een speciaal nummer uit over Vietnam en de LU.[130] Intussen was in de gemeente Wageningen al geruime tijd het Wageningse

45 Dr. Lê Viêt Ly, hoofd van de afdeling Veeteelt van Landbouwhogeschool II te Ha Bac in Vietnam, bezocht in maart 1976 de vakgroep Zuiveltechniek

Vietnamkomitee, waarin PvdA, CPN, PPR, PSP, D'66, Humanistisch Verbond, WSO en VWO samenwerkten, actief. Ook dit comité organiseerde in november 1973 een aantal activiteiten met als doel het verlenen van hulp aan Noord-Vietnam.[131]

In 1974 begonnen de activiteiten resultaten af te werpen. De giro-actie werd in januari afgesloten met een opbrengst van ruim 10.000 gulden, in februari bezochten drie Vietnamese veeteeltdeskundigen de LU, teneinde zich te oriënteren op het gebied van veeteeltkundig onderzoek, in verband met het belang daarvan voor de Vietnamese landbouw, en in maart werd gemeld dat de concrete hulp vanuit de LU voor Vietnam op gang kwam. Bij een aantal vakgroepen waren namelijk onderzoeksprojecten geëntameerd ter beantwoording van de uit Vietnam gekomen vragen.[132] Door het ontbreken van adequate reacties uit Vietnam begon er echter onzekerheid te heersen over de mogelijkheden tot het bieden van hulp. Daarin kwam verandering toen in december 1974 Vissia, één van de leden van de LH Vietnam Commissie, samen met twee andere Nederlanders voor 14 dagen naar Noord-Vietnam ging, als gast van het Staatscomité voor Wetenschap en Techniek. Er werden bij dit bezoek contacten gelegd voor het opzetten van doelmatige projecten van samenwerking tussen Nederland en Noord-Vietnam.[133] Vissia kwam terug met een hele reeks verzoeken om hulp en beschreef zijn indrukken van de Vietnamreis in een doorwrocht en

informatief artikel in de Belhamel.[134] In januari 1975 kwam een vijf personen tellende delegatie van de universiteit van Hanoi een tegenbezoek brengen. Het programma behelsde onder meer een lezing met dia's van Vissia over zijn bezoek aan Noord-Vietnam en een lunch, waarbij o.a. de Rector Magnificus, de voorzitter van de faculteit en de voorzitter van de Vaste Commissie voor de Tropen aanzaten.[135]

Moeizame start

Toch bleek het in de praktijk moeilijk te zijn om de hulp op gang te brengen. In 1977 werd gemeld, dat men met de drie in het kader van het PUO ingediende en door de minister goedgekeurde projecten bodemkunde, irrigatie en veeteelt nog geen begin had kunnen maken. Dat kwam doordat de informatie die nodig was voor het opstellen van een gedetailleerd werkplan, in onvoldoende mate beschikbaar was.[136] Intussen werd niet stil gezeten. Schenkingen werden gedaan van wetenschappelijke apparatuur en aan de voorbereiding van hulpprogramma's werd verder gewerkt. Het ministerie van Ontwikkelingssamenwerking gaf financiële steun. Bezoeken over en weer moesten de communicatie met Vietnam bevorderen en de kennisoverdracht vergemakkelijken. Vietnam-avonden, Vietnam-weken en een overvloed aan publiciteit in de universiteitspers bleven in de jaren die volgden de Vietnam-zaak onder de aandacht brengen van de LU-gemeenschap. Begin 1978 ging de Rector Magnificus van de LU, als lid van een delegatie van drie Nederlandse universiteiten, naar Vietnam met als doel het sluiten van een officiële samenwerkingsovereenkomst met de Socialistische Republiek Vietnam.[137] Deze reis leidde tot een stroomversnelling. In principe werd overeenstemming bereikt over de tekst van de samenwerkingsovereenkomst zowel als over de inhoud van een aantal projecten.[138] Rector H.C. van der Plas kwam enthousiast terug en vol vertrouwen dat het bij de samenwerking om een zinvolle zaak ging. Het universiteitsblad citeerde van hem deze uitspraak: 'O ja, moet u begrijpen - ik ben anti-communist, maar dit vond ik een geweldig goeie zaak hoor'.[139]

Tegenwind

De geweldig goeie zaak bleef nog jaren doorgaan, maar er kwam steeds meer tegenwind. Reeds in 1977 was er in de Belhamel een zeer kritisch artikel met als titel 'Is Vietnam werkelijk bevrijd' verschenen. Daarin werd het zich socialistisch noemend regime beschuldigd van zaken als: rigoureuze politieke indoctrinatie van de bevolking, systematische vernietiging van het gezinsleven, boekverbrandingen, aanwezigheid van omscholingskampen die voor de onwilligen tot 'kampen des doods' werden, onderdrukking van de godsdienst.[140] Ook op landelijk niveau werden steeds meer stemmen gehoord die de schending van mensenrechten in Vietnam aan de kaak stelden en de voortzetting van hulp aan zo'n land problematisch achtten. De voorstanders van hulp reageerden met erop te wijzen dat het land ongelooflijk had geleden en dat het nu in een opbouwfase verkeerde. Het aanleggen van maatstaven, ontleend aan de westerse rechtsstaat, was misplaatst. Op zijn minst moest het voordeel van de twijfel worden gegeven.[141]

Toch groeide langzamerhand ook bij de voorstanders van hulp wel enige verontrusting, vooral toen de berichten over schending van mensenrechten bleven binnenkomen en er bijvoorbeeld sprake was van aanwending van dwangarbeid bij sommige samenwerkingsprojecten. Ook het feit dat Vietnam zich eind 1978 gewapenderhand mengde in de binnenlandse troebelen in Cambodja - daarbij overigens het schrikbewind van Pol Pot verjagend - droeg bij tot een negatief imago. Het voordeel van de twijfel deed echter aan de LU nog lang de balans doorslaan naar voortzetting van de hulp. In september 1979 debatteerde de Hogeschoolraad over het al dan niet voortzetten van de toen nog slechts formeel begonnen samenwerking met Vietnam. Besloten werd om ondanks de precaire politieke situatie de samenwerking te continueren.[142] Vanzelfsprekend is hierop ook van invloed geweest het feit, dat projecten de neiging hebben een eigen leven te gaan leiden, mede door de persoonlijke belangen die er mee gemoeid zijn en dat in dit geval de projecten bovendien deel uitmaakten van een samenwerkingsverband, waarvoor op regeringsniveau een samenwerkingsovereenkomst was gesloten.

Einde Vietnamkoorts

Aan het begin van de jaren tachtig ging het regeringsbeleid zich steeds sterker richten op een vermindering van de hulp aan Vietnam.[143] In de herfst van 1983 kwam het bericht dat alleen de projecten met een humanitair karakter nog in aanmerking zouden komen voor financiële steun uit Den Haag. 'Regiemversterkende' hulp zou echter moeten eindigen.[144] Protesten van de universiteiten die kort tevoren met Vietnam een samenwerkingsovereenkomst hadden gesloten, mochten niet baten.[145] De LU bleef toen een tijdlang zelf enige projecten financieren - in 1984 was daar nog een bedrag van ruim 700.000 gulden mee gemoeid - maar op den duur was dat niet vol te houden. Alleen het 'kattekleiproject', dat moest bijdragen tot vermindering van voedseltekorten in Vietnam, was als humanitair erkend en kreeg tot eind 1989 regeringssteun.[146] De Vietnamkoorts van de jaren zeventig was evenwel definitief voorbij, zoals ook de cijfers van de tabel laten zien. Andere landen waren intussen de aandacht van de LU gaan trekken. Onder die andere landen bekleedde Indonesië, onze voormalige kolonie, een belangrijke plaats.

INDONESIE

'Pro en contra samenwerking met Indonesië. Twee polen van een magneet, water en vuur' (*bijschrift bij artikel van redacteuren Simon Vink en Bert van Houten in WUB* 140690,3).

Zoals af te lezen is aan de gegevens in tabel 29, waren ook op dit land in de tweede helft van de jaren zeventig de schijnwerpers gericht. In 1975 en 1976 verschenen in de Belhamel verscheidene artikelen over Indonesië. Een daarvan was afkomstig van de werkgroep Wageningen van Amnesty International en stelde de behandeling van de hoge aantallen politieke gevangenen in Indonesië aan de kaak.[147] Een hele reeks artikelen kwam uit de koker van het met de WSO verbonden Imperialisme Kollektief en het daaruit voortgekomen Indonesië Komitee Wageningen. In die artikelen werd de geschiedenis van Indonesië sinds het aan de macht

komen van generaal Soeharto in donkere kleuren geschilderd en geplaatst tegen de eveneens donkere achtergrond van het koloniale tijdperk. Het westerse bedrijfsleven kreeg, evenals de Amerikaanse CIA, schurkenrollen in het drama toebedeeld en de LU werd met klem opgeroepen zich, ter vermijding van al te vuile handen, met haar elf onderzoeksprojecten uit het land terug te trekken.[148] Ook tegen het op handen zijnde samenwerkingsaccoord met de Brawijaya Universiteit van Malang werd de agitatie gericht. Tijdens besprekingen tussen vertegenwoordigers van die universiteit en van de LU kwamen met spandoeken gewapende studenten pamfletten uitdelen, die ondertekend waren door de WSO en opschriften droegen als 'Verbreek betrekkingen met het Suharto-bewind' en 'LH uit Indonesië'. Het toenmaals actuele feit van het hardhandig optreden van Indonesië in de voormalige Portugese kolonie Oost-Timor werd ook in de protestacties betrokken, onder meer door het houden van een collecte die 3500 gulden opbracht.[149] Daarmee waren de activiteiten geenszins uitgeput: discussieavonden werden gehouden en films vertoond, zoals een film van Amnesty International over de politieke gevangenen in Indonesië. Er werd geroepen om een openbaar debat aan de LU over de relatie LU-Indonesië, de PSF keerde zich in de Faculteitsraad tegen de met Indonesië aangegane samenwerkingsprojecten en protesten weerklonken tegen het bezoek van Indonesische universiteitsbestuurders aan de LU.[150] Lang niet iedereen aan de LU was het eens met het door WSO, Imperialisme Kollektief en Indonesië Komitee Wageningen vertolkte standpunt en de banden met Indonesië werden dan ook niet verbroken.[151]

De principiële tegenstanders achtten elke vorm van samenwerking met een militaire dictatuur als die van Indonesië uit den boze en wezen er bovendien op dat de hulp uit het westen geenszins ten goede kwam aan de arme Indonesische boeren. De voorstanders van samenwerking daarentegen meenden dat de hulp niet als politiek drukmiddel mocht worden gehanteerd, dat zij moest en kon worden aangewend ten bate van de bevolking en dat het aanhouden van de contacten de democratische krachten in Indonesië tot steun kon zijn.

De samenwerking met de universiteit van Malang vormde enige tijd het kristallisatiepunt bij uitstek voor het antagonisme over de relatie met Indonesië.[152] Daar kwam echter in 1978 nog eenzelfde voorwerp van contestatie bij, te weten het onder auspiciën van de NUFFIC staande samenwerkingsverband van een aantal Nederlandse universiteiten, waaronder de LU, met de Gadjah Mada Universiteit in Yogyakarta. Voor- en tegenstanders bestookten elkaar met feiten, argumenten en meningen. Uiteindelijk gaven echter de Hogeschoolraad en Faculteitsraad ook aan deze samenwerking hun fiat.[153]

Dat betekent overigens niet dat de protesten tegen de contacten met Indonesië geheel en al verstomden. Even leek het alsof de grote opwinding voorbij was, maar vanaf 1980 begon het universiteitsblad weer met een zekere regelmaat aandacht voor het onderwerp te vragen, al was het maar door het overnemen uit andere bladen van tegen de samenwerking gerichte artikelen en het publiceren van een oproep om mee te doen aan een elders geïnitieerde protestactie.[154] Daarnaast verschenen er echter ook door eigen redacteuren geschreven, informatieve kritische artikelen.[155]

Soms werd in Wageningen nog wel eens door een enkeling de daad van protest bij het woord van protest gevoegd, maar het effect ervan was nihil. Toen in november 1980 in 'De Wereld' een afscheidsreceptie werd gegeven voor de Indonesische delegatie van de Brawijaya Universiteit te Malang, posteerde zich bij de ingang een aantal leuzen roepende studenten met een spandoek, waarop stond te lezen: 'Geen piek voor de Suharto-kliek'. Het universiteitsblad berichtte daarover: 'Buiten stonden een aantal studenten met een spandoek leuzen te roepen. Dit werd hen glimlachend door de genodigden als een noodzakelijke en bij de democratie horend aspect in dank afgenomen.' [156]

In november 1982 leken de tegenstanders van samenwerking een overwinning te boeken. Toen namelijk moest worden beslist of het samenwerkingsverband met de Gadjah Mada Universiteit zou worden voortgezet, sprak de Faculteitsraad zich weliswaar uit vóór continuering, maar de Hogeschoolraad - daartoe voorbereid door een nota van de PSF en enkele artikelen in het universiteitsblad, eveneens afkomstig van de PSF - besloot met 15 tegen 10 stemmen van verdere samenwerking af te zien.[157] De overwinning bleek echter een Pyrrhusoverwinning te zijn. Het College van Bestuur bracht de zaak, voorzien van argumenten vóór continuering, opnieuw in de Hogeschoolraad en die besloot in juni 1983 voorlopig en een jaar later definitief, om de samenwerking voort te zetten.[158]

Contacten bevroren maar niet verbroken

In 1985 laaide de discussie weer op. De Hogeschoolraad nam in juni van dat jaar unaniem een motie aan, waarin hij uiting gaf zowel aan zijn verontwaardiging over de executie van de Indonesische vakbondsleider Mohammed Munir als aan zijn bezorgdheid over de voorgenomen terechtstelling van nog een aantal leiders van de verboden P.K.I., de communistische partij van Indonesië.[159] In september daaraanvolgende besloot de raad, de contacten met Indonesië te 'bevriezen', in de betekenis van geen verdere uitbreiding eraan geven.[160] Bovendien vond hij dat bij verdere executies de samenwerking helemaal moest worden verbroken. Dat laatste kwam echter in de ogen van het College van Bestuur neer op contractbreuk. 'Daar leent het college zich niet voor', aldus Rector Magnificus Oosterlee.[161] De PSF en de 'WSO-sectie onderontwikkeling' waren furieus - mede omdat een motie van de PSF over de situatie in Indonesië het in de Faculteitsraad niet had gehaald - en bleven hameren op de mensenrechtensituatie in Indonesië.[162]

Het bevriezingsbesluit kwam reeds in de zomer van 1986 weer op de tocht te staan, maar de PSF ging door met het ijveren voor beëindiging van de samenwerking.[163] Zij kreeg even de wind in de zeilen, toen de Universiteitsraad in zijn vergadering van 20 november van dat jaar besloot dat de LU de samenwerking met Indonesische universiteiten zo snel mogelijk moest verbreken. Het College van Bestuur kondigde echter aan, het besluit niet te zullen uitvoeren, zich daarbij beroepend op de nieuwe WWO, die de bevoegdheid tot het aangaan van contacten met derden bij het College legde en niet meer bij de Universiteitsraad.[164] Daarmee was voorlopig het pleit beslecht ten gunste van voortzetting van de samenwerking met Indonesië. Ook het eindrapport van de speciaal daarvoor ingestelde 'werkgroep

mensenrechten', dat in juni 1987 verscheen, bracht daarin geen verandering. De Commissie Buitenland vond dat de werkgroep er niet in was geslaagd om aan te geven hoe in de praktijk het mensenrechtencriterium moest worden gehanteerd bij de ontwikkelingssamenwerking.[165]

Pas in september 1989 ontstond er weer enige spanning rond de relatie met Indonesië. Een student en een medewerker van de Gadjah Mada universiteit waren door de rechter in Yogyakarta veroordeeld tot gevangenisstraffen van zeven en acht jaar, wegens het verspreiden van de verboden romans van Pramoedya Ananta Toer. In de Wageningse Universiteitsraad werd toen door de PSF een motie ingediend, waarin het College van Bestuur werd verzocht de onmiddellijke invrijheidstelling van de veroordeelden te eisen, alsmede afschaffing van de anti-subversieve wetgeving in Indonesië. De raad stemde alleen in met het eerste deel van de motie en het College wilde het laten bij een officieel protest tegen de veroordeling.[166]

In december 1989 wijdde het universiteitsblad een speciale uitgave aan het feit dat Indonesië veertig jaar zelfstandig was. Daarin werden niet alleen terugblikken geworpen, maar ook de actuele situatie kreeg weer veel aandacht. Over de omvang van de contacten van de LU met Indonesië geeft het volgende citaat informatie in het kort: 'De Landbouwuniversiteit heeft ter ondersteuning van haar activiteiten permanent elf medewerkers in Indonesië gestationeerd. Jaarlijks worden minstens veertig korte missies uitgevoerd en gemiddeld zijn er veertig Wageningse studenten aanwezig voor het doen van stage en onderzoek. De inspanningen van de Landbouwuniversiteit in Indonesië overtreffen daarmee ruimschoots die van haar steunpunten in Costa Rica en Ivoorkust.' Geconstateerd werd voorts dat de contacten met Indonesië nog steeds niet helemaal zonder problemen waren, maar dat 'het heilig vuur uit de discussie verdwenen' was. Rector Magnificus H.C. van der Plas merkte op: 'Het is een feit dat het mensenrechtencriterium niet meer zo speelt.'[167] Dat deed het nog wel voor Wertheim, emeritus hoogleraar in de Sociologie van Zuidoost-Azië aan de Universiteit van Amsterdam en decennia lang de drijvende kracht achter het Komitee Indonesië. In het hem afgenomen interview schetste hij in de donkerste tinten de Indonesische toestanden sinds het aan de macht komen van Suharto, 'die massamoordenaar'.[168] De bestuurders en wetenschapsbeoefenaren van de LU die betrokken waren bij de samenwerkingsprojecten, kwamen echter uit de artikelen in dit nummer van het universiteitsblad doorgaans naar voren als voorstanders van samenwerking. Zij voelden er niet voor om daarbij politieke factoren als zwaarwegende criteria te betrekken.

SURINAME

Ook met dit land bleef de LU in de postkoloniale tijd speciale banden onderhouden. Die speciale banden vormden, evenals in het geval van Indonesië, niet alleen een voorwerp van warme belangstelling maar tevens van kritische observatie. Dat daarbij aan weerskanten menigmaal het postkoloniale syndroom zich deed gelden, hoeft niet te verbazen.

Teneinde aan docenten van de LU de mogelijkheid te bieden tot het doen van onderzoek in de tropen en aan studenten om er hun praktijktijd door te brengen, was in februari 1967 op grond van een overeenkomst tussen de Surinaamse en Nederlandse ministers van landbouw het Centrum voor Landbouwkundig Onderzoek in Suriname (Celos) in Paramaribo tot stand gekomen. De aangelegenheden van het Celos werden sinds 1971 door de Commissie voor de Tropen toevertrouwd aan haar subcommissie Buitenlandse Centra. Het College van Bestuur van de LU vormde het bestuur van de stichting Celos. Het instituut moest zich beperken tot fundamenteel onderzoek, omdat er voor toegepast onderzoek al een landbouwkundig proefstation in Suriname was.

Blijkens berichten en artikelen in Belhamel en universiteitsblad is er in de jaren zeventig veel te doen geweest over het Celos. Uit het instituut zelf kwam de klacht dat het van de LU niet genoeg aandacht en middelen kreeg, zodat het niet adequaat kon functioneren. Ook deden er zich spanningen voor tussen naar democratisering strevende stafleden en studenten aan de ene en de directie aan de andere kant.[169] Van andere zijde kwam er kritiek op het feit dat het Celos geenszins het directe belang van de bevolking van Suriname diende. Daar stond weer tegenover dat zulks in beginsel ook niet mogelijk was, als gevolg van de opgelegde beperking tot fundamenteel onderzoek.[170]

46 Celos vanuit de lucht in 1968

Het College van Bestuur verklaarde reeds in 1974 dat het medewerking wilde verlenen aan de 'Surinamisering' van het Celos. Het was bereid te zijner tijd het Celos te laten opgaan in het Natuurtechnisch Instituut (Natin), eveneens gevestigd te Paramaribo en opgericht om middelbaar, hoger beroeps- en wetenschappelijk onderwijs te verzorgen op natuurtechnisch terrein. Om uiteenlopende redenen stuitten deze plannen op tegenkanting in Faculteitsraad en Hogeschoolraad. De PSF vond dat het Natin te sterk werd beïnvloed door de grote bedrijven in Suriname en dat samenwerking ermee zou leiden tot veronachtzaming van de werkelijke noden van de Surinaamse bevolking. Van andere zijde werd erop gewezen dat het Natin mede een middelbare beroepsopleiding omvatte en daar kon men toch geen universitair onderzoek aan verbinden. Het zou beter zijn, naar versterking van het onderbemande, bloedarme Celos te streven.[171] In de Belhamel werd de noodklok geluid met een artikel, dat als volgt begon: 'Het Centrum voor Landbouwkundig Onderzoek in Suriname (Celos) dreigt tussen de wal en het schip te vallen. De Landbouwhogeschool wil er waarschijnlijk vanaf en de Surinaamse regering wil het ook niet hebben. Als het tussen de wal en het schip valt dreigt het een prooi te worden van de internationale geldhaaien, zoals bv. de met geld van Rockefeller en Ford-Foundations opgerichte onderzoekinstituten.' En het slot van het artikel luidde aldus: 'Om acceptabel te zijn zou het onderzoek van het Celos zich, fundamenteel of toegepast, moeten richten op de problemen van de kleine boer. De LH moet evalueren in hoeverre dit nu gebeurt en het onderzoek daaraan aanpassen. Los daarvan moet o.i. gestreefd worden naar een Celos onder Surinaamse vlag. Mocht de Surinaamse regering het Celos toch kwijt willen, nou, dan moet het maar.' [172]

Het streven naar een Celos onder Surinaamse vlag vond in het begin van 1975 bijval in de Hogeschoolraad. Het onderzoek van de LU in het Celos moest echter ook versterkt worden.[173] Dat de LU bereid was om ook na de overdracht van het Celos de samenwerking met Suriname loyaal en royaal voort te zetten, bleek in de herfst van 1975. Faculteitsraad en Hogeschoolraad gaven toen hun goedkeuring aan drie omvangrijke onderzoeksprojecten in Suriname, een landbouw-, een voedings- en een bosbouwproject, die elk drie jaar zouden lopen en waarmee per jaar voor de LU 1,5 à 2 miljoen gulden gemoeid was. Voor de uitvoering, die eind 1976 een aanvang nam, stelde de LU vijf personeelsleden beschikbaar.[174] De overdracht van het Celos had plaats per 1 januari 1976. De gebouwen, terreinen en installaties, die bij de stichting 1,5 miljoen gulden hadden gekost, werden door de LU aan de Universiteit van Suriname geschonken. Het instituut zou verbonden worden aan de nog op te richten natuurtechnische faculteit.[175]

In verband met het onafhankelijk worden van Suriname werd in 1976/'77 de subcommissie Buitenlandse Centra, waaronder het Celos ressorteerde, vervangen door een Begeleidingscommissie Suriname-projecten, bestaande uit een Surinaamse en een Nederlandse sectie. Het Celos zou immers voortaan een Surinaams instituut zijn en de verhouding tussen de Universiteit van Suriname en de LU werd in het vervolg geregeld door middel van samenwerkingsovereenkomsten.[176] Op bestuurlijk niveau werkte een Samenwerkingsovereenkomstcommissie (SOC), paritair samengesteld uit Surinamers en Nederlanders.[177]

47 Ter gelegenheid van het onafhankelijk worden van Suriname, op 25 november 1975, werd er bij Celos een boom geplant

Na staatsgreep en decembermoorden

Toen de militaire staatsgreep van februari 1980 in Suriname een algehele destabilisatie inluidde, brak er ook voor het gesurinamiseerde Celos een woelige tijd aan. In het voorjaar van 1980 werden in het Wageningse universiteitsblad reeds kritische geluiden over het Celos vernomen, afkomstig van een aantal studenten. De sfeer zou er koloniaal zijn, de kloof tussen staf en arbeiders te groot, de beschikbare middelen niet toereikend om de gestelde doeleinden te verwezenlijken enzovoorts.[178] De zomer van het jaar daarop bracht arbeidsonrust op Celos, compleet met een langzaamaanactie, een staking, een bezetting van het directiekantoor en een kortstondige gijzeling van de directeur en een bestuurslid.[179]

De relatie van Nederland met Suriname ondervond een ernstige terugslag door de militaire staatsgreep van 1980 en vooral door de in december 1982 gepleegde moord op vijftien gevangen genomen tegenstanders van bevelhebber Bouterse. Deze laatste gebeurtenis was voor de Nederlandse regering aanleiding tot het opschorten van de ontwikkelingshulp. Ook de samenwerking van de Nederlandse universiteiten met de Universiteit van Suriname werd op een laag pitje gezet. Voor laatstgenoemde universiteit waren het eveneens roerige tijden, met stakingen, be-

zettingen en ontzettingen, terwijl twee docenten het leven lieten bij de gebeurtenissen van december 1982 en bestuursstructuur en onderwijsprogramma ingrijpend werden veranderd.[180]

De Hogeschoolraad van de LU sprak onmiddellijk na het bekend worden van de december-moorden zijn afkeer erover uit en besloot op 18 december 1982 unaniem, de samenwerking met Suriname te bevriezen zolang de toestand van rechtsonzekerheid daar voortduurde. Met 'bevriezen' werd bedoeld dat de lopende activiteiten mochten worden voortgezet, maar dat geen nieuwe mochten worden voorbereid of begonnen.[181] Suriname verdween voor vele jaren uit het jaarverslag van de Vaste Commissie Buitenland, maar voorlopig niet uit de kolommen van het universiteitsblad. Nog in 1983 verscheen een reeks artikelen van redacteur Heybroek, die het land bereisde en over verscheidene aspecten rapporteerde, onder meer over de gevolgen van het stopzetten van de samenwerking en over de situatie aan de Surinaamse universiteit. Het was een weinig rooskleurig beeld, dat uit deze verslagen oprees.[182]

In het najaar van 1984 was drs. E.A. Brunings, voorzitter van het College van Bestuur van de Surinaamse Universiteit - inmiddels omgedoopt in Anton de Kom Universiteit - in ons land om te praten over hervatting van de universitaire samenwerking. Toen hij in dat kader ook een bezoek bracht aan de LU, werd hem te verstaan gegeven dat nieuwe activiteiten pas konden worden aangevat als op politiek gebied de lucht weer enigszins zou zijn opgeklaard.[183]

Hoewel de LU niet het voornemen had tot opzegging van de samenwerkingsovereenkomst met Suriname over te gaan, was er in 1984 niettemin sprake van plannen om de gelden die indertijd waren toegekend voor het onderzoek in Suriname, in de toekomst te bestemmen voor nieuwe steunpunten in Costa Rica en/of Sri Lanka.[184]

Pas toen er in 1987 na een periode van tien jaar weer verkiezingen waren gehouden, kwamen de officiële contacten met Suriname langzamerhand en aarzelend weer op gang. Dat geldt ook voor de universitaire samenwerking. Van de zijde der LU werd met de hervatting geen haast gemaakt; pas in november 1989 werd gemeld dat het College van Bestuur universitaire samenwerking met Suriname weer mogelijk achtte.[185]

ZUID-AFRIKA

Apartheid, zware steen des aanstoots

Dit is het vierde land, dat aan de LU veel belangstelling heeft gewekt en veel politieke opwinding heeft veroorzaakt. Tabel 29 toont aan, dat in de media van de LU door de jaren heen aandacht aan dit land is geschonken, met een ware publiciteitsexplosie aan het eind van de jaren tachtig. De steen des aanstoots was in dit geval natuurlijk de apartheid. Om de lezers daarover te informeren, tot standpuntbepaling te prikkelen en tot steun aan de Anti-Apartheids Beweging op te roepen, verschenen in de jaren zeventig verscheidene artikelen in de Belhamel.[186] De 'werkgroep vormingswerk seksie Zuidelijk Afrika' ontplooide diverse activiteiten, deels in samen-

werking met andere organisaties zoals USU en Imperialisme Kollektief. Sommige van deze activiteiten waren niet uitsluitend gericht op Zuid-Afrika, maar ook op andere landen in de regio zoals Angola, Mozambique en Guinee-Bissao. Er werden voorlichtingsavonden georganiseerd, informatiemateriaal verspreid, inzamelacties gehouden enzovoorts.[187] Ook van kerkelijke zijde liet men zich niet onbetuigd; in de afsluitende kerkdienst van de vredesweek in Wageningen, georganiseerd door het Interkerkelijk Vredesberaad (IKV) in 1975, ging de Zuid-Afrikaanse kleurlingpredikant ds. Boesak voor.[188]

Rumoer ontstond in 1977, toen bleek dat onder de 21 hoogleraren die bij de regering hadden aangedrongen op herstel van het cultureel accoord met Zuid-Afrika, zich twee Wageningers bevonden, namelijk de socioloog Kooy en de pedagoog-didacticus F.W. Prins. Het Komitee Zuidelijk Afrika protesteerde en in de Hogeschoolraad werd door de PSF de vraag opgeworpen of de beide hoogleraren met hun actie niet de naam van de LU in diskrediet hadden gebracht. Kooy wees die aantijging van de hand door erop te wijzen dat hij in verscheidene publikaties zich duidelijk een tegenstander van de apartheid had betoond. Hij was echter ook van mening dat blank Zuid-Afrika niet zou zwichten voor opstand of boycot. Wellicht dat economische drukmiddelen effect zouden kunnen sorteren, maar zeer waarschijnlijk achtte hij dat niet. Verbreking van het cultureel verdrag zou in elk geval geen positieve uitwerking hebben. Daarentegen zou juist het onderhouden van culturele en wetenschappelijke contacten met de Zuidafrikaners liberaliserend kunnen werken. Kooy voegde eraan toe: 'Als ik zie, dat we wel betrekkingen blijven onderhouden met de Sowjetunie en met Indonesië, dan is mijn vraag toch: waarom de ene wel en de ander niet.'[189] Tegenstanders van culturele betrekkingen geloofden niet in die liberaliserende werking. Zij waarschuwden ervoor dat het cultureel accoord kon worden geïnterpreteerd als teken van steun aan het bestaande Zuidafrikaanse bewind.[190]

De wereldwijde stormloop tegen de apartheid bleef in Wageningen weerklank vinden. In 1978 organiseerde SSR Zuid-Afrika-weken met lezingen, een film, een toneelstuk en een fototentoonstelling.[191] In 1979 verstoorde een groep studenten met zwartgemaakte gezichten de lezing die een Zuid-Afrikaan voor de vakgroep Fytopathologie hield en nam de Hogeschoolraad een motie aan, waarin leden van de LU-gemeenschap werd ontraden om wetenschappelijke contacten met Zuid-Afrika te onderhouden.[192] Sommigen vonden deze motie niet ver genoeg gaan en uit onvrede over de naar hun smaak te passieve opstelling van de LU inzake Zuid-Afrika richtten zij de ANC-steungroep op. Deze pleitte voor steun aan de internationale campagne voor de vrijlating van Nelson Mandela, de leider van het African National Congress (ANC), die een levenslange gevangenisstraf moest uitzitten op Robbeneiland.[193] In mei 1981 werd een ANC-actieweek gehouden met lezingen, film, toneel, cabaret en muziekuitvoeringen.[194] Voorlichtende artikelen in het universiteitsblad wilden bijdragen tot vergroting van de kennis omtrent Zuid-Afrika, veelal met de bedoeling om de strijd tegen de apartheid te steunen.[195]

Onenigheid over gedragslijn

Binnen de LU staken bij tijd en wijle controversen de kop op over de gedragslijn die tegenover Zuid-Afrika moest worden gevolgd. Dat gebeurde bijvoorbeeld in 1984, toen de LU afwijzend had gereageerd op het verzoek van een Zuid-Afrikaan om in Wageningen een promotieonderzoek te doen. Op aandringen van de CSF besloot de Hogeschoolraad tot een nadere interpretatie van het uit 1979 daterende besluit, dat wetenschappelijke contacten met Zuid-Afrika afwees. Gesteld werd nu dat die afwijzing alleen gold voor contacten met instellingen en organisaties en niet voor die met individuen.[196] Het College van Bestuur schreef daarop aan de betrokken Zuid-Afrikaan dat hij alsnog kon solliciteren naar een promotie-assistentschap aan de LU.[197]

Een andere twistappel was de instelling in 1987 door de Universiteitsraad van een Anti-Apartheidsfonds, waaruit onderzoek ten behoeve van het 'post-apartheidstijdperk' in Zuid-Afrika zou worden gefinancierd. Door de fractie van TAP'82 in de raad werd hiertegen bezwaar aangetekend en zij maakte dat bezwaar kenbaar in een brief aan de minister van landbouw.[198]

Er is ook nogal wat te doen geweest over de subsidie van de LU aan de stichting AIESEC-Wageningen. Deze Association Internationale des Étudiants en Sciences Économiques et Commerciales is een internationale organisatie met als doel onder meer het verschaffen van praktijkervaring aan studenten en het verbeteren van het management in ontwikkelingslanden. Van de 64 landen die meedoen in de AIESEC is Zuid-Afrika er een. Toen de Wageningse stichting zich niet van de Zuid-Afrikaanse zusterorganisatie wilde distantiëren, trok de Universiteitsraad in 1985 de subsidie van 1600 gulden in. AIESEC maakte echter hierna nog wel gebruik van de economenkamer in de kelder van de Leeuwenborch. Ook daaraan wilden de raadsfracties van PSF en PP in 1987 een eind maken.[199]

De Shell onder vuur

Het zwaarste offensief van de zijde der anti-apartheids-beweging zou plaats hebben aan het eind van de jaren tachtig in de vorm van de acties tegen de aanwezigheid van de Shell in Zuid-Afrika. In het voorjaar van 1989 vroeg het 'Komitee Shell uit Zuid-Afrika' in een brief aan College van Bestuur en Universiteitsraad om geen contractonderzoek voor de Shell meer te verrichten. Het comité beschouwde Shell als een belangrijke pijler van de Zuidafrikaanse economie en meende dat men door Shell te treffen tevens de apartheid bestreed. Op dat moment liepen er aan de LU vijf onderzoeksprojecten met financiële ondersteuning van de Shell.[200] In de eerste helft van april werd er in Wageningen een actieweek georganiseerd ter voorbereiding op een landelijke manifestatie, die in de tweede helft van de maand in Amsterdam zou worden gehouden. De ANC-steungroep stortte schelpen op de Markt te Wageningen, waar dan het publiek overheen moest lopen: het vertrappen van de Shell. Bij het Shell-benzinepompstation aan de Lawickse Allee werden automobilisten door actievoerders opgeroepen om niet meer Shell te tanken.[201]

De oproep om de contacten met de Shell te verbreken, vond evenwel binnen de LU weinig weerklank. Alleen de PSF stond er achter. Den Ouden van de CL gaf

daarentegen als zijn mening: 'Een boycot van Shell? Ik vind dat allemaal zo naïef. Wie zit je daar nou mee te helpen? De werkgelegenheid van de zwarte bevolking gaat verloren en dan hoop je dat de hemel op aarde komt.' Van Zon van de PSF stelde daar tegenover: 'Het is een bekend verhaal dat Shell in ieder geval de werkgelegenheid in stand houdt. Maar het ANC en andere zwarte groepen staan wel achter de boycot. En natuurlijk kan Shell iets bedenken om de boycot te ontduiken, maar je moet toch ergens beginnen?' Een woordvoerder van Shell gaf het volgende commentaar: 'Ook wij zijn ernstig gekant tegen apartheid. Door in Zuid-Afrika te blijven denken wij een klein steentje bij te dragen aan het opheffen daarvan. Dat willen wij doen ten eerste door te zorgen voor goede onderwijsvoorzieningen voor de werknemers en ze niet te discrimineren en ten tweede door dat uit te stralen op andere bedrijven en de overheid. Het probleem van apartheid is vooral terug te voeren op educatie. Wij geven ook beurzen aan zwarte studenten aan universiteiten in Zuid-Afrika. In advertentiecampagnes keren we ons tegen de apartheid. Als wij daar weggaan neemt de overheid ons bedrijf over en daar gaan onze 2500 werknemers zeker niet op vooruit. Zo los je het probleem niet op.'[202]

De zaak Shell en Zuid-Afrika bleef een twistappel van belang, ook binnen de LU. In mei 1989 kwam het bericht dat een meerderheid van de Universiteitsraad de wens had geopperd om de relaties met de Shell te verbreken, maar tegelijkertijd werd gemeld dat een grote meerderheid van de zwarte bevolking in Zuid-Afrika wilde dat de buitenlandse bedrijven zouden blijven.[203] Intussen ging de anti-apartheids-agitatie onverminderd door.[204] In juli 1989 sprak de Universiteitsraad zich in drie moties uit tegen banden met de Shell, maar het College van Bestuur reageerde met de mededeling dat het de vakgroepen niet zou dwingen, de moties uit te voeren.[205]

Universiteitsblad besmet verklaard

Toen het universiteitsblad op een gegeven moment een advertentie ter grootte van een bladzij van de Shell opnam, richtten de acties zich tegen het blad. Een groep studenten kreeg de oplaag van het besmette nummer te pakken, scheurde de bladzij met de Shell-advertentie eruit, verspreidde het aldus gekuiste blad en stuurde de uitgescheurde bladzijden naar Shell.[206] Terwijl zich in het universiteitsblad de discussie ontplooide over het al dan niet opnemen van advertenties van de Shell, ging het blad daar gewoon mee door.[207] Ook een nieuwe actie in november bracht daarin geen verandering. Ditmaal werden bijna 8000 exemplaren van het blad door een groep van ongeveer 35 actievoerders van de postkamer overgebracht naar de Leeuwenborch. Daar werd de omstreden advertentie voorzien van stickers met opschriften zoals: 'WUB en Shell een lekker stel', 'Shell, uw ideale partner in apartheid', 'Hoe moordlustig moet je zijn om te werken bij een wereldconcern' en 'Shell tankt apartheid, WUB tankt Shell'. Daarna werden de bewerkte bladen door personeel van de postkamer opgehaald en verspreid.[208] De PSF deed een poging om de Universiteitsraad te doen besluiten, de financiële steun aan het universiteitsblad op te schorten totdat het zou ophouden met het plaatsen van Shell-advertenties. De desbetreffende moties werden echter verworpen; de andere raadsfracties en het College van Bestuur achtten ze in strijd met de persvrijheid.[209]

Er kwamen trouwens ook steeds meer stemmen die vonden dat, nu een begin was gemaakt met afschaffing van de apartheid, de boycot van Zuid-Afrika en daarmee die van Shell moest worden beëindigd of op zijn minst versoepeld.[210] Wel verklaarde de Universiteitsraad in februari van 1990 nog de reisbeurs van de Shell besmet. Vakgroepen die meedongen naar die beurs, zouden niet in aanmerking komen voor een vergelijkbare, door het College van Bestuur beschikbaar gestelde beurs. In november verscheen echter het bericht dat het College de discussie daarover weer wilde openen in verband met het veranderende politieke klimaat in Zuid-Afrika en met de opkomende geluiden om de boycot tegen het land te verzachten. [211] Het heeft nog wel even geduurd, maar die verzachting is er inderdaad gekomen. De Commissie van Advies voor het Anti Apartheidsfonds (cie AAF; voorz. J.W.Kroon) liet op 15 mei 1992 een nota uitgaan betreffende contacten met Zuid Afrika. Daarin staat onder meer: 'Nu in Zuid Afrika duidelijke stappen zijn gezet op weg naar een ontmanteling van het bestaande apartheidssysteem, hebben het College van Bestuur en de UR besloten om het boycotbesluit van de LUW inzake contacten met Zuid Afrika op te schorten.' Vakgroepen en personen mochten weer contacten aanknopen en onderhouden met instellingen in Zuid-Afrika.

OVERIGE LANDEN

Zoals in het voorgaande reeds is gebleken, strekte de bemoeienis en belangstelling vanuit de LU zich, behalve over de vier apart behandelde landen, uit over zeer veel andere landen, vooral landen in Latijns-Amerika, Afrika, Azië en Oost-Europa. Delegaties en andere bezoekers werden ontvangen - hetzij officieel door de LU, hetzij door groepen studenten - uit landen als Cuba, Vietnam, China en de Sowjetunie.[212] Studentenuitwisseling vond plaats met Tsjechoslowakije en Polen.[213] Veel bemoeienis beperkte zich tot woord en geschrift. Zo werden er lezingen, scholingsavonden, leergangen en dergelijke gehouden over en hielden actiegroepen, werkgroepen en comités zich onder meer bezig met Chili, Cuba, Rusland, Tanzania, Noord-Vietnam, Palestina, Zambia, Griekenland, Ethiopië, Brazilië, Uruguay, Argentinië, Nicaragua, Columbia, Angola, Portugal en El Salvador. In vrijwel elk nummer van de universiteitsbladen - vooral de Belhamel liet zich niet onbetuigd - verschenen artikelen en mededelingen over het buitenland, meer of minder positieve over landen als Cuba, Tanzania, Roemenië, China en het Chili van Allende; afkeurende over bijvoorbeeld Griekenland onder het kolonelsbewind, Franco-Spanje, Maleisië, Singapore, Thailand, Iran, verscheidene Latijns-Amerikaanse landen en China na de studentenopstand van 1989. Maar ook werden wel oproepen tot steun aan de dissidenten in de Sowjetunie geplaatst [214] en werd genuanceerd geschreven over de DDR. [215] Door het neerslaan van de studentenopstand in China in de zomer van 1989 kwam dat land terecht in de groep met een negatieve beoordeling: de Universiteitsraad nam een desbetreffende motie aan.[216]

Uit alles blijkt dat de in ons land zo notoir aanwezige neiging, om in de wereld als 'gidsland' te willen optreden, zich in de afgelopen decennia ook aan de LU in sterke mate heeft laten gelden.

Ivoorkust

De LU heeft in 1953 met medewerking van de Franse onderzoeksorganisatie Office de la Recherche Scientifique et Technique Outre-Mer (ORSTOM) in Ivoorkust een dependance of steunpunt opgericht, het Centre Néerlandais te Adiopodoumé. Het steunpunt werd beheerd door een wetenschappelijk medewerker van de LU en bood aan docenten de gelegenheid om onderzoek te verrichten en aan studenten met een tropische afstudeerrichting of specialisatie om praktijk te doen in de tropen als onderdeel van hun doctoraalstudie. Er was een gebouw waar de studenten konden worden gehuisvest. Bovendien kregen zij een bijdrage in de reiskosten en een toelage om in het levensonderhoud te voorzien.[217] In het academisch jaar 1972/'73 verbleven acht studenten voor hun praktijk op het centrum.[218] In de periode van september 1973 tot april 1975 waren het er zeven.[219] De verslagen van de Vaste Commissie Buitenland over 1977/'78 en 1978/'79 signaleerden een groeiende belangstelling van praktijkstudenten voor het centrum. De precieze aantallen werden niet genoemd, maar wel werd gewezen op de wenselijkheid van uitbreiding van het centrum met extra studentenkamers.[220] Dat er inderdaad groei in zat blijkt uit het verslag over 1979/'80; in dat jaar hadden 15 studenten een stage op het centrum voltooid. Na een inzinking in 1981 met 8 [221] en 1982 met 10, werd het aantal van vijftien wederom gehaald in 1983.[222] De gewenste uitbreiding van het centrum had intussen plaats gehad in 1982, toen het aantal kamers voor individuele studenten werd verdubbeld van vier naar acht, terwijl er bovendien een woning voor onderzoeksassistent Vooren werd gebouwd.[223] De Hogeschoolraad besloot in september 1984 dat het Centre Néerlandais in Ivoorkust moest worden versterkt.[224] Er was toen tevens sprake van de oprichting van een sub-centrum, speciaal gericht op de Sahelregio. Het aantal praktijkstudenten nam inmiddels verder toe: het bedroeg in 1987 circa twintig.[225]

Costa Rica

Na het stopzetten van de activiteiten van de LU in Suriname, werd de behoefte gevoeld aan andere mogelijkheden voor onderzoek in de tropen. In het voorjaar van 1984 was een missie naar Costa Rica geweest om te onderzoeken of vestiging aldaar van een LU-centrum mogelijk was. Na terugkomst bracht zij in mei verslag uit aan de Vaste Commissie Buitenland en zij voegde daar het advies aan toe om een onderzoeks- en praktijkplaatsencentrum van de LU te koppelen aan het internationale Centro de Agricultura Tropical para Investigacion i Extencion (CATIE), gevestigd in de hoofdstad San José.[226] Het Faculteitsbestuur zag een eventueel steunpunt in Costa Rica als een goed alternatief voor het weggevallen steunpunt Suriname en wilde de Surinamegelden daar ook wel voor gebruiken.[227] In september 1984 viel in de Hogeschoolraad het besluit om tot vestiging van een steunpunt voor onderzoek en praktijk in Costa Rica over te gaan. Van de zijde van het College van Bestuur was gewezen op een belangrijk pluspunt, namelijk het feit dat het steunpunt de LU, door de aansluiting bij het internationale centrum, slechts weinig zou kosten.[228]

48 Personeel en stagiaires in Adiopodoumé; oktober 1978

De verwachtingen waren dus positief gestemd, maar al spoedig werd er enig roet in het eten gestrooid. In het Wageningse universiteitsblad verschenen kritische artikelen van redacteur Frank Heybroek over Costa Rica en het landbouwkundig centrum CATIE.[229] In december 1985 kwam er het alarmerende bericht dat het steunpuntproject Costa Rica in gevaar was, omdat de vakgroep Bodemkunde er voorlopig niet aan mee wilde doen, gezien het feit dat niet duidelijk was of de bodem in dat land interessant genoeg was voor praktijkstages van studenten.[230]

Het steunpunt is daar echter niet aan te gronde gegaan. Het voorzag dan ook duidelijk in een behoefte. Over 1987 kon worden gemeld dat circa 35 studenten van de LU er hun praktijktijd hadden doorgebracht.[231] En wat de problemen voor Bodemkunde betreft, die waren kennelijk niet onoverkomelijk. Immers, toen er in juli 1987 in het universiteitsblad een artikel verscheen, waarin studenten vertelden over hun verblijf en werk op de nieuwe LU-dependance Los Diamantos, bleken daar wel degelijk bodemkunde-studenten bij te zijn.[232] In november 1989 constateerde coördinator Wienk zelfs dat het Wageningse steunpunt vooral een bodemkundig steunpunt was geworden. Hij betreurde dat van het oorspronkelijk bedoelde multidisciplinaire onderzoek weinig terecht gekomen was.[233] Anderen wezen erop dat de verwachtingen op dat punt wellicht te hoog gespannen waren geweest.[234]

Problemen en kritiek

Het steunpunt kwam in 1989 in de problemen doordat zijn onderzoeksvoorstellen in het kader van de Voorwaardelijke Financiering geen goedkeuring verkregen wegens onvoldoende wetenschappelijke kwaliteit. Desondanks besloot het College van Bestuur om de dienstverbanden met de medewerkers van het steunpunt te verlengen. Tegelijkertijd drong het bij het Bureau Buitenland aan op voortvarendheid bij de evaluatie van het steunpunt.[235] Een nieuw onderzoeksvoorstel werd door de Vaste Commissie voor de Wetenschapsbeoefening ook weer voorlopig afgekeurd. Toch kwam daardoor de toekomst van het steunpunt niet direct in gevaar. Het College van Bestuur was namelijk van opvatting dat het bestaan van een steunpunt niet automatisch inhield dat daar ook VF-onderzoek moest plaats hebben.[236] Na bijstelling van het ingediende onderzoeksvoorstel werd het alsnog goedgekeurd door de Vaste Commissie Wetenschapsbeoefening. Dat ging overigens niet geruisloos. Een tiental studenten had plaats genomen op de publieke tribune en verlangde van de voorzitter spreekrecht om de resultaten van een door hen verrichte 'schaduwevaluatie' naar voren te brengen. Commissievoorzitter Renkema wilde de publieke tribune echter geen spreekrecht geven. Toen een van de studenten toch het woord nam, schorste de voorzitter de vergadering en verlieten de commissieleden, met uitzondering van de student-leden, demonstratief de vergadering. Pas nadat een van de indieners van het onderzoeksvoorstel had toegezegd, een exemplaar van de schaduwevaluatie aan de werkgroep Costa Rica te zullen sturen, kon de vergadering worden hervat en werd het VF-voorstel goedgekeurd.[237] De projectgroep, die de schaduwevaluatie had uitgevoerd in opdracht van het Imperialisme Kollektief, de PSF en de Midden-Amerika werkgroep, had zware, politiek geladen kritiek. Zij was van mening dat, onder meer door het achterwege laten van een maatschappijkritische analyse en door het falen van de multidisciplinaire aanpak, de LU mede verantwoordelijk was voor het verdwijnen van de kleinschalige landbouw in Costa Rica.[238] De studenten bleven aandringen op een discussie over de inhoud van het onderzoeksvoorstel en over de mogelijke gevolgen van de resultaten van het onderzoek.[239] Die discussie werd in september in de Universiteitsraad weliswaar gevoerd, maar tenslotte werd het zo zwaar geattaqueerde onderzoekprogramma toch goedgekeurd.[240]

Evaluatie gevraagd

In 1990 deed het hoofd van het Bureau Buitenland, ir. C.W.M. de Ranitz, het voorstel om de steunpunten Ivoorkust en Costa Rica, alsmede het Sahelprogramma, te evalueren. Daarbij zou het Bureau Buitenland zich beperken tot het verstrekken van informatie, terwijl de eigenlijke evaluatie zou moeten geschieden door twee externe beoordelaars.[241] Terwijl het evaluatierapport nog moest worden uitgebracht, verscheen in het universiteitsblad van 8 november 1990 een artikel met het opschrift 'Toekomst steunpunt Ivoorkust onzeker'.[242] Het blijkt te gaan over het steunpunt dat de LU sinds 1986 heeft in de Taï-regio van Ivoorkust en dat op zo'n 500 km afstand ligt van het Centre Néerlandais. Verscheidene onderzoeksprojecten van het steunpunt werden gefinancierd door de stichting Tropenbos. Die financiering liep gevaar, omdat de stichting eiste dat het onderzoek beter zou worden afgestemd op haar doelstelling: het behoud van het tropisch regenwoud.

1 LHB 210471,1,2
2 Arch. CvB, 'LH-waarheen?'
3 Van de akker de wereld in. Rede van Ir. P.van der Schans, Directeur van het Landbouwonderwijs, ter gelegenheid van de herdenking van 100 jaar Landbouwonderwijs in Nederland op 8 maart 1976, p.7
4 Id., p.8
5 LHB 050275,5
6 Belh 230373,2
7 Belh 250674,1,2
8 WHB 140286,3

9 Arch. LU-51.4.07.12 I b - Ontwikkeling en instandhouding. Selectieve Krimp en Groei operatie 1986/1987
10 Folia Civitatis 100492,p. 1-2
11 WUB 250491,9
12 Jaarverslag LH 1978/'79,9; WHB 150978,1; 220978,1,6; 061078,3; 201078,1; 271078,1,3; 171178,1
13 WHB 091179,3
14 Jaarverslag LH 1978/'79,9
15 WHB 171080,1; 090983,2
16 WUB 081190,6,13; 221190,11; 100191, 1,2,9; 170191,9
17 WUB 150976,3
18 LHB 131174,3
19 WHB 190478,1
20 LHB 110577,1
21 LHB 110577,1; WHB 211277,3
22 WHB 080378,5
23 WHB 090580
24 WHB 070685,4
25 WHB 240987, 1,2
26 WHB 131290,2
27 LHB 250276,8
28 Arch.CvB.07.354 Werkgroep ruimtelijke ordening en planning LH-Gemeente 1972/'73; id.07.5 I e-1 Bestuur en Beheer. Bestuurlijk overleg LH/DLO/B&W Wageningen 1977/'79
29 Zie over dit integratiestreven p.184 e.v.
30 WUB 080988,9
31 WUB 100189,8
32 LHB 240376,9
33 Belh 150471,3
34 Belh 281071, 2,4
35 Belh 180371, 1,2,3
36 Belh 150471, 4
37 Belh 180371, 4
38 Belh 230971,1
39 Belh 080372,3
40 Belh 160272,3
41 LHB 100173,1,2
42 LHB 200972,1
43 LHB 131272,1
44 LHB 290873,1; Het studiejaar 1972/'73, rede uitgesproken op 3 september 1973 bij het einde van het studiejaar 1972/'73 door de Rector Magnificus Prof.Dr.Ir. H.A. Leniger, p. 27-28. Citaat uit de rede: 'Al met al ben ik pessimistisch wat betreft de toekomst van onze afgestudeerden. Zolang de prognoses ten aanzien van de behoefte aan academici zo slecht zijn en de vrijheid van het onderwijs in ons land een soort heilige koe is, zal het heel moeilijk zijn een goede planning van het onderwijs, die misschien wel gepaard moet gaan met een aantasting van het individuele recht op onderwijs, te verkopen.'
45 LHB 240376,1
46 LHB 290873,1
47 WHB 230279,9
48 Jaarverslag LH, algemeen verslag, 1983, p.9,10
49 WHB 240284,1
50 WHB 040283,4
51 Zie tabel 26; let wel, het aantal respondenten vormt een percentage van het totale aantal afgestudeerden!
52 In 1992 werd de naam MPW veranderd in Loopbaancentrum Wageningen
53 Jaarverslag LH 1982, 37

54 Leden: Aben, Den Brabander, Van 't Klooster en CvB-lid Koeman; WHB 040383,5
55 Jaarverslag LH 1984, algemeen verslag, 37
56 WHB 260686,5
57 Jaarverslag LH 1984 algemeen, 37
58 Jaarverslag LH 1985 algemeen, 33; wetenschappelijk verslag LH 1985, 12
59 WHB 100590,8
60 Jaarverslag LU 1988, algemeen, 19; id. 1989, 20
61 Wetenschappelijk jaarverslag LU 1986, 8-9
62 Jaarverslag LU 1988 onderwijs en onderzoek, 41
63 WUB 230487,5
64 Jaarverslag LH 1982, 37-38; Beleidsplan Wetenschapswinkel Landbouwhogeschool, november 1985
65 WHB 201285,3
66 WUB 150488,11; Jaarverslag LU 1989 algemeen, 21
67 Jaarverslag LU 1990 algemeen, 24-25
68 WUB 270990,5
69 WUB 041090,6
70 Algemeen jaarverslag 1986, 22
71 WHB 201285,3
72 Jaarverslag LU 1990, algemeen, 24
73 WHB 260282,9
74 WHB 140286,1; 280286,15
75 WHB 110486,7
76 WUB 110388,11
77 Jaarverslag LU 1989 algemeen, 21
78 WSO informatie '72/'73, 56
79 Belh 141271,2; 270172,7; 250174,1-3; 140274,2; 200275,2; 060375,2; LHB 040974,7; 190375,13; 160475,3; 100376,6; 180277,4; WHB 131078,9; 161081,8; 300384,6
80 Belh 270172, 6-7; 190572,3; 230872,7; 151272,3; 190173,3; 020272,3-4; 230373,2-5; LHB 160174,8; 230174,5; WHB 280977,6; 120179,5
81 WSO-gids 1978/'79, 39
82 LHB 031073,7; 231074,5; 080976,8
83 WHB 041085,13
84 WHB 111085,8
85 WHB 191079,7
86 WHB 010679,9
87 Het geestverwante Imperialisme Kollektief kreeg ruim 60.000 gulden.
88 WHB 180981,16; 280582,3
89 WHB 280582,3
90 WHB 140286,1
91 WUB 041286,5
92 Belh 100474,5
93 WHB 080385,10; 220385,11
94 WSO-gids 1991, 11
95 Jaarverslag VCT 1973/'75
96 Verslag Commissie voor de Tropen 1969/'70
97 Arch. Fac.07.513.5: verslag VCB 1975/'76
98 Verslag VCB 1981, 1982 en 1983
99 Verslag VCB 1986
100 Verslag VCB 1987
101 Jaarverslag Commissie voor de Tropen 1969/'70
102 Jaarverslag VCT 1972/'73
103 Jaarverslag VCT 1973/'75; Verslag VCB 1985; id. 1987
104 Verslag VCT 1970/'71
105 Verslag VCB 1976/'77
106 Arch.Fac.07.513.5: verslag VCB 1976/'77
107 Arch.Fac.07.513.5: verslag VCB 1976/'77
108 Jaarverslag VCT 1970/'71
109 Arch.Fac.07.513.5: verslag VCB 1976/'77
110 Jaarverslag VCT 1972/'73
111 Verslag VCB 1978/'79; WHB 270779,6
112 WHB 050883,3; 080390,9
113 WUB 221087,10
114 Verslag CB 1986/'87
115 Verslag VCB 1985, 5,6
116 WHB 250185,8,9; WUB 080988,1,2
117 Verslag VCB 1985, 5,6
118 WUB 020389,13;070989,19
119 WUB 300890,11
120 Samenwerken met Zuid-Europa. Rapport van de Stuurgroep en Projectgroep Zuid-Europa

121 WUB 150290,1,2
122 WUB 150390,7
123 Arch.LU-51.41/42 IV b Nota Buitenlandbeleid van de Landbouwuniversiteit Wageningen, aangeboden door de Commissie Buitenland, 19 jauari 1987
124 Belh 010471,6; 150971,1,2; 251171,1,3; 090672,7; 230872,3; 131072,1,4; 190173,6; 040573,2
125 Belh 290972,5; 131072,5
126 Belh 131072,5
127 Belh 210273,6
128 Belh 020273,1; LHB 190973,1; Jaarverslag VCT 1973/'75

129 LHB 171073,1; 071173,1
130 Belh 121173
131 Belh 121173,7; LHB 211173,5
132 LHB 230174,1; 130274,1; 270374,4
133 LHB 041274,5; Verslag VCT 010973-010375, p.23
134 Belh 060375, bijlage pp. 1-7
135 LHB 220175,3; 120275,3; Belh 060275,6
136 Verslag VCB 1976/'77
137 LHB 160475,8; Belh 170475,6; 110675,5; 161075,5; LHB 221075,5; 291075,1; 301075,1,2; LHB 121175,8; Belh 131175,8; LHB 261175,8; Belh 271175,1; LHB 28 01 76,5; 250276,8; Belh 260276,3; LHB 170376,2; 050576,1; 241176,1; 221276,5; 260177,8,9; 090277,4,5; 18 02 77,4; WHB 051077,8; 121077,6,7; 071277,1,4; 190478,8; 260478,7; 310578,9; 241178,9,11; 010679,7
138 Verslag VCB 1977/'78
139 WHB 250178,5
140 Belh 100377,4
141 WHB 030578,3
142 Verslag VCB 1979/'80
143 WHB 020482,1,5; 230482,1,7; 170683,6; Verslag VCB 1982/'83
144 WHB 25 11 83,1,2; arch.LU.07.77 IV d Periodieke verslagen VCB 1977/1978-1985: Verslag 1984, p.3
145 WHB 021283,6
146 WHB 160389,10; Verslag VCB 1985,12
147 Belh 021075,3
148 Belh 181275,7; 290176,2,3; 260276,1,2; 080476,2; 160976,4; 281076,5,6
149 LHB 160676,11; 080976,3; 290976,4; 031176,5; 160377,9; Belh 111176,1,2; 251176,8; 231276,3; 240377,1
150 Arch.Fac.07.513.5: bespreking verslag VCB 1975/'76 in FR; LHB 060477,1; WHB 121077,5; 191077,9; 091177,2; 161177,6
151 LHB 150976,8; Belh 300976,6,7; 270177,7; 231177,7; WHB 211277,2
152 WHB 071277,8; 141277,2
153 WHB 010278,11; 150278,8; 010378,2,8; 220378,4,9; 050478,9; 120478,9; 260478,5; 030578,2; 241178,9; 221278,3
154 WHB 150280,6,7; 130680,2
155 WHB 281180,6,7; 250981,3; 231081,7
156 WHB 141180,1
157 WHB 191182,8; 261182,8; 031282,1
158 WHB 010783,1; 290684,1
159 WHB 130985,11
160 WHB 270985,1,2; Verslag VCB 1985, p.9
161 WHB 041085,1
162 WHB 130985,11; 270985,1,2; 041085,14; 151185,11
163 WHB 260686,6; 131186,5
164 WHB 271186,5
165 Verslag CB 1987
166 WUB 280989,6
167 WUB 141289,3
168 WUB 141289,11
169 Verslag VCT 1973-75
170 Belh 270274,2; 291174,2; 121274,2
171 LHB 180974,2; 231074,1
172 Belh 291074,5
173 LHB 050275,5
174 LHB 100975,1; 221276,8
175 LHB 051175,1
176 Verslag VCB 1976/'77
177 LHB 051175,1; Verslag VCB 1978/'79

178 WHB 180480,4; 250480,2
179 WHB 280881,5
180 WHB 300983,3
181 Verslag VCB 1982/'83; WHB 140183,11; 210183,4; 250283,5
182 WHB 090983,3; 160983,7; 230983,7; 300983,3; zie ook WHB 211284,8; 221185,3; WUB 011288,5
183 WHB 280984,5
184 WHB 140884,4
185 WUB 150488,10; 021189,10
186 Belh 251171,4; 131072,1-3; 151272,5; 111176,3
187 Belh 230872,4
188 LHB 100975,6; Belh 180975,5
189 WHB 021177,1,5; 080278,8,9
190 WHB 161177,6; 231177,9
191 WHB 150278,9
192 WHB 270479,1,5; 010679,1,3
193 WHB 311080,8
194 WHB 010581,6,7
195 WHB 180682,3; 151082,8; 170683,11; 151185,3; 061285,3; 161086,3; 190387,7
196 WHB 150684,5; 290684,11
197 WHB 130784,4
198 WUB 260387,4; 060489,9
199 WUB 230487,1
200 WUB 060489,9
201 WUB 130489,10
202 WUB 200489,4
203 WUB 110589,9
204 WUB 110589,17; 260490,8; 140690,16
205 WUB 130789,11
206 WUB 051089, 15
207 WUB 261089,11; 231189,5,10; 301189,6
208 WUB 071289,7
209 WUB 110190,7
210 WUB 231189,10; 180190,11; 190490,5
211 WUB 011190,16
212 LHB 040370,2; 291172; 130274,1; 280874,3; 290175,1; 120275,3; 080976,3; 091283,8; 300384,5
213 LHB 180370,2; 200477,4; 250981,7; 030982,12
214 Belh 210973,6; 271175,1; 181275,1-2
215 Belh 240272; 070472,6; 090672,3
216 WUB 0806,89,6
217 LHB 140373,2; 100376,2; Verslag VCB 1975/'76
218 Verslag VCT 1972/'73
219 Verslag VCT 1973/'75
220 Verslag VCB 1977/'78; id. 1978/'79
221 Verslag VCB 1981
222 Verslag VCB 1982 en 1983
223 Verslag VCB 1982 en 1983
224 WHB 280984,4
225 Verslag VCB 1987
226 WHB 110584,4; Verslag VCB 1984
227 WHB 140884,4
228 WHB 280984,4
229 WHB 100585,3; 170585,9
230 WHB 061285,1,2
231 Verslag CB 1986
232 WUB 020787,11
233 WUB 091189,4,5
234 WUB 231189,10
235 WUB 110190,8
236 WUB 010290,6; 080390,10; 100590,3
237 WUB 310590,10
238 WUB 140690,12,17
239 WUB 210690,6; 130990,15; 200990,8
240 WUB 270990,1,2
241 WHB 080390,10
242 WUB 081190,5

Hoofdstuk VII

Twintig jaar Nederland en zijn Landbouwuniversiteit. Een samenvatting.[1]

NEDERLAND 1945-1970

Nederland was in 1945 zwaar gehavend en ontredderd uit de tweede wereldoorlog te voorschijn gekomen. Het herstel van het land leek een welhaast bovenmenselijke opgave, nog verzwaard door de Indonesische kwestie. Niettemin is dat herstel boven verwachting voorspoedig en snel verlopen. Dat was te danken aan een samenstel van factoren. Een politiek van sober leven en hard werken werd gecombineerd met het streven naar volledige werkgelegenheid door stimulering van industrialisatie en export. De sociale rust werd bevorderd door overleg volgens het harmoniemodel tussen regering, werkgevers en werknemers, door prijsbeheersing en geleide loonpolitiek, alsmede door een geleidelijke verruiming van de sociale voorzieningen. De injectie van de Marshall-hulp versnelde het genezingsproces. Ondanks de aanmerkelijke bevolkingsgroei, die hier sterker was dan in de omringende landen, bleef vanaf 1950 het nationale inkomen per hoofd toenemen. In de jaren vijftig is door dit alles de welvaartsstaat ontstaan. Op de vleugels van een gunstige internationale conjunctuur is vervolgens die welvaartsstaat overgegaan in de verzorgingsstaat van de jaren zestig en zeventig.

Als gevolg van de industrialisatie onderging de structuur van de economie in de naoorlogse decennia ingrijpende veranderingen. Het percentage van de beroepsbevolking dat zijn bestaan vond in de landbouw werd steeds kleiner; het percentage in nijverheid en dienstensector daarentegen groter. Deze wijzigingen in de economische structuur droegen bij tot een voortgaande verstedelijking. De gerichtheid van de Nederlandse economie op het buitenland, die altijd al groot was geweest, nam in deze jaren verder toe. Geleidelijke liberalisatie van het internationale economische

verkeer werkte deze veranderingsprocessen in de hand. De overheid bekleedde een invloedrijke plaats in het economisch leven. Overheidsdiensten groeiden en werden talrijker. Belastingen en overheidsuitgaven namen toe, zowel naar absolute bedragen gerekend als in percentages van het nationale inkomen.

Met de groei van de welvaart veranderden de maatschappelijke verhoudingen. Uitbreiding en grotere toegankelijkheid van het onderwijs, dat in toenemende mate door de overheid werd gefinancierd, bevorderde de sociale mobiliteit. Sociale opklimming uit de onderste lagen van de samenleving leidde tot een versterking van de middengroepen. Daardoor moest vanaf de jaren zestig in de behoefte aan ongeschoolde arbeid worden voorzien door tewerkstelling van steeds meer buitenlandse gastarbeiders, achtereenvolgens Italianen, Spanjaarden, Joegoslaven, Turken en Marokkanen.

In zeer veel opzichten waren de jaren zestig een tijd van diepgaande veranderingen. De komst van het aardgas betekende een onverwachte vergroting van de natuurlijke rijkdom van het land. Die werd voor een deel gebruikt om de binnenlandse energieconsumptie te verruimen en de warmtetechniek te vergemakkelijken. Daarnaast kreeg het land door de export van aardgas zonder veel inspanning aanzienlijke welvaartsvergrotingen in de schoot geworpen. Vooral de vrij geruisloos in de staatskas vloeiende 'aardgasbaten' zouden een welkome versterking van de overheidsfinanciën gaan vormen.

Toen in 1963 de geleide loonpolitiek werd losgelaten, werkte dat als een dijkdoorbraak. De lonen vlogen omhoog - men sprak van een loonexplosie - en een prijzen-lonen-spiraal werd geboren die tot in de jaren tachtig zou voortduren. De loonexplosie luidde in de arbeidsverhoudingen de vervanging in van het harmoniemodel door het conflictmodel. Dat conflictmodel zou overigens niet beperkt blijven tot de arbeidsverhoudingen, maar het zou zich vooral in de jaren zeventig, het decennium van de radicalisering, in veel onderdelen van de Nederlandse samenleving doen gelden en deel gaan uitmaken van het nieuwe cultuurpatroon.

De sterke groei en brede spreiding van de welvaart riepen het verschijnsel van de massaconsumptie in het leven. Voor steeds meer mensen werden zaken bereikbaar als ijskast, televisietoestel, auto, luxe op het gebied van eten, drinken, kleding, wonen, vakanties en vrijetijdsbesteding. Niet alleen de consumptiemaatschappij maakte zich breed, ook de verzorgingsstaat kwam tot volle wasdom. Voor de financiering ervan kwamen de hoge belastingopbrengsten en aardgasbaten goed van pas. De verzorgingsstaat houdt in dat in principe alle burgers recht hebben op verzorging en zekerheid, op hulpverlening door professioneel opgeleide krachten, terwijl de overheid de financiering en administratie op zich neemt. De greep van de overheid op de samenleving werd door dit alles versterkt; bureaucratie en regelzucht staken meer en meer de kop op.

Groei van welvaart en sociale zekerheid, vergroting van geografische en sociale mobiliteit, het waren niet de enige verschijnselen die het karakter van de samenleving grondig veranderden. Minstens even belangrijk waren de wijzigingen in mentaliteiten en gedragspatronen. Ook die manifesteerden zich in de jaren zestig voor het eerst in omvangrijke mate. Vooral onder de jeugd waren er velen die af-

scheid namen van traditionele waarden als richtlijn voor hun denken en doen. Zij conformeerden zich niet langer aan heersende normen en namen dikwijls een protesthouding aan tegenover het bestaande, het overgeleverde en het 'establishment'. Opvattingen over huwelijk, gezin, positie van de vrouw, seksualiteit, geboortenbeperking, abortus en euthanasie werden herzien. Onkerkelijkheid nam toe. Omgangsvormen werden losser, gedrag en kleding informeler. De drang tot vernieuwing en hervorming uitte zich in velerlei verschijnselen zoals Studentenvakbeweging, Provo, D'66, Nieuw Links, Man Vrouw Maatschappij, Dolle Mina, enzovoorts. De Nederlandse samenleving zou tot ver in de jaren zeventig door dit alles in heftige beroering raken. Democratisering, inspraak, medezeggenschap en medebeslissingsrecht, het waren niet slechts modewoorden, maar ze werden doelbewust nagestreefd en dikwijls ook afgedwongen door polarisering, radicalisering en ideologisering. Door middel van actie voeren, bezettingen, demonstraties en burgerlijke ongehoorzaamheid - een modieus eufemisme voor wetsovertreding - trachtte men zijn eisen ingewilligd te krijgen. Niet altoos was het resultaat van de hervormingen zo fraai als men had verwacht. Als gevolg van tijdrovende en verlammende vergaderziekte, papierlawines, versterkt centralisme en voortgaande bureaucratisering luwde in veel gevallen het enthousiasme voor de nieuwe bedeling al spoedig.

NEDERLAND 1970-1990

De jaren zeventig vormden in menig opzicht een voortzetting van het decennium daarvoor. De aanwas van de welvaart ging door; in de periode 1971-1973 liepen de lonen zelfs op met meer dan 10% per jaar. Even leek het alsof de oliecrisis van 1973 ook in ons land flink wat roet in het welvaartseten zou strooien, maar omdat de aardgasprijs was gekoppeld aan de sterk stijgende olieprijs, vloeiden de aardgasbaten rijkelijker dan ooit en kon verder worden gebouwd aan de verzorgingsstaat. Wel kwamen de grenzen van de groei in zicht en werden allengs onaangename gevolgen en nevenverschijnselen van de hoge welvaart en de veranderende mentaliteit voelbaar. Ook leed de rentabiliteit van het bedrijfsleven onder de hoge energieprijzen en stijgende lonen, tastte de voortgaande inflatie de internationale concurrentiepositie van het land aan en liep de werkloosheid onstuitbaar op tot verontrustende hoogte. Om de export voor verdere daling te behoeden, zou de inflatie moeten worden bestreden. Voor die inflatiebestrijding waren echter zowel bezuinigingen op de overheidsuitgaven alsook loonmatiging nodig. Loonmatiging was ook vereist voor gezondmaking van het bedrijfsleven en herstel van de werkgelegenheid. Overheidsbezuinigingen konden echter de werkgelegenheid negatief beïnvloeden, althans op korte termijn. Toen de regering dan ook uiteindelijk in de jaren tachtig bezuinigingen ging doorvoeren, deed zij het daar, waar de ingrepen het gemakkelijkst te realiseren waren en waar ze tevens zo weinig mogelijk het economische leven schaadden: bij de ambtenarensalarissen en de sociale uitkeringen.

Behalve deze economische problemen dienden zich ettelijke andere als bedreigend ervaren verschijnselen aan zoals de milieuvervuiling, de verkeerscongestie, de criminaliteit, het zwart-geldcircuit, het vandalisme, de krakersacties, het gebruik van en de handel in narcotica, de voortgaande kernbewapening, de groeiende dis-

crepantie tussen de eigen welvaart en die van grote delen van de wereld. Deze verschijnselen kwamen weliswaar niet plotseling uit de lucht vallen, zij waren al een tijdlang in aantocht. In de loop van de jaren zeventig en tachtig bereikten ze echter zulk een omvang dat ze als vrijwel ongeneeslijke kwalen werden gezien en een zware domper legden op het optimisme over een 'maakbare samenleving', een optimisme dat in de jaren zestig nog volop had gefloreerd.

De definitieve ontnuchtering kwam in de jaren tachtig. De milieuproblematiek groeide tot angstaanjagende proporties. Het was bovendien een tijd van economische stagnatie. De werkloosheidscijfers bleven hoog. In 1984 waren er meer dan 800.000 werkzoekenden. Bovendien groeide het leger van uitkeringstrekkende arbeidsongeschikten onrustbarend; in 1990 ging het om circa 850.000. Alles met elkaar betekende het dat steeds minder mensen de kost moesten verdienen voor steeds meer mensen. Men voelde zich in de jaren tachtig door dit alles met de neus op een harde werkelijkheid gedrukt. De tijd van radicalisering en ideologie was voorbij, de tijd van het 'no-nonsense denken' was gekomen.

Het financieringstekort van de overheid bleef hoog en de staatsschuld drukte extra door de hoge rentevoet. Het aandeel van de uitgaven van de collectieve sector in het nationale inkomen was tussen 1960 en 1973 al toegenomen van nog geen 40% tot 50%; het bleef oplopen tot ruim 71% in 1983, waarna het verminderde.[2]

Vanaf 1986 zag de overheid zich geconfronteerd met afnemende aardgasbaten als gevolg van een sterke daling van de olieprijs. In 1986 waren de aardgasbaten nog goed voor bijna 22 miljard gulden, in 1988 voor een krappe 7,5 miljard en in 1989 bedroegen zij nog slechts iets meer dan 6 miljard.[3] Van verdere vervolmaking van de verzorgingsstaat kon geen sprake meer zijn. Integendeel, de stijging van de overheidsuitgaven moest worden afgeremd; bezuinigingen waren aan de orde van de dag. Als alternatief voor de hoog ontwikkelde verzorgingsstaat werd een 'zorgzame samenleving' met minder staatszorg en meer individuele verantwoordelijkheid aangeprezen. Het voortdurend gegroeide overheidsapparaat werd langzamerhand te omvangrijk en te kostbaar gevonden. De regelgeving door de overheid werd steeds meer ervaren als hinderlijk voor burger en bedrijfsleven. Veel regels werden dan ook openlijk genegeerd. Decentralisatie, deregulering en privatisering waren de nieuwe leuzen. Het omzetten van deze leuzen in daden bleek echter vaak moeilijk te realiseren en de verwachte heilzame gevolgen bleven menigmaal uit.

'Iedereen heeft de mond vol over decentraliseren, maar in de praktijk worden de initiatieven doodgereguleerd. Dat is de tijdgeest.' (C.T.de Wit, die de minister adviseerde over de onderzoekscholen, sprak deze woorden naar aanleiding van het bericht dat de VSNU de onderzoekscholen over de universiteiten zou verdelen volgens een quoteringssysteem. WUB 130691,9)

DE LANDBOUWUNIVERSITEIT 1970-1990 IN HET KORT

De in dit boek behandelde geschiedenis van de LU begint in 1970. Dat jaar viel nog in een tijd van economische opgang. Nimmer tevoren was de welvaart zo hoog geweest in alle lagen van de bevolking. De in voorgaande decennia tot stand gebrachte sociale voorzieningen gaven alom een gevoel van zekerheid. Werkloosheid

was nog geen groot probleem. Doordat de welvaartsgroei al zo lang ononderbroken aan de gang was, was de verwachting ontstaan dat zij ook in de toekomst wel zou aanhouden. De verwachtingen hadden zelfs de neiging om de mogelijkheden voorbij te snellen. De discrepantie tussen de meer en meer als vanzelfsprekend beschouwde verworvenheden aan de ene kant en de hooggespannen verwachtingen over een steeds betere toekomst aan de andere kant, had reeds in de loop van de jaren zestig aanleiding gegeven tot onvrede met de bestaande maatschappelijke en politieke verhoudingen, een onvrede die in de jaren zeventig verder om zich heen greep. Velen vonden dat er verandering in die verhoudingen moest komen om de weg naar een nog betere toekomst vrij te maken. Er werd geroepen om democratisering, gelijke kansen voor iedereen, inspraak, medezeggenschap, medebeslissingsrecht, optimale ontplooiing van het individu enzovoorts. Een belangrijke eis was ook de maximale toegankelijkheid van het onderwijs, van kleuterschool tot en met universiteit. Financiële en sociale barrières bij de toegang tot het onderwijs moesten worden geslecht. Dat moest gebeuren door het onderwijs gratis te maken, door het bieden van belastingfaciliteiten en het geven van studiebeurzen, ja volgens sommigen zelfs door het betalen van studieloon.

De overtuiging dat vernieuwing over een breed front nodig maar ook mogelijk was, vond vooral ingang bij de jongere generatie. De 'maakbaarheid' van de samenleving werd door velen beleden. Wel was het de overheid die alle mooie toekomstbeelden moest verwezenlijken en vooral financieren. De subsidiekraan, waaraan men al enige decennia gewend was dat hij steeds verder open ging ten behoeve van sociale, culturele en andere doeleinden, moest nu ook de noodzakelijk geachte vernieuwingen voeden. Sommigen meenden dat voor de genezing van alle maatschappelijke en persoonlijke kwalen, werkelijke en vermeende, slechts revolutie uitkomst kon brengen. Neo-marxisme en anarchisme deden opgeld, de voorvechters ervan schreeuwden hun opvattingen en oproepen tot verzet tegen de gevestigde orde luid van de daken en vonden een tijdlang vrij veel gehoor, vooral ook aan de universiteiten.

De roep om hervorming van het universitaire bestel was in de loop van de jaren zestig steeds sterker geworden. Ook de overheid had begrepen dat er iets moest gebeuren. Met de verschijning van het rapport-Maris van 1967 en de nota-Posthumus van 1968 waren aanzetten gegeven tot hervorming van respectievelijk de bestuursstructuur en de onderwijsprogramma's. Beide stukken stuitten op grote weerstand in de universitaire wereld. De door Maris voorgestelde, op efficiëntie gerichte, hiërarchische en bedrijfsmatige bestuursstructuur, zowel als de door Posthumus bepleite basisstudie van vier jaar, wekten afschuw in kringen van het wetenschappelijk corps zowel als in de studentenwereld. Zoals overal in de westerse wereld, laaide ook in ons land aan het eind van de jaren zestig de onrust aan de universiteiten hoog op en toen onder druk daarvan begin jaren zeventig met de WUB 1970 een bestuurshervorming werd ingevoerd, zag die er heel anders uit als de door Maris voorgestelde. De radenuniversiteit was geboren. Zij was weliswaar niet van een volmaaktheid als door de linkse studentenbeweging nagestreefd, maar had toch een geheel nieuwe, gedemocratiseerde structuur.

In Wageningen had de invoering van de WUB 1970 tot gevolg dat aan de top van de bestuursorganisatie het Bestuur LH, bestaande uit acht door de Koningin benoemde leden, plaats maakte voor het College van Bestuur en de Hogeschoolraad. Het College van Bestuur bestond uit drie personen: de voorzitter die door de Kroon werd benoemd, de Rector Magnificus die zitting had uit hoofde van zijn functie en het derde lid dat gekozen werd door de Hogeschoolraad. In de Hogeschoolraad zaten 33 personen. Daarvan waren telkens 9 gekozen uit en door elk der drie geledingen: het wetenschappelijk personeel, het technisch en administratief personeel en de studenten. Daarnaast hadden 6 door de Kroon benoemde buitenuniversitaire leden zitting.

De geheel uit hoogleraren bestaande Senaat verdween van het toneel en de vrijwel geheel uit hoogleraren en lectoren bestaande Faculteit maakte plaats voor een Faculteitsraad, die voor 50% bestond uit leden van het wetenschappelijk personeel, voor een kwart uit leden van het technisch en administratief personeel en voor een kwart uit studenten.

Ook aan het Academisch Convent, waarin sinds enige jaren de wetenschappelijke staf was georganiseerd, kwam een einde door de verandering van de bestuursstructuur. Het had in zijn korte bestaan intensief aan de voorbereiding van die verandering bijgedragen. De nagestreefde doeleinden, zoals de emancipatie van de wetenschappelijke staf en de democratisering van de besluitvorming over onderzoek en onderwijs, waren grotendeels gerealiseerd.

Eén van de door de WUB 1970 gecreëerde nieuwe organen was het College van Decanen. Door sommigen werd het beschouwd als een rudiment van de vroegere Senaat en derhalve als een overbodig relict uit vervlogen tijden. In Wageningen bestond het College van Decanen uit de enige Decaan als voorzitter van de Faculteitsraad en vijf hoogleraren c.q. lectoren.

Aan de basis van de organisatiestructuur werd de leerstoel, met de hoogleraar als alleenheerser, gedemocratiseerd tot vakgroep, waarin wetenschappelijk personeel, technisch en administratief personeel en studenten medezeggenschap hadden.

Aan de in de delen I en II van dit werk beschreven Landbouwhogeschool als hoogleraarenbastion was dus voorgoed een einde gekomen. Lang niet iedereen was gelukkig met de onder de druk der omstandigheden tot stand gebrachte en als experiment bedoelde bestuurshervorming. Voor sommigen was het allemaal veel te revolutionair, voor anderen was het lang niet revolutionair genoeg. Dat laatste geldt in het bijzonder voor de linkse studenten. Die bleven gedurende de jaren zeventig veelal volharden in hun protesthouding, ook al draaiden ze mee in de officiële raden en commissies. Het lijkt wel alsof ze allerlei zaken aangrepen om vooral in de contramine te kunnen zijn. Niets van hetgeen de overheid, de autoriteiten, het 'establishment' enzovoorts deden, deugde in hun ogen. Deze sfeer van polarisatie, in combinatie met de over elkaar heen buitelende regeringsmaatregelen ten aanzien van de universiteiten, maakte het werk in raden en commissies zwaar en tijdrovend. Dat werd nog versterkt door de neiging om te veel in details te treden, alsmede door spanningen tussen de bestuursorganen over competentiekwesties. Er ontstond dan ook al spoedig na invoering van de nieuwe bestuursstructuur een zekere mate van bestuurs- en verga-

dermoeheid en - mede door de groeiende onderwijslast - werd het allengs moeilijker personen te vinden die bereid waren zitting te nemen in de bestuursorganen.

Met de komst van de Wet op het Wetenschappelijk Onderwijs 1986 werden opnieuw hervormingen aangebracht in de bestuursstructuur van de universiteiten. In Wageningen werden Faculteitsraad en Faculteitsbestuur afgeschaft en hun bevoegdheden gingen over naar Universiteitsraad en College van Bestuur. De Universiteitsraad moest bevoegdheden afstaan aan het College van Bestuur en werd van regerend veeleer adviserend orgaan. Hoewel het een toch niet geringe ingreep betrof, heeft zij betrekkelijk weinig opschudding teweeg gebracht, althans wanneer men het vergelijkt met de invoering van de WUB 1970. De geesten waren in de jaren tachtig blijkbaar rijp voor het streven naar efficiëntie en wilden daar wel wat van de in een vorig decennium bevochten democratie aan opofferen. De grenzen van de groei waren in de universitaire wereld maar al te voelbaar geworden. Het no-nonsense denken liet zijn invloed gelden.

Over het middenniveau is in de afgelopen decennia bij tijd en wijle veel te doen geweest. Er waren voorstanders van onderverdeling van de ene faculteit in een aantal subfaculteiten of zelfs van een splitsing in verscheidene faculteiten. Zij verwachtten van zulk een zwaar middenniveau een vergroting van de bestuurskracht en een versterking van het democratisch karakter van de bestuursstructuur. Tegenover hen stonden de voorstanders van de ene en ongedeelde faculteit. Die had volgens hen vele voordelen, zoals een betere samenwerking tussen vakgroepen, een grotere flexibiliteit bij de samenstelling van studiepakketten, alsmede in het algemeen een grotere efficiëntie. Splitsing zou daarentegen leiden tot versterkt particularisme, 'verkokering' en tijdrovende procedures. De opvattingen bleven uiteenlopen en de discussie sleepte zich door de jaren heen voort. Uiteindelijk is pas in de tweede helft van de jaren tachtig de knoop doorgehakt door de instelling van clusters en sectoren.[4]

Op vakgroepsniveau is de door de WUB 1970 geïntroduceerde democratisering door de bank genomen vrij soepel verlopen. Wel is het lidmaatschap van studenten een onderwerp van contestatie geweest. Aanvankelijk werd gewerkt met een zeer ruime interpretatie van de wet op dit punt. Die kwam erop neer dat iedere student die voorgaf het onderwijs van een vakgroep te volgen, als lid van die vakgroep kon worden beschouwd en daardoor invloed binnen die vakgroep kon uitoefenen. Op den duur is de toestand echter meer in overeenstemming gebracht met de wet, die het lidmaatschap voorbehoudt aan studenten die een daadwerkelijke bijdrage aan onderwijs en/of onderzoek van de vakgroep leveren.

Toen in 1973 de door 'revolutie' door elkaar geschudde universiteit voor het eerst werd geconfronteerd met een zogenaamde nulgroei van de personeelsformatie, werd de behoefte aan bezinning op de toekomst acuut. In de vijf jaar tot 1978 heeft in het kader van het project 'LH-waarheen?' die bezinning zeer grondig en over een zo breed mogelijk front plaats gehad. Het project mag dan niet veel tastbaars hebben opgeleverd, er is wel door veel mensen over veel zaken nagedacht en gesproken en er zijn ideeën naar voren gekomen die hun tijd vooruit waren, zoals de vierjarige cursus met een vervolgfase en de samenvoeging van Hogeschoolraad en Faculteitsraad

tot één bestuursorgaan. Op langere termijn en indirect is dat brainstormen ongetwijfeld van invloed geweest op het reilen en zeilen van de LU.

In de afgelopen decennia zijn het Bureau van de LU en aanverwante diensten vrijwel continu in omvang gegroeid als gevolg van het feit dat de behoefte aan dienstverlening ten behoeve van bestuur, onderwijs en onderzoek sterk is toegenomen. Dat hing niet alleen samen met de stijging van het studentenaantal maar ook met de vermeerdering van bestuursorganen, commissies, werkgroepen, studentenvoorzieningen en overheidsmaatregelen. In samenhang met de algemene dynamiek van de LU zijn er veelvuldig grotere of kleinere reorganisaties van het Bureau doorgevoerd. Het Bureau werd niet alleen groter maar ook machtiger doordat het een concentratie vormde van veel kennis van zaken. Dat kon aan leden van bestuursorganen een irritatie verwekkend gevoel van afhankelijkheid geven.

De lotgevallen van de Bibliotheek in de jaren zeventig worden gekenmerkt door ruimtegebrek en personeelstekort. Toen in het begin van de jaren tachtig het nieuwe gebouw - het Jan-Kopshuis - in gebruik werd genomen, was het ruimtegebrek voorlopig opgeheven. Tot leniging van het personeelstekort droeg de computerisering of informatisering bij. Vanaf de tweede helft van de jaren zeventig ging men over van de traditionele kaartcatalogus via een microfiche systeem naar de zogenaamde on-line catalogus.

De onstuitbare opkomst van de computer heeft uiteraard in sterke mate de geschiedenis van het Rekencentrum bepaald. Ondanks voortdurende vergroting van de capaciteit van het computersysteem was het haast onmogelijk, het vlug om zich heen grijpende computergebruik bij te houden. Diepgaande veranderingen bracht aan het eind van ons tijdvak de opkomst van de personal computer en de totstandkoming van het Netwerk Wageningen, dat een razendsnelle communicatie binnen de LU en met de buitenwereld mogelijk maakt.

De financiële bijdrage van het Rijk aan de LU is in de twintig jaar tussen 1970 en 1990 bijna verdrievoudigd. De stijging was nagenoeg ononderbroken. Alleen in 1979 was er even pas op de plaats en hetzelfde geldt voor de jaren 1986 tot 1989, maar vanaf 1990 gaat de lijn weer omhoog. Verreweg de sterkste stijging heeft plaats gehad in de jaren zeventig; toen is de bijdrage ruimschoots verdubbeld. Daar staat een toename over de jaren tachtig tegenover van slechts 20%. Iets dergelijks heeft zich voorgedaan bij de omvang van het eigen vermogen. Dat is tussen 1970 en 1980 zelfs meer dan verdrievoudigd, terwijl de groei tussen 1980 en 1990 nog geen 10% bedroeg. Hoewel er gedurende de hele periode van twintig jaar door de overheid pogingen zijn ondernomen om de kosten te beheersen, blijkt dat pas in de jaren tachtig te zijn gelukt met behulp van forse ingrepen zoals de invoering van de tweefasenstructuur, de operatie Taakverdeling en Concentratie, de Selectieve Krimp en Groei, de Voorwaardelijke Financiering en de Assistent In Opleiding.

Wanneer men de gemiddelde Rijksbijdrage per student berekent, lijkt het alsof die aardig op peil is gebleven: bijna 28.000 in 1970, bijna 33.000 in 1990.[5] Hierbij moet echter worden bedacht, dat het om nominale bedragen gaat. In werkelijkheid is door de inflatie de koopkracht van de gulden in de afgelopen decennia gedaald. Het gemiddelde prijspeil is tussen 1969 en 1991 bijna verdrievoudigd. Als

men daar rekening mee houdt, dan moet worden vastgesteld, dat de reële waarde van de gemiddelde Rijksbijdrage per student tot minder dan de helft is gedaald, waarbij het grootste deel van die daling viel in de jaren zeventig, de periode van de sterkste groei van het aantal studenten.

Bij de bouwactiviteit van de LU in de afgelopen decennia ligt ook het accent heel duidelijk bij de jaren zeventig. Toen werd de bruto vloeroppervlakte van rond 170.000 m^2 uitgebreid tot 280.000 m^2, dat is met ruim 60%. Voor de jaren tachtig zijn de cijfers: 280.000 m^2 en 320.000 m^2, een groei van 15%. Over de gehele periode van twintig jaar heeft er dus bijna een verdubbeling van de bruto vloeroppervlakte plaats gehad.

Van degenen die werkzaam zijn aan de universiteit, heeft waarschijnlijk de hoogleraar zijn positie het sterkst zien veranderen. Door de komst van de vakgroep als gedemocratiseerde leerstoel, door de opheffing van de prestigieuze senaat, door lagere inschaling in de salarishiërarchie en door het vervallen van de benoeming door de Kroon, is de status van de hoogleraar gedaald. Benoemingsprocedures werden ingewikkelder en langduriger door de democratisering; het streven naar vrouwenemancipatie legde daar nog een schepje bovenop.

Het overige wetenschappelijk personeel heeft als gevolg van de invoering van de WUB 1970 een emancipatieproces doorgemaakt. Voortaan droeg het op alle niveaus bij tot het bestuurswerk. Ingrijpend voor de positie van deze groep was de invoering van een nieuw rangenstelsel in 1985. Daarbij werd het carrièrebeginsel vervangen door het formatiebeginsel. Het wetenschappelijk personeel kreeg daardoor een meer hiërarchische opbouw.

Voor het hele wetenschappelijk personeel geldt dat de werkdruk werd verzwaard door vergroting van de onderwijslast en vermeerdering van de bestuurswerkzaamheden. Daardoor verminderde de mogelijkheid om à tête reposée het vak bij te houden en zelf zulk onderzoek te doen, dat de wetenschap vooruit brengt en het onderwijs voedt en verrijkt. De universitaire wetenschapsbeoefenaar had het niet gemakkelijk, opgejaagd als hij werd door publikatiedwang alsmede door de noodzaak om menigmaal tijd- en energieverslindende gevechten te leveren voor de positie van het eigen vak.

Onder de in de senaat verenigde hoogleraren had altijd een zekere esprit de corps geheerst, die aan de groep een bepaalde mate van samenhang gaf. Nadat door de invoering van de WUB 1970 de geleding wetenschappelijk personeel tot stand was gekomen, zijn er pogingen gedaan om ook daaraan enige samenhang te geven, eerst door oprichting van een Faculteitskring, later van een Vereniging van Docenten. Beide pogingen zijn na kortere of langere tijd op een mislukking uitgelopen. Er was blijkbaar te weinig corpsgeest of groepsbewustzijn; wellicht lag het ook aan gebrek aan tijd of was het de angst om als elitair te worden beschouwd.

Bij de invoering van de WUB 1970 kreeg het ondersteunend en beheerspersoneel, toen nog technisch en administratief personeel geheten, eveneens als aparte geleding een officiële plaats in de nieuwe bestuursstructuur. Er bestond enige aarzeling om zitting te nemen in de nieuwe bestuursorganen, wegens twijfel aan het nut

ervan dan wel wegens angst voor schade aan de eigen carrière. De voorhoede, die zich desalniettemin beschikbaar stelde voor het werk in raden en commissies, had ook wel eens het gevoel dat zij de kastanjes uit het vuur moest halen zonder veel steun van haar achterban. Ondanks dat hebben door de jaren heen leden van het ondersteunend en beheerspersoneel in bestuursorganen, commissies, werkgroepen en dergelijke mede richting gegeven aan het reilen en zeilen van de LU.

Voor het personeelsbeleid waren de jaren zeventig een periode van vooruitgang. Er werd gestreefd naar een grotere openheid, arbeidsvoorwaarden werden verbeterd, maatschappelijk werksters, personeelsconsulenten, vertrouwensmannen, en op den duur ook een vertrouwensvrouw, deden hun intrede. In het kader van de democratisering paste het feit dat het Overlegorgaan Personeelsaangelegenheden Landbouwhogeschool OPAL officiële status verkreeg, waardoor de bemoeiing van de ambtenarenbonden met zaken als arbeidsvoorwaarden en arbeidsomstandigheden werd geïnstitutionaliseerd.

De jaren tachtig brachten dalende koopkracht van de ambtenarensalarissen, verzwaring van de werkdruk, angst voor gedwongen ontslagen in verband met reorganisaties en bezuinigingsmaatregelen. Het personeelsbeleid moest zich nu meer richten op pogingen om de schade voor het personeel zoveel mogelijk te beperken.

Het universitaire onderzoek werd eertijds in welhaast onbeperkte vrijheid verricht. Dat is in de afgelopen decennia veranderd. De samenleving wenste dat verantwoording werd afgelegd van in onderzoek gestoken tijd en geld. De WUB 1970 schreef voor dat er aan de universiteit een Vaste Commissie voor de Wetenschapsbeoefening was met een belangrijke adviserende functie ten aanzien van het wetenschaps- of onderzoeksbeleid. Dat beleid vroeg om onderzoeksprogramma's, onderzoekscoördinatie, projectbeschrijvingen, voortgangsrapporten, opgaaf van resultaten en liefst ook beoordeling van de resultaten. De Voorwaardelijke Financiering was de kroon op dit streven naar verantwoordingsplicht van de onderzoekers en naar controle op hun werk. Het is mede door dit streven geweest dat, ondanks de druk op beschikbare tijd en middelen, de wetenschappelijke produktie naar omvang is gegroeid. In de loop van de jaren tachtig heeft bovendien de aandacht en de zorg voor de kwaliteit van het onderzoeksprodukt allengs een belangrijker plaats in het onderzoeksbeleid gekregen.

Andere verschijnselen die in de jaren tachtig het onderzoeksklimaat mede hebben bepaald, zijn de spectaculaire groei van het contractonderzoek ofwel het onderzoek van de derde geldstroom, alsmede de komst van de assistent in opleiding (AIO) aan het universitaire firmament. Beide verschijnselen hangen samen met de bezuinigingen van die jaren en het rendementsdenken dat zich toen heeft breed gemaakt. Immers, het contractonderzoek wordt uit andere bronnen dan de rijksbijdrage gefinancierd en de AIO doet onderzoek voor niet te veel geld.

Op onderwijsgebied hebben de jaren zeventig veel onrust gebracht. Weliswaar is het in 1970 ingevoerde studieprogramma, met 22 studierichtingen en

een cursusduur tot het doctoraal van 5 à 5 1/3 jaar, in grote lijnen in gebruik gebleven tot 1980.

Regeringsplannen om de studieduur te verkorten werden gevoeld als aanvallen op de vrijheid van studeren en op de kwaliteit van de studie. Pogingen van universitaire kant om zich tegen die aanvallen te verdedigen, gepaard gaande met agitatie van studenten, veroorzaakten grote turbulentie en slokten zeeën van tijd en energie op. De opschudding bereikte een hoogtepunt toen de plannen voor de zogenaamde tweefasenstructuur bekend werden. In Wageningen culmineerde de agitatie in de befaamde langdurige bezetting van het hoofdgebouw in het jaar 1980.

In 1982 werd aan de LU de eerste fase uit de tweefasenstructuur ingevoerd. De studieduur tot het doctoraal werd daardoor teruggebracht tot vier jaar, de maximale inschrijvingsduur werd gesteld op zes jaar. Het was de bedoeling dat een niet al te gering deel van de afgestudeerden - er was sprake van zo'n 20% - zou doorstromen naar de tweede fase om zich daarin voor een specifiek beroep te bekwamen of een opleiding tot onderzoeker te volgen. Spoedig na invoering van de nieuwe structuur bleek echter dat de regering de plannen voor de tweede fase veranderde. Wel kwam er een onderzoekersopleiding in de vorm van het AIO-stelsel.

Vooral op aandrang van de linkse studentenbeweging is in de jaren zeventig projectonderwijs ingevoerd. Hoewel er veel moeite is gedaan om het van de grond te krijgen is het nooit een daverend succes geworden. Het was voor velen, studenten zowel als docenten, te zeer politiek geladen en deelneming eraan werd door studenten veelal te tijdrovend geacht.

Van aankomende academici kan worden verwacht dat zij behoefte hebben aan kennisneming van hetgeen buiten de grenzen van hun eigen vak omgaat in wetenschap en cultuur. In die behoefte wil het Studium Generale voorzien. Het onderging in de jaren zeventig belangrijke veranderingen door professionalisering en door uitbreiding en diversificatie van de terreinen waarop het zich bewoog. In de jaren tachtig was de groei er wel wat uit, maar het voorziet tot op heden in de behoefte aan een verbreding van de academische vorming.

Toen de groeiende studentenpopulatie de behoefte aan studentenkamers navenant deed stijgen, bleek daarin niet te kunnen worden voorzien op de traditionele wijze, namelijk door particuliere kamerverhuur. De oplossing voor het probleem van de kamernood is toen gezocht in het met overheidssubsidies bouwen van speciale studentenonderkomens. In Wageningen was al sinds de jaren vijftig de Stichting Studenten Huisvesting (SSH) actief op dit gebied; de eerste studentenflat werd in 1959 in gebruik genomen. Sindsdien is het bouwen van nieuwe flats doorgegaan tot in het begin van de jaren tachtig. Vooral in de jaren zeventig zijn er veel kamers bij gekomen. Het gevolg was dat rond 1980 er voor bijna de helft van de studentenpopulatie woonruimte beschikbaar was in de flats van de SSH. Voordat het zover was, had het probleem van de studentenhuisvesting veel onrust bij de studenten en hoofdbrekens bij de bestuurders veroorzaakt. De sterke groei van de studentenpopulatie maakte dat, ondanks de koortsachtige bouwactiviteit, de spanning tussen vraag en aanbod op de kamermarkt groot bleef. Agitatie van studentenzijde in de vorm van

bezettingen en dergelijke kon hier ook niet veel aan veranderen. Noodoplossingen in de vorm van het in gebruik nemen van barakken en woonwagens gaven slechts tijdelijk en gedeeltelijk soelaas.

Na 1980 was het tekort aan studentenkamers weliswaar nog steeds niet helemaal opgeheven, maar de ergste druk was van de ketel. Wel bleef er behoefte aan betere en dichter bij Wageningen gelegen kamers. Bovendien deed zich steeds aan het begin van het academisch jaar, wanneer een nieuwe lichting studenten zich aan de poorten van de universiteit meldde, een acuut tekort aan kamers voor, dat echter meestal in de loop van enige maanden was opgeheven.

Het kraken was in Wageningen vooral in zwang in de eerste helft van de jaren tachtig. Studenten deden er samen met andere jongeren aan mee. Het was een afgeleide van de landelijke kraakbeweging en toen daarvan de vlammen eenmaal vrijwel waren uitgedoofd, was het ook in Wageningen met het kraken afgelopen. Het heeft gedurende een aantal jaren enige overrompelende kraakacties en spectaculaire ontruimingen opgeleverd.

De overige studentenvoorzieningen zijn eveneens in de afgelopen decennia sterk uitgebreid. Er waren in 1970 al twee studentendekanen, vijf studentenpastores, een humanistisch raadsman en een studentenarts. Sindsdien is er een Bureau Studentenwelzijnszorg gekomen met een groeiend aantal medewerkers. Voor de studentensport was er vanaf 1955 reeds een Sportstichting Landbouwhogeschool Wageningen. Daar kwam een Bureau voor Lichamelijke Vorming en Sport bij. In 1970 waren er vijf sportleiders; in 1986 waren er in totaal 19 personen, waarvan 12 sportleraren, werkzaam ten dienste van de studentensport.

De veranderingen in de samenleving in het algemeen en aan de universiteiten in het bijzonder heeft ook het traditionele studentenleven geenszins onberoerd gelaten. Alle verenigingen zijn in de turbulente jaren zeventig nieuwe paden opgegaan. Het corps fuseerde met de WVSV, Unitas en SSR werden van studentenvereniging tot jongerenvereniging, de confessionele signatuur van SSR en KSV vervaagde, kennismakings- of introductietijden kwamen in de plaats van de groentijd. Ondanks deze aanpassingen is de prominente plaats, die de gezelligheidsverenigingen eertijds bekleedden, verloren gegaan. Ook Wageningen, dat altijd een relatief hoge organisatiegraad heeft gekend, zag het percentage studenten dat lid is van een gezelligheidsvereniging, significant dalen, te weten van ruwweg twee derde rond 1970 naar een derde rond 1990. Deze sterke relatieve achteruitgang laat zien dat de verenigingen de massificatie van de universiteit niet hebben kunnen opvangen, al hebben ze haar tot nu toe wel overleefd.

De Wageningse Studentenraad (Wastra) was reeds in de jaren zestig omgezet van samenwerkingsorgaan van de vijf gezelligheidsverenigingen in een algemeen studentenparlement. In 1970 volgde er wederom een gedaanteverwisseling, waardoor een door en uit leden van de Wageningse Studenten Organisatie (WSO) gekozen WSO-beleidsraad tot stand kwam. De nieuwe Wastra/WSO werd een vakbondsachtige organisatie van uitgesproken linkse signatuur en ze stak dat niet onder stoelen en banken. Ze hield zich dan ook niet alleen bezig met belangenbehartiging voor de studenten, maar mengde zich graag in politieke discussies en deed mee aan

politieke acties en agitatie. Op allerlei manieren probeerde ze de linkse ideeën ingang te doen vinden in de hogeschoolgemeenschap en dan speciaal in de studentenwereld. Haar nauwe band met de in raden en commissies opererende Progressieve Studenten Fractie (PSF) kwam daarbij goed van pas, evenals het feit dat zij de hand aan de kraan van de voor studenten bestemde subsidies had.

Na 1980 komt het accent van de WSO-activiteiten iets meer te liggen op de behartiging van de materiële belangen van de studenten. De al te linkse opstelling kreeg steeds meer tegenwind, zowel buiten de WSO als daarbinnen. Er was nu zelfs in de WSO enige neiging te bespeuren tot een ietwat pragmatischer aanpak. Dat de groei en bloei van de jaren zeventig voorbij was, was wel duidelijk. Inzinkingen en oplevingen wisselden elkaar af. Toch bleef de WSO bestaan, hield zij haar band met de PSF in stand en presenteerde zij zich bij voortduring als 'politieke studentenvakbond'.

Behalve de PSF, die graag volgens het conflictmodel werkte, opereerden in de raden ook studentenfracties, die de voorkeur gaven aan het harmoniemodel. Daarvan heeft de in 1975 opgerichte Christelijke Studentenfractie (CSF) zich tot nu toe, naast de PSF, kunnen handhaven. Dat geldt niet voor andere fracties, zoals Studentenoverleg '73 (SO'73) en Democratische Studentenlijst (DSL). Die zijn na een kortere of langere tijd van groei en bloei weer in het niet verdwenen.

Van de externe relaties is de historisch gegroeide band met het ministerie van landbouw voor de LU uit de aard der zaak altijd van zeer grote betekenis geweest. Die band werd doorgaans door de LU als een kostbaar pand gekoesterd en dat kwam niet alleen omdat het financieel aantrekkelijk was om onder 'Landbouw' te ressorteren. Er waren nog andere positieve factoren, zoals het feit dat het ministerie voor een belangrijk deel bemand was met afgestudeerden van de LU. De gemeenschappelijke achtergrond maakte soepele contacten mogelijk. Bovendien vormden onderzoek, onderwijs en voorlichting belangrijke beleidsinstrumenten voor de minister van landbouw. Wel speelden vanzelfsprekend de financiën een voorname rol in het contact. Zij vormden een latente bron van spanningen. In de jaren zeventig nam de behoefte aan pecunia sterk toe, niet alleen door de heersende inflatie, maar bovendien door de snelle groei van het aantal studenten en de invoering van een nieuwe bestuursstructuur en een nieuw onderwijsprogramma. De groei van de financiële middelen hield daarmee, zoals in het voorgaande werd aangetoond, bij lange na geen gelijke tred. In de jaren tachtig ging de Rijksbijdrage, in koopkracht uitgedrukt, nog verder omlaag, maar het aantal studenten bleef doorgroeien tot 1988 en de druk om de wetenschappelijke produktie te vergroten werd opgevoerd.

De groeiende behoefte aan overzichtelijkheid, bestuurbaarheid, controleerbaarheid en efficiëntie drong tot samenwerking van de LU met de instituten van de Dienst Landbouwkundig Onderzoek (DLO) zowel als met het agrarisch hoger beroepsonderwijs. Die samenwerking wilde minder goed vlotten dan wenselijk werd geacht. Wat wel goed is gelukt, dat is het samengaan van PUDOC en Centrale Bibliotheek in één gebouw en onder één directie, alsmede het gezamenlijk opzetten van het computernetwerk.

Het is vanzelfsprekend dat met de gemeente Wageningen velerlei contacten worden onderhouden, bovenal echter op het gebied van ruimtelijke ordening, huisvesting en milieuzaken. Een enkele keer leidden uiteenlopende belangen of divergerende opvattingen wel eens tot spanningen. Meestal verliep echter de samenwerking in goede harmonie.

De relatie van de LU met de arbeidsmarkt werd van belang, toen reeds in de jaren zeventig de doorstroming van afgestudeerden naar die arbeidsmarkt problemen ging opleveren. De toen door het Nederlands Instituut van Landbouwkundig Ingenieurs (NILI) met medewerking van de LU opgerichte stichting Maatschappelijke Plaats Wageningse afgestudeerden (MPW) moest bijdragen tot versoepeling van de doorstroming. In de loop van de jaren tachtig werd dat er niet gemakkelijker op - ook al door de hoge aantallen afgestudeerden - maar over het algemeen is het verwerven van banen door Wageningse afgestudeerden aardig gelukt.

Het contractonderzoek stond aan het begin van de jaren zeventig bij sommigen nog enigszins in een kwade reuk, vooral omdat daarbij gedacht werd aan grote ondernemingen en aan het 'militair-industrieel complex'. In de jaren tachtig is het contractonderzoek een gevierd fenomeen geworden. In 1990 werd gemeld dat de derde geldstroom 20 % van het totale budget van de LU uitmaakte.

Luide klonk in de jaren zeventig in kringen van de linkse studentenbeweging de roep om 'kritische', 'alternatieve' en 'maatschappijrelevante' wetenschapsbeoefening. 'Inkapseling' in de officiële wetenschap werd uit den boze geacht. Uit die sfeer is oorspronkelijk de wetenschapswinkel voortgekomen. In de jaren tachtig verdween de afwijzende houding tegenover het officiële. De wetenschapswinkel ging in geïnstitutionaliseerde vorm hulp bieden aan zwakken in de samenleving en voorziet als zodanig in een behoefte.

Door maatschappelijk bewogen studenten werd in de jaren zeventig de Boerengroep en het Boerentoneel opgericht. Zij wilden daarmee door middel van kritische wetenschap en politiek toneel de in benarde economische en sociale omstandigheden verkerende boeren te hulp komen. Hun streven werd op den duur met subsidies gesteund en de Boerengroep werd van vormingsinstelling steeds meer onderzoeksinstelling. In de milieubewuste jaren tachtig kreeg zij het verwijt te horen dat ze niet rekening hield met de belangen van consument, milieu en Derde Wereld.

De LU was eertijds met haar onderwijs en onderzoek in sterke mate op de koloniën gericht. Na de dekolonisatie is de gerichtheid op het buitenland, en dan vooral op de Derde Wereld, van grote betekenis voor de LU geworden. Er is een belangrijke Vaste Commissie Buitenland en een aanzienlijk Bureau Buitenland gekomen. In de afgelopen decennia werd er doorgaans van uitgegaan dat 20% van alle activiteiten van de LU gericht zijn op de ontwikkelingslanden. Veel van die activiteiten hadden plaats binnen samenwerkingsverbanden met andere universiteiten in binnen- en buitenland.

Met cursussen voor de opleiding tot Master of Science (M.Sc.) droeg de LU haar steentje bij tot de overdracht van wetenschap aan de ontwikkelingslanden. In de loop van de jaren tachtig werd de internationalisering een belangrijke doelstelling van het beleid aan de LU. Uitbreiding van de M.Sc.-cursussen en integratie met het

overige onderwijs werd nagestreefd. Het gebruik van de Engelse taal werd aanbevolen en de invoering van Engelse academische titels overwogen.

Landen, waarmee de LU contacten heeft onderhouden of die aan de LU veel belangstelling hebben getrokken, zijn er verscheidene. In de jaren zeventig was het de verontwaardiging over het Amerikaanse optreden in Vietnam, waardoor ook aan de LU de schijnwerpers van publiciteit en hulpacties op dat land werden gericht. Indonesië was vanaf het midden van de jaren zeventig voorwerp van samenwerking zowel als van kritiek. De samenwerking met Suriname, die vóór 1980 bloeide, kwam door de militaire staatsgreep van dat jaar en vooral door de decembermoorden van 1982 op een laag pitje te staan. Zuid-Afrika kreeg zeer zware kritiek te verduren wegens het daar heersende apartheidssysteem. De afschuw van dat systeem uitte zich in Wageningen onder meer door steun aan het ANC en acties tegen de aanwezigheid van Shell in Zuid-Afrika.

In de afgelopen decennia zijn de universiteiten eensdeels meegesleurd in de stroomversnelling van de maatschappelijke veranderingen; anderdeels hebben zij in menig opzicht een voorhoedefunctie bij die maatschappelijke veranderingen vervuld. Hervormingsideeën, zoals sinds de jaren zestig belichaamd in bewegingen als Provo, D'66, Nieuw Links, Man-Vrouw-Maatschappij en dergelijke, vonden een vruchtbare voedingsbodem bij intellectuelen in het algemeen en dus ook onder wetenschappelijk personeel en studenten aan de universiteiten.

De algemene veranderingen hebben ook de lotgevallen van de LU in belangrijke mate bepaald. Daar kwamen in dit geval nog speciale factoren bij, zoals de veranderingen in de landbouw in het algemeen en in de Nederlandse landbouw in het bijzonder, de gewijzigde opvattingen en praktijken in het ontwikkelingswerk, en niet te vergeten de zich steeds sterker opdringende milieuproblematiek.

Het studentenprotest in Wageningen, evenals dat in heel Nederland, liep vrijwel parallel met het studentenprotest in het buitenland. Het aan Heinrich Heine toegeschreven, doch niet van hem afkomstige adagium 'in Holland gebeurt alles vijftig jaar later' gaat althans in dit geval niet op. Na de 'Parijse lente' van 1968 volgden in ons land reeds in het voorjaar daarop successievelijk de bezettingen van het hoofdgebouw van de Katholieke Hogeschool Tilburg en van het bestuurscentrum van de Universiteit van Amsterdam, het zogenaamde Maagdenhuis. Vervolgens dansten in juni 1969 protesterende Wageningse studenten naakt op de tafels van de faculteitsvergadering, een gebeurtenis die met foto's verlucht de wereldpers haalde.

Het in samenhang met de studentenaanwas sterk groeiende beroep op overheidsmiddelen droeg, naast de sinds 1968 bestaande onrust onder de studenten, ertoe bij dat regering, volksvertegenwoordiging, publiciteitsmedia en publieke opinie steeds meer hun aandacht gingen richten op de universiteiten. Met argusogen werd de besteding van gemeenschapsgelden en de maatschappelijke betekenis van onderwijs en onderzoek bekeken. De universiteiten zagen zich genoodzaakt, uit de splendid isolation van hun ivoren toren te treden en af te dalen in het marktgewoel. De spanningen, die dit alles opleverde, hebben een alles omvattende dynamiek te-

weeggebracht. Herstructureringen en herprogrammeringen waren sindsdien niet meer van de lucht. Op het onder studenten en personeel levende verlangen naar bestuurshervorming in democratische zin werd van overheidswege gereageerd met uitvaardiging van de Wet Universitaire Bestuurshervorming 1970. Voor sommigen, vooral studenten, was de daarmee ingevoerde herstructurering lang niet revolutionair genoeg. Deze geleidelijk kleiner wordende schare van ontevredenen zou nog menigmaal van zich laten horen. Daarbij zagen zij nu en dan kans, een bij anderen latent aanwezig onbehagen te mobiliseren en in acties om te zetten.

Er waren echter aan de universiteiten en bij de overheid ook velen, die vonden dat de nieuwe bestuursstructuur in efficiëntie en doelmatigheid te kort schoot. De hierover gevoerde discussies en gemaakte evaluaties riepen in de jaren tachtig een nieuwe wet in het leven. Deze Wet op het Wetenschappelijk Onderwijs 1984 had wederom ingrijpende gevolgen voor de LU. De faculteitsraad verdween en de macht van het College van Bestuur werd uitgebreid. De democratie moest een veer laten, teneinde de bestuurlijke efficiëntie te vergroten.

Conflictstof was er in de jaren zeventig en tachtig in overvloed aan de universiteiten, ook aan de LU. Het ging daarbij om hete hangijzers als inhoud en vorm van onderwijs en onderzoek, studentenstops, verdeling van nieuwe formatieplaatsen, studentenhuisvesting, studiefinanciering en studieduurverkorting. Temidden van deze baaierd van conflicten ontstond bij velen het gevoel dat de universiteit, zoals die huns inziens behoorde te zijn, werd vermorzeld tussen overheidsbemoeiing en studentenprotest. De overheid wilde wèl onderwijs voor velen en ruimschoots onderzoeksresultaten, maar géén dienovereenkomstige vergroting van de beschikbaar gestelde middelen. Bovendien stak zij voortdurend spaken in het wiel der universiteiten door hen met steeds weer andere beleidsvoornemens, maatregelen en ingrepen te bestoken.

Uit de studentenwereld kwamen de afgelopen decennia eisen zoals: arbeidsintensief onderwijs voor het groeiende aantal onderwijsvragenden, een grote mate van studievrijheid, een liefst ongelimiteerde studieduur, een royale studiefinanciering en goede studentenvoorzieningen, onder meer op het gebied van huisvesting.

Zowel de overheidsinmenging als de studentenacties verzwolgen zeeën van tijd door het vergaderen, discussiëren, rapporteren, informeren, demonstreren enzovoorts. De druk op de voor onderwijs en vooral voor onderzoek beschikbare tijd werd daardoor verzwaard, het negentiende-eeuwse principe van de 'Einheit von Lehre und Forschung' kwam steeds meer in het gedrang en de positie en het prestige van universiteit en hogeschool in de samenleving werden verder uitgehold.

De grote mate van onafhankelijkheid die de universiteit eertijds heeft gehad, was dan ook vrijwel geheel verdwenen in de jaren tachtig. De overheid legde haar wil steeds openlijker op en meende voortdurend orde op zaken te moeten stellen. Bezuinigingen waren aan de orde van de dag. Taakverdeling en Concentratie, Voorwaardelijke Financiering en Selectieve Krimp en Groei werden, alle weerstand ten spijt, ten uitvoer gebracht, evenals de plannen voor de vierjarige cursusduur, de assistent in opleiding en de onderzoekscholen. FNV-voorzitter Wim Kok had in 1977, bij de opening van het Academisch Jaar aan de Universiteit van Amsterdam, al

voorspeld wat er zou gebeuren: 'Tien jaar geleden had de samenleving het moeilijk met een kritische universiteit, nu krijgt de universiteit het moeilijk met een kritische samenleving.'[6]

De LU deed haar best, zich aan de wisselvalligheden aan te passen. Er werden ontwikkelingsplannen gemaakt en strategieën bedacht, een onderzoeksbeleid werd uitgestippeld, informatisering, internationalisering, privatisering, rendementsdenken en gerichtheid op de markt bepaalden in toenemende mate het karakter - oftewel het 'profiel' - van de LU. De deuren naar de buitenwereld werden steeds wijder open gezet: contractresearch ging een kwantitatief belangrijke plaats innemen, afgestudeerden van het hoger beroepsonderwijs (HBO) stroomden binnen, deeltijdscursussen werden aangeboden en de voorlichting werd geïntensiveerd. Door middel van visitatie en doorlichting trachtte men omvang en kwaliteit van onderzoeks- en onderwijsprodukt te bewaken en 'onrendabele onderdelen' van het universitaire bedrijf af te stoten. De tijd van het revolutierumoer van omstreeks 1970 was voorbij; de tijd van het rendementsdenken was aangebroken.

1 Voor dit hoofdstuk is o.a. geput uit J.J. Woltjer, Recent verleden. De geschiedenis van Nederland in de twintigste eeuw (1992); Wilfried Uitterhoeve e.a. (red.), De staat van Nederland. Nederland en zijn bewoners. De opmerkelijke feiten en hun samenhang (1990); J.A.Faber (red.), Het spoor. 150 jaar spoorwegen in Nederland (1989)

2 Woltjer, Recent verleden, pp. 414, 465

3 Woltjer, p. 465

4 Begin januari 1993 kwam het bericht dat een werkgroep 'Evaluatie middenstructuur van de Landbouwuniversiteit' tot de conclusie was gekomen dat de clusterbesturen beter konden worden opgeheven. Zie WUB 070193,1,2

5 Berekend uit gegevens van tabel 6 op p.58 en tabel 13 op p.92

6 WHB 210977,6

Bijlagen

BIJLAGE A, VERANDERINGEN BIJ HET BUREAU LU

1970 Onder het Bureau vallen:

- Afdeling onderwijs, wetenschap en studentenzaken
- Bureau onderzoek van onderwijs
- Studentendecanen
- Studentenarts
- Lichamelijke vorming en sport
- Studentenhuisvesting
- Talenpracticum
- Afdeling Financiële Zaken
- Afdeling Personeelszaken
- Afdeling Bouwzaken
- Afdeling Voorlichting
- Post- en archiefzaken
- Typekamer
- Conciërge
- Chauffeurs
- Bedrijfszelfbescherming en Brandveiligheid
- Aula

1971

- Het Talenpracticum staat nu vermeld onder Bibliotheek en heet nu 'Centrum voor talenonderwijs'
- toegevoegd is 'Studium generale/Vormingswerk'

- toegevoegd is 'Bode'

1972
- toegevoegd is 'Bureau van de Faculteit der Landbouwwetenschappen' met hoofd, secretariaat, onderwijsaangelegenheden, onderzoeksaangelegenheden en studentenaangelegenheden
- 'Afdeling onderwijs, wetenschap en studentenzaken' is veranderd in 'Afdeling onderwijs en wetenschap'
- 'Bureau onderzoek van onderwijs' staat nu vermeld onder 'Bureau van de Faculteit der Landbouwwetenschappen'
- 'Studentendecanen', 'studentenarts', 'lichamelijke vorming en sport', 'studentenhuisvesting' staan niet meer vermeld onder Bureau LH, maar onder een apart hoofd 'Voorzieningen voor studenten'
- 'Centrum Talenonderwijs' staat niet meer vermeld onder Bureau LH, maar afzonderlijk na de vakgroepen
- toegevoegd zijn:
- Bureau studentendocumentatie en statistiek

- Secretariaat tropen
- Planningsecretariaat
- Telefooncentrale

1973
- toegevoegd zijn:
- Griffie van het College van Dekanen en Kabinet van de Rector Magnificus
- Griffie van de Hogeschoolraad
- Griffie van de Faculteitsraad en Kabinet van de Dekaan van de Faculteit der Landbouwwetenschappen
- Audio-visuele middelen
- Conciërge, hoofdgebouw
- niet meer vermeld: Bureau van de Faculteit der Landbouwwetenschappen
- 'Typekamer' veranderd in 'Afdeling tekstverwerking'
- 'Bedrijfszelfbescherming en brandveiligheid' veranderd in 'Veiligheidsfunctionaris'

1974
- 'Planningssecretariaat' veranderd in 'Afdeling planning'
- niet meer vermeld: Griffie van het College van Dekanen en Kabinet van de Rector Magnificus'
- niet meer vermeld onder Bureau LH, maar als aparte dienst: 'Bureau onderzoek van onderwijs'

1975
- 'Secretariaat tropen' veranderd in 'Bureau buitenland'

1976
- toegevoegd: 'Griffie van het College van Bestuur' en 'Afdeling juridische en algemene zaken'
- 'Griffie van de Faculteitsraad en Kabinet van de Dekaan van de Faculteit' veranderd in 'Griffie van de Faculteitsraad en Faculteitsbestuur'
- 'Offsetdrukkerij', 'Post- en archiefzaken', 'Tekstverwerking', 'Telefooncentrale', 'Hoofdgebouw, conciërge' en 'Aula' nu vermeld onder 'Technische en administratieve dienst'

1977
- 'Griffie van Faculteitsraad en Faculteitsbestuur' veranderd in 'Griffie van de Faculteitsraad'
- 'Afdeling financiële zaken' veranderd in 'Afdeling financiële en economische zaken'

1978
- 'Griffie van de Faculteitsraad' veranderd in 'Griffie van de Faculteit'
- 'Afdeling onderwijs en wetenschap' samengevoegd met 'Afdeling planning' tot 'Afdeling onderwijs, wetenschap en planning'
- toegevoegd: 'Redactie Wagenings Hogeschoolblad'

1979
- 'Afdeling bouwzaken' veranderd in 'Afdeling gebouwen en terreinen'

- afgesplitst van 'Technische en administratieve dienst': 'Huishoudelijk onderhoud/Coördinatie restauratieve verzorging'

1980 - 'Huishoudelijk onderhoud/Coördinatie restauratieve verzorging' veranderd in 'Huishoudelijke dienst/restauratieve verzorging'

1981 - 'Technische en administratieve dienst' opgesplitst in 'Offsetdrukkerij', 'Post- en archiefzaken' en 'Tekstverwerking', terwijl er uit overgeheveld zijn: 'Telefooncentrale' naar 'Afdeling Gebouwen en terreinen', 'Hoofdgebouw, conciërge', 'Aula, conciërge, pedel' en 'Vervoer, chauffeurs' naar 'Huishoudelijke dienst/restauratieve verzorging'

- 'Veiligheidsfunctionaris' veranderd in 'Veiligheid en milieuhygiëne'

1982 - geen wijzigingen

1983 - toegevoegd: 'Transferpunt', 'Onderzoek minder draagkrachtige organisaties' en 'Bureau post-academisch onderwijs'

- 'Veiligheid en milieuhygiëne' veranderd in 'Bureau veiligheid en milieuhygiëne'

1984 - toegevoegd: 'Organisatie adviseur' en 'Griffie van het College van Decanen'

1985 - 'Organisatie adviseur' overgeheveld naar 'Afdeling personeelszaken'

- toegevoegd: 'Bureau Internationale Research'

- 'Onderzoek minder draagkrachtige organisaties' veranderd in 'Wetenschapswinkel'

1986 - 'Griffie van de Hogeschoolraad' veranderd in 'Griffie van de Universiteitsraad'

- 'Redactie Wagenings hogeschoolblad' veranderd in 'Redactie Wagenings universiteitsblad'

1987 - geen wijzigingen

1988 - 'Griffie van de Faculteit' veranderd in 'Griffie van het Facultair Overleg'

- 'Afdeling onderwijs, wetenschap en planning' veranderd in 'Afdeling onderwijs en wetenschap'

- 'Audiovisueel centrum' veranderd in 'Media Advies Centrum'

- toegevoegd: 'Vertrouwenspersonen'

1989 - 'Griffie van het Facultair Overleg' veranderd in 'Griffie van het College van Bestuur, onderwijs en onderzoek'

- van 'Griffie van de Universiteitsraad' afgesplitst: 'Planninggroep'

- van 'Afdeling Personeelszaken' afgesplitst: 'Organisatie adviseur'

- toegevoegd: 'Afdeling informatisering en datacommunicatie'; behoorde voordien als Rekencentrum niet tot Bureau LU

- 'Offsetdrukkerij' veranderd in 'Grafisch service centrum'

1990 - 'Griffie van het College van Bestuur' veranderd in 'Griffie van het College van Bestuur (financiën en personeel)'

- 'Griffie van het College van Decanen' veranderd in 'College van Decanen'

- toegevoegd: 'Steunpunt Ivoorkust' en 'Steunpunt Costa Rica'

1991 - de twee griffies van het College van Bestuur samengevoegd tot één 'Griffie van het College van Bestuur/secretaris Landbouwuniversiteit'

- 'Planninggroep' veranderd in 'Afdeling Planning'

- 'Afdeling Voorlichting' veranderd in 'Stafafdeling Voorlichting en PR'

- toegevoegd: 'Alumni functionaris' en 'Botanische tuinen, bouwgroen, sportvelden/Hortussectie'; behoorde voordien als 'Sectorale bestuurseenheid' niet tot Bureau LU

- De meeste afdelingen zijn nu ondergebracht in Directies met directeuren aan het hoofd. De indeling ziet er als volgt uit:

Directie Materiële Zaken:

- Grafisch service centrum
- Financiële en economische zaken
- Gebouwen en terreinen
- Botanische tuinen, bouwgroen en sportvelden/Hortussectie
- Huishoudelijke dienst en restauratieve verzorging

Directie Sociale Zaken:

- Personeelszaken
- Veiligheid en milieuhygiëne

Directie Onderwijs, Onderzoek en Studentenzaken:

- Onderwijs en wetenschap
- Studentenzaken
- Planning
- Bureau buitenland
- Wetenschapswinkel
- Transferpunt
- Studium generale
- Post hoger landbouwonderwijs

Directie Informatisering:

- Informatisering en datacommunicatie
- Tekstverwerking
- Post- en archiefzaken

1992

- 'Alumni functionaris' veranderd in 'Alumnibureau'
- 'Media advies centrum' verdwenen door privatisering
- 'Directie Sociale Zaken' veranderd in 'Directie Personeel en Arbeidsomstandigheden'
- 'Steunpunt Ivoorkust' veranderd in 'Contactpunt Ivoorkust' -Toegevoegd: 'Steunpunt Sahel'

[Met alumni wordt hier bedoeld: afgestudeerden]

BIJLAGE B. LIJST VAN HOOGLERAREN EN LECTOREN, benoemd vanaf 1970 t/m 1990 met hun leeropdracht c.q. vakgebied en **LIJST VAN EREDOCTORES, 1970-1993.**

(geen eindjaartal betekent: volgens de studiegids 1990/1991 in 1990 nog in functie)

dr. H.J. Achterhuis (bijzonder hoogleraar 1988-1990) *De humanistische wijsbegeerte, in het bijzonder met betrekking tot de relatie tussen mens en natuur*

dr. E.H. Adema (hoogleraar 1978-) *De luchthygiëne en -verontreiniging*

dr. P.W.M. van Adrichem (hoogleraar 1975-1988) *De algemene dierfysiologie en de landbouwdierfysiologie (sinds 1986: de algemene fysiologie van mens en dier)*

dr. L.M.A. Akkermans (hoogleraar 1988-) *De neurofysiologie der vertebraten*

dr.ir. H. van Arkel (buitengewoon hoogleraar 1987-) *De produktkunde van de akker- en weidebouw*

ir. J.S.O. van Asseldonk (hoogleraar 1983-) *De algemene en regionale landbouwkunde*

dr.ir. H. Bakker (lector 1979-1980, hoogleraar 1980-1984) *De veeteeltwetenschappen*

ir. J.P.A. van den Ban (hoogleraar 1983-) *De cultuurtechniek*

dr. P. van Beek (buitengewoon lector 1976-1980, buitengewoon hoogleraar 1980-1982, hoogleraar 1982-) *De optimaliseringstechnieken (sinds 1982: de operationele analyse)*

dr. F. von Benda-Beckman (hoogleraar 1981-) *Het recht, meer in het bijzonder het agrarisch recht van de niet-westerse gebieden*

ir. M.G. van den Berg (buitengewoon hoogleraar 1988-) *De kwaliteitsborging van levensmiddelen*

dr. J. van Bergeijk (lector 1972-1980, hoogleraar 1980-) *De pedagogiek en algemene didactiek (sinds 1988: de onderwijskunde, in het bijzonder met betrekking tot het agrarisch onderwijs)*

dr.ir. A.C. Beynen (buitengewoon hoogleraar 1987-) *De proefdierkunde*

dr. K. Biersteker (hoogleraar 1976-) *De gezondheidsleer, meer in het bijzonder de milieuhygiëne en de tropische gezondheidsleer*

dr. B.H. Bijsterbosch (lector 1972-1980, hoogleraar 1980-) *De fysische en kolloïdchemie*

dr.ir. J.J. Bogardi (hoogleraar 1989-) *De hydraulica en algemene hydrologie*

ir. M.M.G.R. Bol (buitengewoon hoogleraar 1971-1975, hoogleraar 1975-1986) *De bosbouwtechniek*

dr.ir. J.A.M. de Bont (hoogleraar 1988-) *De industriële microbiologie*

dr.ir. W. van den Bor (hoogleraar 1990-) *De onderwijskunde, in het bijzonder met betrekking tot het agrarisch onderwijs*

ir. O.H. Bosgra (buitengewoon hoogleraar 1981-1985) *De meet-, regel- en systeemtechniek*

dr.ir. J. Bouma (hoogleraar 1987-) *De bodeminventarisatie en landevaluatie*

dr.ir. L. Brader (hoogleraar 1990-) *De gewasbescherming in de tropen*

dr.ir. E.W. Brascamp (hoogleraar 1989-) *De veeteeltwetenschap (sinds 1991: de veefokkerij)*

dr.ir. N. van Breemen (hoogleraar 1987-) *De bodemvorming en ecopedologie*

dr.ir. P.M.T. Broersen (hoogleraar 1988-1989) *De meet-, regel- en systeemtechniek*

dr. P.J. Bruijn (lector 1978-1980, hoogleraar 1980-1983) *De natuurkunde*

dr.ir. S. Bruin (hoogleraar 1974-1980) *De proceskunde*

dr. L Brussaard (hoogleraar 1989-) *De bodembiologie*

mr. W. Brussaard(hoogleraar 1981-) *Het agrarisch recht van de westerse gebieden, hieronder begrepen het milieurecht en het recht betreffende de ruimtelijke ordening*

dr.ir. C.J.E.A. Bulder (hoogleraar 1980-1985) *De technische microbiologie*

dr.ir. Challa (hoogleraar 1987-) *De tuinbouwplantenteelt, in het bijzonder de beschermde teelt*

dr.ir. R.H. Cobben (lector 1970-1980, hoogleraar 1980-1987) *De entomologie (sinds 1981: de diertaxonomie en -geografie)*

dr. A.K. Constandse (buitengewoon hoogleraar 1971-1986) *De sociaal-wetenschappelijke grondslagen van de urbane planologie*

dr. P.B. Defares (hoogleraar 1975-1986) *De sociale psychologie*

dr. A.G.J. Dietvorst (hoogleraar 1989-) *De recreatie*

ir. J.J. van Dixhoorn (buitengewoon lector 1973-1978) *De meet-, regel- en systeemtechniek*

dr. W.H. van Dobben (hoogleraar 1972-1978) *De plantenoecologie*

mw.dr. J. van Doorne-Huiskes (bijzonder hoogleraar 1988-) *Vrouwen in arbeidsorganisaties*

dr.ir. D.B.W.M. van Dusseldorp (lector 1974-1980, hoogleraar 1980-) *De sociologische aspecten van de ontwikkelingsplanning in niet-westerse gebieden*

ir. M.S. Elzas (lector 1971-1980, hoogleraar 1980-) *De informatica (sinds 1990: de kennissystemen)*

dr.ir. A.J.H. van Es (buitengewoon lector 1971-1980, buitengewoon hoogleraar 1980-1986) *De energiehuishouding der dieren*

dr. J. Fanta (buitengewoon hoogleraar 1988-) *De groeiplaatsleer*

dr.ir. R.A. Feddes (hoogleraar 1990-) *De bodemnatuurkunde, agrohydrologie en grondwaterbeheer*

dr. G.R. Findenegg (lector 1979-1980, hoogleraar 1980-) *De bodemvruchtbaarheid en plantenvoeding*

dr.ir. M. Flach (lector 1971-1980, hoogleraar 1980-1989) *De tropische plantenteelt (sinds 1982: de tropische plantenteelt, met speciale aandacht voor de teeltsystemen en de teeltkundige aspecten van bedrijfs- en landbouwsystemen)*

dr. G.J. Fleer (hoogleraar op persoonlijke gronden 1984-), bij de vakgroep fysische en kolloïdchemie

dr. H. Folmer (hoogleraar 1987-) De staathuishoudkunde/de algemene economie

dr. J.E.R. Frijters (bijzonder hoogleraar 1987-) De sensorische en psychologische aspecten van voeding en voedsel

dr. D. Gibbon (hoogleraar 1989-1989) Plantaardige produktiesystemen (tropisch gericht)

dr. M.J. Giphart (hoogleraar 1988-) De DNA-technologie in de dierlijke produktie; moleculaire biologie van produktiekenmerken

dr. R.W. Goldbach (hoogleraar 1987-) De virologie

dr.ir. J. Grasman (hoogleraar 1990-) De zuivere en toegepaste wiskunde

dr. Æ. de Groot (lector 1972-1980, hoogleraar 1980-) De organische scheikunde (sinds 1987: de bio-organische chemie)

dr.ir. F.A.M. de Haan (lector 1979-1980, hoogleraar 1980-) De bodemhygiëne en bodemverontreiniging

dr. C. den Hartog (buitengewoon hoogleraar 1975-1987) De hydrobiologie

dr. J.G.A.J. Hautvast (hoogleraar 1972-) De leer van de voeding en de voedselbereiding

dr. D. v.d. Heide (hoogleraar 1990-) De algemene fysiologie van mens en dier

ir. S.A. Hempenius (bijzonder hoogleraar 1976-1980) De teledetectie, non- destructieve spectrale karakterisering van materialen onder natuurlijke condities

dr.ir. J.G.T. Hermsen (lector 1971-1980, hoogleraar 1980-1987) De plantenveredeling

mw.dr. C. Heyting (hoogleraar 1989-) De generatieve en somatische celgenetica

dr. R.F. Hoekstra (hoogleraar 1989-) De populatie- en kwantitatieve genetica

dr. A. Hoogerbrugge (hoogleraar 1984-1987) De veeteeltwetenschap

dr.ir. J. de Hoogh (hoogleraar 1978-) De algemene agrarische economie, in het bijzonder de grondslagen, de doeleinden en de instrumenten van het landbouwbeleid (sinds 1988: de landbouwpolitiek)

ir. L. Horst (hoogleraar 1977-) De irrigatie

dr. J.G. ten Houten (buitengewoon hoogleraar 1971-1976) De kennis van de luchtverontreiniging

dr. E.A. Huisman (buitengewoon hoogleraar 1975-1983, hoogleraar 1983-) De visteelt en de visserij

dr.ir. E. Jacobsen (hoogleraar 1988-) De plantenveredeling, in het bijzonder de genetische variatie

dr.ir. A.W.H. Jans (hoogleraar 1990-) De NMR spectroscopie in de landbouw

N.M. de Jonge (lector 1977-1980, hoogleraar 1980-1985) De landschapsarchitectuur

ir. A.A. Jongebreur (buitengewoon hoogleraar 1980-1988) De landbouwarchitectuur (sinds 1981: de landbouwbedrijfsgebouwen)

dr. J.F. Jongkind (buitengewoon hoogleraar 1976-1980) De celbiologie

drs. W.J. Kakebeeke (bijzonder hoogleraar 1990-) Het milieubeleid in Europa

dr. A. van Kammen (hoogleraar 1972-) De moleculaire biologie

dr. E.H. Kampelmacher (buitengewoon hoogleraar 1971-1984) De voedingsmiddelenmicrobiologie en -hygiëne (sinds 1981: de levensmiddelenmicrobiologie en -hygiëne)

dr. C.M. Karssen (hoogleraar op persoonlijke gronden 1984-) De zaadfysiologie

ir. K. Kerkstra (hoogleraar 1990-) De landschapsarchitectuur

dr.ir. E.H. Ketelaars (lector 1979-1980, hoogleraar 1980-1986) De pluimveeteelt

ir. R. Keuning (bijzonder hoogleraar 1988-) De produktontwikkeling in de levensmiddelentechnologie

dr.ir. F. Kleefmann (hoogleraar 1981-) De planologie

dr. H. Klomp (hoogleraar 1979-1984) *De dieroecologie*

dr. J.H. Koeman (hoogleraar 1972-) *De toxicologie*

dr.ir. J.M. Kooijman (bijzonder hoogleraar 1989-) *Verpakken van levensmiddelen*

dr. S.B. Kroonenberg (hoogleraar 1982-) *De geologie*

dr. A. Kuyvenhoven (hoogleraar 1987-) *De agrarische ontwikkelingseconomie*

dr. P. van der Laan (hoogleraar 1972-1989) *De wiskundige statistiek*

dr.ir. R.A.H. Legro (lector 1970-1980, hoogleraar 1980-1981) *De plantensystematiek en -geografie van de gematigde gebieden*

dr. J.C. van Lenteren (hoogleraar 1983-) *De entomologie, in het bijzonder de oecologie der insekten*

dr.ir. G. Lettinga (bijzonder hoogleraar 1988-) *De zuiveringstechnologie (sinds 1990: de anaërobe zuiverings- en gistingstechnologie, met aandacht voor specifieke voor- en nabehandelingsmethoden en ontwikkelingssamenwerking)*

dr.ir. H.N. van Lier (lector 1976-1980, hoogleraar 1980-) *De cultuurtechniek*

dr. L. Lijklema (hoogleraar 1982-) *De waterzuivering en waterkwaliteit (sinds 1988: het waterkwaliteitsbeheer)*

dr. N.E. Long (hoogleraar 1981-) *De empirische sociologie van de niet-westerse gebieden (sinds 1987: de rurale ontwikkelingssociologie)*

dr. J. Lyklema (hoogleraar 1982-) *De fysische en kolloïdchemie (sinds 1988: de fysische chemie, met bijzondere aandacht voor de grensvlak- en kolloïdchemie)*

ir. A. van Maaren (hoogleraar 1977-) *De boshuishoudkunde*

dr.ir. L.J.G. van der Maesen (hoogleraar 1984-) *De plantentaxonomie*

dr.ir. L. 't Mannetje (hoogleraar 1982-) *De leer van het grasland (sinds 1987: de graslandkunde)*

drs. J.D. van Mansvelt (bijzonder hoogleraar 1981-1989) *De alternatieve methoden in de land- en tuinbouw*

dr. A.M.T. Meyer (bijzonder hoogleraar 1972-1989) *De wijsbegeerte*

dr. A.L. Mok (hoogleraar 1981-1984, buitengewoon hoogleraar 1987-) *De empirische sociologie van de westerse gebieden (sinds 1987: de sociologie van arbeid en technologie)*

dr.ir. M. Molenaar (hoogleraar 1983-) *De landmeetkunde en de teledetectie (sinds 1992: de theorie van de geografische informatie-systemen en de remote sensing)*

dr. M.F. Mörzer Bruyns (hoogleraar 1970-1978) *Het natuurbehoud en natuurbeheer*

dr. W.B. van Muiswinkel (hoogleraar 1985-) *De zoölogische celbiologie*

dr. F. Müller (lector op persoonlijke gronden 1977-1980, hoogleraar op persoonlijke gronden 1980-1988) *De biochemie*

dr. A.Th.J. Nooij (lector 1971-1980, hoogleraar 1980-) *De methoden en technieken van het sociale onderzoek*

dr. J.P.T.M. Noordhuizen (hoogleraar 1988-) *De veeteeltwetenschap*

dr.ir. P.C. van den Noort (lector 1971-1978, hoogleraar 1978-) *De algemene landhuishoudkunde (sinds 1978: de algemene agrarische economie, in het bijzonder de algemene economische aspecten van de landbouw en zijn natuurlijke hulpbronnen en sinds 1989: de algemene agrarische economie)*

dr.ir. R.A.A. Oldeman (hoogleraar 1977-) *De bosteelt (sinds 1988: de bosteelt en de bosoecologie)*

dr. C.C. Oosterlee (hoogleraar 1975-1987) *De veeteeltwetenschap*

dr. F.J. Oppenoorth (buitengewoon hoogleraar 1972-1982) *De leer van de werkingsmechanismen van insecticiden*

dr. J.W.M. Osse (hoogleraar 1972-) *De algemene dierkunde*

dr.ir. J.E. Parlevliet (hoogleraar 1983-) *De plantenveredeling (sinds 1989: de plantenveredeling, in het bijzonder de selectiemethoden)*

dr.ir. R.L.M. Pierik (lector op persoonlijke gronden 1977-1980, hoogleraar op persoonlijke gronden 1980-) *In vitro cultuur van hogere planten*

dr. H.C. van der Plas (hoogleraar 1971-1988) *De organische scheikunde (sinds 1987: de fysisch-organische chemie)*

dr. L. van der Plas (lector op persoonlijke gronden 1971-1980, hoogleraar op persoonlijke gronden 1980-) bij de vakgroep *Bodemkunde en geologie*

dr. L.H.W. van der Plas (hoogleraar 1990-) *De fysiologie der planten*

dr. J.M.G. van der Poel (lector op persoonlijke gronden 1971-1980, hoogleraar op persoonlijke gronden 1980-1983) *De agrarische geschiedenis*

ir. G. Pothoven (buitengewoon lector 1975-1980, hoogleraar 1980) *De kennis van de landbouwgebouwen*

drs. H. Praag (bijzonder hoogleraar 1973-1978) *Maatschappelijke stromingen*

dr. C. Presvelou (hoogleraar 1978-1989) *De huishoudkunde (sinds 1988: de niet-westerse sociologie van het huishouden)*

dr. A. Prins (hoogleraar 1977-) *De fysica en fysische chemie van levensmiddelen, met bijzondere aandacht voor de zuivel*

ir. Th. Quené (bijzonder hoogleraar 1982-1988) *De toekomstverkenning en beleid*

dr.ir. P.A.C. Raats (hoogleraar 1990-) *De continuum-mechanica*

dr.ir. R. Rabbinge (hoogleraar 1985-) *De gewasecologie (sinds 1988: de produktie-ecologie)*

dr.ir. J.A. Renkema (hoogleraar 1982-) *De agrarische bedrijfseconomie*

dr. W.H. van Riemsdijk (hoogleraar 1990-) *De bodemscheikunde*

dr.ir. K. van 't Riet (hoogleraar 1982-) *De proceskunde, in de eerste plaats de toepassing van de proceskunde in de levensmiddelentechnologie en daarnaast de toepassing in de biotechnologie en in de milieutechniek (sinds 1987: de levensmiddelenproceskunde)*

dr.ir. N.G. Röling (hoogleraar 1983-1988) *De voorlichtingskunde*

dr.ir. F.M. Rombouts (hoogleraar 1987-) *De levensmiddelenhygiëne en -microbiologie*

dr.ir. W.H. Rulkens (hoogleraar 1990-) *De zuiveringstechnologie*

mw.dr. C. Safiliou-Rothschild (hoogleraar 1989-) *De emancipatiekunde en vrouwenstudies (sinds 1990: de vrouwenstudies in de landbouw)*

dr. T.J. Schaafsma (hoogleraar 1972-) *De moleculaire fysica*

dr. J.J.C. Scheffer (bijzonder hoogleraar 1985-) *De kruidkunde*

drs. I.J. Schoonenboom (bijzonder hoogleraar 1989-) *De toekomstverkenning en beleid*

dr. L.M. Schoonhoven (hoogleraar 1972-) *De algemene dierfysiologie en de vergelijkende dierfysiologie (sinds 1985: de entomologie, in het bijzonder de fysiologie der insekten)*

dr.ir. E. Schuurman (bijzonder hoogleraar 1987-) *De reformatorische wijsbegeerte*

dr. H.A.M. Snelders (bijzonder hoogleraar 1976-1982) *De geschiedenis der natuurwetenschappen, inzonderheid de samenhang tussen ontwikkelingen van deze wetenschappen en de ontwikkeling in de maatschappij*

dr.ir. L. Speelman (hoogleraar 1988-) *De landbouwmechanisatie en de bedrijfsuitrusting*

ir. E. Stamhuis (lector 1972-1980, hoogleraar 1980-1986) *De weg- en waterbouwkunde*

mw.dr. W.A. van Staveren (bijzonder hoogleraar 1988) *De voeding van de oudere mens*

dr. C.W. Stortenbeker (hoogleraar 1979-) *Het natuurbehoud en natuurbeheer*

dr.ir. G. van Straten (hoogleraar 1990-) *De meet-, regel- en systeemtechniek*

dr.ir. L. Stroosnijder (hoogleraar 1990-) *De bodem- en waterconservering*

dr.ir. P.C. Struik (hoogleraar 1987-) *De akkerbouw van de gematigde klimaatgebieden*

dr. F. Sturmans (buitengewoon hoogleraar 1976-1982) *De gezondheidsleer, meer in het bijzonder de epidemiologie*

dr. E.J.R. Sudhölter (hoogleraar 1990-) *De fysisch-organische chemie*

dr.ir. J. Sybenga (lector 1970-1980, hoogleraar 1980-1987) *De erfelijkheidsleer*

dr.ir. S. Tamminga (buitengewoon hoogleraar 1984-) *De veevoeding, in het bijzonder de voeding van de herkauwers*

dr. J.W. Tesch (hoogleraar 1970-1974) *De gezondheidsleer*

mw.dr. L.P.M. Timmermans (lector 1972-1980, hoogleraar 1980-) *De algemene dierkunde*

mw.dr. G. Thomas-Lycklama à Nijeholt (bijzonder hoogleraar 1979-1984) *De maatschappelijke stromingen, in het bijzonder gericht op de emancipatie van de vrouw, zowel in het westen als het niet-westen*

dr.ir. J. Tramper (hoogleraar 1987-) *De bioprocestechnologie*

mr. J.J.M. Tromm (bijzonder hoogleraar 1990-) *Europese integratie en ontwikkeling*

dr. J. Tromp (buitengewoon hoogleraar 1987-1990, hoogleraar 1990-) *De tuinbouwplantenteelt, in het bijzonder de overblijvende gewassen (fruitteelt)*

dr.ir. A.J. Udink ten Cate (hoogleraar 1990-) *De toegepaste systeemkunde*

dr.ir. H. Veen (buitengewoon hoogleraar 1987) *De kwaliteit van geoogste tuinbouwprodukten*

dr. B. Vedder (bijzonder hoogleraar 1987-1990) *De wijsbegeerte*

dr.ir. M.W.A. Verstegen (buitengewoon hoogleraar 1984-) *De veevoeding, in het bijzonder de voeding van de eenmagigen*

drs. J.A.J. Vervloet (buitengewoon hoogleraar 1988-) *De historische geografie*

dr.ir. J.J.C. Voorhoeve (bijzonder hoogleraar 1980-1985) *De internationale betrekkingen en ontwikkelingen*

dr.ir. A.G.J. Voragen (hoogleraar 1990-) *De levensmiddelenchemie*

dr. W.M. de Vos (hoogleraar 1988-) *De bacteriële genetica*

dr. W.J. Vredenberg (hoogleraar 1979-) *De plantenfysiologie, met bijzondere aandacht voor de fysische aspecten*

dr.ir. A.F. van der Wal (hoogleraar 1982-) *De nematologie*

dr.ir. P. Walstra (lector op persoonlijke gronden 1978-1980, hoogleraar op persoonlijke gronden 1980-1982, hoogleraar 1982-) *De fysische chemie (sinds 1982: de zuivelkunde)*

dr.ir. L. Wartena (hoogleraar 1978-) *De landbouwweerkunde en de omgevingsnatuurkunde*

dr. J.L. van Went (lector 1976-1980, hoogleraar 1980-) *De plantkunde*

ir. G.A. van Wely (lector 1970-1980, hoogleraar 1980-1982) *De landmeetkunde*

dr.ir. R. Wereldsma (hoogleraar 1981-1987) *De landbouwwerktuigkunde en de werktuigbouwkunde*

dr.ir. M. Wessel (hoogleraar op persoonlijke gronden 1987-) *De wetenschappelijke ontwikkeling van het vakgebied tropische plantenteelt*

dr. V.M. Wiegant (buitengewoon hoogleraar 1988-) *Adaptatie en stress*

dr. P.R. Wiepkema (hoogleraar 1979-) *De ethologie*

dr. M.T.M. Willemse (hoogleraar 1973-) *De plantkunde*

dr. C.M.J. van Woerkum (hoogleraar 1989-) *De voorlichtingskunde*

dr. W.J. Wolff (hoogleraar 1988-) *De aquatische ecologie*

dr. G.J. ter Woorst (bijzonder hoogleraar 1984-1990) *De geschiedenis, theorie en praktijk van de coöperatie, in het bijzonder met betrekking tot land- en tuinbouw*

dr. A.M. van der Woude (hoogleraar 1975-) *De agrarische geschiedenis*

dr.ir. L.C. Zachariasse (hoogleraar 1989-) *De economische aspecten van management en management-ondersteunende systemen in land- en tuinbouw*

dr. A.J.B. Zehnder (hoogleraar 1983-) *De microbiologie*

dr. P. Zonderwijk (hoogleraar 1978-1989) *De onkruidkunde (sinds 1981: de vegetatiekunde, de plantenoecologie en de onkruidkunde)*

dr.ir. I.S. Zonneveld (buitengewoon hoogleraar 1980-1987) *Vegetatiekundige overzichtskartering*

dr. D. Zwart (hoogleraar 1986-) *De tropische veehouderij*

N.B. Bovenstaande gegevens zijn eensdeels ontleend aan de studiegidsen en anderdeels aan documentatiemateriaal, aanwezig in de Historische Verzameling LU.

EREDOCTORES

09.03.1970 A.H. Boerma

08.03.1974 P.B. de Boer

08.03.1974 D.J. Maltha

09.03.1976 R.F. Smith

09.03.1976 G. Veenstra

09.03.1978 mevrouw E. Boserup

09.03.1978 J.C.I. Dooge

09.03.1983 mevrouw Gelia T. Castillo

09.03.1983 J. Gremmen

09.03.1983 H. de Bakker

09.03.1988 M.S. Swaminathan

09.03.1988 A. Kemp

09.03.1988 J. de Veer

08.05.1992 A.H. Boerma

09.03.1993 O.R. Fennema

09.03.1993 P.E. Kenmore

09.03.1993 Th. Quené

09.03.1993 O. Soemanwoto

09.03.1993 mevrouw I.J. Thirsk

Bron: Historische Verzameling LU en de studiegidsen LU

BIJLAGE C, LIJST VAN AFKORTINGEN [zie voor afkortingen ook het register]

Belh	Belhamel
BOD	Brede Onderwijs Discussie
BOO	Bureau Onderzoek van Onderwijs
CATIE	Centro de Agricultura Tropical para Investigacion y Extencion
CB	Commissie Buitenland
CELOS	Centrum voor Landbouwkundig Onderzoek in Suriname
CL	Centrale Lijst
COWI	Commissie Wetenschappelijke Informatieverzorging
CR	Conventsraad
CSP	Commissie Studieprogramma
CSV	Commissie Studentenvoorzieningen
CvB	College van Bestuur
CvD	College van Decanen
CVP	Commissie voor Projectonderwijs
CvT	Commissie voor de Tropen
DDR	Duitse Democratische Republiek
EG	Europese Gemeenschap
FB	Faculteitsbestuur
FNV	Federatie Nederlandse Vakbeweging
FOD	Fundamentele Onderwijs Discussie
FR	Faculteitsraad

HR	Hogeschoolraad
IAOC	Interacademiaal Overleg van Conventen
IKV	Interkerkelijk Vredesberaad
KA	Kandidaats-A
KB	Kandidaats-B
KGvL	Koninklijk Genootschap voor Landbouwwetenschappen
KNAW	Koninklijke Nederlandse Akademie van Wetenschappen
KWT	Komitee Wetenschap en Techniek voor Vietnam, Laos en Cambodja
LH	Landbouwhogeschool
LHB	Landbouwhogeschoolberichten
LU	Landbouwuniversiteit
LUW	Landbouwuniversiteit Wageningen
N-	natuurwetenschappelijke
NM-	natuur-maatschappijwetenschappelijke
NRLO	Nationale Raad voor Landbouwkundig Onderzoek
NSR	Nederlandse Studentenraad
NWO	Nederlandse Organisatie voor Wetenschappelijk Onderzoek
NWP	Niet-wetenschappelijk Personeel
OIO	Onderzoeker in Opleiding
OV	Openbaar Vervoer
PGO	Probleemgericht Onderwijs
Ph.D.	Doctor of Philosophy
PKI	Partai Kommunis Indonesia
PO	Projectonderwijs
PP	Progressief Personeel
PSF	Progressieve Studentenfraktie
PUDOC	Centrum voor Landbouwpublikaties en Landbouwdocumentatie
RM	Rector Magnificus
SSGZ	Stichting Studenten Gezondheidszorg
SSHW	Stichting Sociale Huisvesting Wageningen
Stova	Stichting tot opleiding van analisten
SURF	Samenwerking Universitaire Reken Faciliteiten
TAP	Technisch en Administratief Personeel
TNO	Nederlandse Centrale Organisatie voor Toegepast Natuurwetenschappelijk Onderzoek (opgericht in 1930)
UR	Universiteitsraad
USV	Unitas Studiosorum Vadae
VCP	Vaste Commissie Personeelsbeleid
VF	Voorwaardelijke Financiering
WAIOO	Wagenings AIO-Overleg
WASTRA	Wageningse Studentenraad
WESP	Wetenschappelijk Samenwerkend Personeel
WHB	Wagenings Hogeschoolblad
WO	wetenschappelijk onderwijs

WP	Wetenschappelijk Personeel
WWO	Wet op het Wetenschappelijk Onderwijs
WUB	Wet Universitaire Bestuurshervorming
WUB	Wagenings Universiteitsblad
ZWO	Nederlandse Organisatie voor Zuiver Wetenschappelijk Onderzoek (opgericht in 1950)

BIJLAGE D, LIJST VAN TABELLEN, GRAFIEKEN EN KAARTEN

tabellen

1 Leden van het College van Bestuur, 1972-1993 **15**

2 Faculteitsvoorzitters (decanen), 1972-1986 **19**

3 Voorzitters Hogeschoolraad/Universiteitsraad, 1972-1992 **28**

4 Benodigde extra formatieplaatsen **47**

5 Personeelsomvang Algemene Dienst, 1971-1990 **54**

6 Rijksbijdrage, 1970-1991, in mln gulden **58**

7 Index reële rijksbijdrage, gemiddeld per volledig ingeschreven student, 1970-1990 (1970=100) **59**

8 Balanswaarde eigen vermogen LU, 1970-1991 **60**

9 Vloeroppervlakte gebouwen LU, 1960-1991, in m^2 **69**

10 Miljoenenprojecten, 1970-1991 **71**

11 Bibliothecarissen in het tijdvak 1970-1990 **74**

12 Hoogleraren, 1970-1990 **91**

13 Aantal studenten per bezette leerstoel (en lectoraat) en per uitgezette formatieplaats, 1971-1990 **92**

14 Aantal vergaderingen van de VCW per jaar, 1973-1990 **115**

15 Aantal werkjaren besteed aan onderzoek door WP en TAP, 1975-1989 **118**

16 Totaal aantal publicaties LU, 1978-1989 **119**

17 Publicaties van twee vakgroepen, 1985 **122**

18 Vergaderfrequentie VCO 134
19 Vergaderfrequentie dagelijks bestuur VCO 134
20 Schematische voorstelling van het studieprogramma vanaf 1970 140
21 Schematische voorstelling van het studieprogramma na invoering van de tweefasenstructuur in 1982 141
22 Ingeschrevenen, 1970-1991 175
23 Studentenflats met jaar van voltooiing en stichtingskosten in gld., 1958-1983 188
24 Aantal studentenkamers, naar categorie, 1970-1985 189
25 Aantal leden gezelligheidsverenigingen, 1971-1991 202
26 Ingenieurs die een baan hadden op het moment van afstuderen, vlgs. enquête RM, 985-1990 236
27 Omvang derde geldstroom, 1982-1990 237
28 Aantal bij wetenschapswinkel binnengekomen vragen, 1985-1990 240
29 Landen die op zijn minst in één jaar vijf of meer keren zijn vermeld in LHB, WHB, WUB of Belh; in artikelen, aankondigingen van lezingen, verslagen van reizen, berichten van en over comités, actiegroepen, samenwerkingsovereenkomsten enz. enz., 1971-1990 250

grafieken

1 Index reële rijksbijdrage per student, 1970-1990 (1970=100) 59
2 Bruto bouwtechnisch vloeroppervlak, 1960-1991 (m^2 x 1000) 69
3 Aantal werkjaren besteed aan onderzoek door WP en TAP, 1975-1989 118
4 Aantal studentenkamers, naar categorie, 1970-1985 189

kaarten

Gebouwen in gebruik bij de LU, 1968-1990 68

BIJLAGE E, LIJST VAN ILLUSTRATIES

1 Sprekers bij de bestuursoverdracht in december 1971; links mr. H.W. Bloemers, rechts ir. P. Lardinois p. 13

2 De hogeschoolraad vergadert; augustus 1978 p. 23

3 Reeds in februari werd geprotesteerd tegen de Wet op het Wetenschappelijk Onderwijs: WSO-bestuurder Alfons Rommelse presenteert namens het actiecomité 'WWO'84 Nee!', dat binnen twee dagen ruim 1000 handtekeningen had opgehaald, een pakket eisen aan de Faculteitsraad p. 27

4 Rectoraatsoverdracht in wandelcostuum: de aftredende Rector Magnificus, prof.ir. F. Hellinga, hangt zijn opvolger, prof.dr. J.M. Polak, de ambtsketen om; september 1970 p. 40

5 Bij promoties werd nog dikwijls het rokcostuum gedragen. Promovendus Van Leeuwen tussen zijn paranymfen De Hoog en Munters; september 1976 p. 42

6 De toga bleef het beeld van de officiële diesviering bepalen; 1976 p. 43

7 Een prominente spreker op de studiedagen L.H.-Waarheen, dr. S. Mansholt, tweede van links p. 48

8 Ook bij het Bureau L.U. heeft de zegetocht van de computer ingrijpende verandering in het werk teweeg gebracht. Hier wordt bij F.E.Z. gewerkt aan de kapitaalgoederenadministratie; september 1982 p. 53

9 De Dreijen, grootste concentratie van L.U.-gebouwen; 1983 p. 70

10 Zo was het vroeger. De kaartcatalogus in de oude Centrale Bibliotheek; 1975 p. 72

11 Zo is het nu. De on-line-catalogus in de nieuwe Centale Bibliotheek; 1982 p. 73

12 De hoogleraar met kroon op troon. Spotprent van Loet van Moll in WHB 210183,5

13 Bij de diesviering door de Faculteitskring in 197 5 trad het Belgische gezelschap 't Kliekske' op p. 95

14 Als onderdeel van een modern personeelsbeleid kwam er in de jaren zeventig een kantine bij het hoofdgebouw p. 101

15 Rector Magnificus H. van der Plas aan het 'klokken'. Begin 1980 werd het systeem van de variabele werktijden bij wijze van experiment ingevoerd. De prikklok legt tijdstippen van komen èn gaan vast p. 104

16 Stroomsnelheid meten in het waterloopkundig laboratorium. Vakgroep Cultuurtechniek; 1985 p. 113

17 Onderzoek naar bitterstof uit witlofwortel ter vervanging van kinine in frisdranken, door ir. E. Leclercq van de vakgroep Levensmiddelentechnologie p. 117

18 Proef met gras op vloeibaar voedingsmedium in klimaatkamer. Vakgroep Landbouwplantenteelt; 1985 p. 126

19 De herprogrammering heeft een papierlawine voortgebracht; november 1976 p. 136

20 Practicum Landbouwplantenteelt; 1985 p. 142

21 Practicum Landschapsarchitectuur; 1975 p. 144

22 Aanbieding van het zwart-witboek in februari 1980. Het is alsof de schaduw van de komende grote bezetting al over deze bijeenkomst valt p. 148

23 De roemruchte langdurige bezetting van het hoofdgebouw in maart 1980 p. 150

24 Projectgroep aan het werk bij Planologie p. 153

25 Op 13 oktober 1971 hield de schrijver Harry Mulisch een lezing in het kader van het Studium Generale p. 158

26 Anti-stop-demonstratie in januari 1978 p. 168

27 In 1979 werd de 20.000 ste student sinds 1918 ingeschreven: Han Eybers uit Eindhoven. Rector Magnificus H.C. van der Plas overhandigt de collegekaart p. 173

28 Toen de OV-jaarkaart nog niet bestond. Liftende studenten aan de Mansholtlaan te Wageningen; augustus 1977 p. 178

29 Drie sterflats gezien vanuit de lucht; ca. 1974 p. 183

30 Ter leniging van de kamernood moesten noodvoorzieningen worden getroffen. Barakken op Duivendaal; 1977 p. 186

31 Studenten 'wonen' op camping De Eng p. 190

32 Er was gelegenheid om allerlei takken van sport te beoefenen p. 194

33 Het informeel geklede bestuur van Unitas recipieert ter gelegenheid van het 40-jarig bestaan in 1975. HR-voorzitter Ten Zeldam-Hartelust en CvB-voorzitter Ritsema van Ikema bieden gelukwensen aan p. 196

34 Ceres hield vast aan kledingmores. Galabal in 1978 p. 198

35 In mei 1980 ging een groot deel van Ceres in vlammen op. Hier de brandende eetzaal p. 199

36 Transvaal vierde in 1980 lustrum met geknal dat schade veroorzaakte en verontwaardigde reacties uitlokte p. 201

37 Anti-stop-meeting van de WSO in scheikundecomplex op De Dreijen in januari 1977 p. 203

38 Voor de gezelligheidsverenigingen werd het allengs moeilijker gegadigden voor de

tijdrovende bestuursfuncties te vinden. Unitas kampte al in 1981 met dat probleem (foto januari 1981) p. 204

39 In 1968 was de Surinaamse Studentensociëteit 'Redi Doti' geopend. Zij is jarenlang een tehuis voor de in Wageningen studerende Surinamers geweest p. 213

40 Dr. G. Klein, staatssecretaris O. en W., derde van links, op werkbezoek bij de LU; oktober 1976 p. 225

41 Dr. R. in 't Veld, directeur-generaal O. en W., derde van links, bezoekt de L.U.; augustus 1984 p. 226

42 Minister De Koning geflankeerd door Bibliothecaris Van Wijk en Pudoc-directeur Rutgers bij de opening van het Jan-Kopshuis in april 1982. Symbool van het samengaan onder één dak van CB en Pudoc p. 230

43 Ontwikkelingshulp ten behoeve van de door droogte bedreigde Sahel. Helpers van het LH-Cabo-onderzoekteam in Niono (Mali) 'irrigeren' een stukje grond in de Sahel p. 245

44 Een vreugdevolle gebeurtenis: diplomauitreiking M.Sc.-cursus; 1977 p. 248

45 Dr. Lê Viêt Ly, hoofd van de afdeling Veeteelt van Landbouwhogeschool II te Ha Bac in Vietnam, bezocht in maart 1976 de vakgroep Zuiveltechniek p. 251

46 Celos vanuit de lucht in 1968 p. 257

47 Ter gelegenheid van het onafhankelijk worden van Suriname, op 25 november 1975, werd er bij Celos een boom geplant p. 259

48 Personeel en stagiaires in Adiopodoumé; oktober 1978 p. 266

verantwoording illustraties

III. 1-2, 4-6, 8-18, 20-48: Historische verzameling LU

III. 7, 19: fotoarchief Rein Heij

III. 3: fotoarchief Wagenings Universiteitsblad

Het is niet mogelijk gebleken de makers op te sporen van alle in dit boek gebruikte foto's. Mochten daardoor kopijrechten niet zijn voldaan, dan gelieven de rechthebbenden zich tot de uitgever te wenden.

REGISTER

aanpak, typisch Wageningse 45, 48
AAW (Algemene Arbeidsongeschiktheidswet) 238
Aben, P.H.M. 52, 78, 269
Abva-Kabo 103
Academische Raad 144, 146-148, 155, 162, 166, 168, 170, 172
Addens, mr. H. 97
Adiopodoumé 265-266
adjunct wetenschappelijk ambtenaar 93
Afdeling informatisering en datacommunicatie 295
Afdeling onderwijs, wetenschap en studentenzaken 293-294
afgestudeerde 44, 47, 51, 125, 140, 145, 147, 151, 165, 188, 232, 234-236, 283, 285-286, 289
African National Congress 160, 207, 261, 263, 287
afvloeiingsregeling 64
agendacommissie 23-24
Agrarische Economie 142
Agrarische Geschiedenis 7, 63, 124
Agrarische Onderwijskunde 157
Agrarische Sociologie van de niet-westerse gebieden 122, 139, 141, 224
AGREP 121
AGRIS 73
AGRO-net 75
Agrosysteemkunde 142
Agrotechniek en Fysica 71
Agrotechnion 70
AIESEC, zie Association Internationale des Étudiants en Sciences Économiques
AIO 66, 116, 125-127, 135, 149, 151, 280, 282, 288
Aktiefslib, studievereniging 86
Algemeen Comité van Overheidspersoneel 98
Algemene Studenten Vereniging Amsterdam (ASVA) 206
Allende 264
Alons 36, 54-55, 75, 78
alternatieve landbouw 160
Altmann, R. 30
Alumnibureau 296
ambtenarenapparaat 55

ambtenarencentrale 98
Ambtenarencentrum 98
ambtenarenrechter 98
ambtenarensalaris 103, 275, 282
Ami, T.J.M. l' 7
Amerika 165
Amnesty International 220, 253-254
Amsterdam 52, 165, 227, 246, 250, 256, 262, 287-288
anarchisme 160, 277
ANC, zie African National Congress
Angola 207-208, 261, 264
Anker, C.A. van den 89, 200
anti-nato-groep 241
anti-stop-comité 169
Anton de Kom Universiteit 260
apartheid 160, 260-264
arbeidsbemiddeling 207
arbeidsmarkt 6, 125, 234-236, 286
arbeidsomstandigheden 99, 240, 282, 296
arbeidsongeschikten 276
arbeidsplaatsen 16, 103, 240
arbeidstijdverkorting 99
arbeidsvoorwaarden 61, 99, 282
Argentinië 246, 264
ARGO 194
Arion 202, 205-207, 210-211, 214, 219-220
Arnhem 189
Asserpark 182, 188
assistent in opleiding (AIO) 66, 116, 125-127, 135, 149, 151, 280, 282, 288
associatiemodel 34
Association Internationale des Étudiants en Sciences Économique et Commerciales (AIESEC) 262
ASVA, zie Algemene Studenten Vereniging Amsterdam
Audio-visuele middelen 294
Aula 13, 27, 40, 43-44, 293-295
automatisering 73
autonomen 192
babyzitcentrale 207
BAC, zie benoemingsadviescommissie
Bakker, A. 218
Ban, prof.dr.ir. A.W. van den 57
barak 71, 184, 186-188, 191, 284
basisbeurs 178
BB, zie Bureau Buitenland
bedrijfseconomie 138
bedrijfskunde 125, 174
bedrijfsleven 6, 25, 99, 102, 112, 206, 232-234, 236-238, 254, 275-276
bedrijfsmaatschappelijk werk 99-100, 104, 108
Bedrijfszelfbescherming en Brandveiligheid 293-294
beeldschermterminal 74
begeleidingscommissie 133, 258
begroting 21, 25, 57, 166, 207, 235, 249
belangenbehartiging 99, 127, 210, 214-215, 284
Beleidsnota Universitair Onderzoek 123
Beleidsvoornemen Universitair Wetenschappelijk Personeel (BUWP) 93
België 65
Beltman, dr.ir. H. 149
bemestingsleer 139-140
Benda-Beckmann, prof.dr. F. von 36
Bennekom 188-189
benoeming 25, 28, 84-88, 90, 101, 106, 157, 281
benoemingsadviescommissie (BAC) 90, 251
benoemingsaffaire 88-89
benoemingscommissie 84-86, 88-90, 106
benoemingsprocedure 19, 84, 88-92, 106, 281
benoemingsvoordracht 89
beoordeling 98, 101, 115, 120-121, 124, 128, 239, 246, 264, 282
Berg van Saparoea, dr.ir. C.M.G. van den 181
beroepsopleiding 125, 129, 140, 145, 149, 165, 258
Berufsverbote 160
Bestuur LH 11-12, 14, 19, 37, 53, 60, 113, 243, 278
Bestuurlijk Overleg Externe Relaties (BOER) 22, 30, 48, 102, 193, 237, 241, 258
Bestuurscentrum 44, 70-71, 229, 287
bestuurshervorming 11, 13-14, 16, 28-29, 31, 38, 55, 86, 277-278, 288
bestuursreglement 22, 26
bestuursstructuur 12-14, 19-22, 26-28, 30, 33-36, 42, 47, 77, 212, 260, 277-279, 281, 285, 288
Betuwe 189

beurzenstelsel 176
bevordering 99, 101-102, 122, 153-154, 156, 159, 238
Bevrijdingsfront, Zuidvietnamees 250
bezetting 27, 63, 92, 137, 147-149, 151, 162, 180-181, 184, 209, 214, 220, 229, 259, 275, 283-284, 287
bezuiniging 38, 58, 61-65, 66, 92-93, 98-99, 103, 147, 156, 160, 167, 177, 207, 228-229, 275-276, 282, 288
bibliothecaris 12, 72, 80, 230
Bibliotheek 12, 71-73, 80, 97, 207, 229, 280, 285, 293
Bieleman, dr.ir. J. 7
Bijsterbosch, prof.dr. B.H. 171
biologie 46, 52, 62, 138-141, 166, 168-169, 172-173
bioprocestechnologie 143
Biotechnion 70-71
biotechnologie 125, 237
Bloemers, mr. H.W. 13
Bode 294
bodemkunde 139-141, 246, 252, 266
boekenfonds 250
Boer, drs. T. de 30
BOER, zie Bestuurlijk Overleg Externe Relaties
Boerengroep 160, 204, 208, 212, 238, 240-243, 286
Boerentoneel 240-241, 286
Boesak, ds. A. 261
Bolt, prof.dr. G.H. 205
Bond van Wetenschappelijke Arbeiders (BWA) 181, 233
Bongerd, De 71, 194
Born-zuid complex 230
Bornsesteeg 183, 188, 191
Bosboom en Hegener 31, 34, 54
bosbouw 139-141, 246
Botanisch Centrum 70-71
Botanische tuinen, bouwgroen, sportvelden/Hortussectie 295-296
Bouterse, D. 259
Bouw, prof.dr. J. 31
bouwactiviteit 66, 69-70, 281, 283
bouwbeleid 21, 66-67, 207
bouwgrond 231
bouwnota 66-67, 69
bouwplan 67, 139
bouwproduktie 66
bouwprogramma 60
Bouwzaken, afdeling 293
boycot 20, 180-182, 191, 214, 261, 263-264
Braams, prof.dr. R. 238
Brabander, G.S. de 269
Brabants Studenten Gilde 208
Bragt, dr.ir. J. van 15, 47, 168, 172
Braks, ir. G.J.M. 30, 44, 63-64, 149
Brauw, jhr.mr. M.L. de 166
Brazilië 264
Brede Democratische Discussie (BDD) 27-28
Brede Onderwijs Discussie (BOD) 137-138
Breman, prof.dr. J.C. 111, 119
Breteler, dr.ir. F.J. 57, 135
Broei 162, 206, 209, 220
Brunings, drs. E.A. 260
Brussel 237, 240-241
buiten-universitaire leden 15
Buitenlandse Centra, subcommissie 134, 152, 243, 250, 257-258
Bulder, prof.dr.ir. C.J.E.A. 15, 135, 144, 181
Buning, J.W.F. Werumeus 22
Bureau Buitenland (BB) 243-244, 267, 286, 294, 296
Bureau Internationale Research 295
Bureau LU 16-17, 31, 34-35, 75, 97, 102, 115, 121, 293, 295
Bureau Onderzoek 113
Bureau onderzoek van onderwijs 55, 133, 143, 152, 154, 201, 293-294
Bureau post-academisch onderwijs 295
Bureau studentendocumentatie en statistiek 55, 294
Bureau Studentenwelzijnszorg 193, 284
Bureau van de Faculteit der Landbouwwetenschappen 294
Bureau veiligheid en milieuhygiëne 295
bureaucratie 36, 55, 274
Burgemeester 11, 223, 231
Burgemeester en Wethouders 231
Buringh, prof.dr.ir. P. 14-15

BUWP, zie Beleidsvoornemen Universitair Wetenschappelijk Personeel
BWA, zie Bond van Wetenschappelijke Arbeiders
Cambodja 249, 253
Cantho 250
cappa 41
caravans 184
carrièrebeginsel 93-95, 281
catalogus 73, 280
CBHR, zie Commissie Buitenland van de Hogeschoolraad
Celos 249, 257-259
Centraal Overlegorgaan Personeelszaken Wetenschappelijk Onderwijs (COPWO) 97
Central Intelligence Agency (CIA) 254
Centrale Lijst (CL) 16, 38, 167, 262
Centrale Offsetdrukkerij 73
Centrale van Hogere Ambtenaren 98
Centrale van Overheidspersoneel 99
Centre Néerlandais 249, 265, 267
centre of excellence 90
Centro de Agricultura Tropical para Investigacion in Extencion, zie CATIE
Centrum voor talenonderwijs 293
ceremonieel 39, 41-44, 78
Ceres 181, 193, 196-200, 202
Charta'77 160
Chili 207, 220, 264
China 264
Christelijke Centrale van Overheids- en Onderwijzend Personeel 98
Christelijke Studentenfractie (CSF) 24, 167, 207, 214-216, 262, 285
CIA, zie Central Intelligence Agency
Cineclub 181
Civitas Studiosorum in Fundamento Reformatorum (CSFR) 198-199, 202, 208
cluster 35-36
co-promotor 20
College van Curatoren 15, 223
College van Decanen 12, 16, 28-30, 42, 44, 55, 86-88, 92, 112, 278, 295
College van Rector en Assessoren 12, 16, 19, 133
collegeboycot 211
collegegeld 21, 57, 179-182, 207, 209, 213, 249
collegekaart 173, 180
colloquium doctum 135
Columbia 244, 264
Commissaris der Koningin 11, 223
Commissie Bestuurshervorming (Cie. Polak) 86
Commissie Breedspoor 21, 151
Commissie Buitenland van de Hogeschoolraad (CBHR) 243
Commissie Onderzoeksaangelegenheden 120, 129
Commissie Subsidie Aanvragen (CSA) 207-208, 214, 220
Commissie van Advies voor het Anti Apartheidsfonds 264
Commissie voor Buitenlandse Centra en Projecten 243
Commissie voor de Tropen 12, 243, 249-250, 252, 257, 269
Commissie voor Projectonderwijs (CvP) 134, 152-153, 155-157, 163
communisme 160
Communistische Partij Nederland (CPN) 181, 206, 251
Computechnion 70, 75
computer 53, 65, 74-75, 280
computerisering 280
Computerkunde 88
conciërge 293-295
conflictmodel 88, 138, 151, 213-214, 274, 285
Conrector 12, 16
consumptieaardappel 152
Contactpunt Ivoorkust 296
contractonderzoek 65, 80, 112, 236, 238, 262, 282, 286
contractresearch 206, 233, 289
contractteelt 241
Convent, Academisch 12, 19-20, 76, 84, 93, 96, 278
Coopmans, drs. J.J.G. 162
Coördinatie restauratieve verzorging 295
Coppes, A.R. 24
COPWO, zie Centraal Overlegorgaan Personeelszaken Wetenschappelijk Onderwijs

corps 19-20, 28, 40, 83, 93, 95-96, 133, 152, 167, 197, 200, 277, 281, 284
corpsgeest 96, 281
cortège 40-44
Costa Rica 256, 260, 265-267, 295
CPN, zie Communistische Partij Nederland
Croonen, ir. R.J. 206
CSA, zie Commissie Subsidie Aanvragen
CSF, zie Christelijke Studenten Fractie
CSFR, zie Civitas Studiosorum in Fundamento Reformatorum
Cuba 264
cultuurtechniek 113, 139-141, 152
Cuneralaan 191
curatoren 15, 223
Curatorium 88
Cusco 246
D'66 181, 251, 275, 287
Dagelijks Bestuur 11-12, 115, 134, 210
DDR 212, 264
Decaan van de Faculteit 17, 32, 43, 47
decembermoorden 259, 287
deeltijdarbeid 104, 108
deeltijdsonderwijs 135
Deetman, drs. W.J. 211, 238
Dei Gratia 198
Dekker, prof.dr.ir. J. 52
Democratische Studenten Lijst (DSL) 29, 33-34, 177, 215-216, 285
democratisering, externe 16, 165-166, 176
Den Haag 6, 19-20, 24-26, 36, 46, 147, 149, 167, 171, 179, 209, 224-226, 253
Diedenoort 184
Diedenweg 67
dienstcommissie 98
Dienstraad 97
Dieroecologie 38
dies natalis 50, 96
Dijkgraaf 183, 188
directeur van het Landbouwonderwijs 112, 225, 268
Directie Informatisering 296
Directie Landbouwkundig Onderzoek (DLO) 72, 229-231, 268, 285
Directie Materiële Zaken 296
Directie Onderwijs Onderzoek en Studentenzaken 296
Directie Personeel en Arbeidsomstandigheden 296
Directie Sociale Zaken 296
discriminatie 102
dissertatie 122
DLO, zie Directie Landbouwkundig Onderzoek
doctoraalprogramma 52, 141, 149, 156, 239
Dolle Mina 275
Doorn, prof.dr. J.A.A. van 123
Dorland, L.C.J. van 185
dossierdiploma 135, 142
Douma, dr.ir. W.H. 15, 30, 33, 50, 55, 89, 172, 247
Dr. Niemeyerstraat 202
Dreijen, De 67, 70-71, 75, 203
Dreijenborch 71
Drente 238
Droevendaalsesteeg 184, 187-188
drugs 198
Drunen, drs. A.A.P. van 31
DSL, zie Democratische Studenten Lijst
Duivendaal 44, 67, 184, 186-188
duizend-gulden-wet 181
Dusseldorp, prof.dr.ir. D.B.W.M. van 18, 47, 50, 171
duurzame landbouw 238
Duyn, R. van 197
EARN, zie European and Academic Network
Ede 184, 189
EEG 121, 241, 246
Eerste Hogeschool Raad (EHR) 21
eerstejaars 166-174, 182-184, 186, 188, 190, 197, 200-201, 228, 231
eerstetraps commissie 85
eettafel 192-193
efficiëntie 5, 55, 61, 99, 247, 277, 279, 285, 288
EG 237, 247
eindexamencijfers 166-167
eindtermen 49
El Salvador 207, 264
Elia, E.A. 7, 92, 175, 202
Elzas, prof.ir. M.S. 226
emancipatie 17, 93, 155, 159, 240, 278

Emancipatiecommissie 160
Engel, ir. P.G.H. 86-87
Entomologie 233
epidemiologie 232-233
eredoctor 41
Erfelijkheidsleer 70-71
Esser, ir. R.C. 209
Ethiopië 244, 264
European and Academic Network (EARN) 75
examen 12, 91, 125, 135, 140, 147, 175, 180
examencommissie 20, 41
Experimentele plantenwetenschappen 128
Faber, prof.dr. J.A. 290, 330
Facultair Overleg 18, 295
Faculteit der Landbouwwetenschappen 12, 30, 33-34, 61, 294
Faculteit van Landbouw- en Milieuwetenschappen 18
Faculteitsdecaan 117, 133
Faculteitskring 95-96, 281
faculteitsreglement 38
FAO 246
filiaalbibliotheek 71
Filippijnen 246
filosofie 157
financieringstekort 276
Financiële en economische zaken, afdeling 126, 294
Financiële Zaken, afdeling 293
FJG 181
FNV 177, 210, 238
Fohr, prof.dr. P.G. 86
Ford Foundation 258
formatie 44, 73, 106, 122
formatiebeginsel 93-94, 281
formatiebeleid 102
formatieplaatsen 44, 46-47, 49, 54, 60, 62, 65, 78-79, 92, 99-101, 119, 129, 207, 228, 288
fractie 16-17, 44, 51, 70, 98, 169, 215, 262, 285
Franco 23
Friese waddeneilanden 152
Frouws, ir. J. 239
functiewaardering 99-100, 102
fundamenteel onderzoek 112, 257
Fundamentele Onderwijs Discussie (FOD) 137
fusie 39, 197, 230
fysische scheikunde 138
Fytopathologie 23, 232-233, 261
Gadjah Mada Universiteit 246, 254-256
gammawetenschappen 52
Gebouwen en terreinen, afdeling 295
Gele Rijders 200
gemeentefonds 231
gemeenteraad 157, 185-186, 200
Generaal Foulkesweg 67, 71
Gerdesstraat 191
geschillenregeling 99
Gespreksgroep Universitair Onderwijs (GUO) 114
Gevers, drs. J.K.M. 227
gezelligheidsvereniging 193, 196-197, 199-202, 204, 208, 212, 219, 284
Gezinssociologie 39
gezondheidszorg 192
Ghana 246
Gildemacher, ir. B.H. 46, 146
Glasnost 160
glasvezelkabel 75
Godkewitsch, drs. A. 192
graanteelt 238
graduate school 127
Grafisch service centrum 295-296
grensverleggend onderzoek 114
Griekenland 264
groene LU 50, 142
Grondraad 12
Groningen 238
Groot, ir. A. de 200
Guinee-Bissao 261
GUO, zie Gespreksgroep Universitair Onderwijs
Haar, drs. J. van der 7, 176
Haarweg 188
Hamel, ir. W.A. 205-206
handbibliotheek 71
Hanoi 250, 252
Hardon-Baars, ir. A.J 101
harmoniemodel 88, 138, 151, 213-215, 273-274, 285
Harmsen, dr.ir. K. 205

Hekaton 218-219
Hemeltje, 't 159
Hermans, drs. J.W.M. 248
herstructurering 21, 52, 62, 133, 145, 212, 288
Heuts, E. 242
Heuver, ir. M. 230
Heybroek, F. 260, 266
hiërarchie 40
historisch materialisme 206
Historische Verzameling LU 220
HOAK-nota 227
Hoevestein 185, 188
Hoevesteinseweg 182
Hofstee, prof.dr. E.W. 112, 204
Hoger Agrarisch Onderwijs 62, 74
hoger beroepsonderwijs (HBO) 21, 49, 75, 193, 285, 289
Hoger Onderwijs Voor Velen (HOVV) 135, 145, 147, 209
Hoofdakker, mr. H.M. van den 7, 34, 53, 57, 64, 157, 163, 179
hoofdlijnenaccoord 66
hoofdmedewerkers, wetenschappelijk 37, 93-94, 103
Hoog, dr. C. de 41-42, 276
Hoogstraat 191
Horring, prof.dr. J. 88
Houten, B. van 253
Houtsma, ir. J. 247
Houwers, J.D. 247
HOVV, zie Hoger Onderwijs Voor Velen
Hucht, De 71
Huishoudelijk onderhoud 295
Huishoudelijke dienst/restauratieve verzorging 295-296
Huishoudstudies 38
huishoudwetenschappen 139-141
Humane voeding 122
humanistisch raadsman 192
Humanistisch Verbond 251
huurverhoging 191
IMGO, zie Instituut voor Maatschappelijk Gericht Onderzoek in de landbouw
Imperialisme Kollektief 160, 204, 206, 240-241, 253-254, 261, 267, 269
inaugurele rede 41
India 244
Indonesië 208, 244, 246, 253-256, 261, 287
Indonesië Komité 208
Indumar 184
Industriële Bedrijfskunde 174
Infodienst 207
Informatheek 193
informatica 125, 135, 174, 226
informatiecentrum 229, 235
informatisering 65, 280, 289, 295-296
infrastructuur 71, 238
ingenieursbureau 236
inkomen 84, 177, 239, 273-274, 276
inkomensnivellering 176
innovatie 66
inschrijvingsbewijs 180
inschrijvingsduur 135, 216, 239, 283
inschrijvingsgeld 179-180
inspraak 12, 275, 277
Instituut voor Maatschappelijk Gericht Onderzoek in de landbouw (IMGO) 238
Interacademiaal Overleg van Conventen (IAOC) 19
Internationale Club 191, 219
internationale samenwerking in het hoger onderwijs, Stichting der Nederlandse Universiteiten en Hogescholen voor 245, 254
internationalisering 6, 90, 125, 135, 246-247, 286, 289
Interuniversitair Studenten Overleg (ISO) 214
intimiteiten, ongewenste 102
introductie 102, 145, 234
investeringen 57-58, 65
Invoeringswet 227
Iran 246, 264
Irrigatie 86, 252
ISO, zie Interuniversitair Studenten Overleg
Israël 160
Ivoorkust 249, 256, 265, 267, 295-296
jaarrekening 58, 60
Jaarverslag LH 79-80, 129, 217, 268-269
Jan-Kopshuis 70-72, 80, 229-230, 280

Janse, dr.ir. A.R.P. 29, 169
Janssen, mr. J.H.G. 28, 65
Joegoslavië 246
Jokari 181
Jong, ing. A. de 23
Junushoff, schouwburg 103
Juridische en algemene zaken, afdeling 54, 294
kaartcatalogus 72-73, 280
kameraanbod 183, 188
kamerbemiddeling 207
kamermarkt 182-184, 187-188, 283
kamernood 183-188, 190, 283
Karssen, prof.dr. C.M. 38
Karthoem 248
Katholieke Hogeschool Tilburg 246, 287
Katholieke Studenten Vereniging St.Franciscus Xaverius (KSV) 193, 196-198, 202, 284
kattekleiproject 253
Keet, ir. P.J.M. 242
Kenya 244, 246
kernbewapening 24, 160
kernenergie 207
Klein, prof.dr. G. 225
Klep, ir. L.F.M. 196
Klooster, ir. H.J. van 't 269
Kluyver, M. de 7
Klynveld, Bosboom en Hegener 34
knokploeg 181
Koedijk, P. 171
Koeman, drs. M.F. 15, 34, 269
Kofschip, 't 208, 220
Kok, W. 234
Komitee Zuidelijk Afrika 261
Kommunistische Eenheidsbeweging Nederland 205
Kommunistische Partij Nederland (Marxistisch-Leninistisch) 205
Koning, ir. N.B.J. 219, 230, 242
Koningsveld, dr. H. 29, 63
Koninklijk Genootschap voor Landbouwwetenschap (KGvL) 149, 229
Koninklijke Nederlandse Akademie van Wetenschappen (KNAW) 128
koopkracht 59, 103, 280, 282, 285
Kooy, prof.dr. G.A. 7, 40, 261
Kort, dr. C.A.D. de 135
koude oorlog 232
kraken 184-185, 191-192, 284
Kroon, mr. J.W. 28, 224, 264
KSV, zie Katholieke Studenten Vereniging St.Franciscus Xaverius
Kuindersma, drs. R.S. 98
Kuipers, ir. F. 15, 63, 230
Kunst, J. 126
kwaliteitsbeoordeling 121, 124
kwaliteitsbevordering 65, 80, 121
kwaliteitsbewaking 5, 121, 135
Landbouw en Samenleving 36, 62
landbouwcrisis 224
Landbouwmaand 241-243
landbouwonderwijs 66, 96, 112, 149, 224-225, 268, 296
landbouworganisatie 75
landbouwplantenteelt 39, 126, 139-142, 152
landbouwpolitiek 197, 241
landbouwtechniek 139-141
landbouwvoorlichting 224
landbouwwerktuigenindustrie 241
Landelijk AIO-Overleg (LAIOO) 127
Landelijk Overleg Grondraden (LOG) 181, 206
Landelijke Studenten Vakbond (LSVB) 179, 210
landinrichting 62, 241
Landinrichting en Milieubeheer 62
landschapsarchitectuur 139-141, 144, 152
Laos 249
Lardinois, ir. P. 13-14, 97, 205
Latijns-Amerika 212, 264
latijns-amerika-groep 241
Lawickse Allee 262
lector 84-85, 91
lectoraat 92
Leent, prof.dr. J.A.A. van 197, 202
leeronderzoek 170
leerstoel 37-39, 51, 84, 86, 89, 92, 278, 281
leerstoelenplan 38-39, 89, 92
Leeuwarden 97
Leeuwenborch 67, 71, 74, 169-170, 215, 262-263
Leipzig 212

Leniger, prof.dr.ir. H.A. 15, 41, 116, 167, 234, 268
leninisme 205
Lenteakademie 205
lerarenopleiding 125, 140
Lettinga, prof.dr.ir. G. 112
levensmiddelentechnologie 70, 117, 128, 139-141
LH-waarheen? 44-48, 50-51, 78-79, 224, 268, 279
Lichamelijke vorming en sport 194, 219, 284, 293-294
Lier, prof.dr.ir. H.N. van 247
lijstenstelsel 16, 98
Loenen, dr. D. 5
LOG, zie Landelijk Overleg Grondraden
loonexplosie 274
loonpolitiek 273-274
loopbaanbegeleiding 99-100, 102
Loopbaancentrum Wageningen 268
Loosjes, prof. Th.P. 74
loting 166-167, 172
LSVB, zie Landelijke Studentenvakbond
LU-gids 6, 15, 19, 28, 80, 219
Luning, prof.dr.ir. H.A. 136
Lunteren 189
lustrum 197, 201, 219
Lyklema, prof.dr. J. 247
M.Sc., zie Master of Science
Maagdenhuis 287
Maastricht 154
maatschappelijke dienstverlening 49, 170-171, 173, 228
maatschappijkritische wetenschap 111
Machtigingswet 227
Malang 246, 254-255
Maleisië 244, 264
Mammoetwet 225
Man Vrouw Maatschappij 275
Mandela, Nelson 261
Mansholt, dr. S.L. 48, 51
Mao Tse Toeng 205
Marijkeweg 186-188, 191
Maris, ir. R. 53, 56, 118, 129, 171, 277
Maris, rapport- 277
marktgerichtheid 5, 289
Marshall-hulp 273
marxisme 160, 205-206
Master of Science (M.Sc.) 246-248, 286
medebeslissingsrecht 275, 277
medezeggenschap 26, 38, 96-97, 275, 277-278
Media Advies Centrum 295-296
Meent, ir. Y.L. van de 242
Meer, dr. Q.L.Th. van der 169, 172
meerjarenafspraak 61, 121, 173, 228
meerjarenplan 114
Meiden, ir. H.A. van der 76
Mens, ir. H.L.J.M. 210
mensa 192
mensenrechten 252-253, 256
mestwetgeving 238
Meulenberg, prof.dr.ir. M.T.G. 135, 145
Mexico 246
microfiche 280
middelen, materiële 18, 60
middelen, personele 18, 60
Midden-Amerika werkgroep 267
middengroepen 274
middenniveau 30-35, 77, 114, 120, 279
middenstructuur 13, 30-36, 55, 78, 290
milieu-groep 241
milieuhygiëne 86, 139-141, 295-296
milieutechnologie 237
milieuvervuiling 275
milieuvoorlichting 152
militair-industrieel complex 160, 232-233, 286
militair-wetenschappelijk-industrieel-complex 232
militarisme 200, 232
Miltenburg, A.J. 30
Minderhoudshoeve 71
Minister van Landbouw 11, 14, 37-38, 44, 80, 97, 121, 204, 223-224, 229, 262, 285
Ministerie van Landbouw en Visserij 60, 67, 74, 149, 172
Ministerie van Onderwijs 224-225
Ministerie van Ontwikkelingssamenwerking 252
Ministerie van Volkshuisvesting 185
Mobiele Eenheid 137, 149, 191
mobiliteit, geografische 274
mobiliteit, sociale 274

module 135
moleculaire wetenschappen 52, 128, 139-141, 174
Molen, prof.dr.ir. W.H. van der 135
mores 41-42, 199
Mourik, prof.ir. W.J.G. van 22
Movie-W 159
Mozambique 261
Mörfelden-Walldorf 160
MPW, zie Stichting Maatschappelijke Plaats Wageningse afgestudeerden
Muggen, ir. G. 201
Mulder, drs. K. 102, 177
Munir, M. 255
Munters, dr. Q.J. 30, 40, 42
muziek 185, 195, 208
narcotica 275
Natin (Natuurtechnisch Instituut) 258
nationaal inkomen 273
Nationale Onderzoeks Organisatie (NWO) 112, 123, 128
Nationale Raad voor Landbouwkundig Onderzoek (NRLO) 63, 115, 121, 123-124
NATO (North Atlantic Treaty Organization) 232-233
natuurbeheer 66, 152, 246
natuurkunde 138
NCO, zie Nederlandse Commissie Ontwikkelingssamenwerking
NCSV, zie Nederlandse Christen Studenten Vereniging
Ned. Christelijke Bond van Overheidspersoneel 98
Neder-Veluwe 188
Nederlands Genootschap Vrouwenstudies 90
Nederlands Instituut van Landbouwkundig Ingenieurs (NILI) 149, 229, 234, 286
Nederlandse Christen Studenten Vereniging (NCSV) 181, 212
Nederlandse Commissie Ontwikkelingssamenwerking (NCO) 240, 242
Nederlandse Studentenraad (NSR) 83, 202
Nederlandse Vereniging voor Vrouwen met een Academische Opleiding 90
netwerk 75, 229, 236, 280
Nicaragua 207, 264
Nietzsche 163
Nieuw-Zeeland 75
nieuwbouw 66, 186, 207, 230
Nieuwlanden-complex 69, 71
Nieuwsbrief 208, 241, 243
Nigeria 244, 246
nihilisten 201
nijverheid 273
no-nonsense 27, 276, 279
Nobelweg 182, 188
noodgebouwen 66
Nooij, prof.dr. A.T.J. 17, 31
NRC-Handelsblad 123
NRS, zie Nederlandse Studentenraad
NUFFIC, zie Stichting der Nederlandse Universiteiten en Hogescholen voor internationale samenwerking in het hoger onderwijs
nulgroei 42, 279
numerus clausus 172
numerus fixus 49, 165-174
OBP, zie ondersteunend en beheerspersoneel
Office de la Recherche Scientifique et Technique Outre-Mer (ORSTOM) 265
Offsetdrukkerij 73, 294-295
Olde Daalhuis, ir. A.G. 205-206, 239
ombudsman 100-101
omgangsvormen 275
ondersteunend en beheerspersoneel (OBP) 96, 114, 281-282
Onderwijs, wetenschap en planning, afdeling 98, 121, 294-295
Onderwijs en wetenschap, afdeling 294
onderwijsevaluatie 146, 211
onderwijsprogramma 32, 35-36, 111, 152, 166, 260, 277, 285
onderwijsverslag 77
onderwijsvormen 46, 49
onderwijsvraag 50
Onderzoek minder draagkrachtige organisaties 295
onderzoekersopleiding 125, 127, 140, 145, 283
onderzoeksassistent 115-116, 265
onderzoeksbeleid 35, 112, 114-117, 121-123, 282, 289

onderzoeksenquête 121
onderzoeksfonds 237
onderzoeksinspanning 118-119, 121, 249
onderzoeksklimaat 123, 282
onderzoeksprestatie 122
onderzoeksprogramma 115-116, 123-125, 282
onderzoeksproject 49, 115, 117, 121, 229, 246, 251, 254, 258, 262, 267
onderzoeksschool 116, 127-128
onderzoeksthema 121, 154
onderzoekstijd 119
onderzoeksproduktiviteit 118
ontruiming 181, 191
ontslag 22, 101, 174, 282
ontwerpleer 138
ontwikkelingsdeskundige 149
Ontwikkelingseconomie 88
ontwikkelingslanden 49, 243-244, 247, 249, 262, 286
ontwikkelingsplan 36, 44, 64, 80, 289
ontwikkelingssamenwerking 61, 223, 240, 242, 245, 247, 249, 252, 256
Oost-Europa 211, 264
Oost-Timor 207, 254
Oosterlee, prof.dr. C.C. 15, 29, 34, 246-247, 255
Oosteuropa 160
Oostveen, ir. J.W.J. 36
OPAL, zie Overlegorgaan personeelsaangelegenheden LH
openbare les 41
opening academisch jaar 5, 12, 41-44, 52, 76, 106, 116, 168, 234, 288
operatie maximum 170-171, 217
opleidingsfunctionaris 102
Opmaat 159
opnamecapaciteit 167-169, 171-173, 217
oral history 7
ordinariaat 50
Organisatie adviseur 295
organisatiebureau 31, 34, 36, 55, 75
organisatiewezen 232
organische chemie 71, 138
oriëntatie 142, 205, 243
ORSTOM, zie Office de la Recherche Scientifique et Technique Outre-Mer
Oude Eekmolenweg 188
Ouden, dr. H.B. den 262
ouderejaars 182, 196
overflow 166-167
overheidsinmenging 288
overheidsuitgaven 58, 61, 165, 228-229, 274-276
Overlegorgaan personeelsaangelegenheden LH (OPAL) 38, 98-99, 104, 107, 282
overwerk 99
Pach, L.A. 54
Pais, dr. A. 103, 123, 145, 147-148, 209
Palestijnen 160
Palestina 212, 264
Parijse lente 287
Parlevliet, prof.dr.ir. J.E. 52, 79
participatie 32, 114-115, 245
particularisme 31, 279
Pedel 178, 295
pensioen 99, 106, 185
Permagoon 240
personeel, niet-wetenschappelijk 16-17, 96, 244
personeel, technisch en administratief (TAP) 17, 21-22, 26, 30-31, 37, 45, 49, 84-86, 88, 94, 96-98, 100-101, 114, 118-119, 133, 152, 167, 169, 204, 262, 278, 281
personeel, wetenschappelijk 16-17, 20, 26, 31, 37, 45, 49, 93-96, 98-99, 106, 114, 118-119, 124, 148, 169, 228, 244, 278, 281, 287
personeelsbeleid 21-22, 39, 99-103, 107, 282
personeelsbeoordeling 99, 102
personeelsbespreking 102
personeelsconsulent 99, 101-102, 282
personeelsformatie 71, 120, 170, 228, 279
personeelslasten 57, 65
personeelsomvang 53-54, 65
personeelsvereniging O & O 195
Personeelszaken, afdeling 293
persvrijheid 263
Peru 75, 246
Pierik, drs. H.J. 163
Pieter Pauw Ziekenhuis 184
Pipowagen 187
plaatsingsbureau 234

Planning, afdeling 34, 63, 92, 175, 294-295
Planninggroep 295
Planningsecretariaat 133, 294
Planologie 152-153
Plantaardige en Dierlijke Produktie 62
Plantenfysiologie 88
plantenveredeling 39, 71, 139-141
planteziektekunde 233
Plantsoen 191
Plas, prof.dr. H.C. van der 15, 128, 173, 252, 256
Plas, prof.dr. L. van der Plas 14, 20-22, 28, 30, 32, 180
Pol Pot 253
Polak, commissie- 26, 38, 86
Polak, prof.mr. J.M. 31, 40, 86, 179
polderlasten 241
polemologie 160
Polen 253, 264
politicologie 160
politie 27, 178, 181, 192, 200
politiek 20, 22-24, 126, 155, 181, 203, 216, 240-243, 254, 260, 267, 273, 283, 286
politieke economie 160
Poll, mr. K.L. 119
Portugal 264
Post- en archiefzaken 293-296
post-academiaal onderwijs (PAO) 21
Postbank 179
Posthumus, nota- 145, 277
Posthumus, prof.dr. K. 143, 145, 205, 279
postkamer 263
postmodernisme 160
practicum 49, 91, 142, 144, 169-170, 174, 180
praktijktijd 138, 139, 142
prijsbeheersing 273
prijzen 58, 74, 207, 241
Prins, prof.dr. F.W. 261
privatisering 276, 289, 296
probleemgericht onderzoek (PGO) 117, 156
probleemveldraden 34
procesbegeleiding 239
Programma voor Universitaire Ontwikkelingssamenwerking (PUO) 245, 252
Progressief Personeel (PP) 17, 29, 33, 65, 114, 137, 262
Progressieve Studentenfractie (PSF) 17, 24, 29, 31, 33-35, 38, 46, 65, 86, 100, 112, 114, 137, 146, 151, 153, 166-167, 169, 171, 206, 211-216, 220, 233, 254-256, 258, 261-263, 267, 285
projectadministratie 113
projectbegeleider 154, 156
projectbeschrijving114
projectenmarkt 155
projectonderwijs 111, 134-135, 151-157, 163, 205, 207, 242, 283
projectraad 151
Proloog 111, 198
promotie 41, 42, 127
promotieassistent 115
promotiebegeleiding 170
promotiebeleid 28
promoting 236
Pronk, drs. J.P.P. 247
propaedeuse 137-143
Propaedeutische Intercommunicatie-Commissie 12
Provo 275, 287
psychologe 193
psychologie 39, 138, 197
publieke tribune 22, 28, 267
publikatie 50, 72, 80, 119-124, 207, 239, 261
publikatielijsten 120
Pudoc 70, 72-73, 80, 229-230, 285
Puno 246
PUO, zie Programma voor Universitaire Ontwikkelingssamenwerking
PvdA 181, 200, 227, 251
R.K. Centrale van Burgerlijk Overheids- en Semi-Overheidspersoneel 98

R.K. Centrale van Overheids- en Onderwijzend Personeel 98
Rabbinge, prof.dr.ir. R. 153, 250
radenuniversiteit 21, 34, 277
radicalisering 274-276
rangenstelsel 93, 281
Ranitz, ir. C.W.M. de 78, 267
rechtsbescherming 97, 107
rechtspositie 99, 107, 113
reclame-adviesbureau 52
rectoraatsoverdracht 40
rectoraatsrede 41, 116, 133
reductiebureau 207
regenwoud 267
regionale planning 244
reglement, huishoudelijk 14
Reijnders, prof.dr. L. 41
reisbeurs 264
reiskosten 265
Rekencentrum 53, 71, 74-75, 80, 280, 295
Rekenkamer 192
rekenmodel 60-61, 92
rendement 5-6, 121
Renkema, prof.dr.ir. J.A. 267
Renkum 189
reorganisatie 39, 54-55, 57, 61, 99, 102, 230, 280, 282
research fellowship 115
revolutie 5, 18, 212, 277, 279
Rhenen 189, 191
richtingsonderwijscommissie (ROC) 32-33, 44, 46, 135, 138, 143, 146, 153-155, 211-212
rijksbijdrage 57-59, 66, 236, 280-282, 285
Rijksgebouwendienst 66, 72
Rijksuniversiteit Leiden 245-246
Rijksuniversiteit Limburg 154
Rijksuniversiteit Utrecht 246, 318
Rijnsteeg 183, 188
Ritzema Bosweg 67
Ritzema van Ikema, ir. J.B. 5, 15, 22, 24, 47, 76, 103, 147, 184-185
Ritzen, prof.dr.ir. J.M.M. 5, 127, 227
Robbeneiland 261
ROC, zie richtingsonderwijscommissie
Rocchi, ir. P.S.J. 170
Rockefeller Foundation 258
Roemenië 246, 264
Ruding, dr. H.O.C.R. 178
ruilverkaveling 241
ruimtelijke planning 21, 80, 126
Ruiter, M.E. de 6-7
rurale ontwikkeling 237
Rurale Sociologie 142-143
Rusland 212, 264
Sahel 245, 296
salaris 103, 126, 234
salaris, hoogleraren- 16
salarisschaal 84
Saleming, T.A.N. 218
samenwerking in het hoger onderwijs (NUFFIC), Stichting der Nederlandse Universiteiten en Hogescholen voor internationale 245, 254
San José 265
schaduwevaluatie 267
Schaik, J.M. van 54
Schans, ir. P. van der 7, 14-15, 22, 52, 79, 103, 106, 112, 174, 225, 235, 268
Schenk, dr. P. 19, 25
Schenk, prof.dr.ir. J. 18
Schiet Vereniging Transvaal 200-201
Schippers, drs. J.M. 74
Schoonhoven, prof.dr. L.M. 18, 51
Schouls, ir. J. 33
Schuurman, dr. A.J. 7, 78
Schuyt, prof.dr. C.J.M. 111, 119
Secretariaat Tropen 244, 294
Secretaris LU 55, 99, 179
Secretaris van de Senaat 12
sector 30, 32-36, 97, 103, 189, 224, 236, 240, 242, 276, 279
sectorale onderzoekscommissie (SOC) 116-117, 258
sectorbureau 36, 55
sectordirecteur 35
sectorraad 33
Sela, sociëteit 200
Selectieve Krimp en Groei (SKG) 52, 57, 61-62, 64, 79-80, 104, 124, 135, 158, 175, 227, 268, 280,

288
semester 138-141
Senegal 244
Serawak 249
Shell 262-264, 287
Singapore 264
SKG, zie Selectieve Krimp en Groei
SLW, zie Sportstichting Landbouwhogeschool Wageningen
SO'73, zie Studentenoverleg 1973
SOC, zie sectorale onderzoekscommissie
sociaal beleidskader 64
sociale wetenschappen 36, 138
Societas Studiosorum Reformatorum (SSR) 193, 196-198, 200, 202, 219
Sociologie 39, 52, 64, 122, 139-143, 224, 256
Sociologie van de westerse gebieden 139
Soedan 246, 248
Somalië 246
Sowjetunie 261, 264
Spaandonk, J.W.M. van 50
Spanje 23
sport 56, 193-194, 219, 284, 293-294
sportaccomodatie 195
sportbeleid 195
sportcomplex De Bongerd 71, 194
sporthal 194
sportleider 194
sportleraar 194
sportraad 195
Sportstichting Landbouwhogeschool Wageningen 193, 284
sportveld 194
spreekrecht 22, 267
Sri Lanka 260
SSH, zie Stichting Studenten Huisvesting
SSR, zie Societas Studiosorum Reformatorum
staathuishoudkunde 51, 88, 138
staatsgreep 259, 287
staatsschuld 276
Stalin, J. 205
standsorganisatie 241
Stationsstraat 191
statusnivellering 83-84
statussymbool 41
Stee, mr. A.J.M.M. van der 145, 147
sterflat 182-183
Steunpunt Costa Rica 265, 267, 295
Steunpunt Ivoorkust 267, 295-296
Steunpunt Sahel 296
Stichting der Nederlandse Universiteiten en Hogescholen voor internationale samenwerking in het hoger onderwijs 245, 254
Stichting Maatschappelijke Plaats Wageningse afgestudeerden (MPW) 234-237, 268, 286
Stichting Onderzoek Mulitinationale Ondernemingen 238
Stichting Studenten Huisvesting (SSH) 182-189, 218, 283
Stichting Werkgroep Milieu- en Arbeidsomstandigheden (WEMAG) 240
Stova 184
strategisch plan 38, 124
Strijker, ir. C.H. 206
structuurcommissie 88-89
Studenten Info-Centrum 193
Studenten Vakbeweging (SVB) 16, 21, 203
studentenaantal 55, 59-60, 174, 280
studentenarts 192-193, 284, 293-294
studentencafé 197
Studentendecaan 55, 102, 147, 176-177, 192-193, 200, 248, 293-294
studentenflat 60, 182, 185, 283
studentengeleding 16, 26
studentenhuisvesting 55, 182, 184-185, 188, 192, 195, 207, 218, 231, 283, 288, 293-294
studentenleven 196-197, 284
studentenopstand 264
Studentenoverleg 1973 (SO'73) 24, 112, 151, 167, 171, 181, 207, 213-215, 285
studentenparlement 202, 284
studentenpastor 192
studentensport 55, 195-196, 284
studentenstop, zie numerus fixus
Studentenvakbond (SVB) 16, 21, 203, 206, 211, 285
studentenvoorzieningen 12, 192-195, 210, 214, 280, 284, 288
Studie-Infotheek 193

studieadvies 141
studiebegeleiding 60
studiebelasting 135, 156
studiebeurs 178, 277
studiecoördinator 6, 135, 138, 141
studiedruk 156, 216
studieduur 46-47, 135, 140, 143-145, 201, 227-229, 239, 283, 288
studiefinanciering 6, 21, 176-179, 193, 206-207, 209-210, 214, 217, 227, 229, 288
studieloon 176, 217, 277
studienorm 176
studiepakket 141, 143, 174
studieprogramma 66, 133, 135, 138-141, 143, 145, 154, 157, 282
studieregeling 135
studierendement 135
studierichting 30, 32, 39, 49, 51-52, 61-64, 135, 138-139, 140-143, 145-146, 153, 166, 174, 193, 203, 208-209, 282
Studieverenigingen 12, 86, 198, 208
studievoorlichting 141
studievoortgang 135
studievrijheid 144, 288
Studium Generale 55, 152, 157-160, 163, 212, 232, 241-242, 283, 293, 296
subfaculteit 30-34, 279
subsidie 152, 178, 188, 203, 207-208, 220, 231, 238, 240, 242, 262, 285,286
Suharto, president 256
SURF 75
Suriname 244, 249, 256-260, 265, 287
SVB, zie studentenvakbond
Syrië 246
Taakverdeling en Concentratie (TVC) 29, 61, 99, 107, 175, 280, 288
Taï-regio 267
Talenpracticum 55, 293
Tanzania 264
Tap, H. 21, 101
TAP'82 17, 98, 262
Tazelaar, M.F. 200
Technisch-administratieve dienst 54
Technische en administratieve dienst 294-295
Technische Hogeschool Delft 245
teeltkunde 237
Tekstverwerking, afdeling 294
Telefooncentrale 71, 294-295
telestuderen 75
televisie 274
telewerken 75
tennisbaan 194
tentamen 91
terminal 74, 75
Teuven 65
TH Twente 193
Thailand 246, 264
Themagroep Regionale Ontwikkeling 238
themascholing 241
Thucydides 5
Thurlings, prof.dr. Th.L.M. 51, 185
Tien Zilverlingen 191
Tilburg 246, 287
Tinbergen, prof.dr. J. 111
Toegepaste Filosofie 88
Toegepaste Sociologie 142
toelatingseis 135
Toer, Pramoedya Ananta 256
toets 91
toga 39-41, 43
toneel 12, 208, 241-242, 261, 278, 286
Torck, huize 200
transferfunctionaris 236
Transferpunt 236-238, 295-296
Transitorium 70-71, 74
trimester 140-143
Troost, jongerencafé 204
Tropenbos, stichting 267
tropenonderzoek 125
tropische plantenteelt 39, 139-142
Tsjechoslowakije 264
Tuinbouw 39, 141, 238
tuinbouwplantenteelt 71, 139-140, 152
Tummers, T. 80
Turkije 244, 246
TVC, zie Taakverdeling en Concentratie
Tweede Kamer 20, 66, 89, 145, 147, 200, 227, 229
tweedetraps commissie 85-86

tweefasenstructuur 52, 125, 129-130, 135-137, 140-143, 145, 147-149, 175, 201, 207, 209, 242, 280, 283
Typekamer 293-294
UD, zie universitair docent
UHD, zie universitair hoofddocent
Uitbuyt, De 206
Uitterhoeve, mr. W. 290
uitvoeringsplan 64
uitwisseling 244, 247
ultra-centrifuge 206
Unilever 241
Unitas 193, 196-198, 202, 204, 284
Unitas Studiosorum Vadae, zie Unitas
universitair docent (UD) 93-95
universitair hoofddocent (UHD) 93-95
Universitaire Socialisten Unie 241
Universitas Brawijaya 246
Universiteit San Antonia Abad 246
Universiteit Tecnica de Altiplano 246
Universiteit van Amsterdam 227, 246, 256, 287-288
Universiteitsbibliotheek 53, 70-71, 129
Uruguay 264
USU, zie Universitaire Socialisten Unie
Uyl, dr. J. den 182
vacaturebank 235
vakbond 22, 63, 99, 102, 206, 210-211
vakgroepbeheerder 102
vakgroepsbestuur 37, 89
vakgroepsvoorzitter 20, 37
vakkencombinatie 139, 141
vakpublikatie 119-120, 122
Vaste Commissie voor de Wetenschapsbeoefening (VCW) 12, 18, 29, 32, 113-117, 120-121, 123-125, 127, 129, 267, 282
Vaste Commissie voor het Buitenland (VCB) 12, 243-244, 246-247, 269-271
Vaste Commissie voor het Onderwijs (VCO) 12, 18, 29, 32, 133-137, 143, 146-147, 149, 152-154, 162-163, 247
Vaste Commissie voor Tropenaangelegenheden (VCT) 12, 243-244, 269-271
VCB, zie Vaste Commissie voor het Buitenland
VCO, zie Vaste Commissie voor het Onderwijs
VCSB, zie Vrijzinnig Christelijke Studenten Bond
VCT, zie Vaste Commissie voor Tropenaangelegenheden
VCW, zie Vaste Commissie voor de Wetenschapsbeoefening
Veeger, prof.dr. C. 112, 146, 174
Veenendaal 189
Veerweg 67, 191
veeteelt 139-140, 251-252
Veevoeding 88
Vegetatiekunde 71, 88
veiligheid 99, 295-296
veiligheidsfunctionaris 294-295
Venezuela 244
Vereniging van Docenten 96, 281
Vereniging van Gereformeerde Studenten te Wageningen (VGSW) 198-199, 202
Vereniging van Samenwerkende Nederlandse Universiteiten (VSNU) 123, 128-129, 211, 227-228, 276
Vereniging van Wetenschappelijke Onderzoekers (VWO) 233, 251
vergaderfrequentie 19, 114, 134
Veringa, dr. G.H. 205
verkiezingen 16-17, 21, 35-36, 97-98, 206, 213, 215, 260
verkiezingsreglement 22
verkokering 34, 279
Vermeend, dr. W.A.F.G. 227
vermogen 59-60, 280
vertrouwenscommissie 38
vertrouwensman 101, 282
vertrouwenspersonen 99, 107, 295
vertrouwensvrouw 101-102, 107, 193, 282
VGSW, zie Vereniging van Gereformeerde Studenten te Wageningen
Vietnam 23, 152, 160, 207, 245, 249-253, 264, 287
Vink, S. 253
Virologie 88
visitatiecommissie 124, 211
Visser, B. 31
Visser, mr. J. de 53
Visser, dr.ir. P. de 195, 218

Vissia, drs. R. 250-252
vloeroppervlakte 69, 281
Voeding, Levensmiddelentechnologie en gezondheidsaspecten 128
Voedingsbond FNV 238
volksvertegenwoordiging 181, 214, 287
Vondel, Joost van den 165
Vooren, ir. A.P. 265
Voorlichting, afdeling 78, 80
Voorlichting en PR, stafafdeling 295
voorlichtingskunde 241
voortgangscontrole 121
voortgangsrapport 114, 282
Voortman, ir. A.J. 19
Voorwaardelijke Financiering (VF) 58, 61, 116, 121-123, 175, 267, 280, 282, 288
Voorzitter van het Bestuur 11, 14
vormingstoneel 241-242
vormingswerk 157-158, 163, 181, 208, 220, 293
Vos, dr.ir. M.P.M. 15, 79
Vries-Forrer, E.P.A. de 178
Vrije Universiteit 246
Vrijzinnig Christelijke Studenten Bond (VCSB) 212
vrouwenemancipatie 160, 281
Vrouwenoverleg 160, 208
VSNU, zie Vereniging van Samenwerkende Nederlandse Universiteiten
VWO, zie Vereniging van Wetenschappelijke Onderzoekers
Wagenings AIO-Overleg (WAIOO) 127
Wagenings Studenten Corps (WSC) 197, 202
Wageningse lente 149
Wageningse Studenten Organisatie (WSO) 34-35, 38, 46, 86, 135, 137, 146-147, 149, 155, 160, 162, 166-167, 169-171, 177, 179-180, 182-184, 187, 202-212, 214-215, 220, 231, 241, 250-251, 253-254, 269, 284-285
Wageningse Studenten Vereniging 'Ceres', zie Ceres
Wageningse Studentenraad, zie Wastra
Wageningse Vrouwelijke Studenten Vereniging (WVSV) 197, 200, 202, 284
Walstra, prof.dr.ir. P. 15, 20, 30, 99
Walstraat 182, 188
Wanders 191
Want, prof.dr.ir. J.P.H. van der 15, 41, 47
Wassenberg, ir. A.P.A.M. 151, 205
Wastra 21, 37, 76, 112, 151, 179-180, 202-206, 212, 233, 249, 284
Waterzuivering 89
WEMAG, zie Stichting Werkgroep Milieu- en Arbeidsomstandigheden
Wennekes, ing. L.M.J. 26
Went, prof.dr. J.L. van 5, 18, 117
Wereld, De 159, 226, 277, 286
Wereldwinkel 204-205, 241
werkgelegenheid 234-235, 263, 273, 275
werktijden 99, 104
werkzoekende 234-235, 276
Wertheim, prof.dr. W.F. 256
Werts, J. 24-25
West Friezenclub 208
Wet op het hoger landbouwonderwijs 66, 225
Wet op het Wetenschappelijk Onderwijs 11-12, 14,, 26-27, 33-34, 66, 84, 159, 216, 225, 227, 279, 288
Wet Universitaire Bestuurshervorming 1970 5, 11, 13-14, 16, 288
wet-Veringa 21, 97, 205
Wetenschap en Samenleving 146, 198, 238
wetenschappelijk ambtenaar 93
wetenschappelijk corps 19-20, 28, 40, 83, 93, 95-96, 133, 152, 167, 277
wetenschappelijk hoofdambtenaar 93
wetenschappelijk hoofdmedewerker 93, 103
wetenschappelijk medewerker 86, 93, 265
Wetenschappelijk Samenwerkend Personeel (WESP) 16
Wetenschappelijk Verslag 115, 121, 129, 238, 269
wetenschappelijke staf 16, 19, 30, 83, 93, 278
wetenschapsbeleid 21, 112, 116, 166
Wetenschapswinkel 238-240, 269, 286, 295-296
Wever, ir. A. 83, 197
Wienk, dr.ir. J.F. 266
Wijk, drs. G.G. van 74, 230
Wijsbegeerte 158, 160
wiskunde 138, 181

Wiskundegebouw 181
Wit, prof.dr.ir. C.T. de 83, 127, 129, 276
Wits, K. 206
Woltjer, prof.dr. J.J. 290
Wonen 38, 46, 64, 101, 184, 187-188, 190, 274
woningnood 187, 212
Woude, prof.dr. A.M. van der 7, 30-31, 36, 50, 52, 78
WSC, zie Wagenings Studenten Corps
WSO, zie Wageningse Studenten Organisatie
WVSV, zie Wageningse Vrouwelijke Studenten Vereniging
Yogyakarta 246, 254, 256
Zadoks, prof.dr. J.C. 5, 17-18, 28, 31-32, 60, 116, 133, 135, 162, 233
Zambia 264
Zeeuw, prof.dr. D. de 15, 33, 62, 65, 179
Zeldam-Hartelust, ir. B. ten 14, 23, 25, 28, 47, 196
ziektekostenverzekering 192
Zodiac 36, 70-71, 78
Zon, ir. R.L.E.M. van 263
zoötechniek 139-141, 245-246
Zuid-Afrika 260-264, 287
Zuid-Korea 246
zuidelijk afrika-groep 241
zuivelbereiding 139
zuivelindustrie 241
Zuiveringstechnologie 88-89
zusterfaculteiten 84
Zuurbier, dr. P.J.P. 174
zwart-witboek 137, 148-149
zwartboek 135, 137, 146, 162

DE AUTEUR

Johannes Alle Faber (1925) studeerde economie in Groningen. Van 1951 tot 1956 was hij assistent Economisch en Sociale Geschiedenis bij B.H. Slicher van Bath. Van 1956 tot 1974 werkte Faber als docent aan de Landbouwhogeschool, afdeling Agrarische Geschiedenis. In 1972 promoveerde hij tot doctor in de letteren aan de Rijksuniversiteit Utrecht op het proefschrift 'Drie eeuwen Friesland. Economische en sociale ontwikkelingen van 1500 tot 1800.' Dit werk werd bekroond met de Landbouwhogeschoolprijs 1973 en met de Halbertsmapriis 1974 van de provincie Friesland. Van 1974 tot 1988 was Faber hoogleraar Economische en Sociale Geschiedenis aan de Universiteit van Amsterdam. Hij publiceerde onder meer over Economische en Sociale Geschiedenis van Nederland tijdens de Republiek; in het bijzonder over de Sontvaart in de 16de, 17de en 18de eeuw. Hij werkte als eindredacteur en auteur mee aan 'Het Spoor. 150 jaar spoorwegen in Nederland.' Faber is lid van de Hollandsche Maatschappij der Wetenschappen.

auteur: J.A. Faber

archief- en fotoresearch: Max de Ruiter

tekstverwerking: Dos l'Ami

organisatie: Voorlichting en PR, Landbouwuniversiteit

grafische vormgeving: Vormgeversassociatie

(Wouter Botman), Laag Keppel

opmaak: Vormgeversassociatie, Laag Keppel

druk: Veenman Drukkers, Wageningen

bindwerk: Spiegelenberg, Zoetermeer

lithografie: Tunzi, Doetinchem

Auteursrecht voorbehouden.

© Landbouwuniversiteit Wageningen, 1993.

Behoudens uitzonderingen door de wet gesteld mag zonder schriftelijke toestemming van de rechthebbende op het auteursrecht niets uit deze uitgave worden verveelvoudigd en/of openbaar gemaakt door middel van druk, fotokopie, microfilm of anderszins, hetgeen ook van toepassing is op gehele of gedeeltelijke bewerking.

CIP-GEGEVENS KONINKLIJKE BIBLIOTHEEK, DEN HAAG

Geschiedenis

De geschiedenis van de Landbouwuniversiteit Wageningen, - Wageningen: Landbouwuniversiteit Wageningen

ISBN 90-6754-261-X

Dl. 3: Van revolutie naar rendement, 1970 - 1990 / J.A. Faber ; met medew. van M.E. de Ruiter. - Ill.

Met reg.

ISBN 90-6754-304-7

Trefw.: Landbouwuniversiteit Wageningen; geschiedenis; 1970 - 1990